

Zeitschrift
für
Katalanistik

19 (2006)

Zeitschrift für Katalanistik

Revista d'Estudis Catalans

Begründet von / Fundada per
Tilbert Dídac Stegmann

Herausgegeben von / Editada per
Roger Friedlein, Johannes Kabatek,
Claus D. Pusch, Gerhard Wild

Publiziert unter der Schirmherrschaft von
Publicada sota el patrocini de
Deutscher Katalanistenverband (DKV)
Centre UNESCO de Catalunya
Generalitat de Catalunya

Vol. 19 (2006)

Freiburg / Tübingen 2006
ISSN 0932-2221

<https://doi.org/10.46586/ZfK.2006.I-312>

Aufsätze sowie Rezensionsexemplare werden an die Redaktionsadresse (*Zeitschrift für Katalanistik*, Romanisches Seminar, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Werthmannplatz 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, E-mail <zfk@katalanistik.de>) erbeten.

Els textos i els exemplars de recensió s'han d'enviar a la redacció (*Zeitschrift für Katalanistik*, Romanisches Seminar, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Werthmannplatz 3, D-79085 Freiburg im Breisgau, c/e <zfk@katalanistik.de>).

Zeitschrift für Katalanistik 19

ISSN 0932-2221

© Romanische Seminare der Universitäten Freiburg und Tübingen
Freiburg im Breisgau / Tübingen 2006
Alle Rechte vorbehalten.

Sie finden den vollständigen Text der *ZfK* 19 im Internet unter folgender Adresse /
Podeu trobar el text complet de la *ZfK* 19 a internet a l'adreça següent:
<<http://www.katalanistik.de/zfk>>

Aquesta publicació s'ha realitzat amb el suport de · Diese Publikation erscheint mit Unterstützung von:

Institut Ramon Llull, Barcelona

Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg im Breisgau

Eberhard-Karls-Universität, Tübingen

Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt am Main

und in Zusammenarbeit mit · i en col·laboració amb:

Deutscher Katalanistenverband e.V., Köln
Associació Germano-Catalana

Redaktion: Claus D. Pusch (Freiburg i. Br.), Johannes Kabatek (Tübingen)

Redaktionelle Mitarbeit: Kimberley Brown (Freiburg i. Br.)

Satz: Claus D. Pusch

Vertrieb / Distribució: TFM – Teo Ferrer de Mesquita,

Postfach 10 08 39, D-60008 Frankfurt am Main,

Tel. +49 / (0)69 / 28 26 47, Fax +49 / (0)69 / 28 73 63,

E-mail <info@tfm-online.de>, Internet <<http://www.tfm-online.de>>.

Bestellungen bitte an den Verlag TFM /

Dirigiu les comandes de subscripció a l'editorial TFM.

Druck: Gulde-Druck Tübingen <<http://www.gulde-druck.de>>

Inhaltsverzeichnis · Índex

Dossier

Dietmar Frenz (Frankfurt am Main): Katalanische Literatur des 20. Jahrhunderts im europäischen Kontext	3
Alexander Fidora (Barcelona): Joan F. Mira als Übersetzer des Neuen Testaments	7
Dietmar Frenz (Frankfurt am Main): „En aquest llibre se fa menció de cavallers errants“: zu Joan Peruchos <i>Les aventures del cavaller Kosmas</i>	21
Roger Friedlein (Berlin): Metapoetizität und Textgenese – Ebenen diachronischen Bedeutungswandels bei Joan Maragall: <i>El comte Arnau</i> (1900–1911)	35
Eberhard Geisler (Mainz): Josep Pla und Montaigne. Eine Skizze	51
Johannes Hösle (Regensburg): Ein außergewöhnlicher Verdaguer-Interpret: Ricard Tor- rents	71
Artur Quintana (Speyer): Les novel·les morisques de Rafael Escobar	81
Axel Schönberger (Bremen): Zur Frage der «Katalanität» literarischer Texte	91
Maridès Soler (Trier): Els codis socioculturals de la «viuda desheretada» a <i>Pilar</i> <i>Prim</i> de Narcís Oller i a <i>Middlemarch</i> de George Eliot	103

Aufsätze · Articles

- Montserrat Adam Aulinas (Barcelona):
 Característiques de morfologia verbal rossellonesa al sud
 dels Pirineus i el seu correlat en occità 119
- Joaquim Martí Mestre (València):
 Un col·loqui poc conegut de Carles Ros 153
- Magdalena Bosch (Barcelona):
 Schelling i Maragall: vida a l'art i a la paraula 197

Dokumentation · Documentació

- Montserrat Varela Navarro (München):
 El català a Alemanya. Experiència docent de formació
 d'adults en català com a llengua estrangera a l'Institut
 Cervantes de Munic 213
- Stefanie Dölz (Frankfurt am Main):
 Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den
 Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommer-
 semester 2005 und im Wintersemester 2005/2006 231
- Teresa Schreibweis (Frankfurt am Main):
 Dritter Nachtrag zu „50 anys de tesis i tesines sobre temes
 catalans als països de parla alemanya (1945–1996)“ (Seit
 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder
 begonnene Promotions-, Magister- oder andere Examens-
 arbeiten katalanistischer Thematik) 243

Buchbesprechungen · Recensions

- Lluís Brines i Garcia: *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*. Sevilla: nova edició, 2004 [Valentí Fàbrega Escatllar, Köln] 247
- Roger Friedlein: *Der Dialog bei Ramon Llull. Literarische Gestaltung als apologetische Strategie*. Tübingen: Max Niemeyer, 2004 [Alexander Fidora, Barcelona] 253

- Ramon Llull: *Das Buch über die heilige Maria (katalanisch-deutsch)*. Hrsg. von Fernando Domínguez Reboiras, mit einer Einführung von Fernando Domínguez Reboiras und Blanca Garí, Übersetzung von Elisenda Padrós Wolff. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 2005 [Alexander Fidora, Barcelona] 255
- Arthur Terry: *A Companion to Catalan Literature*. London: Tamesis Books, 2003 [Tilbert D. Stegmann, Frankfurt am Main] 260
- Pere Rosselló Bover (Hg.): *Llorenç Villalonga und sein Werk*. Übersetzung von Heike van Lawick. Frankfurt am Main: Vervuert, 2004 [Jordi Jané i Lligé, Barcelona / Tübingen] 262
- Joaquim Molas: *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica*. Frankfurt am Main / Madrid: Vervuert Verlag / Iberoamericana, 2005 [Dari Escandell, Alacant] 265
- Riewert Ehrich: *Miró und Jarry. Ein Beitrag zur literarischen Rezeption in der bildenden Kunst*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2005 [Gerhard Wild, Frankfurt am Main] 270
- Claus D. Pusch, Andreas Wesch (eds.): *Verbalperiphrasen in den (ibero-)romanischen Sprachen · Perífrasis verbals en les llengües (ibero-)romàniques · Perífrasis verbales en las lenguas (ibero-)románicas*. Hamburg: Buske Verlag, 2003 [Susann Fischer, Stuttgart] 274
- Joan Julià i Muné: *Diccionari de fonètica. Terminologia de les ciències fonètiques*. Barcelona: Edicions 62, 2003 [Clàudia Pons Moll, Barcelona] 278
- Viola Miglio: *Markedness and faithfulness in vowel systems*. New York / London: Routledge, 2005 [Clàudia Pons Moll, Barcelona] 282
- Carsten Sinner: *El castellano de Cataluña. Estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticos, pragmáticos y metalingüísticos*. Tübingen: Niemeyer, 2004 [Magdalena Romera, Palma] 287

Vicent Beltran i Calvo, Joan-Lluís Monjo i Mascaró, Vicent-Josep Pérez i Navarro: <i>El parlar de Guardamar (un estudi del valencià meridional fronterer)</i> . Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004 [Olga Cubells Bartolomé, Tarragona]	294
Manuel J. Peláez (Hg.): <i>Diccionario crítico de juristas españoles, portugueses y latinoamericanos (hispánicos, brasileños, quebequenses y restantes francófonos)</i> , Bd. I (A–L), Málaga / Zaragoza / Barcelona: Universidad de Málaga, Cátedra de Historia del Derecho y de las Instituciones / Talleres Editoriales Cometa, 2005 [Thomas Gergen, Saarbrücken]	296
Zusammenfassungen · Resums · Abstracts	298
Hinweise zur Texteinrichtung · Normes per a la preparació dels textos · Guidelines for the preparation of texts	308
Anschriften der Autorinnen und Autoren · Adreces de les autores i dels autors	309

Dossier

Katalanische Literatur des 20. Jahrhunderts im europäischen Kontext · La literatura catalana del segle XX en el context europeu

Für Tilbert Dídac Stegmann zum 65. Geburtstag
Homenatge a Tilbert Dídac Stegmann en ocasió del seu 65è aniversari

Koordination und Einleitung des Dossiers ·
Coordinació i pròleg del dossier:

Dietmar Frenz (Frankfurt am Main)

Aufnahme: Tilbert D. Stegmann beim 20. Deutschen Katalanistentag, Tübingen, Februar 2006 (Foto: Claus D. Pusch).

Katalanische Literatur des 20. Jahrhunderts im europäischen Kontext

Der Begründer und Mitherausgeber der *Zeitschrift für Katalanistik*, Tilbert Dídac Stegmann, vollendet heuer sein 65. Lebensjahr: nicht als Abschiedsgeschenk, sondern als Geburtstagsüberraschung und Wiegenfestgruß haben wir an dieser Stelle einige Beiträge von Kollegen, Weggefährten und Freunden zu dem Thema „Katalanische Literatur des 20. Jahrhunderts im europäischen Kontext“ versammelt. Denn Til Stegmann wird dem Institut für Romanische Sprachen und Literaturen an der Johann Wolfgang Goethe-Universität in Frankfurt am Main noch einige – nach dem hessischen Hochschulgesetz maximal drei – weitere Jahre erhalten bleiben. Daß er sich nicht auf seinen Lorbeeren, zu denen kürzlich der ihm als erstem Deutschen verliehene Premi Ramon Llull hinzugekommen ist, auszuruhen gedenkt, sondern mit bekanntem Elan und Esprit die begonnenen Arbeiten weiterführt und neue Projekte in die Wege leitet, zeigen nicht nur ein zwischen dem Institut Ramon Llull und der Goethe-Universität geschlossenes Kooperationsabkommen oder die Vorbereitungen auf die Begleitung des katalanischen Auftritts als Gastland der Frankfurter Buchmesse im Jahr 2007, sondern etwa auch die Veranstaltung der alljährlichen Radtour des Instituts entlang der Nidda oder des nun auch schon traditionellen Festes am katalanischen Kastanienbaum, der seit einigen Jahren auf dem Westencampus wächst und gedeiht. Wee Willie Winkle wird im bald ausladenden Blattwerk des Baumes gewiß auch einmal Tils stets fröhliche Züge ausmachen können.

Das Gesicht einer europäischen (oder, wenn man so will, westlichen) Literatur im Gegensatz zu einem Medusenhaupt (oder der Chimäre) auseinanderstrebender National- und Regionalliteraturen zeigt, und das ist kein Geheimnis, das 20. Jahrhundert wie kein anderes. Neue Entwicklungen verbreiten sich schon an der Schwelle vom 19. zum 20. Jahrhundert nicht nur aufgrund verbesserter Infrastruktur und bildender Institutionen, für die das 19. Jahrhundert die Grundlagen legte, schneller als in vergangenen Zeiten, was nicht heißt, daß nicht noch Platz wäre für nationale bzw. regionale Sonderwege, die auch soziokulturellen Unterschieden jenseits der verschiedenen Sprachen geschuldet sind. Nachdem die Realisten und

Naturalisten in der Renaixença die katalanische Sprache erneut in den Rang einer europäischen Literatursprache gehoben hatten, nimmt auch Katalonien an dieser Entwicklung zu einem ausgeprägten, gleichwohl oft regional differenzierten Konformismus teil. Narcís Oller etwa scheint, wie Maridès Soler in ihrem Beitrag zeigt, den Plot seines Romans *Pilar Prim* (1906) an George Eliots *Middlemarch* (1871/1872) zu orientieren, berücksichtigt aber die spezifische Rechtssituation des eigenen Landes, die auch auf die Romanstruktur wirkt. Die von Fortsetzung zu Fortsetzung gesteigerte Selbstreferentialität von Joan Maragalls Dichtungen zum Stoff des *Comte Arnau* (1900-1911), die Roger Friedlein analysiert, steht im Zeichen einer europäischen Moderne, die sich die literarische Bühne der Jahrhundertwende mit den Realisten und Naturalisten teilt; ebenso typisch wie die nationenübergreifende neue Ästhetik ist indes der Rückgriff auf je nationale Stoffe und Mythen zu deren Ausgestaltung, wie auch mein eigener Beitrag zu (post)modernen Ritterromanen herausstellt. Zumindest in dieser Hinsicht erscheint mir das Konzept der Nationalliteratur, wie es Axel Schönberger noch einmal grundsätzlich in Frage stellt, durchaus als praktikabel. Die Bedeutung des europäischen Austausches auch auf Institutionenebene erweist Johannes Hösles Beitrag zu den Bemühungen Ricard Torrents um die Interpretation, Herausgabe und Verbreitung der Werke Verdaguers, die von seinen Aufenthalten in Rom und Tübingen – wo er sich intensiv mit Hölderlin beschäftigte – angeregt und befeuert wurden. Auch ein kleines Antiquariat – in einem von ihnen erwirbt Josep Pla seine erste Ausgabe der *Essays* Montaignes – kann indes diese Rolle in der Vermittlung geistiger Güter übernehmen, die den Dialog über die Jahrhunderte ermöglichen; exemplarisch am Einfluß Montaignes auf Plas Schreiben zeigt dies – und darüber hinaus die Konstanz freidenkerischen Gedankenguts über die Zeiten und Länder – Eberhard Geisler. Daneben wirkt hingegen auch weiterhin das „Buch der Bücher“ als wohl wirkungsmächtigster Text bei der Bildung und Abgrenzung des gemeinsamen europäischen Raumes fort, wie hierzulande die Diskussion um die absurde Idee einer Bibel in „gerechter“ Sprache gerade wieder belegt; auch Joan F. Miras Neuübersetzung kann, wie Alexander Fidora aufweist, nicht unabhängig von theologischen Fragestellungen betrachtet werden, wenngleich sie sich auch eher den literarischen Qualitäten des Werks verpflichtet fühlt. Ebenso wie die Bücher prägen den europäischen Raum indes seit jeher Krieg, Verfolgung, Vertreibung und Vernichtung, die mit dem Zweiten Weltkrieg beileibe nicht endeten. Die rezente ideologisch-religiöse Dialektik von Gemeinschaft und Ausgrenzung erlaubt einen neuen Blick auch auf Tragödien

vergängerer Zeiten, wie ihn Artur Quintana in Rafael Escobars Romanen, die die maurische Präsenz in den katalanischen Ländern thematisieren, untersucht. Umgekehrt mag das Aufzeigen historischer Parallelen durchaus einen Beitrag zur Vermeidung künftiger Katastrophen leisten, so klein er auch immer sein mag.

Die hier versammelten Aufsätze können natürlich das sehr weit gefaßte Thema des Dossiers nur punktuell beleuchten; gleichwohl dürfen sie als Anregungen verstanden werden, das Wechselspiel von Eigenem und Fremden bzw. die Frage nach vermeintlichen oder tatsächlichen Unterschieden noch eingehender zu untersuchen. Uns bleibt mithin vorläufig nur, dem Jubilar mit dieser kleinen Homenatge ganz herzlich zu gratulieren und alles Gute für die Zukunft zu wünschen!

Dietmar Frenz (Frankfurt am Main)

Die *Zeitschrift für Katalanistik* wurde vor nun bald zwanzig Jahren von Tilbert Dídac Stegmann, dessen Beitrag zur Entfaltung der aktuellen katalanistischen Forschung innerhalb der deutschsprachigen Romanistik bekanntermaßen nicht hoch genug angesetzt werden kann, konzipiert und ins Leben gerufen; 1988 erschien der erste – später nochmals nachgedruckte – Band, danach folgten in schöner Regelmäßigkeit die jährlichen Lieferungen, und die *Zeitschrift für Katalanistik*, bald auch unter dem Kürzel *ZfK* bekannt, konnte sich als Plattform katalanistisch orientierter Sprach- und Literaturwissenschaft und als Forum auch für benachbarte katalonien-interessierte Disziplinen etablieren.

Til Stegmann war in all diesen Jahren engagiert im Herausbergremium der *Zeitschrift* tätig und prägte sie maßgeblich; auch an der Konzeption und Lancierung der Beiheftreihe zur *ZfK*, der *Biblioteca Catalànica Germanica* (dieser Titel ist Stegmannscher Prägung), beteiligte er sich mit großem Enthusiasmus. Im Frühjahr 2005 ließ er dann wissen, dass er vorhabe, sich zu seinem 65. Geburtstag aus dem Herausgeberkreis der *Zeitschrift* zurückzuziehen. Diese *Homenatge* ist der erste Jahresband der *ZfK*, der nicht mehr unter der Mitherausgeberschaft von Til Stegmann entstand; dafür konnte Roger Friedlein (Berlin) als neuer Herausgeber, mit Gerhard Wild (Frankfurt am Main) vor allem für den literaturwissenschaftlichen Teil der *Zeitschrift* zuständig, gewonnen werden. Die Zuständigkeit für die linguistische Sektion der *ZfK* nehmen weiterhin Johannes Kabatek (Tübingen) und Claus D. Pusch (Freiburg im Breisgau) wahr.

Wir Herausgeber danken dem Jubilar Tilbert Dídac Stegmann ganz herzlich für seinen jahrelangen Einsatz zugunsten der *Zeitschrift für Katalanistik*, der zugleich ein wichtiger Beitrag zur Herausbildung, Profilierung und Stabilisierung der Teilphilologie ‚Katalanistik‘ an den Hochschulen im deutschsprachigen Raum war. Wir hoffen, dass wir die *ZfK* in seinem Sinne weiterentwickeln und ihr Fortbestehen auch in den nächsten Jahren und – so wollen wir hoffen – Jahrzehnten sichern können, und wünschen auch ihm viel Erfolg für seine – wie wir wissen – mannigfachen Projekte der kommenden Jahre.

Das Herausbergremium der *ZfK*

Alexander Fidora (Barcelona)

Joan F. Mira als Übersetzer des Neuen Testaments

Joan F. Mira gehört ohne Zweifel zu den gegenwärtig bedeutendsten Schriftstellern und Intellektuellen Valências und der Katalanischen Länder insgesamt. Wenn Mira, der an der Universitat Jaume I in Castelló de la Plana griechische Philologie lehrt, in der letzten Zeit zusehends auch im deutschsprachigen Raum Beachtung gefunden hat, so ist dies in besonderer Weise das Verdienst Tilbert Stegmanns, der sich seit einigen Jahren in Lehrveranstaltungen und Veröffentlichungen intensiv mit dem literarischen Werk Miras auseinandersetzt, v.a. mit seinem bekanntesten, 1989 erschienenen Roman *Els treballs perduts*.

In seinem unlängst veröffentlichten Aufsatz «Complexitat narrativa, ironia intertextual i rerafons eròtic en *Els treballs perduts* de Joan F. Mira» hat Tilbert Stegmann (2005: 16–18) auf einige höchst interessante Aspekte dieses Romans aufmerksam gemacht, so u.a. auf die biblischen Anspielungen. Diese, so kann er zeigen, charakterisieren das Werk nicht nur mit der Namensgebung seiner Protagonisten «Jesús» und «Maria» oberflächlich, sondern finden sich darüber hinaus in raffinierter Weise in verschiedene Erzählsituationen des Werkes eingearbeitet. Ganz offensichtlich hat sich Mira also bei seinem Versuch, ein großes Erzählwerk vorzulegen – «es fehlt an großen Werken auf Katalanisch, mit Ambition und Perspektive» (Blay, 1990), sagt er in einem Interview mit Blick auf die *Treballs* –, vom Neuen Testament leiten lassen, das er einige Jahre später selbst als «das wichtigste Buch in der Geschichte Europas» bezeichnen wird (Mira, trad. 2004: 13).

Miras 2004 (strategisch günstig zu Weihnachten...) vorgelegte katalanische Übersetzung des Neuen Testaments, die hier vorgestellt und untersucht werden soll, steht damit in einem deutlichen Zusammenhang mit seinem literarischen Werk; so wie die Bibelübersetzung in den Katalanischen Ländern im Übrigen seit jeher in einem – verglichen mit anderen

Sprachräumen – besonders engen Verhältnis zur literarischen Produktion und sprachpolitischen Entwicklung zu sehen ist.¹

1 Miras Übersetzungsprinzipien

Tatsächlich kann die Bibelübersetzung in den Katalanischen Ländern auf eine lange Tradition zurückblicken, die bereits im 14. Jahrhundert einsetzt. Als besonders fruchtbar erwies sich dabei, trotz der politischen Widrigkeiten, gerade das 20. Jahrhundert mit seinen groß angelegten Übersetzungsprojekten: die Übersetzung der Mönche von Montserrat (begonnen 1926); die Übersetzung der *Fundació Bíblica Catalana* (1928–1948), an der auch Carles Riba mitarbeitete; und die *Bíblia Catalana Interconfessional* (1993), um nur einige zu nennen.²

Angesichts der geballten Übersetzungsaktivität im 20. Jahrhundert stellt sich die Frage: wozu noch eine weitere Übersetzung des Neuen Testaments? In der Einleitung zu seiner Übersetzung gibt Mira (trad. 2004: 9) eine klare und provokante Antwort hierauf: er wolle eine «literarische» und «nicht doktrinaire oder dogmatische» Übersetzung liefern, die dieselben Kriterien zur Anwendung bringt, die er – als klassischer Philologe – auch «in der Übersetzung jedes anderen Romans, Theaterstücks oder Gedichtes benutzt hätte, zumal wenn es um Literatur in griechischer Sprache geht».³ Mira ist es also in erster Linie um eine philologische Übersetzung des Neuen Testaments zu tun, die den Text als literarisches Werk erschließen soll. Den vorausgehenden katalanischen Übersetzungen spricht Mira damit

-
- 1 Vgl. in diesem Sinne Puig i Tàrrach (2001: 98), der über die frühen katalanischen Bibelübersetzungen sagt: «La Bibbia in lingua catalana fa parte della produzione letteraria dei secoli XIV e XV», worin er von Poy (2004: 891–892) bestärkt wird: «One would have to go a little further to claim that the Catalan Bible is a part of, and is produced in function of, the literary production of each and every century». In der Tat zeigt Poy in seinem Beitrag eindrucksvoll, wie die katalanischen Bibelübersetzungen seit dem Mittelalter, über die sog. *decadència* bis in die Neuzeit hinein als Teil und «in function of the literary production» entstehen, und natürlich auch, welche politischen Schwierigkeiten die Franco-Diktatur für die großen Übersetzungsprojekte des 20. Jahrhunderts, etwa der Mönche von Montserrat, darstellte.
 - 2 Auf die Bedeutung der mittelalterlichen katalanischen Bibelübersetzungen weist bereits Samuel Berger (1890) hin. Für neuere Untersuchungen siehe neben Bohigas (1982) v.a. die beiden in der vorausgehenden Fußnote genannten Arbeiten, die einen umfassenden Überblick über die entsprechenden Entwicklungen und Tendenzen bis in die Gegenwart hinein geben.
 - 3 Mira ist bereits mit anderen Übersetzungen hervorgetreten, so v.a. seine zu Recht gefeierte Übersetzung der *Divina comèdia* (Dante, 2000).

diese Erschließungsleistung ab, denn ihnen gehe es stets darum, «die Lehre weiterzugeben, sich der Überlieferung und dem Lehramt anzupassen» (ebd.: 9). So seien selbst die «moderne Exegese, die Bibelstudien und sprachwissenschaftlichen Untersuchungen letzten Endes nur Instrumente, dieses eine Ziel zu erreichen: historische Konkretion und Authentizität, wissenschaftliche Strenge und Genauigkeit als Fundament und Rechtfertigung des Dogmas» (ebd.: 10).

Vor diesem Hintergrund formuliert Mira als oberstes Prinzip seiner Übersetzung, den biblischen Text von allem dogmatischen Ballast zu «entladen» («descarregar») und ihn, soweit möglich, so zu übersetzen, wie ihn etwa «ein einigermaßen gebildeter, aber nicht-christlicher Leser zu Beginn des 2. Jahrhunderts n. Chr. in Alexandrien [...] gelesen hätte» (ebd.: 11). Konkret heißt dies, so erklärt Mira exemplarisch:

Quan nosaltres llegim *paràbola*, aquell lector llegiria *exemple* o *comparació*; quan llegim *Esperit Sant*, ell llegiria *alé sagrat* (ni tan sols no podia imaginar que aquest *alé*, *buf* i *esperit* fóra una persona divina i autònoma, diferent del Pare i del Fill); quan llegim *miracle*, ell llegia *prodigi* o *fet extraordinari*; quan llegim *ressuscitar*, ell llegia *despertar* o *aixecar-se*; quan llegim *pecat*, ell llegia *culpa*, *falta* o *error*. I així podríem continuar amb multitud de paraules i expressions que tenen, en primer lloc, un sentit literal, general, històric o cultural, abans de tenir un sentit 'consagrat' i canònic, ajustat a la tradició cristiana i a l'evolució de la teologia cristiana. (Ebd.: 11–12)

Miras Projekt einer philologischen Übersetzung des Neuen Testaments in literarischer Absicht ist zweifelsohne sehr ambitioniert, eine gleichsam herkulische Arbeit, die der Valencianer allein und innerhalb von nur drei Jahren vorgelegt hat.⁴ Gemäß seiner literarkritischen Intention hat er dabei die vier Evangelien in der heute allgemein akzeptierten historischen Reihenfolge ihrer Redaktion, also – entgegen der kanonischen Abfolge – zuerst Markus und dann Matthäus, angeordnet. Auf diese Texte folgt die Übersetzung der Apostelgeschichte, des Römerbriefes und der Offenbarung des Johannes. Alle Texte sind auf der Grundlage der maßgeblichen kritischen Edition des griechischen Textes von Nestle / Aland (1984, 2002) übersetzt worden.

So weit, so gut. Wie verhält es sich jedoch mit der Umsetzung von Miras Übersetzungsprinzipien? Mira selbst räumt ein, dass die von ihm pro-

4 Vergleichbar ist die kürzlich vorgelegte französische Übersetzung von Altem und Neuem Testament unter der Leitung von Frédéric Boyer (trad. 2001, 2005), bei der jedes biblische Buch von einem Exegeten und einem Schriftsteller gemeinsam übersetzt wurde.

grammatisch geforderte «Entladung» des Textes von seinem ‚dogmatischen Ballast‘ sich nicht ganz durchführen lässt: «No és del tot possible, evidentment, però cal fer un petit esforç» (ebd.: 11). Und in der Tat scheint ein solches Unterfangen höchst schwierig: Mira, so möchte ich im Folgenden zeigen, gelingt es letztlich nicht konsequent. Allerdings ist dies womöglich kein Schaden für seine Übersetzung, sondern gereicht dieser, ganz im Gegenteil, zum Vorteil. Denn die Opposition von Dogmatik und Philologie, wie sie Mira in seinem Vorwort bemüht, scheint eine falsche und unterkomplexe Alternative zu sein.

Um dies zu zeigen, sollen zunächst einige Übersetzungsbeispiele aus Miras Text, z.T. in Anlehnung an seine eben genannten Übertragungsvorschläge, untersucht werden, um im Anschluss daran das Verhältnis von Philologie und Dogmatik zu überdenken.

2 Wie ‚philologisch‘ ist Miras Übersetzung wirklich?

Aus den von Mira genannten Beispielen sollen drei herausgegriffen werden: a) die Übersetzung jener Terminologie, die traditionell mit dem Begriff der Sünde in Verbindung gebracht wird; b) jener, die gewöhnlich als Heiliger Geist wiedergegeben wird; c) jener, die mit der Auferstehung und den letzten Dingen zu tun hat. Die Analyse dieser Begriffsfelder soll um eine Untersuchung des d) ekklesiologischen Vokabulars in Miras Übersetzung ergänzt werden. Zwar ist dies zugegebenermaßen eine sehr begrenzte Auswahl, doch hoffe ich, dass sie insofern aufschlussreich ist, als mit ihr einige der zentralen, z.T. kontroversen Themen der Theologie angesprochen sind, nämlich Sündentheologie, Trinitätstheologie, Eschatologie und Ekklesiologie.

2.1 Sündentheologie

Eine der menschlichen Grunderfahrungen, die sich in der Bibel beschrieben findet, ist die radikale Schuldbedrohtheit der menschlichen Existenz im Horizont der Freiheit für oder gegen das Gute. Traditionell wird jene menschliche Freiheitstat, die sich gegen das Gute richtet, als Sünde bezeichnet.

Der zentrale biblische Begriff ist dabei die «ἁμαρτία», die in der Regel als «Sünde» bzw. in den katalanischen Bibelübersetzungen als «pecat» wiedergegeben wird. Anders als der Begriff der Sünde ist der Begriff der «ἁμαρτία» nun von seiner Grundbedeutung her kein exklusiv religiöser

Begriff, sondern eine allgemeinere ethische Kategorie, die zunächst einfach nur Fehler, Vergehen oder Schuld bedeutet, ohne zu spezifizieren, ob es sich um eine Schuld einem anderen Menschen oder den Göttern gegenüber handelt. Der Begriff ist sehr weit und deckt im Griechischen Phänomene ab, die von kleinsten Verfehlungen bis zu den großen Fehlentscheidungen in der griechischen Tragödie reichen.⁵ Entsprechend ist Miras weiter oben zitierter Vorschlag, «ἁμαρτία» mit «error», «falta» oder «culpa» zu übersetzen, vom Textbefund her durchaus gerechtfertigt.

An der Stelle Mk 1,4 etwa übersetzt Mira ganz in diesem Sinne die Wirkung der Taufe durch Johannes, von der es im Griechischen heißt, sie bestünde in der «ἄφεσις ἁμαρτιῶν», als «absolució de les culpes» und nicht «dels pecats», wie sonst üblich. Und auch in Lk 11,4, d.h. im Vaterunser, übersetzt Mira «καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν» als «perdona les nostres faltes», und nicht «pecats» (übrigens heißt es auch in der katalanischen Standardversion des Vaterunser «culpes» und nicht «pecats»).

Anders sieht es dagegen in Mk 3,28f. aus. Hier sagt Jesus im Griechischen über die sog. „Sünde wider den Heiligen Geist“: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων: τὰ ἁμαρτήματα καὶ αἱ βλασφημίαι, ὅσα ἐὰν βλασφημήσωσιν. ὁ δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ ἔνοχος ἐστὶν αἰωνίου ἁμαρτήματος.» Und Mira übersetzt: «Us puc assegurar que als fills dels homes els serà perdonat tot: tots els pecats i totes les blasfèmies. Però qui blasfeme contra l'esperit sant de Déu, aquest no tindrà mai perdó, sinó que és reu d'una culpa eterna». Warum Mira hier zwar «ἔνοχος ἐστὶν αἰωνίου ἁμαρτήματος» als «és reu d'una culpa eterna» übersetzt, aber zu Beginn der Stelle «τὰ ἁμαρτήματα» als «els pecats» wiedergibt, ist aus seinen Übersetzungsprinzipien heraus nicht erklärbar. Mira verstößt damit scheinbar ohne Grund gegen seinen eigenen Übersetzungsvorschlag. Und dies ist kein Einzelfall: auch Mt 9,11 heißt es erneut ohne ersichtliche Veranlassung für: «διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν?» in Miras Übersetzung: «Per què el vostre mestre menja amb recaptadors i amb pecadors?» Mira selbst folgt mithin seinen Übersetzungsprinzipien nicht konsequent.

Ein weiterer zentraler Begriff der Sündentheologie ist die «μετανοία», wörtlich das «Umsinnen» des bußfertigen Sünders. Traditionell wurde der Begriff gern als «Buße» übersetzt; die katalanischen Standardübersetzungen sprechen allerdings bereits von «conversió» und «convertir-se» und tragen

5 Vgl. Aristoteles: *Poetica* 1453a 10 u. 15–16.

damit dem Bild der Umkehr Rechnung. Mira übersetzt diesen Begriff sehr schön als «canviar de vida» (vgl. etwa. Mt 11,20ff., Lk 13,3, Röm 2,5). Aber auch hier ist er letztlich nicht konsistent, wie Lk 3,8 zeigt, wo Johannes der Täufer Zeichen der Umkehr verlangt: «ποιήσατε οὖν καρπὸς ἁγίους τῆς μετανοίας», wofür Mira übersetzt: «El que heu de fer és produir fruits dignes del vostre penediment.» Die Übersetzung von «μετανοία» als «penediment» findet sich an dieser Stelle in keiner modernen katalanischen Bibel mehr. Sie ist genau das, was Mira ablehnt: eine im schlechten Sinne doktrinäre Übersetzung, die völlig unnötig ein psychologisch düsteres Vokabular heranzieht.

2.2 Trinitätstheologie

Besonders interessant ist auch Miras Übersetzung des Heiligen Geistes, also der dritten Person der Dreifaltigkeit, womit eines der zentralen christlichen Dogmen in den Blickpunkt unserer Untersuchung rückt.

Der biblische Begriff des «πνεῦμα ἅγιον» ist von seiner ursprünglichen Bedeutung her zunächst nicht mit «Heiliger Geist», sondern mit «Heiliger Hauch» zu übersetzen – eine Bedeutung, die im lateinischen «spiritus sanctus» noch erhalten ist. Miras weiter oben angeführter Übersetzungsvorschlag von «πνεῦμα ἅγιον» als «alé sagrat» ist von daher durchaus begründet. Und gewiss hat Mira Recht, wenn er vor diesem Hintergrund sagt, dass der spätantike Leser des Textes «ni tan sols no podia imaginar que aquest *alé*, *buf* i *esperit* fóra una persona divina i autònoma, diferent del Pare i del Fill» (s. oben).

In Übereinstimmung mit diesen Überlegungen übersetzt Mira in Lk 3,22, d.i. die Taufe Jesu, den griechischen Text: «καὶ προσευχομένου ἀνεωχθῆναι τὸν οὐρανὸν καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶ εἶδει ὡς περιστεράν» als: «I mentre [Jesús] estava pregant es va obrir el cel i va baixar l'alé sagrat en figura corporal, com un colom.» Und wenig später, anlässlich des Rates, den Jesus seinen Jüngern in Lk 12,12 gibt, übersetzt Mira das Griechische: «τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἃ δεῖ εἰπεῖν» in derselben Weise als: «Quan arribe l'hora, l'alé sagrat us ensenyarà què cal dir.»

Bezeichnenderweise finden sich jedoch auch andere Übersetzungen, so in dem bereits zitierten Vers Mk 3,29 zur ‚Sünde wider den Heiligen Geist‘. Hier heißt es nun plötzlich für: «ὁσ δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα» in Miras Übersetzung: «Però qui

blasfeme contra l'esperit sant de Déu, aquest no tindrà mai perdó.» Damit unterläuft Mira erneut seine Übersetzungsprinzipien, aber mehr noch: nicht nur dass «πνεῦμα ἅγιον» hier als «esperit sant» übersetzt wird, vielmehr nimmt Mira auch eine nicht unerhebliche trinitarische (!) Interpretation vor, indem er vom «l'esperit sant *de Déu*» spricht. Im griechischen Original ist von Gott an dieser Stelle überhaupt keine Rede. Die Zuschreibung des Heiligen Geistes an Gott ist mithin Miras eigenes Beiwerk, das letztlich genau das suggeriert, was laut Mira ein spätantiker Leser eben so nicht verstand: nämlich, dass der Heilige Geist eine Person des einen Gottes ist.

Auch dies ist kein Einzelfall: so heißt es in Mk 1,8ff., dem Paralleltext zur weiter oben zitierten Stelle Lk 3,22, der sich auf die Taufe Jesu bezieht, im Griechischen: «ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ [...] καὶ εὐθὺς ἀναβαίμων ἐκ τοῦ ὕδατος εἶδεν σχιζομένους τοὺς οὐρανούς καὶ τὸ πνεῦμα ὡς περιστερὰν καταβαίνον εἰς αὐτόν». Gleich zweimal ist hier vom «πνεῦμα» die Rede. Bei Mira lauten die Verse: «Jo us he immergit en l'aigua, ell us immerrà en l'alé sagrat [...] i quan [Jesús] eixia de l'aigua, va veure que el cel s'obria i que l'alé de Déu, en forma de colom, baixava damunt ell.» Bei der ersten Erwähnung von «πνεῦμα» übersetzt Mira mithin getreu seiner Übersetzungsprinzipien mit «alé sagrat», bei der zweiten Erwähnung hingegen ergänzt er ein vom Text nicht gefordertes «de Déu». Erneut wird damit suggeriert, dass das «πνεῦμα» unmittelbar zum einen Gott gehört, womit einer trinitarischen Interpretation des Heiligen Geistes zumindest Vorschub geleistet wird.

Diese Beispiele zeigen, dass Mira seinen Übersetzungsvorschlag von «πνεῦμα ἅγιον» als «alé sagrat» in keiner Weise konsequent durchhält. Nicht nur benutzt er die traditionelle, von ihm in seinem Vorwort abgelehnte Redeweise vom «Heiligen Geist», vielmehr übersetzt er durch die Zuschreibung des Heiligen Geistes oder Hauches an den einen Gott zugleich so, dass er einer klassischen trinitarischen Interpretation des Textes letztlich zuarbeitet. Mira ist damit deutlich näher an dem, was er als dogmatische Übersetzung bezeichnet, als er in seinem Vorwort behauptet. Dabei steht außer Frage, dass eine konsequente Übersetzung mit «alé sagrat» ohne Probleme möglich gewesen wäre.

2.3 Eschatologie

Zum Kern der neutestamentlichen Botschaft und der sich daran anschließenden christlichen Verkündigung gehören auch die Aussagen zum Leben nach dem Tode. Im Mittelpunkt stehen hier die sog. Auferstehung von den

Toten, ebenso wie die Androhung von Höllenstrafen und die Verheißung des Paradieses.

Der griechische Begriff, der klassisch mit «Auferstehung», also katalanisch «resurrecció», übersetzt wird, lautet «ἀνάστασις». Er bedeutet ursprünglich das «Aufstehen» oder auch «Aufrichten», also nicht zwangsläufig die Überwindung des Todes, sondern einen durchaus alltäglichen Vorgang. Auch hier ist Miras im Vorwort zu seiner Übersetzung vorgeschlagene Übersetzung mit «desperta» oder «aixecar-se» mithin durchaus angemessen und sinnvoll.

In dieser Art übersetzt Mira z.B. die Stelle Jo 6,39: «τοῦτο δέ ἐστιν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ» als: «I la voluntat de qui m'envia és que no he de deixar perdre ningú dels qui m'ha encomanat, i he de fer que s'aixequen l'últim dia.» Dies scheint jedoch eine der wenigen von Mira konsequent im Sinne seiner Übersetzungsprinzipien übersetzten Stellen zu sein. An der Stelle Jo 5,29 etwa heißt es für das Griechische: «καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» in Miras Übersetzung: «Els qui han fet el bé sortiran per ressorgir a la vida, i els que han fet el mal s'alçaran per anar al judici.» Obwohl das Original an dieser Stelle beide Male von «ἀνάστασιν» spricht, übersetzt Mira nur in einem der beiden Fälle im Sinne seiner Ankündigung mit «aixecar», bei der ersten Erwähnung des griechischen Begriffs hingegen benutzt er das Verb «ressorgir», das in deutlicher Nähe zur von ihm als dogmatisch verworfenen Übersetzung mit «ressucitar» steht. Der Text bietet keinen Grund für diese unterschiedlichen Übersetzungen, im Gegenteil: sie verschleiern, dass sowohl die ‚Guten‘ als auch die ‚Schlechten‘ gleichermaßen der «ἀνάστασις» entgegen gehen. Dieselbe terminologische Unentschlossenheit ist etwas später in Jo 11,24 zu beobachten: hier wird die *figura etymologica* «ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ» wiedergegeben als «s'aixecarà en la resurrecció de l'últim dia». Hier verwendet Mira also parallel zu «aixecar» den traditionellen Begriff der «resurrecció», obwohl im Griechischen beide Male dasselbe Wortfeld, nämlich «ἀνάστασις», vorliegt. Überhaupt lässt sich insgesamt eine ganz klare Tendenz ablesen, die «ἀνάστασις» als «resurrecció» und nicht, wie angekündigt, mit Formen von «desperta» oder «aixecar-se» zu übersetzen, so etwa Mt 22,38, Lk 20,36 und öfter.

Ausgesprochen gelungen ist die Übersetzung einer weiteren eschatologisch bedeutsamen Stelle, nämlich Mt 16,18: «κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ

Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς», die bei Mira folgendermaßen lautet: «I jo et dic que tu ets ‘Pere’, ‘la roca’, i sobre aquesta roca jo establiré la meua congregació: les portes del regne dels morts no podran res contra ella.» Der Hades («ᾗδης») wird hier nicht, wie sonst zuweilen, als «*infern*» übersetzt, sondern als «*regne dels morts*», wodurch die mit dem Hades verbundene Vorstellung weitaus besser wiedergegeben wird, ohne dabei die mit dem Begriff der Hölle transportierten allzu plastischen Vorstellungen zu evozieren. Man hätte allerdings erwarten können, dass dann auch der Gegenbegriff zum Hades, d.i. «*παράδεισος*», in seiner ursprünglichen, altorientalischen Bedeutung, nämlich als «*Garten*», und nicht wie in Lk 23,43 als «*paradís*» übersetzt würde.

Auch für die von Mira in seiner Übersetzung verwandte eschatologische Terminologie ist damit ein auffälliges Changieren zwischen vermeintlich philologischen und dogmatischen Übersetzungen zu beobachten.

2.4 Ekklesiologie

Schließlich sei noch ein kurzer Blick auf die Übersetzung der für die Ekklesiologie relevanten Terminologie geworfen, auch wenn Mira diese bei der Formulierung seiner Übersetzungsprinzipien nicht ausdrücklich erwähnt.

Die hierfür zentrale Stelle, nämlich Mt 16,18 ist soeben in anderem Zusammenhang zitiert worden; sie lautet: «*κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν*», was Mira mit: «I jo et dic que tu ets ‘Pere’, ‘la roca’, i sobre aquesta roca jo establiré la meua congregació» wiedergibt. Und in der Tat bedeutet «*ἐκκλησία*» zunächst nichts anderes als «*congregació*» oder «*assemblea*» (wie Mira: Mt 18,17 übersetzt) bzw. «*comunitat*» (Mira: Apg 12,5). In der Übersetzung von «*ἐκκλησία*» in seiner ursprünglichen Bedeutung ist Mira anders als in den bisher untersuchten Fällen konsequent!

3 Abschließende Bemerkungen zum Verhältnis von Philologie und Dogmatik

Die Fälle a) bis c) haben gezeigt, dass Mira seinen Übersetzungsanspruch, wie er in seinen Prinzipien zum Ausdruck kommt, letztlich nicht umsetzt. Immer wieder benutzt er die von ihm eigentlich abgelehnte, weil, so Mira, dogmatisch vorbelastete Terminologie.

Der Fall d) stellt eine Ausnahme dar. Vergleicht man Miras inkonsequente Anwendung seiner Übersetzungsprinzipien in den Fällen a) bis c) mit der konsequenten Anwendung derselben aus d), stellt sich allerdings die Frage, ob eine konsequente Applikation dieser Prinzipien wirklich besser ist. Für «ἐκκλησία» prinzipiell nie «església» zu geben, scheint mir wichtige Sinn- und Verstehensressourcen künstlich abzuschneiden. Denn die Begriffe, darin ist Mira zuzustimmen, haben eine ursprüngliche Bedeutung, und in dieser Hinsicht bedeutet «ἐκκλησία» zunächst «Versammlung»; aber sie haben auch eine Geschichte, die eine gute Übersetzung nicht einfach übergehen darf, weil sie unabweislich zu unserem Verstehenshorizont gehört – und in dieser Geschichte bedeutet «ἐκκλησία» eben auch «Kirche».

Das *prima facie* inkonsequente Changieren zwischen Ursprungsbedeutung und begriffsgeschichtlicher Entfaltung, das für die Fälle a) bis c) aufgewiesen wurde, scheint mir in diesem Licht nicht immer ein Manko zu sein, vielmehr trägt es der schwierigen hermeneutischen Situation angesichts eines Textes Rechnung, der die Sprache selbst bis in unsere Tage hinein geprägt hat. Eine gute Übersetzung des Neuen Testaments muss in der Tat versuchen, die ursprünglichen Bedeutungen zu heben, aber zugleich sollte sie die Dynamik dieser Begriffe, die just durch diesen Text das Sprechen und Denken des Abendlandes nachhaltig bestimmen sollten, nicht ausblenden. Gerade in dieser freilich nicht immer leicht zu realisierenden Simultaneität von Ursprungsbedeutung und begriffsgeschichtlicher Entfaltung, zu der die Dogmatik einen wesentlichen Beitrag leistet, liegt m.E. – wenn auch in gewisser Weise *malgré soi* – die unbestreitbare Expressivität und Vitalität von Miras Übersetzung: indem sie nämlich zugleich von «falta» und «pecat», von «alé sagrat» und «esperit sant», von «aixecarse» und «resurrecció» spricht usw.

Mira ist damit eine in ihrem Resultat in vielerlei Hinsicht ausgezeichnete Übersetzung des Neuen Testaments gelungen, deren begriffliche Polyphonie dem Ausgangs- und Zieltext und ihren jeweiligen Verstehenshorizonten gleichermaßen gerecht wird; seine Theorie der Übersetzung scheint mir jedoch unangemessen, was nicht zuletzt durch die Tatsache bestätigt wird, dass Mira ihr in seiner Übersetzungspraxis, wie soeben gezeigt, zum Vorteil seiner Übertragung nicht folgt. Der Grund für dieses Fehlgehen in der Theorie ist m.E. ein sehr verkürztes, allzu populistisches Verständnis von Dogmatik, das zu einer letztlich unbegründeten Abwehr vermeintlich dogmatischer Übersetzungsterminologie führt (die dann aber eben doch allenthalben verwandt wird...). Entgegen dem landläufigen pejor-

rativen Gebrauch des Adjektivs ‚dogmatisch‘ ist die Dogmatik nun aber nicht das willkürliche Aufstellen von Glaubenssätzen, sondern eine durchaus ernstzunehmende Verstehensbemühung, deren Ausgang und Ende der Text der Bibel ist. Exegese und biblische Theologie sind damit auf Engste mit der Dogmatik verbunden. Dass, wie Mira provokant behauptet, die bisherigen katalanischen Übersetzungen der Bibel auf die Dogmatik statt auf das ursprüngliche Verstehen des Textes zielen, entspricht von daher in keinem Fall dem Selbstverständnis dieser Disziplin, sondern beruht auf einem polemischen Missverständnis derselben. Die von Mira suggerierte Opposition von philologischer oder literarischer Übersetzung einerseits und dogmatischem Textverständnis andererseits ist mithin nicht haltbar.⁶ Dies belegen auch die Ausführungen der dogmatischen Konstitution über die göttliche Offenbarung «Dei Verbum» des Vatikanums II, die unmissverständlich zum Ausdruck bringt, dass eine historische und literarkritische Methode für die Hermeneutik der Bibel und d.h. freilich auch für ihre Übersetzung unabdingbare Voraussetzungen sind.⁷ Philologie und Dogmatik lassen sich somit nicht einfach als zwei parallele oder gar konkurrierende Wege darstellen. Dies zu vertiefen, sprengt allerdings den Rahmen der hier angestellten Überlegungen.

In diesem Beitrag ging es lediglich darum, Joan F. Miras Übersetzung des Neuen Testaments vorzustellen, um zu zeigen, wie einer der bedeutendsten valencianischen Intellektuellen unseres Jahrhunderts sich der herkulischen Herausforderung der Übersetzung dieses Textes stellt. Das Resultat seiner Bemühungen ist – trotz unleugbarer theoretischer Schwierigkeiten – eine Übersetzung, die in ihrer Lebendigkeit⁸ und, wenn man so will, Polyphonie einen herausragenden Beitrag zur katalanischen Literatur der Gegenwart darstellt.

6 Es kann in diesem Beitrag nicht auf die theoretischen Grundlagen der Bibelübersetzung eingegangen werden. Vgl. stellvertretend für die umfangreiche und differenzierte Literatur zu diesem Thema Porter / Hess (eds. 1999) und Groß (ed. 2001).

7 Vgl. Rahner / Vorgrimler (eds. 1991: 374): «Um die Aussageabsicht der Hagiographen zu ermitteln, ist neben anderem auf die literarischen Gattungen zu achten. [...] Weiterhin hat der Ausleger nach dem Sinn zu forschen, wie ihn aus einer gegebenen Situation heraus der Hagiograph den Bedingungen seiner Kultur und Zeit entsprechend – mit Hilfe der damals üblichen literarischen Gattungen – hat ausdrücken wollen und wirklich zum Ausdruck gebracht hat. Will man richtig verstehen, was der heilige Verfasser in seiner Schrift aussagen wollte, so muss man schließlich genau auf die vorgegebenen umweltbedingten Denk-, Sprach- und Erzählformen achten, die zur Zeit des Verfassers herrschten, wie auf die Formen, die damals im menschlichen Alltagsverkehr üblich waren.»

8 Vgl. zu den ästhetischen Qualitäten der Übersetzung Piera (2005).

Bibliographie

Quellen:

- Boyer, Frédéric *et al.* (trad. ¹2001, ²2005): *La Bible: Nouvelle traduction*, trad. de Frédéric Boyer *et al.*, Paris: Bayard.
- Dante Alighieri (2000), *La divina comèdia*, trad. de Joan F. Mira, Barcelona: Proa.
- Mira, Joan F. (¹1989, ²1990): *Els treballs perduts*, València: Eliseu Climent – Edicions 3i4.
- (trad. 2004): *Evangelis de Marc, Mateu, Lluc i Joan, amb el Fets dels apòstols, la Carta als romans i el Llibre de l'apocalípsi*, versió nova del grec per Joan F. Mira, Barcelona: Proa.
- Nestle, Eberhard u. Erwin / Aland, Barbara u. Kurt *et al.* (¹1984, ⁴2002): *Novum Testamentum graece et latine*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft (= 27. Auflage des griechischen Textes).

Sekundärliteratur:

- Berger, Samuel (1890): «Nouvelles recherches sur les Bibles provençales et catalanes», *Romania* 19, 505–561.
- Blay, Pep (1990): «Entrevista Joan F. Mira 'Ens calen grans obres en català, amb ambició i perspectiva'», *Avui*, 17.11., V (Avui cultura).
- Bohigas, Pere (1982): «La Bíblia a Catalunya», in: ders.: *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 57–76 (= Wiederabdruck seines Beitrages aus den Akten des *II Congrès litúrgic de Montserrat*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1967, 125–140).
- Groß, Walter (ed. 2001): *Bibelübersetzung heute. Geschichtliche Entwicklungen und aktuelle Herausforderungen*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Piera, Josep (2005): «Lectura dels *Evangelis* segons Joan F. Mira», *Caràcters* 31, 11.
- Porter, Stanley E. / Hess, Richard S. (eds. 1999): *Translating the Bible. Problems and Prospects* (= *Journal of the Study of the New Testament. Supplement Series*; 173), Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Poy, Pere (2004): «We are not a country without a Bible: The Catalan translations of the Holy Scripture through history», *Angelicum* 81, 891–911.
- Puig i Tàrrach, Armand (2001): «Le traduzioni e gli studi biblici», in: *Germi-nabit. L'espressione religiosa in lingua catalana nel XX secolo*, Roma: Generalitat de Catalunya, 97–107.
- Rahner, Karl / Vorgrimler, Herbert (eds. ²³1991): *Kleines Konzilskompendium. Sämtliche Texte des Zweiten Vatikanums mit Einführungen und ausführlichem Sachregister*, Freiburg i. Br.: Herder.
- Stegmann, Tilbert Dídac (2005): «Complexitat narrativa, ironia intertextual i rerafons eròtic en *Els treballs perduts* de Joan F. Mira», in: Arnau i Segarra, Pilar / Pusch, Claus / Stegmann, Tilbert Dídac (eds.): *Mirades sobre el País Valencià. Estudis de literatura i cultura* (Biblioteca Catalànica Germànica; 2), Aachen: Shaker, 15–27.
- / Mira, Joan F. (2006): «Els treballs perduts», in: Arnau, Pilar / Joan i Tous, Pere / Tietz, Manfred (eds.): *Der katalanische Roman der Gegenwart* (im Druck).

Dietmar Frenz (Frankfurt am Main)

**„En aquest llibre se fa menció de cavallers errants“:
zu Joan Peruchos ‚Les aventures del cavaller Kosmas‘**

Ein gewisser *Pierre Menard, autor del Quijote* konnte in der ersten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts bekanntlich zwei vollständige sowie ein fragmentarisches Kapitel des ersten Teils des bekanntesten aller Ritterromane vorlegen, die er sich nach akribisch betriebener und letztendlich erfolgreicher Horizontverschmelzung Wort für Wort neu erschrieben hatte. Das gewiss ungewöhnliche Unterfangen verdankte sich einer Anregung Novallis' ebenso wie der Verachtung einer bestimmten Literaturpraxis:

Otro es uno de esos libros parasitarios, que sitúan a Cristo en un bulevar, a Hamlet en la Cannebière o a Don Quijote en Wall Street. Como todo hombre de buen gusto, Menard abominaba de esos carnavales inútiles, sólo aptos –decía– para ocasionar el plebeyo placer del anacronismo o (lo que es peor) para embelesarnos con la idea primaria de que todas las épocas son iguales o de que son distintas. (Borges, 2002: 89–90)

Mag der natürlich fiktiven Figur die Bedeutung des Anachronismus für die Literatur letztlich verborgen geblieben sein, so stellt sein Schöpfer, Jorge Luis Borges, der seine kleine, aber subtile Allegorie der komplexen Beziehungen zwischen Schreiben und Lesen (vgl. Genette, 1993: 351 u. 30) zuerst 1942 in der Anthologie *El jardín de senderos que se bifurcan* veröffentlichte, sein Wissen um diesen Sachverhalt in der offensichtlich unsinnigen Bemerkung Menards zwar nur implizit, aber durch die Wahl der Beispiele deutlich genug heraus: sind doch gerade die Geschichten des Neuen Testaments mit ihrer anagogischen Teleologie, die einen eklatanten Rückschritt hinter die von der antiken Philosophie erreichten Positionen darstellen, und Shakespeares Geister, die schon in seinen Quellen ein Zugeständnis an den persistierenden naiven Volksglauben gewesen sein mögen, nachgerade Paradebeispiele sowohl anachronistischer Textproduktion als auch deren nachhaltiger Wirkungsmacht; zumal die – nach Menard – schlimmere, auf den Epochenvergleich zielende Absicht der Schreibenden in der Benennung der polaren Möglichkeiten ein breites Spektrum von

Zwischenlösungen impliziert, die weder Dichter noch Philologen und Historiker je werden ausschöpfen können.

Menards europäische Nachfolger, jene Schriftsteller also, die sich nach Borges' Erzählung dem traditionsreichen Genre des Ritterromans zuwenden, das von Chrétien de Troyes bis Cervantes blühte und schon in der Romantik eine kurze, aber folgenreiche Renaissance erlebte, legen mithin seinen heiligmäßigen Ernst ab und frönen lustvoll eben jenem geschmähten „placer del anacronismo“, dem sich nicht zuletzt auch das Genie des *Quijote* selbst verdankt, das den Ritter von der traurigen Gestalt mit überkommenen Vorstellungen und Waffen ins Feld oder über die Boulevards Barcelonas ziehen läßt. Schon die mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Romane indes zeichnen in ihrer Verbindung vorgeschichtlicher Welterklärung aus Christen- und Keltentum, konservativer Wertordnung und Bewaffnung, die mit den realen Verhältnissen des feudalen Zeitalters und der Bedrohung Westeuropas durch die Türken, schließlich mit dem gesellschaftlichen und technischen Fortschritt der entstehenden Nationalstaaten nicht Schritt halten wollten, konstitutive Elemente aus, die den von Menard beklagten neuzeitlichen Ausschweifungen der Literatur nicht nur in wenig nachstehen, sondern diese allererst mitbegründet haben und somit den idealen Resonanzboden für neue „carnavales inútiles“ abgeben. Den Rekurs auf den neben dem der homerischen Epen wohl folgenreichsten aller abendländischen Stoffkreise nimmt in Menards (oder Borges') Nachfolge vielfältige Formen an, deren oftmals bunte Mischung hypertextueller Verfahren sich wohl am besten mit den von Gérard Genette (1993) geprägten Begriffen beschreiben läßt. Adolf Muschgs *Der Rote Ritter* von 1993 etwa stellt eine komplexe Transposition – freilich mit persiflierenden und parodierenden Elementen – der Hypotexte *Parzival* und *Titirel* Wolframs von Eschenbach dar und zugleich, etwa mit der mittelalterlichen Version des Laptops oder Gameboys (vgl. Obermaier, 1997: 473), ein Paradebeispiel für „uno de esos libros parasitarios“:

Muschgs Mittelalter ist weder Dekoration noch Hommage an die Vorlage, weder Ideal noch Utopie, auch keine Metapher für unsere Welt [...] Es wird uns in seiner Alterität und Historizität bewußt gemacht, als Beginn unserer – kurz vor der Jahrtausendwende unsicher und fragwürdig gewordenen – Zivilisation (Öko- und Ideologiekrisis). Muschg versetzt Wolframs Figuren nicht einfach in eine moderne Welt, er entwickelt sie von mittelalterlichen Typen zu modernen Persönlichkeiten. Er gibt ihnen eine historische

Extension. Damit werden Mittelalter und Neuzeit in ein Verhältnis von Kontinuität gesetzt. (Obermaier, 1997: 479)¹

Italo Calvino's *Il cavaliere inesistente* (1959) nimmt den „ungefähre[n] Status der paraleptischen Weiterführung“ des *Orlando Furioso* mit dem „Gesamtklima [...] einer modernen Travestie – und zwar nicht der Travestie eines einzelnen Werkes, sondern des Ritterromans im Allgemeinen“ (Genette, 1993: 272) ein; letzteres kann auch für Umberto Eco's *Baudolino* (2000) gelten, der in seine persiflierende Gattungsmischung neben dem Reisebericht, der Kriegschronik, dem „locked-room-mystery“, den Bestiarien und teratologischen Traktaten natürlich auch den Ritterroman von Chrétien bis Ariost einbezieht. Der katalanische Autor Joan Perucho hat den Ritterroman in gleich zwei Werken einer Revision unterzogen. In seinem *Libre de caval·leries* (1957) überblendet er eine im heutigen Griechenland spielende Handlung mit einer (Elemente des Genres nachahmenden) spätmittelalterlichen Eroberungsgeschichte und verbindet die beiden Stränge durch innere Korrespondenzen untrennbar miteinander; damit wiederholt er recht eigentlich nur die Verschränkung der literaturzentrierten Perspektive Don Quijotes mit der realistischen Weltanschauung seiner Umgebung; modern ist hier vor allem die dem Leser vorenthaltene und somit vorbehaltene Auflösung der unterschiedlichen Perspektiven als reale Sicht und ästhetisierende Projektion. Mit den in einem fiktiven 6. Jahrhundert angesiedelten *Aventures del cavaller Kosmas* hat Perucho dann 1984 eine (post)moderne Nachahmung des frühneuzeitlichen Ritterromans (gekreuzt mit den Topoi der Reiseliteratur) vorgelegt, die beständig die Register zwischen spielerischer Persiflage, satirischem Pastiche und ernster Nachbildung wechselt.²

Bei allen Unterschieden in den je aktualisierten strukturalen Verfahren und den jeweiligen Wirkungsabsichten weisen diese Hypertexte einige

-
- 1 Vgl. auch Classen, 1996: 311: „Dazwischen liegen nahe an die 1000 Seiten, in denen sowohl die Geschichte Parzivals in der Figur des Roten Ritters als auch diejenige der mittelalterlichen Welt als Spiegel der modernen nacherzählt wird“ und Muschgs eigene Einschätzung, nach der ihn die Treue zur Vorlage „zur Abweichung verpflichtete, zu einem Eigensinn, der seine Figuren dafür zurüstet, in einer anderen, nicht mehr Wolfsrams Welt, zu bestehen.“ (Muschg, 1994: 124)
 - 2 Josep Baldaquí Escandell hat die Strukturfolie des *Kosmas* im Chronotopos des byzantinischen Liebesromans ausgemacht und schließt, „que la novel·la de Perucho és, bàsicament, una novel·la bizantina“ (1995: 281). Die im Zeichen der Suche stehenden Fahrten um das Mittelmeer eignen aber auch vielen Ritterromanen, angelegt in Chrétien's *Cligès*, vom *Tirant lo Blanc* zu etlichen *llibros de caballerias*. Vgl. dazu weiter unten.

Gemeinsamkeiten auf, die eine europäische Perspektive sinnvoll erscheinen läßt. Als Kinder ihrer (post)modernen Zeit strotzen die genannten Werke vor metanarrativen, metafictionalen und selbstreferentiellen Bezügen, die auch die in ihren jeweiligen Vorbildern zu findenden entsprechenden Diskurse wiederholen, übertreiben und reflektieren,³ wobei Calvino natürlich ebenso an Borges anknüpft wie Eco und Peruchó mit seinem bisweilen als Anti-Ritter agierenden Helden an Calvino und Borges;⁴ mit den Reflexionen über Sprache und Erzählen geht bisweilen die Einbeziehung literaturtheoretischer und philosophischer Konzepte und Ideen einher, die über das literarische oder strukturelle Experiment hinausweisen und dem hyper- oder intertextuellen Spiel eine neue Dimension verleihen. Calvino etwa fischt seine Geschichte des *Cavaliere inesistente*, die seine Trilogie märchenhafter Allegorien (*I nostri antenati*, 1960) beschließt,⁵ in einem Netz von Topoi der strukturalistischen Erzähltheorie: „There are practically no rules of standard narrator-reader relationship that Teodora/ Bradamante does not break.“ (Barrett, 1992: 66); die Anklänge des Romans an den Existentialismus können nach Joachim Leeker (1993: 290) „– trotz vieler tatsächlicher Gemeinsamkeiten mit dem Denken eines Malraux oder Sartre – von Calvino [...] letztlich nur als (allerdings mit einer gewissen kritischen Distanz verbundenes) Spiel mit einer Mode verstanden werden“. Muschg, der intertextuelle Bezüge nicht nur zu Hartmann, Veldeke und Gottfried in seinen Text flicht, sondern – eben anachronistisch – auch zu Nietzsche, Kafka, Musil und Brecht (vgl. Classen, 1996: 313), übergibt die Wolframsche Quellenfrage in seiner ebenso originellen wie umfangreichen „Geschichte von Parzival“ an drei zerbrechliche Eier, die „Agenten“ der Erzählung (Muschg, 1993: 104), die „die klassischen Aufgaben eines mittelalterlichen Erzähler-Ichs“ überdeutlich machen (vgl. Obermaier, 1997:

3 Zur meist in den Schwellentexten verhandelten Reflexion der Fiktionalität der Ritterromane vgl. Wild (1993).

4 Vgl. zu Eco z.B. Capozzi (2000: 214, 230); zu Peruchó weiter unten.

5 Mit seiner Nacherzählung des *Orlando furioso* (Calvino, 1970) schien er indes auch noch einmal in die Spuren seines großen Vorbildes Borges/Menard zu treten. Schon die Idee, einen unsichtbaren Ritter als Helden zu installieren, mag Borges geschuldet sein, der von Menards Quijote implizit als „obra invisible“ sprach: „Hasta aquí [...] la obra visible de Menard, en su orden cronológico. Paso ahora a la otra: la subterránea, la interminablemente heroica, la impar. También ¡ay de la posibilidades del hombre! la inconclusa.“ (Borges, 2002: 89)

480–488, hier 481).⁶ Albrecht Classen leitet aus Muschgs erzähltechnischen Finten ab, dass er „mit Hilfe des *Parzival*-Stoffes für sich und seine Leser einen neuen Erkenntnismodus bereitzustellen bemüht ist“ (1996: 309), unter anderem durch den Kunstgriff, das hundertste und letzte Kapitel des Romans lediglich im Inhaltsverzeichnis anzukündigen und seine Ausführung buchstäblich in die Hand des Lesers zu legen („IV.25 DER LESER Worin die Hauptperson dieses Buches ihr Geheimnis verrät und das Hundert voll macht (*hic et ubique*)“ [Muschg, 1993: 1006]). Bei dem Schweizer werde die Fabel „anthropomorphisiert und als selbständige Kraft hingestellt, die in das Geschehen eingreift und somit die Schranken zwischen Fiktion und Faktum aufhebt, sie unwiederbringlich als Komponenten eines Ganzen hinstellt“ (Classen, 1996: 312). Während Muschgs Figuren die parodierten Sätze der Nachgeborenen nur unwissentlich im Munde führen, zieht der Anachronismus bei Perucho auch in die intradiegetische Ebene ein, wovon der Roman seinen ganz eigenen Reiz bezieht; der Autor, der seine bibliophile Ader und die Bewunderung imaginärer Geschöpfe sicherlich auch Borges verdankt, zitiert in *Les aventures del cavaller Kosmas* eine Unzahl von philosophischen und literarischen Werken aus der gesamten europäischen Kulturgeschichte dem Titel nach oder passagenweise; diese reichen von frühchristlicher Reiseliteratur und patristischen Schriften über Goethe und Lamartine bis hin zu Ezra Pound, und bisweilen zitieren die Protagonisten des Romans gar aus den späteren Werken. Der Anachronismus stellt sich auch in Form von rechnenden, kämpfenden und sogar sprechenden Automaten ein, die Kosmas selbst entworfen und gebaut hat. Weder dem Zitatereigen noch den materiellen Anachronismen gewinnt Perucho indes eine kohärente neue – etwa epistemologische oder erzähltheoretische – Perspektive auf die alten Texte ab wie etwa Umberto Ecos Roman, der mit einem wunderbaren Pastiche früher Zeugnisse der italienischen Literatur beginnt und im weiteren Verlauf in der Frage nach dem Verhältnis von Geschichte und Realität, Wahrheit und Lüge sein Leitmotiv findet. Ecos Genrecollage, die sowohl als Bildungsroman (Farronato, 2003: 336, deutsch im Original) als auch als Anti-Bildungsroman (Capozzi, 2000: 214, *dito*) bezeichnet wurde, ist mit anachronistischen Details wie den „literary echoes [...] from Jonathan Swift’s *Gulliver’s Travels*“ bis hin zu „Movie parodies of the Grail such as those of *Monty Python and the Holy Grail*

6 Vgl. auch Obernaier (1997: 480): „Nichts scheint auf den ersten Blick weiter auseinander zu liegen als Wolframs Erzähler-Ich und Muschgs Agenten der Erzählung: die 3 Eier – beide in gleicher Weise einmalig in der jeweils zeitgenössischen Literatur.“

(1975), or *Indiana Jones. The Last Crusade* (1989)“ (Capozzi, 2000: 215) anreichert, die den von Menard verabscheuten Epochenvergleich nahelegen: „Although in this fantastic tale populated by ‚sciapodes‘, ‚blemmies‘, and satyrs, it is difficult to recognize the present, the correspondences are closer than we might think.“ (Farronato, 2003: 322); eine deutliche Referenz auf die heutige Welt ist etwa das durch die Krümmung seiner Gänge verfremdete – gleichsam architektonisch geblendete – Panopticon Benthams, in dessen Zentrum Eco den Sitz des Diacono Giovanni legt. Capozzi bezeichnet Ecos Verfahren als „constructing entertaining encyclopedic fiction dealing with epistemological and semiotic processes.“ (Capozzi, 2000: 213)⁷ Raffaele De Benedictis (2002) arbeitet in seiner Studie Bezüge zu Heideggers Begriff des „Durchkreuzens“, Derridas Konzept des „sous rature“ sowie Peirces Vorstellung von einer unbegrenzten Semiose heraus, die zwischen ironischen Verweisen und ernsthafter Auseinandersetzung changierten.

Wie die philosophische Spekulation sind auch weitere Zutaten und Ausschreibungen teils als Hommage an die Vorgänger, teils als vermeintlich unverzichtbares Qualitätsmerkmal moderner Literatur zu lesen; so bemühen sich die zeitgenössischen Dichter meist darum, das im *Tirant lo Blanc* abgegebene und von dessen unmittelbaren Nachfolgern tapfer ignorierte Versprechen, auch nach dem Ablegen der Rüstung nicht diskret abzublenden, endlich einzulösen. Die voyeuristische Ader von Calvins Rittern macht bekanntlich vor den allzu menschlichen Bedürfnissen auch der wildesten Amazone nicht Halt, und Muschg schildert in seiner „Aus-zählung“ (Obermaier) des Wolframschen Textes etwa die Vergewaltigung Jêschutes durch den tumben Toren Parzivâl, die bei Chrétien und Wolfram lediglich angedeutet wird, bis ins Detail der „Tollkirsche am Stamm“ (Muschg, 1993: 320), mit dem er das Wolframsche „fiselin“ näher beschreibt. Auch dieser Aspekt wird in gut mittelalterlicher Tradition mit der Sprachproblematik gekreuzt, etwa im Gespräch der verführerischen Orgelûse mit dem gerade alphabetisierten Parzivâl: „Nimm dein P heraus und tunk's in mein O, schreib mich um, wie du glaubst, daß ich lauten soll,

7 Und, an anderer Stelle: „For example, the reader will discover: a detective story, an anti-Bildungsroman, an historical fiction, the fabrication of a plan, the art of plotting a claim to know a secret, the importance of common sense, the ability to perceive and interpret signs, metafictional narratives, a pastiche of texts including (in the tradition of Borges) apocryphal ones, narrators winking at readers, a need to create and narrate stories, and the presence of the past in our present. Naturally, this is by no means a complete list.“ (Capozzi, 2000: 214)

und ich will A und O dazu sagen.“ (Musch, 1993: 666)⁸ Ecos Liebesreigen reicht gar vom in der Prologsequenz zitierten Indovinello veronese zur Sodomie Baudolinos mit der Satyrin Ipazia. Peruchos Kosmas hingegen scheint sich mit seiner orthodox-katholischen Weltanschauung, die mit einer Einladung zum Arianer-Konzil in Toledo honoriert wird, an den *libros de caballerías* „a lo divino“ und ihren keusch kämpfenden Helden im Gefolge von Montalvos *Esplandián* orientiert zu haben; folgerichtig vereint er sich mit seiner Braut Egèria erst im Tode, und von einer Jungfrau, der er in seinem einzigen Kampf nicht das Leben, sondern allein dem Himmel ihre Keuschheit rettet, wird ihm gerade einmal ein flüchtiger Kuß zuteil. Kosmas' Mittelmeerfahrt durch ein Meer von Büchern ist indes auch ohne Leibesfreuden die von Menard schlechtgemachte Spielerei in Reinform, deren herausragendes Kennzeichen eben die versteckten und offenen Bezugnahmen auf die Vorbilder darstellt.

Gleichwohl scheint es den Autoren dieser in vielerlei Hinsicht so ähnlichen Texte paradoxerweise zu eignen, dass sie sich jeweils vor allem auf die Texte der eigenen nationalen oder, im Falle des Schweizer Muschg, nationalsprachlichen Tradition beziehen. Calvino knüpft an Ariost an, Muschg an Wolfram, Eco, freilich neben Chrétien, an Marco Polo bzw. seinen Schreiber Rustichello da Pisa, der ja auch Ritterromane kompilierte und schrieb, Andrea da Barberino und ebenfalls Ariost. Auch Perucho rekurriert auf die eigene Tradition und erweist in seinem Werk dem spanischen Roman, vor allem aber den katalanischen Rittergeschichten seine Reverenz; bemerkenswert ist dabei, daß er ausgerechnet diese Texte, die auch unter jene „elements que també son propis de la tradició catalana de la novel·la cavalleresca“ (Escandell, 1995: 280) fallen, die Escandell im *Kosmas* bei aller Fixierung auf das Modell des byzantinischen Abenteuerromans noch sieht, in seiner Zitatencollage weder explizit erwähnt noch daraus zitiert, sondern dem Leser zur eigenen Entdeckung überläßt. Daß Peruchos Figuren durchweg literarischen Fiktionen entsprungene Geschöpfe ohne allzuviel Eigenleben sind, wird noch einmal deutlich am Schluß des Romans: nach einer langen Fahrt um das Mittelmeer auf der Suche nach seiner Braut wird dem siehenden Kosmas ein Kodex ans Krankenlager gebracht:

8 Die gewählten Worte machen es schwer auszumachen, ob Classens Einwand – „Muschg treibt es fast zu weit mit seiner Metaphorik, wenn er Parzival in den Mund legt [...]“ (1996: 320) – mittelalterliche Bedenken gegen das Zur-Sprache-Bringen lüsterner Gedanken oder Leibesspiele wiederholt oder nur karikiert.

Kosmas obrí els ulls fent senyal que desclouessin el códex. Ho féu, fàcilment, Arquimedes II, l'autòmat que va ésser construït per a la fidelitat. L'obria, caient-li tristament per terra uns rodets de l'interior de la maquinària, del cor.

Sortí del códex la bella dama Egèria, brodant en un bastidor de vori, somrient i amb llàgrimes als ulls. (Perucho, 1985: 166f.)

Beim Anblick der aus dem Buch steigenden Egèria – man könnte sagen, mit der Erkenntnis der fiktionalen Existenz – haucht er sein Leben aus; so verkörpert Egèria hier emblematisch Peruchos Prinzip, dem auch der Dämon Arnulf, Kosmas' Gegenspieler, unterliegt: er, der Egèria in dem Kodex gefangenhielt, scheint direkt Altisidoras Vision mit Büchern ballspielender Teufel im 70. Kapitel des zweiten Teils des Quijote entsprungen zu sein,⁹ während Kosmas, bei allen antitypischen Zügen, doch noch immer ein Ritter in der Tradition Tirant lo Blancs, Curials und – freilich nur Schildknappe – Guillems de Torroella ist.¹⁰ Die mangelnde Kampfeslust, der Verzicht auf die zahlreichen von Autor und Leserschaft gründlich ausgekosteten Duelle und Schlachten des traditionellen Romans scheint in der absichtsvollen Verkehrung von Calvino inspiriert, der mit Agilulfo auch nur eine leere Rüstung in den Kampf schickt; deutlich wird dies, wenn Perucho seinen Helden „personatge de dubtosa existència“ nennt (Perucho, 1985b: 7). Schon der Beruf kann als Übertreibung einer realistischen Tendenz katalanischer Texte zur Berücksichtigung des andernorts so oft ausgeblendeten Geldverkehrs gelesen werden. Und statt des Chronotopos des byzantinischen Liebesromans muß man wohl auch die Bewegungen Tirant lo Blancs um das Mittelmeer als Vorbild für Kosmas' Fahrt ansetzen; dafür spräche auch die Verbindung von Osten und Westen im Heldenpaar, wobei Perucho die Rollen und Geschlechter vertauscht, stammt hier doch der Mann aus dem byzantinischen Reich und die Frau aus jener Gegend, die einmal Katalonien heißen wird.¹¹ Die aufwendig gestaltete Szene, in der sich Kosmas in seine Egèria verliebt, scheint ebenfalls, um mehrere Ecken, auf den Tirant zu verweisen. Kosmas wird eher zufällig Zeuge eines pompösen Auftrittes Egèrias am Strand, dessen Prunk Perucho in einer Fülle von Verweisen und Zitaten aufgehen läßt. Der Aufzug

9 Bleiben die Figuren Peruchos papyromorph, so sind bei Cervantes die Bücher anthropomorph: „A uno dellos [es handelt sich um Avallanedas Fortsetzung], nuevo, flamante y bien encuadernado, le dieron un papirotazo, que le sacaron las tripas y le esparcieron las hojas.“ (Cervantes, 2003: 1073)

10 Zu diesen Texten vgl. auch Wild (1990).

11 Natürlich ist Tirant selbst Bretoner, und sein wahrscheinliches Vorbild Roger de Flor ein Deutscher, der aber für die Katalanen kämpft.

mit Tänzerinnen und Musikbegleitung evoziert zunächst Beatrices Triumphzug in der *Divina Commedia*, ohne daß dieser Deutung durch direkte Zitate oder Anspielungen Nahrung gegeben würde: „Eren uns moviments que hom veia efectuar com a través d’una recordada memòria, com un eco que es perd a poc a poc, i dolcíssim“ (Perucho 1985: 94); als die entkleidete Schöne ins Meer steigt („Egèria es despullà per banyar-se“), beschreibt sie Perucho mit den Worten Eugeni d’Ors’ aus der *Ben Plantada*, deren seltsame Disproportioniertheit an archaische Fruchtbarkeitssymbole erinnert. Die Rückkehr an den Strand wird als Geburt der Venus inszeniert, die Perucho nicht nur durch kleine lexikalische Markierungen vorbereitet („Caminaven lentament, seguint el rastre d’escuma de l’aigua“ [*op.cit.*: 93f.]), sondern durch ein Zitat aus Lorenç Ribers *Aeneis*-Übertragung expliziert (*op.cit.*: 95). Die Liebesgöttin figuriert aber auch schon im Epigraph des betreffenden 118. Kapitels des *Tirant*,¹² auf das mit der hervorgehobenen Blöße Egèrias nun direkt angespielt zu werden scheint; das fällt umso mehr ins Auge, als Kosmas, dessen vorgeahntes Begehren nun erst recht in Gang gebracht wird, ja vor allem durch seine Keuschheit auffällt. Und wo Martorell von einer Augenspeise spricht,¹³ fällt Perucho dazu gleich Platons *Symposion* ein, aus dem er gegen Ende des Kapitels zitiert: Tirants leibliche Lust wandelt Perucho in spirituelle Liebe, die die beiden erst auf Kosmas’ Totenlager wieder zusammenführt. Diese Überblendung von Beatrice, Venus, Teresa, der imaginären katalanischen Idealfrau des 19. Jahrhunderts („la xifra i la suma d’una raça i d’un poble“ [*op.cit.*: 94]), und Egèria entspricht in ihrer Verweiskaskade durchaus Martorells topischer Zitatenschatzkammer, in der *Tirant* und Carmesina sich später unter allerlei berühmte, an den Wänden dargestellte Liebespaare mischen.¹⁴

Auch im *Curial e Güelfa*, dem zweiten Hauptwerk der katalanischen kaballeresken Literatur, fällt die Ökonomisierung des ritterlichen Lebens ins Auge, was Martí de Riquer ja nicht zuletzt zu seinem Vorschlag einer von den spanischen *libros de caballerías* unterscheidenden Gattungsbezeichnung „novel·les cavalleresques“ veranlasst hatte. Die auffälligste Referenz auf diesen Ritterroman aber besteht in der Übernahme eines Motivs, das man etwas salopp als Philosophietourismus in Griechenland bezeichnen

12 „Com Tirant fon ferit en lo cor ab una fletxa que li tirà la deessa Venus perquè mirava la filla de l’Emperador.“ (Martorell, 1990: 374)

13 „los ulls de Tirant no havien jamés rebut semblant past“; diese Speise besteht natürlich in „dos pomes de paradís que crestallines parien“ (ebda.).

14 Auch der Autor des *Curial* zitiert einen solchen Liebespaarkatalog, in den er auch noch das katalanische Paar Frondino und Brisonda einfügt (ed. Gustà, 1998: 328).

könnte. In beiden Fällen dient es als Ausgangspunkt metaliterarischer Anspielungen und selbstreflexiven Spiels. Die lange Trennung der Liebenden, die der anonyme Autor des *Curial e Güelfa* durch die erneut notwendige Bewährung (und auch Buße?) Curials, Perucho durch die vergebliche Suche motiviert, führt beide Helden zunächst in den Nahen Osten. Curial kommt schließlich aus Alexandria, Kosmas aus Byzanz nach Athen:

Partí el nostre heroi amb el rejoyenit autòmat, Mides i Org, el voltor joglar [...] Sojornaren una temporada a Atenes, on Mides coneixia un cònsol francès, anomenat Barthélemy, completament empatxat d'erudició greco-romana, el qual, després d'una excursió a l'Acràpolis, altrament dita castell de Cetines, els invità a fer una visita a L'Acadèmia, institució sàvia però espectral, en companyia d'un jovencell pedant, que responia al nom d'Anacharsis i de qui Kosmas sospità també tot seguit la natura fantasmagòrica. (Perucho, 1985: 145)

Mides berichtet dem in Byzanz zurückgebliebenen ehemaligen Pagen Kosmas' und (zum Missvergnügen des Geiers Org) jetzigen Geflügelhändler Ugernum von der Akademie, worauf dieser sich natürlich nach dem Wahrheitsgehalt des Briefes fragt¹⁵ und damit eine Situation aus Curials Traum, der ihn in Griechenland ereilt, wiederholt. Apoll erzählt hier Homer von einem Kunstgriff Vergils, der mit dem Aufeinandertreffen von Dido und Aeneas eine Distanz von 300 Jahren überwinde:

Volguist mostrar quant senties de la mia sapiència, e usant de la sciència de Baco, poetant, t'esforçist escrivint cercar poètiques ficcions e retòriques colors; fíngist moltes coses que no foren, donant als uns ço que no ere llur, e amagant ço que en los altres públicament fonc conegut; e alçant en alt aquell noble e marvellós estil, ab la ploma has fet maravellar tots los poetes qui après tu son venguts, e pensen que los fets així com tu has escrit foren passats. Això mateix ha fet Virgili, gran ans molt major de tots los poetes llatins, qui, així com tu, ha cercades e poetant escrites coses tenyides de color de mentira, dient, entre les altres, Dido, reina de Cartago, ésser-se morta per Eneas, la qual cosa no fonc no és veritat, car Eneas nulls temps viu Dido, ne Dido Eneas, car de l'un e l'altre hac prop de trecents anys. (ed. Gustà, 1998: 268)¹⁶

15 „¿Com era possible que Mides hagués parlat amb Plató, que havia mort l'any 347 abans de Jesucrist? Era una broma? Era una desvari de Mides produït per la xerrameca lírica persistent d'Org, el voltor?“ (Perucho, 1985: 147)

16 Vgl. Badia (1988: 140f): „De tot plegat entenc que el tema de Dido preocupa seriosament el nostre anònim [...] Dido és el nucli dels episodis nord-africans de l'*Eneida*, episodis que són vivament presents darrera dels corresponents de la nostra novel·la [...] Es tracta, precisament, de les aventures de Curial emmarcades per les dues visions abans esmentades i les dues prolíxes intervencions de Fortuna; em sembla veure, doncs, que la seva disposició entre aquests dos blocs simètrics els dóna un especial relleu.“

Wie Apolls Kranz, der Curial aus seinem Traum im Apollotempel am Parnaß bleibt, wechselt Mides durch den Verbleib in der Akademie die Seiten der Fiktion. Es ist diese sich ihrer selbst bewußte Tradition der Ritterbücher, die Perucho hier augenzwinkernd imitiert, und mit dem *Curial* erweist er einem Werk seine Reverenz, das stärker als alle anderen Ritterromane vor dem *Quijote* auf seine eigene Fiktionalität abhebt und Peruchos Zitatcollage bisweilen ebenso vorwegzunehmen scheint wie etwas später der ebenfalls aus etlichen anderen Texten teilweise geradezu montierte *Tirant*.¹⁷

Beide erleben auf der Rückreise neue Abenteuer, Kosmas indes begegnet auf dieser Reise, „en un lloc indeterminat entre Sardenya i Mallorca“ (Perucho, 1985: 154), einem, das den Leser auch noch in den dritten bedeutenden katalanischen arthurischen Text führt, Guillem de Torroellas *Faula*, die ihrerseits ihre eigene Fiktion hinterfragt und wiederum auf den *Tirant* wirkte. Kosmas und seine Gefährten gewärtigen im Meer die „Illa de les Sept Ciutats“, die als Heimat des Wals bekannt sei:

Com tota la gent de mar sabia, l'illa era la pàtria de la balena, que era el peix que ens descriu el filòsof grec Patzinaces, descripció que, havent estat perduda, sols coneixem per la traducció que en féu l'autor anònim d'un bestiari català trobat en un armari de mossèn Gomar, de Santa Coloma de Queralt, l'any 1412. (Perucho, 1985: 155)

Aus diesem Bestiar, einer Übertragung des italienischen, wohl vom Ende des 13. Jahrhunderts stammenden *Libro della natura degli animali*, das in einer venezianischen und einer toskanischen Version überliefert ist,¹⁸ zitiert Perucho den gesamten, den Wal betreffenden Passus, also die Beschreibung des Tieres und die allegorisch-moralisch-anagogische Deutung des Phänomens. Hinter dem an diesem bestimmten Ort herbeizitierten Wal versteckt sich natürlich jener von Morganas Zauberkräften gesteuerte „Fisch“,¹⁹ der ‚Guillem‘ in der *Faula* von Mallorca auf die verzauberte Insel von Artus und Morgana und wieder zurück bringt. Die Verbindung der beiden Geschichten stellt die Beschreibung des Bestiars her, die ihre Spuren auch in Torroellas Text hinterlassen hat. Denn der Passagier des Wals

17 Vgl. z.B. Badia (1988: 122): „l'anònim autor aprofita el material ‚estalviable‘ que hem anunciat per a expressar, si fa o no fa, el que podríem dir la seva poètica.“

18 Vgl. Morini (1996: XIX); in einem der relativ zahlreichen Manuskripte ist dieses Buch übrigens Isidor von Sevilla zugeschrieben, der ja in Peruchos Roman mitspielt. Der Wal ist freilich auch in vielen anderen Versionen des *Physiologus* enthalten. Die katalanische Version ist nachzulesen in Panunzio (1963).

19 Vgl. vv. 874–877: „Manday en une isle de mer, / Qui Malorques est appelea, / Un fantasma enxantea / En semblansa d'un paysó“ (Torroella, 1984: 35).

geht hier zwar im Gegensatz zu den Seeleuten, die den Wal für eine Insel halten, dort rasten und Feuer machen, nicht unter, doch Torroella setzt natürlich auf die Spannung, die dieses drohende Ende erzeugt; ‚Guillem‘ nämlich hält den Wal zunächst einmal tatsächlich für einen Felsen am Strand:

Eu vi en mar, de terra pres, / Que's mostret al rebeyg de l'onda, / *A semblant de rocha redonda* / Un gran peix, crey que fos balena / Que s'aturet sobre l'arena / *A ley d'escuyll* que no's movia. (Torroella, 1984: 2, vv. 28–33, m.H.)²⁰

So ist es denn auch der Papagei, der mit dem Wal angelandet ist, der seine Aufmerksamkeit erregt; als er ihn ergreifen will, verhakt sich einer seiner Sporen im Körper des Wals, der daraufhin, so schließt ‚Guillem‘, vor Schmerz zurück ins Wasser strebt. Auf Artus' Insel angelangt, begegnen dem Leser weitere Parallelen; Torroella berührt im Gespräch mit Artus, dessen Identität ‚Guillem‘ zunächst wegen der Berichte von seinem Tod, schließlich wegen seiner Jugend und Unversehrtheit, die mit seinem errechenbaren Alter und den in den Romanen beschriebenen Verwundungen nicht vereinbar seien, bezweifelt, bekanntlich auch die Probleme der Fiktionalität. Und mit Artus' Verweis auf die Heilkräfte des Grals und jener Quelle, die ‚Guillem‘ bei seiner Ankunft auf der Insel selbst gesehen hatte, zur Erklärung seines außergewöhnlichen Zustands klärt – der Kalauer sei erlaubt – an sich die Quelle eines Motivs vom Beginn des Romans, als Kosmas in „la inexistent ciutat d'Indala“ (Perucho, 1985: 26) ein Bad in einem Jungbrunnen nimmt und gleich Artus in den Genuß eines stets vorzeigbaren Körpers kommt. Zugleich stellt Perucho mit dieser Erinnerung an den Beginn auch die Rahmung des Romans durch zwei Verweise auf Calvinos *Le città invisibili* (1972) heraus, die Indala und die Insel der Sieben Städte, die ihre Farbe in Abhängigkeit von der Erscheinung des Meeres ändert, in ihrer Wunderlichkeit darstellen.

Die Deutung des Wals als Lüge der Welt aber mag auch beispielhaft für Peruchos nie stillstellbares Vexierspiel der Zitate eintreten, mit dem er der Fabulierlust im Gefolge der historischen und zeitgenössischen Vorbilder frönt.²¹

20 Vgl. auch weiter unten, v. 42f.: „Car eu cresia verament / Que l'aucell estés en escuyll“ (Torroella, 1984: 2f.).

21 Die Überfahrt nach Tarragona provoziert dann weitere Zitate, die kräftig aus dem mythologischen Meeresfundus schöpfen; so sieht Kosmas auch noch den Leviathan, ebenfalls ein Symbol des Bösen und mit dem Wal eng verwandt – die Erscheinung eines

Bibliographie

- Badia, Lola (1988): „De la «reverenda letradura» en el *Curial e Güelfá*“, in: dies.: *De Bernart Metge a Joan Roís de Corella. Estudis sobre la cultura literària de la tardor medieval catalana*, Barcelona: Quaderns Crema, 121–144.
- Barrett, Tracy (1992): „The narrator of Italo Calvino’s *Il cavaliere inesistente*“, *Quaderni d’italianistica* 13, 57–70.
- Baldaquí Escandell, Josep M. (1995): „La polifonia discursiva en *Les aventures del cavaller Kosmas*“, in: Axel Schönberger (Hrsg.): *Actes del desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Frankfurt am Main, 18–25 de setembre de 1994, Bd. 1, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 277–289.
- Borges, Jorge Luis (2002): *Narraciones*, ed. de Marcos Ricardo Barnatán, Madrid: Cátedra.
- Calvino, Italo (1970): *Orlando furioso di Ludovico Ariosto raccontato da Italo Calvino. Con una scelta del poema*, Turin: Einaudi.
- Capozzi, Rocco (2000): „The return of Umberto Eco. Baudolino Homo Ludens: Describing the unknown“, *Rivista di Studi Italiani* 18, 211–235.
- Cervantes, Miguel de (2003): *Don Quijote de la Mancha*, ed. Martí de Riquer, Barcelona: Planeta.
- Classen, Albrecht (1996): „Seinskonstitution im Leseakt: Adolf Muschg’s *Der Rote Ritter* als Antwort auf eine mittelalterliche These“, *Etudes Germaniques* 51, 307–327.
- De Benedictis, Raffaele (2002): „That history which is not in Umberto Eco’s *Baudolino*“, *Forum Italicum* 36, 393–410.
- Eco, Umberto (2000): *Baudolino*, Turin: Einaudi.
- Farronato, Cristina (2003): „Umberto Eco’s *Baudolino* and the language of monsters“, *Semiotica* 144, 319–342.
- Genette, Gérard (1993): *Palimpseste. Die Literatur auf zweiter Stufe*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Gölz, Peter (1997): „Von Ödipus zu Parzival: Inter- und Intratextualität bei Adolf Muschg“, in: Sabalius, Romey (Hrsg.): *Neue Perspektiven zur*

Wals in der Themse soll bekanntlich auch dem Leviathan in Miltons *Paradise Lost* Pate gestanden haben –, sein Haupt aus dem Wasser erheben. Die Passage, die Kosmas dann aus dem Buch Hiob zitiert, ist bezeichnenderweise einmal mehr fingiert.

- deutschsprachigen Literatur der Schweiz*, Amsterdam / Atlanta, GA: Rodopi (Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik; 40), 215–225.
- Gustà, Marina (Hrsg. 1998): *Curial e Güelfa*, Barcelona: Edicions 62.
- Leeker, Joachim (1993): „Existentialismus als modisches Spiel: Calvins Roman vom nicht existenten Ritter“, *Arcadia* 18, 276–290.
- Morini, Luigina (Hrsg. 1996): *Bestiari medievali*, Turin: Einaudi.
- Martorell, Joanot (1990): *Tirant lo Blanc i altres escrits*, a cura de Martí de Riquer, Barcelona: Ariel.
- Muschg, Adolf (1993): *Der Rote Ritter. Eine Geschichte von Parzival*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1994): *Herr, was fehlt Euch? Zusprüche und Nachreden aus dem Sprechzimmer des heiligen Grals*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Obermaier, Sabine (1997): „Die Geschichte erzählt uns‘ – Zum Verhältnis von Mittelalter und Neuzeit in Adolf Muschgs Roman *Der Rote Ritter. Eine Geschichte von Parzival*“, *Euphorion* 91, 467–488.
- Panunzio, Saverio (1963): *Bestiari*, 2 Bde., Barcelona: Editorial Barcino.
- Perucho, Joan (1985a): *Obres completes*, Bd. I:1, Barcelona: Edicions 62.
- (1985b): „Tres interpretacions“, in: ders.: *Teoria de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 7–11.
- Torroella, Guillem de (1984): *La Faula*, ed. de Pere Bohigas / Jaume Vidal Alcover, Tarragona: Edicions Tàrraco.
- Wild, Gerhard (1990): „Ausgrenzung und Integration arthurischer Themen im katalanischen Mittelalter (von Muntaners *Crònica*, Blandín de Cornualla und Torroellas *La Faula* zu Martorells *Tirant lo Blanc*)“, *Zeitschrift für Katalanistik* 3, 67–89.
- (1993): „Manuscripts found in a bottle? Zum Fiktionalitätsstatus (post) arthurischer Schwellentexte“, in: Mertens, Volker / Wolfzettel, Friedrich (Hrsg.; unter Mitarbeit von Matthias Meyer und Hans-Jochen Schiewer): *Fiktionalität im Artusroman*. Dritte Tagung der Deutschen Sektion der Internationalen Artusgesellschaft in Berlin vom 13.–15. Februar 1992, Tübingen: Niemeyer, 203–241.

Roger Friedlein (Berlin)

Metapoetizität und Textgenese –
Ebenen diachronischen Bedeutungswandels bei Joan
Maragall: ‚El comte Arnau‘ (1900–1911)

1 *El comte Arnau* als polyvalenter literarischer Mythos

Den ersten Teil seines vielleicht berühmtesten Gedichts veröffentlichte Joan Maragall (Barcelona 1860–1911) unter dem Titel *El comte Arnau* zunächst in der Zeitschrift *Catalònia*, dann in *Visions & Cants* (1900) zusammen mit einer Reihe weiterer balladenhafter Gedichte wie *El mal caçador*, *Joan Garí* und *La fi d'en Serrallonga* – bekanntlich bleibt die Ballade für die katalanische Literatur viel länger prägend als in anderen Literaturen. Nach den genannten und einigen weiteren ‚visions‘ bildet den zweiten Teil des Bandes die Reihe der ‚cants‘, der am stärksten durch den politischen Katalanismus geprägten Gedichte Maragalls. *El comte Arnau* sticht durch seinen Umfang als das längste Gedicht aus der Sammlung heraus. Gewiss eines der bekanntesten Gedichte der katalanischen Literatur der letzten Jahrhundertwende, für Maragall selbst das „Gedicht seines Lebens“, ist *El comte Arnau* wie die meisten Gedichte Maragalls in einer einfachen Sprache gehalten und erreicht womöglich genau deshalb seine erstaunliche Wirkungsmacht. Das Gedicht ist in zehn formal unterschiedliche, – mit Ausnahme der zweiten – reimlose Sequenzen gegliedert, die eine zeitlich lineare Abfolge von Szenen bilden. Erzählt wird die Tat des allseits gefürchteten Grafen Arnau, der zunächst zu frühmorgendlicher Stunde die Äbtissin Adalaisa von Sant Joan de les Abadesses in ihrer Kammer aufsucht und zu verführen sucht. Seiner Reden erwehrt sich Adalaisa mit dem Hinweis auf den gekreuzigten Christus: „–Mira: / aquest encara és més hermós que tu!“ (III).¹ Nach seinem Rückzug ist der Graf der Heimsuchung durch die ‚Stimmen der Erde‘ (*les veus de la terra*) ausgesetzt, die ihm das Zurückschrecken vor einem Abbild vorwerfen und erst von ihm ablassen, als sein

1 Zitiergrundlage dieses Artikels ist die kritische Gesamtausgabe der Dichtung Maragalls (1998) von Glòria Casals.

Versuch eines Gelächters in Schluchzen endet (IV). In einer zweiten Nacht findet Graf Arnau Adalaisal am Fuß des Christusbildes schlafend. Als er sie schließlich ergreift und mit sich nimmt (V), preisen die Stimmen der Erde ihn als Übermenschen des Willens –

–Seràs roure, seràs penya, / seràs mar esvalotat,
 seràs aire que s'inflama, / seràs astre rutilant,
 seràs home sobrehome, / perquè en tens la voluntat

– und verheißen ihm ein rastloses, immerwährendes Rennen wie die Flucht einer sündigen Seele (VI). Adalaisal, die in der Folgeszene des Nachts erwacht, erliegt nunmehr, entgegen ihrem himmelwärts gerichteten Streben, der Verführungskraft Arnaus (VII). Das gehetzte, windesgleiche Fliehen des Grafen wird in der nächsten Szene von seinem Schluchzen, Fluchen und Jubeln zugleich begleitet (VIII). Erhebt ihn die Ausstrahlung Adalaisas später für einen Augenblick himmelwärts, so bindet ihn das Kind in ihrem Bauch wieder zurück an die Erde. Mit den Worten „Jo sóc sols dels meus braços i els meus passos“ lässt der Graf schließlich Adalaisal, deren unschuldiger Ausdruck sinnlicheren Zügen gewichen ist, allein zurück (IX). In der Schlusszene liegt die Verlassene tot neben ihrem eigenen offenen Grab im Tau (X).

Maragalls *Visions & Cants* bringen insbesondere mit den *visions* einen gänzlich neuen Ton in die katalanische Lyrik. Ihre Innovationswirkung dürfte in ihrem größeren Reichtum der Ausdeutbarkeit zu suchen sein, bedingt auch durch die Maragallsche Lakonie der Darstellung² und die mit ihr einhergehende schwächere Determiniertheit der Bedeutung. Sie heben Maragalls symbolistisch beeinflusste modernistische Dichtung³ von der Dichtung aus dem Umkreis der *Renaixença*-Bewegung und der *Jocs Florals* ab, wenn auch das Verhältnis Maragalls zu *Renaixença* und Blumen spielbewegung in biografischer Hinsicht treffender als ein Erneuerungsversuch denn als Bruch oder Absetzung von ihr beschrieben ist – so gewinnt Maragall seit den 1890-er Jahren mehrfach Preise auf den Blumenspielen, übernimmt 1897 selbst das Amt eines *mantenidor* des Wettbewerbs und wird noch 1910 mit dem *Premi Fastenrath* für seinen Band *Enllà* ausge-

2 Arthur Terry bespricht Maragalls poetische Dichte (*compressió*) anhand von *Joan Gari* (2000 [1963]: 123–125).

3 Zu Parallelen und Unterschieden zwischen Maragall und den französischen Symbolisten vgl. G. Ribbans (1977) und Quintana Trias (1996: 127–139).

zeichnet.⁴ In den *visions* gelingt es Maragall, einigen der Figuren die notwendige Polyvalenz zu verleihen, die sie zu literarischen Mythen hat avancieren lassen. Bekanntlich wird der Figur des Grafen Arnau für die katalanische Literatur gern eine Bedeutung vergleichbar mit der des Faust für die deutsche oder des Don Juan für die spanische Literatur zugewiesen. Einer Vorgängerfigur mit ähnlichem Potenzial wie Gentil aus Verdaguers *Canigó* musste dies noch verwehrt bleiben. Birgt die zentrale Passage des verdaguerianischen Epos, der *Cant de Gentil*, bereits eine beachtliche Vielschichtigkeit bezüglich der Wertung des Protagonisten – zu punktgenau lässt sich doch mit Ricard Torrents das literarische Konstrukt des Epos als ganzes (der Gattung durchaus gemäß) auf eine Ideologie des *nation building* projizieren,⁵ um als Ursprung für einen literarischen Mythos wirksam werden zu können. Maragall verleiht dagegen in seiner Version dem zuvor durch die Renaixencisten Balaguer, Pagès de Puig und Verdaguer bearbeiteten, traditionellen Stoff des Grafen Arnau⁶ die Offenheit, die politisch-katalanistisch geprägte Lektüren seines Gedichts zwar nicht widersinnig werden lässt, diese aber nicht exklusiv vorschreibt.⁷ Vielmehr scheint sich zunächst in diesem ältesten Teil des Maragallschen Arnaumythos ein anderer Konflikt, nämlich zwischen den Polen ‚Christus/Himmel‘ auf der einen und ‚Stimmen der Erde‘ auf der anderen Seite, aufzubauen. Er geht aber schließlich keineswegs in dieser Opposition auf. Zu sehr erschweren es der Vitalismus der Stimmen der Erde einerseits und die diffuse Ferne des Himmels andererseits, die beiden Pole eindeutig mit ethisch-moralischen Qualitäten zu verbinden. Viel weniger noch lassen sich die Protagonisten auf eine Identifizierung mit den beiden Gegenpolen reduzieren. Adalaisa fällt nicht allein roher Gewalt des Grafen zum Opfer, sondern erliegt schließlich nicht gegen ihren Willen der Faszination für die sinnliche Kraft und körperliche Schönheit Arnaus, mithin dem Irdischen, das er verkörpert. Wie sie ist auch Graf Arnau als konfliktive Persönlichkeit gezeichnet:

4 Einen biobibliografischen Überblick bietet <<http://www.elogidela-literatura.net>>. Vgl. auch die Biografien von Maurici Serrahima (1990 [1938]) und Josep Miracle (1988).

5 Vgl. Torrents (2004), Bösch (2004) und Friedlein (2001).

6 Víctor Balaguer zitiert das Volkslied zum Grafen Arnau (1860: 592–594) und verfasst selbst ein Gedicht zum Arnau-Stoff, in dem erstmals die Figur Adalaisas auftaucht; A. de Pagès de Puig reicht sein Gedicht „L'ànima en pena“ zu den Jocs Florals 1877 ein (Pagès de Puig, 1906: 152–159).

7 Glòria Casals weist auf die Identifikation Arnaus mit Katalonien, die sich bereits in einer der frühesten Reaktionen (E. Marquina) auf Maragalls Gedicht wenige Tage nach seiner Erstveröffentlichung findet (Maragall, 1998: 258).

Auf ihn wirkt seinerseits die Macht Jesu prinzipiell genauso wie Adalaisas Ausstrahlung, die ihn letztlich zu ihrem Raub bewegt. Auf der Ebene der Wertung pflanzt sich diese Ambiguität fort. Die Verwerflichkeit der Tat des Grafen mag grundsätzlich unstrittig erscheinen, insbesondere dann, wenn man eine Leerstelle am Ende des ersten Gedichtteils mit dem entsprechenden Wissen auffüllt, das aus den früheren Bearbeitungen des Stoffs hier vorausgesetzt wird: In Maragalls Gedicht bleibt die Frage unbeantwortet, warum Adalaisa in der letzten Sequenz neben ihrem offenen Grab liegt. Aus der Kenntnis der romantischen Bearbeitung desselben Stoffs durch Anicet de Pagès de Puig konnte die Leserschaft dies mit der Schändung des Leichnams durch den Grafen erklären, die bei Maragall nur durch die ansonsten unerklärliche Situation suggeriert wird.⁸ Gerade die Ausblendung – aber keineswegs Entfernung – dieses Bestandteils des Arnaustoffes ermöglicht es, in dem Grafen vorrangig die positiv konnotierte Vitalität des nietzscheanischen „home sobrehome“ zu sehen, die der Figur ihren schillernden Charakter verleiht.⁹ Arthur Terry und Joan Lluís Marfany verstehen beide Maragalls Grafen Arnau im ersten Gedichtteil, auch vor dem zeitgenössischen Diskurshintergrund, als positive Gestalt: Terry hebt seinen rebellischen Charakter hervor und nennt ihn „una mena d’heroi modernista que triomfa sobre el misticisme estèril d’Adalaisa“,¹⁰ während Marfany konstatiert: „en la primera part d’*El comte Arnau* la balança es decanta sens dubte del costat de les valors positives del vitalisme arnaldia“.¹¹

Ähnliches gilt für die Einschätzung der Stimmen, der „veus de la terra“. Sie werden nirgends schlicht mit dämonischen Einflüsterungen des Teufels gleichgesetzt, sondern wahren eine Ambiguität, die insbesondere durch die im Katalanischen wirksame, ausnehmend positive Konnotation von „terra“ ermöglicht wird.¹² Marfany beschreibt die Stimmen als Kompositum aus unbestimmten „tellurischen Kräften“ und einer nationalen Symbolik, die der Modernismus gerade aus diesen Kräften gespeist sah. Sie sind daher

8 Marfany nennt darüber hinaus eine zweite Stelle, die ohne Kenntnis der früheren Versionen unklar bleibt (Marfany, 1975: 112f.).

9 Zu Maragall und Nietzsche Terry (2000 [1963]: 110–116 sowie 168–171); Valentí Fiol (1968); Marfany (1975: 134–136) und Bilbeny (1999: 45–49).

10 Terry (2001).

11 Marfany (1975: 135).

12 ‚Terra‘ ist hier als ‚Erde‘ zu übersetzen, verliert aber wohl nicht gänzlich seine Nebenbedeutung ‚Heimat‘.

alhora ecos de les forces tel·lúriques de les quals Arnau és legítima encarnació i símbol de la comunitat 'nacional' que crea, canta i transmet la llegenda i, per consegüent, empeny Arnau a ser plenament qui és [...] Les dues significacions d'aquestes veus són, de fet, indestriables, perquè les anònimes veus de la raça, d'acord amb una adaptació irracionalista de la teoria positivista del medi, no són més que l'expressió humana sensible de forces tel·lúriques. (Marfany, 1975: 136–137)

Die konfliktiv und vieldeutig gestalteten Protagonisten des Maragallschen Arnaumythos bringen es mit sich, dass allzu vereindeutigende Lektüren in beiderlei Richtungen dem Gedicht nicht gerecht werden. In *El comte Arnau* (1900) speist die sprachliche Reduktion eine Polyvalenz der Bedeutung, die sich in den anderen literarischen Mythen der *Visions & Cants*, etwa *La fi d'en Serrallonga* oder *Joan Garí*, entsprechend finden lässt. Wie Graf Arnau schillern die Titelfiguren dieser Gedichte zwischen vitalistischer Heroik und egomanischer Sündhaftigkeit.

2 Die metapoetische Dimension: *L'ànima* (1906)

Am Anfang des Gedichtbands *Enllà* (1906, ‚Jenseits‘) knüpft Maragall sechs Jahre nach *Visions & Cants* zunächst an seine ältere Landschaftsdichtung an, beschließt den Band aber mit der ersten Fortsetzung des Zyklus zum Grafen Arnau unter dem Titel *L'ànima*. An die sieben Sequenzen dieses zweiten Teils des Arnaumythos schließt sich eine als *Escolium* betitelte Abschlussequenz an, deren Sonderstatus im Folgenden besonders wichtig werden wird.

In der Eröffnungssequenz des Arnaugedichtes in *Enllà* wird der seit tausend Jahren auf der Suche nach seiner Seele rastlos dahinreitende Graf noch immer von den Stimmen der Erde heimgesucht. Sein Versuch eines höhnischen Lachens endet erneut in einem Schluchzen. In seinem Weinen erkennt – eigentlich ‚findet‘ – der Graf nunmehr seine Seele in einem Lied: „El comte Arnau plora, / i dins de son plor / ha trobat son ànima, / que és una cançó“ (I). Diese *Cançó del comte l'Arnau* ist die zweite Sequenz von *L'ànima* und bildet ohne Veränderungen das in Katalonien volkstümlich überlieferte Lied zum Arnau-Stoff ab. Das Lied entsteht aus einem langen Dialog in zahlreichen, kurzen Repliken zwischen Graf Arnau und seiner Frau Elvira. Während sich der Graf nach seinen Töchtern und Burschen erkundigt, spricht ihn Elvira in immer ähnlich repetierten Worten auf die Auswüchse an, die überall an seinem Körper erscheinen. Am Ende des dialogischen Lieds muss sich der Graf zur Mitternachtsstunde in die Hölle zurückziehen. Seine Bitte um einen Handschlag Elviras bleibt vergeblich.

Die Folgesequenz besteht aus einem Gespräch zwischen Arnau und Elvira über das soeben vernommene Lied, in dem Arnau die Hässlichkeit seiner Seele erkannte; dennoch gibt ihm der Gesang seiner Frau einen gewissen Trost und lässt ihn entschlummern (III). Aus diesem Schlummer erweckt ihn Adalaisal, die ihn in Erinnerung an jene Nacht weiter danach drängt, ihr den Himmel auf Erden zu zeigen. Doch der Graf versteht ihr Verlangen nach einem ‚Triumph der Liebe‘ nicht mehr (IV). In den beiden nächsten Sequenzen wird Graf Arnau von den Stimmen seiner Töchter (V) und seiner Burschen (VI) bedrängt. Die einen drängen ihn, sie zu ihrer Mutter gen Himmel zu erheben, die anderen verlangen den ihnen zustehenden Lohn. Schließlich suchen den Grafen erneut die Stimmen der Erde heim (VII), die fordern, er möge sie zum Seelenfrieden bringen. Sie weisen den Grafen darauf hin, dass das Lied seiner Frau mit den Jahren beginne, süßer zu klingen, und sich seinen Zuhörern einschmeichle:

La cançó que t'acompanya / poc a poc se va endolcent,
que l'esposa que la canta / poc a poc s'hi va enternint.
Què faran els qui l'escolten, / sinó anar-se amorosint?

Es begleitet auf dem gehetzten Ritt als einziger Trost den Grafen und sein Gefolge, das sich aus den Töchtern, den Burschen, der Geliebten und den Stimmen der Erde zusammensetzt (VII). An dieser Stelle schließt sich das ‚Escolium‘¹³ an. Der Erzähler führt die Figur des Dichters – *cos i esprit ell* – und Adalaisalas – *tota esprit* – ein, ‚wie zwei Wanderer auf einem gemeinsamen Weg miteinander im Gespräch‘. Zunächst spricht Adalaisal noch Graf Arnau an, als sie den Dichter erblickt: „Prou serà algun poeta que somnia / el somni de l'eterna quietud“. Statt des Grafen antwortet ihr der Dichter selbst mit dem Hinweis auf ihre Existenz als geistiges Wesen. Adalaisal ersehnt dagegen das Leben der Sinne, das zu leben dem Dichter vergönnt sei. Dieser schätzt zwar sein irdisches Leben, das geprägt ist durch den kämpferischen Einsatz – in deutlicher Anspielung auf die Renaixença-Bewegung – und die Familienliebe, unterstellt diese Wertschätzung aber dem Vorbehalt der zeitlichen Begrenztheit. Auf die Aufforderung der sehnsüchtigen Adalaisal schildert *el Poeta* sein Leben als liebender Familienpatriarch, und als sie das Verlangen nach dem Wehenschmerz äußert, zeichnet er die Szene einer Niederkunft seiner Frau, der er beiwohnte. Adalaisal versteht sich selbst als eine Lebende, von ihrem sinnlichen Ver-

13 ‚Escoli‘: “1a. *filol/lit* Nota explanatòria, especialment d'un comentador. b. *gràf* Nota marginal que hom posa a un text per comentar-lo o explicar-lo [...]” (DEC, 1987).

langen gepeinigt, und wirft dem Dichter schließlich die Nutzlosigkeit einer Dichtung vor, die ihrem Verlangen keine Abhilfe schaffen kann:

tinc el voler de mos sentits furiós, / perquè hi ha alguna cosa que me'l priva.
Si no me la pots traure de damunt, / de què us val, doncs, poetes, la poesia?

Eine Dichtung, die sie nicht ins Leben zurückholen kann, möge lieber schweigen: „I si ta poesia no pot tant, / si no em pots tornar al món, calla i acaba“. Der Dichter verheißt darauf das Eintreffen bislang noch unbekannter Kräfte der Dichtung und bittet, auf ein anderes Mal zu warten. Damit endet das ‚Escolium‘ und der zweite Teil des Gedichtzyklus.

Nicht erst das ‚Escolium‘ eröffnet in diesem zweiten Teil des Maragallschen Arnaumythos eine neue Bedeutungsdimension. Zunächst ist schon der Bandtitel *Enllà* des Bandes auf die *Histoire*-Ebene des Gedichtes beziehbar, das sich in diesem zweiten Teil in einer schwer klassifizierbaren, limbusähnlichen Welt zwischen Himmel, Erde und Unterwelt abspielt. Daneben kann der Bandtitel, auf die *Discours*-Ebene der Arnausequenzen bezogen, auch als ‚Darüber hinaus‘ im Sinne einer Fortführung zu verstehen sein. Die Überschrift *L'ànima*, unter der das Gedicht innerhalb des Bandes platziert ist, weist darauf, dass nach dem handlungszentrierten ersten Teil nunmehr das Schicksal der Seele Arnaus im Mittelpunkt steht. Diese erkennt Graf Arnau im Lied – *La cançó del comte l'Arnau* – seiner Frau Elvira, das ihn erkennen lässt, dass die hässlichen Auswüchse aus seinem Körper auf die Scheußlichkeit seiner Handlungen und seines Wesens zurückgehen. Knüpft diese Selbsterkenntnis des Grafen an die Handlung aus dem ersten Teil an, wird mit der Liedsequenz darüber hinaus eine neue Dimension in das Gedicht eingezogen. Die formale Gestaltung der Sequenz ist zwar durch das traditionelle Lied bedingt, wird aber in dem Zusammenhang, in den das Lied hier gestellt wird, dennoch bedeutungstragend. Das von Elvira im Lauf der Jahre immer wieder vorgetragene Lied hat intern einen dialogischen Aufbau. Es ‚sprechen‘ Elvira und Graf Arnau im regelmäßigen Wechsel fast ausnahmslos je einen Doppelvers. Jeder Einzelvers besteht dabei aus einem siebensilbigen Halbvers, auf den nach einer starken, immer mit Gedankenstrich markierten Zäsur das viersilbige, zweite Hemistichon folgt (Doppelvers: 2 x [7 + 4 Silben]). Die Siebensilber werden in den meisten der Doppelverse einmal wortidentisch wiederholt, und auch die kürzeren Hemistichien weisen über das ganze Gedicht hinweg gesehen eine äußerst geringe lexikalische Varianz auf. So enden die Doppelverse Arnaus 24 Mal mit den Worten „– muller lleial“ / „– viudeta

igual“, während diejenigen Elviras 21 Mal auf „– comte l’Arnau“ und „– valga’m Déu val“ enden:

– Què és lo que us ix per les mans, – comte l’Arnau?
 Què és lo que us ix per les mans, – valga’m Déu val?
 – Males coses que he tocases, – muller lleial;
 males coses que he tocases, – viudeta igual.

Dieses extreme Parallelismus- und Gleichklangschemata, in dem Maragall das traditionelle Lied hier belässt, markiert die Sequenz im Kontext eines über weite Strecken reimlosen und formal unregelmäßigen Gedichts und macht sie zum „Gedicht im Gedicht“. Tatsächlich handelt es sich ja auch fiktionsintern um gereimte und gesungene Sprache. Der formale Bruch durch die Repetitionsschemata des traditionellen Liedes unterstreicht darüber hinaus für die Leserschaft, die das Lied als ‚echt‘ wiedererkennt, den Charakter des jahrhundertlang immer wieder neu Gesungenen, der sich für die *Cançó del comte l’Arnau* im Bedeutungsgefüge des Gesamtgedichts als entscheidend erweisen wird. Im Übrigen entsteht der Effekt eines „Gedichts im Gedicht“ auch für den Teil des Lesepublikums, der das Lied nicht als traditionelles wiedererkennt. Die Tatsache, Dichtung als solche im Gedicht zu zeigen, weist ihr notwendig auch Charakteristika und Funktionen zu. Unweigerlich trifft Maragalls Gedicht daher von hier an metapoetische Aussagen.¹⁴ Sie haben als die wesentliche Neuerung im zweiten Teil des Arnaumythos zu gelten.

Als Wirkungen von Dichtung zeigt die *Cançó del comte l’Arnau* zunächst das Stiften von Erkenntnis und Trost vermittelt der Ästhetik des Liedes: „Bella és la música“ (IV), sinniert der Graf und ignoriert dabei Adalaisas Verlangen. Das bemerkenswerteste Charakteristikum, das der Dichtung zugewiesen wird, ist indes die Variabilität ihrer Bedeutung und Wirkung. Auf sie hofft Graf Arnau, wenn er seine Frau bittet, das Lied trotz der schrecklichen Erkenntnis immer weiter- und damit schließlich auf eine neue Weise zu singen: „Canta, que la cançó nova / la vella faci emmudir“ (III). Elvira erinnert daran, dass nicht das Lied sich verändere, sondern nur seine Wirkung in Abhängigkeit vom Interpretieren und seiner Interpretation:

14 Im ersten Teil ist eine solche metapoetische Dimension primär nicht festzustellen. Marfany findet in der Figur Arnaus zwar Züge dessen, was die Modernisten als prototypisch für Dichter hielten: „un eco dels impulsos antisocials, de l’egolatria superba del poeta, del poeta tal com el concebien Maragall i els modernistes en general“ (Marfany, 1975: 147). Eine ausdrückliche metapoetische Bedeutungsebene ist damit im ersten Teil aber nicht formuliert.

– La cançó vella i la nova / no es desassenblen d'un bri:
solament, segons se canta, / fa esgarriar o fa enternir.

Die Stimmen der Erde glauben diese Veränderung im Gesang Elviras bereits auszumachen (VII):

La cançó que t'acompanya / poc a poc se va endolcint,
que l'esposa que la canta / poc a poc s'hi va enternint.

Der entscheidende Impuls zum Bedeutungswandel des Liedes und der Dichtung im Verlauf der Zeit entsteht damit in ihrem Vortrag.¹⁵ Auf diesen Punkt wird bezüglich des letzten Gedichtteils noch zurückzukommen sein.

Das ‚Escolium‘, das kurz nach dieser Stelle anschließt, bringt einen gänzlich neuen Aspekt in die metapoetische Bedeutungsdimension des Gedichts.¹⁶ Während bis hierher die Figuren über die *Cançó del comte l'Arnau* und ihre Wirkung sprechen, wird im ‚Escolium‘ metaleptisch von den Figuren die Dichtung thematisiert, in der sich zumindest eine der beiden, Adalaisa, selbst befindet. Die Figur des Dichters (*el Poeta*) ist aus logischen Gründen derselben Realität zuzuordnen wie seine Gesprächspartnerin. Sie ist aber daneben, nicht nur durch die Bezeichnung *el Poeta*, mannigfaltig (auto)biografisch mit Joan Maragall identifiziert.¹⁷ So verweist die Erzählung, wie *el Poeta* sich in den Pyrenäen in seine spätere Frau verliebt habe, auf die Sommerfrische von 1886 in Puigcerdà, als sich Joan Maragall und Clara Noble kennen lernten. Auch macht es der in seiner Selbstschilderung von Kindern umringte *Poeta*, der einer Niederkunft seiner Frau beiwohnt, schwerlich möglich, die Figur nicht mit Joan Maragall, Vater einer 13-köpfigen Kinderschar, zu identifizieren. Die Verschränkung der Figur des *Poeta* mit den übergeordneten Senderinstanzen betrifft jedoch nicht allein das Autobiografische, wie umgehend deutlich werden soll.

Ausgehend von Adalaisas Streben zum irdischen Diesseits läuft das Gespräch auf die Frage nach Funktion und Wirkung der Dichtung hinaus. Das Argument des Dichters, diese erlaube ihm, Stimmen zu hören, die ihm

15 Vgl. in diesem Sinne den Brief Maragalls an Felip Pedrell vom 11.12.1903 (Ed. Terry, 1959–60: 29).

16 Giuseppe Grilli gebührt das Verdienst, die Aufmerksamkeit auf diesen von der Kritik meist abgewerteten Teil des Gedichts gelenkt zu haben (Grilli, 1987: 134 und passim).

17 *El Poeta* ist vom Erzähler deutlich geschieden, wie der Anfang des ‚Escolium‘ am besten zeigt, an dem der Erzähler über den Dichter spricht: „Com dos que enraonant van de costat [...] Adalaisa i el poeta s'han parlat“.

sonst nicht zugänglich seien, erscheint Adalaisa nicht ausreichend: Die Dichtung, und *seine* Dichtung, sei wirkungs- und damit zwecklos, da sie nicht vermöge, sie – Adalaisa – in die Welt der Lebenden zurückzubringen: „I si ta poesia no pot tant, / si no em pots tornar al món, calla i acaba“. Der Dichter entgegnet auf diesen Vorwurf, dass sich die Dichtung noch in ihrem Verlauf befinde und einst bislang unbekannte Kräfte zeitigen werde. Zum jetzigen Zeitpunkt sei allerdings genug gesprochen und man müsse zukünftiger Gelegenheiten harren:

Adalaisa, Adalaisa, per pietat, / al temps hi ha encara coses no sabudes:
 la poesia tot just ha començat / i és plena de virtuts inconegudes.
 Mes ara tens raó, prou hem parlat: / esperem en silenci altres vingudes.

Mit dieser Aussage endet dieser Teil des Gedichtes. Genauer gesagt enden damit drei Dinge: a) die Rede des *Poeta* an Adalaisa, b) die Erzählung des Gesprächs durch den Erzähler und c) der Gedichtband *Enllà* Joan Maragalls. Diese Koinzidenz wird nur durch die bedeutungstragende Platzierung des Gedichts am Ende des Bandes möglich. Das Sprechen und Verstummen der Dichterfigur kann hier als ein performatives verstanden werden, das sowohl die fiktionale wie die reale Welt erfasst. Für den Leser ergibt diese Verschränkung der Redeinstanzen einen Präsenzeffekt; für die metapoetische Aussage, die nunmehr nicht allein aus der Welt der Figuren konstituiert wird, bedeutet sie den Aufweis – wenn nicht Beweis –, dass Dichterfigur und Autorenfigur hier als eins verstanden werden sollen.

3 Drei Ebenen diachronischen Bedeutungswandels

Drei Jahre nach *Enllà* nimmt Maragall in seinem Band mit dem sprechenden Titel *Seqüències* (1911) den Arnaumythos sowie weitere früher bereits bearbeitete Stoffe zum letzten Mal auf. Dieser letzte und kürzeste Teil des Triptychons unter dem Titel *La fi del comte l'Arnau* ist nicht mehr in Sequenzen unterteilt. Er ist dialogisch aufgebaut und besteht aus insgesamt neun Redebeiträgen des Grafen Arnau, Adalaisas, seiner Ehefrau Elvira, der Töchter und Burschen sowie einer längeren Abschlusspassage, in der der Erzähler spricht. Graf Arnau präsentiert sich eingangs als nunmehr geläutert. Er akzeptiert seinen fortwährenden gehetzten Ritt als einen fruchttragenden Lern- und Reifungsprozess seiner Liebe. Für Adalaisa bleibt diese neue Form der Liebe, wie ihre Erwidderung zeigt, unverstanden, während Elvira darin ihre eigene fürsorgliche Liebe wiedererkennt, die sie

ihrem Mann und den Kindern einst zukommen ließ. Den Töchtern und Burschen gegenüber gesteht Graf Arnau nunmehr die Ungerechtigkeit ein, die er ihnen widerfahren ließ. Gegen die unablässigen Heimsuchungen durch die Stimmen erklingt weiter der Gesang seiner Frau. Zu ihrer Stimme mischt sich nun jedoch eine weitere, nie gehörte Stimme einer Schäferin.¹⁸ Sie gehört zur Welt der Lebenden auf Erden. In ihrem Singen des Liedes über den Grafen Arnau beginnt sie, den ihr Unbekannten zu lieben. Dieser Gesang bringt dem Grafen schließlich die Erlösung:

I la pastora enamorada / canta que canta la cançó:
 li ha mudat tota la tonada / i ha redimit el pecador.
 Que, des de que ella l'ha cantada / amb altra veu, amb altre acord,
 ja no hi ha *ànima damnada*... / La cançó ha mort, la cançó ha mort.

Im Schlussabschnitt interpretiert der Erzähler das Geschehene in einer Wendung an die Leserschaft: Er schreibt der lebendigen, singenden Stimme eine Erlösungsmacht zu, durch welche die im Tod eintretende Unabänderlichkeit aufgebrochen wird und nach dem Beispiel des Grafen auch die ganze Menschheit erlöst werden kann.

Vom Standpunkt dieses Endes gesehen, nimmt sich der Gedichtzyklus auf der *Histoire*-Ebene nunmehr als ein Triptychon von Sünde, Sühne und Erlösung aus. Im Verlauf der ‚tausendjährigen‘ Nachgeschichte wird die Bewertung der Tat eindeutiger als zum Zeitpunkt, zu dem sie begangen wurde. Könnte sie im ersten Teil für sich gesehen als Ausdruck eines wunderbaren Übermaßes von Vitalität gelten, entfaltet der zweite Teil ihre leidvollen Auswirkungen für den Gehetzten selbst und seine Opfer sowie Arnaus Selbsterkenntnis über die Scheußlichkeit seiner Seele. Ist der dritte Teil die Erlösung des Grafen und der Geplagten, komplettiert dies ein ver-eindeutigendes Verständnis der Tat als eines Fehltritts. Dementsprechend wird der Graf an der oben zitierten Stelle erstmals unzweideutig als Sünder bezeichnet. Maragall schafft so eine Leseanweisung für den Mythos in seiner Fortschreibung, bereichert ihn jedoch gleichzeitig durch die Eröffnung einer metapoetischen Ebene. Die Interpreten, die den ersten Teil des Gedichts ausschließlich als Preis der Vitalität eines nietzscheanischen Übermenschen sehen, müssen die Fortführungen sogar als radikale Neu- und Umdeutung des Stoffes durch Maragall im christlichen Sinn werten. Die Maragallphilologie hat diese Entwicklung zumeist im Einklang mit und

18 Die Figur der Schäferin kann im Hinblick auf die Tradition der Schäferliteratur als weiterer Hinweis auf die metapoetische Dimension des Textes gelten.

als Abbild von Maragalls biografischer Entwicklung gesehen, in deren Verlauf der experimentelle Modernist zum modernismuskritischen, christlich-orthodoxen *pater populi* der katalanischen Gesellschaft der Jahrhundertwende wird. Dies ist zweifellos richtig und durch eine Vielzahl biografischer Zeugnisse belegt, wie sie in die genannte, weiterhin maßgebliche Studie von J. L. Marfany einfließen. Marfany leitet diese Studie gleich mit einem der in dieser Hinsicht prägnantesten Zitate Maragalls aus einem Brief an Joan Pérez-Jorba von 1911 ein:

Té raó: aquesta obra s'ha anat fent en mi al compàs de la meva vida: en la superficial incoherència no hi ha sinó aquesta unitat fonamental: la unitat de la meva vida que comprèn la meva ànima dels trenta anys amb la dels cinquanta.¹⁹

Maragall geht in dieser Äußerung so weit, sein eigenes Leben als die einzige einheitsstiftende Klammer zu bezeichnen, die dem Triptychon jenseits seiner Inkohärenzen Sinn verleiht. Er präsupponiert damit die Interpretation des Gedichts als Zeugnis seiner persönlichen Entwicklung („la meva ànima dels trenta anys amb la dels cinquanta“) als eine wesentliche, wenn nicht die erstrangige Leseweise des Textes. Auch bezieht er sich an anderer Stelle auf seine literarische Kreation Arnau mehrfach als quasi verlebendigte Figur, die ihn begleitet; freilich eine konventionalisierte, aber hier dennoch bemerkenswerte Redeweise:

De poesia, el comte l'Arnau segueix corrent, i de tant en tant se m'apareix en nova visió. (Brief an Pérez-Jorba von 1902)

De tant en tant se m'apareixen els personatjes, parlan, y jo els escolto, y apunto lo que diuen, i després s'en ván, y no hi penso mes fins que tornan l'hora menys pensada... y així: jo no hi puch res. (Brief an Felip Pedrell von 1903)²⁰

Ebenfalls an Felip Pedrell gerichtet, nennt Maragall *El comte Arnau* „das Gedicht meines Lebens“,²¹ was freilich durchaus vielschichtig verstanden werden kann, wie im Folgenden deutlich werden soll. Sowohl Joan Lluís Marfany als auch Arthur Terry übernehmen diese autororientierte Perspektive in ihren Interpretationen, unterscheiden sich aber im weiteren Vorgehen. Während Terry stärker kohärenzbildende Elemente des Tripty-

19 Zit. nach Marfany (1975: 122).

20 Erstes Zit. nach Terry (1961: 20); zweites Zitat nach Terry (1959–60: 27).

21 „Yo creo que el 'Comte l'Arnau' vá á ser la gran obra de su vida como (guardada la debida distancia) vá á ser la obra de la mia“ (Brief an F. Pedrell vom 11.12.1903, zit. nach Terry, 1959–60: 29).

chons sucht, zieht Marfany die Konsequenz, die drei Teile des werkgenetischen Hiats wegen zu entkoppeln:

El comte Arnau no és un sol poema, sinó tres poesies ben distintes, que responen a tres estadis diferents i diferenciats en l'obra de Maragall. (Marfany, 1975: 128)

Marfany kann hiernach – um aus seiner Interpretation vergrößernd einige biografische Parallelen herauszugreifen – im ersten Teil den Vitalismus Arnaus als komplexen Ausdruck bestimmter Züge des katalanischen Nationalcharakters verstehen, wie ihn der Modernismus verstand. Der zweite Teil gibt so insbesondere Maragalls Konflikt zwischen einem christlich-orthodoxen Lebensentwurf und dem Impuls zur Rebellion Ausdruck, für die im Gedicht Adalaisa und im Leben Josep Pijoan stehen – mit Letzterem verband Maragall eine langjährige innige Freundschaft.²² Im dritten Teil schließlich sieht Marfany die Erlösungsfunktion der Dichtung im Vordergrund, in der sich wiederum Maragall – als intellektuelle Leitfigur der katalanischen Gesellschaft mit messianischen Zügen – spiegelt. Die Analyse des biografischen Abbildungsverhältnisses geschieht in diesem Fall gewiss mit größerer Berechtigung als sonst. Es stellt sich an dieser Stelle jedoch die Frage, ob die metapoetische Dimension, von der Marfany zuletzt – ohne diesen Begriff – einen Aspekt aufgreift, in ihrem Zusammenwirken mit der biografischen Dimension bei Maragall nicht über das hinausgeht, was werkgenetische und biografische Ansätze in der Regel aufzeigen können.

Im zweiten Teil des Zyklus hatte es geheißen, die Wiederholung der *Cançó del comte l'Arnau* durch die Jahre habe ihre Bedeutung nach und nach gewandelt. Es wird dabei klargestellt, dass keineswegs Änderungen des Wortlautes (wie in einem mündlichen Überlieferungsvorgang denkbar) gemeint sind, sondern variable Bedeutungszuweisungen,²³ die aus der Disposition des Interpreten resultieren, aus dem entsprechenden Vortragsmodus und der davon abhängigen Rezeptionshaltung der Hörer. Zwar werden diese Aussagen in Bezug auf ein gesungenes Lied im performativen Vortrag und nicht auf schriftlich festgehaltene Dichtung getroffen. Der durch die Namensgleichheit des Liedes mit dem Gesamtgedicht erzielte *Mise-en-abyme*-Effekt lässt jedoch keinen Zweifel daran aufkommen, dass diese Aussagen für Dichtung im Allgemeinen Gültigkeit beanspruchen. Die im

22 Blasco i Bardas (1992).

23 Vgl. erstes Zitat S. 43.

zweiten Teil eingeführte Idee der historischen Variabilität der Bedeutung wird im dritten in letzter Konsequenz mit dem Auftreten einer neuen Interpretin gezeigt. Bedingt durch den historischen Abstand sind der Schäferin nun die Umstände und Protagonisten des Liedes kaum bekannt und verlieren an Gewicht, so dass sie dem Lied eine andere und neue Bedeutung verleihen kann. Das Lied ist nun nicht mehr der Aufweis der Scheußlichkeit Arnau's, sondern erweckt in der Schäferin, bedingt durch ihre Unschuld, Liebe zu Arnau. Der Wandel ist so radikal, dass das „alte Lied“ nunmehr als „tot“ gelten kann.

Bis hierher kommt der vorgeführte Wandelprozess ohne die Instanz des Autors aus. Vielmehr entsteht er allein in den sukzessiven Interpretations- und Rezeptionsvorgängen. Die Instanz des Autors kommt erst im metaleptischen ‚Escolium‘ in den Blick. Zunächst wird die Verfügungsmacht des Autors vorgeführt, indem er das Schicksal des Grafen Arnau durch eine neu eingeführte Figur grundsätzlich verändert. Im Zeigen dieser Verfügungsmacht kommt aber die zeitliche Dimension und damit die Werkgenese zum Vorschein: Zum gegebenen Zeitpunkt des Gesprächs mit Adalaisa ‚können‘ *el Poeta* und Joan Maragall das Schicksal der Figuren im Hinblick auf eine Erlösung nicht ändern, sie ‚können‘ es aber sehr wohl im dritten Teil; und das heißt: Nach dem Ablauf einer *realen* Zeitspanne von fünf Jahren. Es wird also mit dem ‚Escolium‘ und den *Seqüències* durch die performative Äußerung von *el Poeta* fiktionsintern *und* real vorgeführt, wie Autorenbiografie und Werkgenese die Bedeutung von Dichtung bedingen und verändern können. Dieser Effekt entsteht aus dem Verweis auf die Zukunft durch die Dichterfigur, dem Abbruch des Gedichts und des Buchs sowie seiner Wiederaufnahme nach dem Vergehen eines realen Zeitraums, nach dessen Ablauf die durch den Dichter im Gespräch mit Adalaisa angekündigte erlösende Wirkung der Dichtung schließlich eintritt. Diese Verquickung von äußerer und innerer Realität des Gedichts kann nur durch den realen Ablauf der Zeit zwischen der Veröffentlichung von *Enllà* und *Seqüències* deutlich werden. Nur so gelingt es, dass der dreiteilige Zyklus in seiner Materialität den Sachverhalt spiegelt, den das Gedicht vom zweiten Teil an thematisch macht, nämlich die Bedeutungsveränderung der Dichtung im Lauf der Zeit und insbesondere durch neue Interpreten. Für Maragalls *El comte Arnau* erweist sich die Frage des Bedeutungswandels literarischer Texte damit in mehrfacher Hinsicht als zentral:

- 1) Die drei Teile von *El comte Arnau* bilden biografisch verschiedene Entwicklungszustände Joan Maragalls ab.

- 2) Die metapoetisch eingesetzte *Cançó del comte l'Arnau* zeigt exemplarisch den historischen Bedeutungswandel von Dichtung in den sukzessiven Rezeptionsvorgängen.
- 3) Das metaleptische ‚Escolium‘ inszeniert im Zusammenwirken mit dem dritten Gedichtteil mit Hilfe eines performativen Effekts die Abhängigkeit der Textbedeutung von Autorbiografie und Werkgenese.

Joan Maragalls Triptychon vom Grafen Arnau liegt damit auf mehreren Ebenen ein Begriff von Textbedeutung als einer diachronisch wandelbaren Größe zu Grunde. Ob durch das Zeigen dieses Prinzips literarischer Kommunikation auch die aktuelle *Literaturwissenschaft* aufgerufen ist, sich diesen Begriff anzueignen, steht auf einem anderen Blatt.

Bibliografische Angaben

- Balguer, Víctor (1860): *Historia de Catalunya* I, Barcelona: Salvador Manero.
- Billbeny, Norbert (1999): „Nietzsche en Maragall“, in ders.: *Política noucentista. De Maragall a d'Ors*, Catarroja, Barcelona, Palma: Afers, 32–49.
- Blasco i Bardas, Anna Maria (1992): *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Bösch, Sarah (2004): „Rhetorik im Dienste nationaler Mythenbildung. Zu Vertextungsstrategien und Funktionen des Pyrenäenmotivs in Jacint Verdaguers *Canigó*“, *Zeitschrift für Katalanistik* 17, 29–43.
- Friedlein, Roger (2001): „Die Pyrenäen in der katalanischen Renaixença: Strategien des Mittelalterrekurses bei Verdaguer und Balguer“, in: Gómez-Montero, Javier (Hrsg.): *Minorisierte Literaturen und Identitätskonzepte in Spanien und Portugal. Sprache – Narrative Entwürfe – Texte*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 183–204.
- Grilli, Giuseppe (1987): *El mite laic de Joan Maragall. El Comte Arnau en la cultura urbana de principis de segle*, Barcelona: La Magrana [ital. Original Napoli: Sapere, 1984].
- Maragall, Joan (1998): *Poesia. Edició crítica*, hg. von Glòria Casals, Barcelona: La Magrana.
- Marfany, Joan Lluís (1984): *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial.
- Miracle, Josep (1988): *Joan Maragall. Poeta, pensador i home de fe*, Barcelona: Fundació Roger de Belfort.
- Pagès de Puig, Anicet de (1906): *Poesies*, Barcelona: Il·lustració Catalana.

- Pla i Arxé, Ramon (1998): *La poètica de Joan Maragall*, Barcelona: Claret.
- Quintana Trias, Lluís (1996): *La veu misteriosa. La teoria literària de Joan Maragall*, Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Ribbans, Geoffrey (1977): „La poesia de Maragall dins el context del simbolisme europeu“, in: Colón, Germà (Hrsg.): *Actes del Quart Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes*. Basilea, 22–27 de març de 1976, Barcelona: Abadia de Montserrat, 395–406.
- Serrahima, Maurici (1990): *Joan Maragall*, hg. von Jaume Lorés, Barcelona: Ed. 62.
- Terry, Arthur (1959–60): „L’epistolari de Joan Maragall i Felip Pedrell. 1899–1911“, *Estudis romànics* 7, 11–62.
- (1961): „Joan Maragall i Felip Pedrell: un aspecte del Comte Arnau“, *Serra d’Or* 3 (2a sèrie), 19–22.
- (2000 [1963]): *La poesia de Joan Maragall*, Barcelona: Quaderns Crema.
- (2001): „La poesia de Joan Maragall“, *Journal of Catalan Studies* 4 <<http://www.uoc.edu/jocs/4/articles/therry/index.html>> [sic] [Zugriff 5.6. 2006].
- Torrents, Ricard (2004): „La construcció de la identitat catalana (*Nation Building*) a Canigó“, in: ders.: *A la claror de Verdaguer. Nous estudis i aproximacions*, Vic: Eumo, 119–133.
- Valentí Fiol, Eduard (1968): „Juan Maragall, modernista y nietzscheano“, *Revista de Occidente* 6, 195–222.

Eberhard Geisler (Mainz)

Josep Pla und Montaigne. Eine Skizze

1

Daß Josep Pla ein guter Kenner Montaignes und von dem großen Franzosen in Bann gezogen war, ist der Kritik nicht entgangen. In seiner berühmten Einleitung zu *El quadern gris* läßt Joan Fuster diese Rezeption als so offenkundig erscheinen, daß es sich für ihn erübrigt, sie näher zu thematisieren. „No calia dir-ho: Pla pertany a la família dels qui diem, de tant en tant, ‘el meu Montaigne...’“ (Pla, 1983: 29). Pla war überaus frankophil – als er 1920 für einige Monate als Korrespondent nach Paris geht, schreibt er seinem Freund Junoy: „Només li diré que tot lo que no és francès, em sembla que en definitiva té la partida perduda“ (Bonada, 1991: 31) – und eifriger Leser der französischen Literatur. Während seiner Barcelonenser Studentenzeit 1913–1919 entdeckt er die Bibliothek des Ateneu Barcelonès mit ihrem reichen Fundus an französischer Literatur für sich; in Paris kauft er bei Antiquariaten französische Klassiker ein. Montaigne kennengelernt hat er allem Anschein nach im Jahr 1917: auf dieses Jahr datiert er in einem handschriftlichen Eintrag zwei Bücher, die er nach seinen Angaben von einem gebildeten Arzt aus einem Nachbarort geschenkt bekommen hat: eine französische Ausgabe der *Essais* sowie deren spanische Übersetzung von Constantino Román i Salamero (Martinell, 1996: 77f.).

Nun ist es überaus schwierig, literarischen Einfluß konkret nachzuweisen. Zum einen ist der literarische Kosmos, der für Pla einflußreich gewesen ist und an seiner Herausbildung zum Schriftsteller mitgewirkt hat – Joan Fuster u.a. haben darauf hingewiesen – außerordentlich groß und erschwert den Nachweis einzelner einflußgebender Spuren. Stellvertretend für viele andere sei nur noch der Name Stendhals genannt, den Pla ebenfalls in jungen Jahren rezipiert hat. Zum andern besteht natürlich die Möglichkeit, daß das, was als Nachbarschaft erscheint, auf Wahlverwandschaft, nicht auf Einfluß beruht. Fest steht jedoch, daß es eine Reihe von Äußerungen gibt, in denen Pla Montaigne nicht nur größte Bewunderung zollt, sondern sogar auch offen den Einfluß eingesteht.

Josep Martinell, der dem Thema der Beziehung Plas zu Montaigne einen kurzen Text gewidmet hat, schreibt: „En fi, gosariem dir que Montaigne és un *maître à penser* per a Pla i que el filòsof i moralista hi és sempre present, encara que no el mencioni“ (Martinell, 1996: 79). Einer Notiz Plas zufolge ist es nichts Geringeres als die Gesamtheit seines philosophischen Wissens – hier sind insbesondere die skeptizistischen Anschauungen zu nennen – und die Hilfestellung bei der Urteilsfindung, die er von Montaigne bezogen hat. Nachdem er noch seine Liebe zu Montesquieu dokumentiert hat, konstatiert er (Pla, 2001b: 46f.):

He estat afeccionat des de molt jove a llegir els autors de la literatura francesa. N'he llegits un nombre considerable i rellegits una gran quantitat. Montesquieu no m'ha cansat mai. Montaigne, encara menys. Hi he après tot el que sé – ben poca cosa, però sense la seva lectura no sabia absolutament res, ni podria valorar res.

(Obwohl die Sprache des 16. Jahrhunderts Pla offenbar den Zugang zu Montaigne erschwerte, trägt dieser die Palme über den sprachlich leichter zugänglichen Autor der *Lettres persanes* auch noch an anderer Stelle davon (Pla, 2001b: 47): „Montesquieu és un autor d'una actualitat perenne, d'una lluminositat viva, d'un estil radiant, clar, esvelt, fascinator. Algunes pàgines de Montaigne encara m'agraden més, tot i ser molt més velles.“) Es ist die Urteilskraft, die für Pla an Montaigne wohl besonders vorbildlich war. Er muß an ihm den Kämpfer gegen die Scholastik geschätzt haben, der die Autorität einer Meinung nicht akzeptierte, wenn sie sich auf bloßes Herkommen stützte, und zum Selberdenken aufrief. Die Lust am Urteil ist dann auch eine Konstante von Plas Werk geworden. Montaignes Urteilskraft wird auch in folgendem Zitat hervorgehoben. Nachdem Pla von einem Vollrausch des mit ihm befreundeten amerikanischen Spanienkorrespondenten Rex Smith berichtet hat, kommt er auf Montaignes Essay über die Trunksucht zu sprechen. Er bewundert an dem Autor die kluge Gegenüberstellung von harschen Verdammungen dieses Lasters und eher versöhnlichen, verständnisvollen Positionen und lobt die Art und Weise, wie er in seinem Essay nach ursprünglicher Ablehnung des Trinkens einen Umschwung bewirkt und für Verständnis wirbt. Montaigne weiß abzuwägen und die menschlichen Verhältnisse angemessen zu beurteilen. Pla schreibt (Pla, 2001b: 332f.):

Montaigne escriví un assaig sobre l'embriaguesa. És el segon del llibre segon dels “Assaigs”. Pel meu gust, és un dels més ben girats, més ben escrits i més matisats del seu llibre immortal. Comença per fer un atac furibund contra aquest vici. L'adjectivació que utilitza és excepcionalment gruixuda. Diu que l'embriaguesa és un vici groller i

brutal. Però de seguida comença a afluir l'espessor dels adjectius i reconeix que en aquest vici la intel·ligència intervé menys que en altres. Així, en una alternació favorable o desfavorable, comprensiva o tancada –la dubitació normal origen de tota possible intel·ligència–, que dura les nou planes que formen l'assaig (en l'edició que posseeixo), acaba dient que, „encara que acceptéssim en l'home la màxima suma de prudència, no deixaria de ser home, és a dir, el més caduc, el més miserable i el més insignificant de tots els éssers“. Aquest pla inclinat que proposa Montaigne devers la comprensió és un tal prodigi de realització literària, conté una tal habilitat (secreta) d'execució, que al meu modest entendre és un autèntic prodigi.

Neben der Kunst des Abwägens steht hier Montaignes Menschenbild im Zentrum. Es ist ein bescheidenes, nicht-bombastisches Menschenbild, das den Mensch nicht als triumphierende, sondern von Hinfälligkeit gezeichnete Gestalt kennt. In diesem Menschenbild ist ein weiterer Einfluß auf Pla zu vermuten. Während Plas Jugendjahren ging ein wichtiger Wechsel vor: von seinem frühen lyrisch-impressionistischem Schreiben wechselte er zu der für ihn später charakteristischen Poetik der Bescheidenheit und Schlichtheit, die sich gegen romantische Emphase und – was er insbesondere bei Eugeni d'Ors kritisierte – Gekünsteltheit abzugrenzen bemüht war. Die während jener Jahre stattfindende Beschäftigung mit Montaignes bodennaher Auffassung von den menschlichen Verhältnissen dürfte ihn in diesem Wechsel bestätigt haben. Tatsächlich notiert er im April 1918 in seinem Jahre später abgefaßten großen Tagebuch *El quadern gris* (1966) eine zentrale und nach Wiederholung verlangende Leseerfahrung, für die einerseits die Verbindung von Gelassenheit und Kurzweil, andererseits das unpräntiöse Menschenbild des gelesenen Autors zentral war (Pla, 1983: 138f.):

No em canso de llegir els „Assaigs“ de Montaigne. Hi passo hores i hores de la nit, al llit. Em fan un efecte plàcid, sedant, em donen un repòs deliciós. Trobo Montaigne d'una gràcia gairebé ininterrompuda, ple de continuades, inesgotables sorpreses. Una d'aquestes sorpreses prové, em sembla, del fet que Montaigne té una idea molt precisa de la insignificant posició que té l'home sobre la terra.

Auch als Moralist ist Montaigne Vorbild für Pla. Bei Gelegenheit einer Untersuchung des Verhältnisses von Mann und Frau gibt Pla denen, die sich für dieses Thema interessieren, kein universitäres Traktat über Psychologie, sondern die französischen Moralisten zu lesen. Montaigne führt deren Reihe an (Pla, 1974: 486f.):

Llegiu més aviat algunes novel·les, no gaires, i, sobretot, els llibres dels moralistes francesos, que són, al meu modest entendre, la flor de la literatura de França. Les persones

que aspiren a tenir una consideració de cultivades i no han llegit aquests moralistes –vull dir aquesta processó d'escriptors que va de Montaigne a Chateaubriand passant per Pascal, La Rochefoucauld, La Bruyère, Vauvenargues, Bossuet, Massillon, Saint-Simon, Fénelon, J.-J. Rousseau, etc.– són uns primaris, per més monogràfica i tècnica que sigui la seva especialitat.

Auch wenn Montaigne hier in einer Reihe mit anderen Moralisten erscheint, hat er doch hinsichtlich der Analyse menschlichen Verhaltens und menschlicher Charaktere von großem Einfluß auf Pla sein können. Er kämpft gegen die Ruhmessucht, erblickt die Vanitas im Innern des Menschen („nous n'y voyons que misere et vanité“; Montaigne, 1962: 979) und konstatiert den Egozentrismus als Triebfeder ganzer menschlicher Gemeinschaften, die die richtige Religion und Politik immer nur auf eigenem Boden erkennen wollen. Pla seinerseits beschreibt den „amor propri“ als zentrales Movens menschlichen Verhaltens; er beobachtet, daß das größte Gefallen des Menschen – größer noch als das Gefallen an Geld, Essen, Trinken und am anderen Geschlecht –, darin besteht, einen Zuhörer zu finden, und daß die Vanitas den Menschen dazu drängt, seine eigene Einsamkeit aufzugeben, in die Einsamkeit der anderen einzudringen und sie nicht zu respektieren.

Josep Martinell legt schließlich noch weiteren Einfluß nah. Er bemerkt zu Pla: „La seva obra no seria, probablement, la mateixa sense l'ascendent de Montaigne, que no era un home de ficcions. Era l'home del realisme vital observat amb minuciositat“ (Martinell, 1996: 79). Was Pla an dem Franzosen begeistert haben kann und beide miteinander teilen, ist ein nicht-fiktionales, gegenstandsgesättigtes Schreiben, das für Beobachtungen an Ich und Welt gleichermaßen offensteht. Überdies liebten beide das Reisen und die Beschäftigung mit der Eigenart fremder Gesellschaften. Montaignes posthum veröffentlichtes *Journal de voyage en Italie* kann gut als Vorläufer von Plas zahlreichen Reisebüchern gelten, und was Montaigne über das Reisen allgemein schreibt, hätte Pla unterschreiben können:

L'ame y a une continuelle exercitation à remarquer les choses incogneuës et nouvelles; et je ne sçache point meilleure escolle, comme j'ay dict souvent, à former la vie que de luy proposer incessament la diversité de tant d'autres vies, fantasies et usances, et luy faire gouster une si perpetuelle varieté de formes de nostre nature. (Montaigne, 1962: 951)

Anders als für Montaigne bedeutet Welthaltigkeit für Pla auch die Aufmerksamkeit für die nächste Umwelt, d.h. die eigene Heimat Katalonien, dessen Land und Leute, Sitten und Gebräuche immer wieder im Zentrum seines schriftstellerischen Interesses gestanden haben.

Wenn keine entsprechende Selbstäußerung vorliegt, bleibt die Behauptung eines empfangenen Einflusses natürlich stets hypothetisch. Wir werden im folgenden darum lieber von Nachbarschaft reden. Es sind drei Nachbarschaften, die wir beleuchten wollen: hinsichtlich der Selbstdarstellung, des Themas der Unbeständigkeit und schließlich des nicht-bombastischen Menschenbilds, dem beide Autoren einen ähnlichen Naturbegriff gegenüberstellen.

2

Sowohl bei Montaigne als auch bei Pla nimmt Selbstdarstellung einen großen Raum im Schreiben ein. Montaigne verfaßt die *Essais* mit dem ausdrücklichen Ziel, der Nachwelt ein möglichst getreues Bild von sich zu hinterlassen. Pla legt *El quadern gris* vor und bemerkt rückblickend, es sei ihm am liebsten gewesen, wenn sein gesamtes Werk als einzige Memoirensammlung hätte gelten können. Untersucht man die Selbstdarstellung beider Autoren, fallen sowohl Differenzen als auch Übereinstimmungen auf. Montaigne kennt ein besonderes Pathos der Wahrhaftigkeit der Selbstdarstellung. Ihm, dem jede Verstellung und Lüge verhaßt war, kam es darauf an, den Leser davon zu überzeugen, daß sich ihm auch tatsächlich ein unverstellter Blick auf den Autor freigab. So weist er in der einleitenden Widmung an den Leser auf den aufrichtigen Charakter des Werkes hin: „C'est icy un livre de bonne foy, lecteur“ (Montaigne, 1962: 9) und gesteht ihm seine Bereitschaft ein, sich ihm unverhüllt zu präsentieren: „Que si j'eusse esté entre ces nations qu'on dict vivre encore sous la douce liberté des premieres loix de nature, je t'asseure que je m'y fusse très-volontiers peint tout entier, et tout nud.“ (Montaigne, 1962: 9). Im Lauf seiner Essays berichtet der Verfasser von einem Edelmann, der seinem Stuhlgang ein außergewöhnliches Interesse entgegenbrachte und diesen tagelang verwahrte. Diese Anekdote ist interessant, weil sie im Zusammenhang der Rede vom Schreiben erzählt wird. Auch die Schrift ist ein Exkrement, sie bewahrt auf, was aus dem eigenen Innersten kommt, gar das Indiskreteste ist:

Si ay-je veu un Gentil-homme qui ne communiquoit sa vie que par les operations de son ventre; vous voyez chez luy, en montre, un ordre de bassins de sept ou huit jours; c'estoit son estude, ses discours; tout autre propos luy pouoit. Ce sont icy, un peu plus civilement, des excremens d'un vieil esprit, dur tantost, tantost lâche, et tousjours indigeste. (Montaigne, 1962: 922f.)

Als Essenz des Ich bringt das Werk den Autor dem Leser schneller und genauer näher, als wenn eine langjährige Bekanntschaft die beiden verbände. Über seine Mitteilsamkeit scheint Montaigne dabei selbst überrascht: „Plaisante fantasie: plusieurs choses que je ne voudrois dire à personne, je les dis au peuple, et sur mes plus secretes sciences ou pensées renvoye à une boutique de libraire mes amis plus feaux“ (Montaigne, 1962: 959). Die Schrift teilt beides mit: das Innerste und das Beste. In einem Vergleich zwischen fleischlicher und geistiger Nachkommenschaft gibt der Autor die Vorteile der geistigen Vaterschaft zu bedenken. Zum einen ist diese Vaterschaft edler, zum andern garantiert sie eine größere Unverstelltheit der genetischen Botschaft, da bei dieser Geburt kein weiterer Elternteil interveniert. Gelingt das Produkt, fällt das Lob allein dem Vater zu:

... car ce que nous engendrons par l'ame, les enfantements de nostre esprit, de nostre courage et suffisance, sont produits par une plus noble partie que la corporelle, et sont plus nostres; nous somme pere et mere ensemble en cette generation; ceux cy nous coustent bien plus cher, et nous apportent plus d'honneur, s'ils ont quelque chose de bon. Car la valeur de nos autres enfans est beaucoup plus leur que nostre; la part que nous y avons est bien legiere; mais de ceux cy toute la beauté, toute la grace et pris est nostre. (Montaigne, 1962: 380f.)

Dem Pathos der Unverstelltheit des Ich korreliert bei Montaigne paradoxerweise gleichzeitig der Hinweis auf die Schwierigkeiten der Selbstfindung. Das Ich, das sich ganz geben möchte, kann nicht sicher sein, jederzeit über sich zu verfügen. Das Ich hat die Tendenz, sich selbst sich zu entziehen: „C'est une espineuse entreprinse, et plus qu'il ne semble, de suyvre une alleure si vagabonde que celle de nostre esprit; de penetrer les profondeurs opaques de ses replis internes... Il n'est description pareille en difficulté à la description de soy-mesmes...“ (Montaigne, 1962: 358). Montaigne weist immer wieder auf die Unmöglichkeit der Selbstpräsenz des Ich hin. So hat sich der Autor in seinem Turm ein stilles Refugium geschaffen, um zu sich selbst zu finden und sich in Ruhe zu genießen; aber sein Geist, schreibt er, führt sich auf wie ein durchgegangenes Pferd und ersinnt ununterbrochen neue Hirngespinnste, deren er sich in ihrer Zusammenhanglosigkeit nur schreibend, d.h. sukzessive, vergewissern kann. Ebenso unmöglich erscheint ihm die Selbstpräsenz, wenn er ausdrücklich die Eingelassenheit des Ichs in die Zeit bedenkt. Das Ich kann nicht bei sich selbst sein, weil es sich immer schon voraus ist und in die Zukunft vorgeift: „Nous ne sommes jamais chez nous, nous sommes tousjours au delà. La crainte, le desir, l'esperance nous eslancent vers l'advenir, et nous

desrobent le sentiment et la consideration de ce qui est..." (Montaigne, 1962: 18). Die Darstellung des Ichs als das, was es unverstellt ist, wird auch noch durch einen weiteren Umstand erschwert: die Sprache. Jean Starobinski formuliert: „Der Essay ist laut Montaigne abwechselnd (oder gleichzeitig) eine plötzliche Enthüllung des Ichs und ein nie ans Ziel gelangendes Streben. Bald schon wird man gewahr, daß sich mit dieser Unsicherheit noch eine andere verbindet, die die Eignung der Sprache betrifft, das Sein wirklich zu benennen“ (Starobinski, 1986: 111). Die Sprache, in der sich das Ich mitteilen will, entkommt dem Bereich der Lüge und Verstellung nicht, dem der Autor den Kampf angesagt hat. Das Ich, das seine Wahrheit (und damit sich selbst) aussagen will, tritt in ein Medium der Vermittlung ein, das seine Botschaft verfälscht. So berichtet der Autor von der Erfahrung, daß er im Gespräch, wenn er in Hitze gerate oder den Widerstand eines anderen spüre, den Gegenstand seiner Rede zu dessen Nachteil aufbausche. Werde er dann jedoch nach der nackten Wahrheit befragt, sei er gleichwohl wieder imstande, sie zu geben.

Moy-mesme, qui faicts singuliere conscience de mentir et qui ne me soucie guiere de donner creance et autorité à ce que je dis, m'apperçoy toutesfois, aux propos que j'ay en main, qu'estant eschauffé ou par la resistance d'un autre, ou par la propre chaleur de la narration, je grossis et enfle mon subject par vois, mouvements, vigueur et force de paroles, et encore par extention et amplification, nons sans interest de la verité nayfve. Mais je le fais en condition pourtant, qu'au premier qui me rameine et qui me demande la verité nue et cruë, je quitte soudain mon effort et la luy donne, sans exaggeration, sans emphase et remplissage. La parole vive et bruyante, comme est la mienne ordinaire, s'emporte volontiers à l'hyperbole. (Montaigne, 1962: 1005)

Nun zu Josep Pla. Er kennt das Pathos des reinen, unentstellten Ichs nicht. Zum einen teilt er die Voraussetzung dieses Pathos, d.h. den grundsätzlichen Argwohn, daß die menschlichen Verhältnisse von Betrug und Lüge vergiftet sind, nicht. Er äußert zwar Beobachtungen zum „amor propri“, folgt aber Montaigne in dessen Radikalität nicht, die Gesellschaft wesentlich durch die Verbrämung niederer Absichten durch den Vorwand edler Motive bestimmt zu sehen. Zum andern ist Pla der Betonung des Umstands, daß der Fokus auf das Ich gerichtet wird, grundsätzlich abgeneigt. Aller faktischen Selbstdarstellung zum Trotz sucht er die sich mit Selbstdarstellung nur allzu leicht verbindende Eitelkeit mit Nachdruck zu vermeiden. Auch die Deutlichkeit, mit der Montaigne auf die Unmöglichkeit der Selbstpräsenz eines sich immer wieder entfliehenden Ichs verweist, ist bei Pla nicht zu finden. Was er allerdings sieht, ist die Unmöglichkeit

des spontanen Ausdrucks des Ichs, den er, wie Montaigne, durch den Prozeß der Vermittlung verfälscht sieht. In einer Passage des *Quadern gris* fragt sich der Autor, „si aquest dietari és sincer, és a dir, si és un document absolutament íntim“ (Pla, 1983: 292). Er überlegt, wie der Ausdruck dieser Intimität bzw. Spontanität beschaffen sein müßte, und gelangt dabei zu einem Bild, das wir von Montaigne bereits kennen: es müßte ein Ausdruck sein, der wie eine körperliche Ausscheidung unmittelbar dem eigenen Innern entstammt: „La intimitat pura, ben garbellat, deu ésser l'espontaneïtat pura, o sigui una segregació visceral i inconnexa“ (Pla, 1983: 293). Pla hält die Möglichkeit eines solchen unmittelbaren Ausdrucks jedoch für nicht gegeben. Das Individuum ist zu tief ins Medium der Gesellschaft eingelassen, um sich spontan geben zu können. So ist es zum einen die Sprache, die Tradition von Stil, Orthographie und Syntax, die einen spontanen Ausdruck verhindert (Pla, 1983: 293):

La meva idea, doncs, és que la intimitat és inexpressable per falta d'instruments d'expressió, que la seva projecció exterior és pràcticament informulable. Penseu, només, l'enorme força de deformació i de falsificació que té l'estil tradicional, l'ortografia i la sintaxi habitual, en tota temptativa de voler expressar el pensament d'aparença més senzilla, en la pretensió de descriure el més insignificant objecte.

Zum ändern kommt das Individuum nicht darum herum, Rollen in der Gesellschaft zu spielen. Pla beobachtet, daß er, wenn er in der Öffentlichkeit auftritt oder schreibt, Sentimentalität leidenschaftlich zu bekämpfen pflegt. Zugleich weiß er, daß er, wenn er für sich ist, sich gänzlich sentimental verhalten kann („Per exemple: jo tendeixo en públic, o quan escric, a combatre el sentimentalisme per pornogràfic i antihigiènic, però el cert és que personalment sóc una mena de vedell sentimental evanescent“; Pla, 1983: 293). So kann er eine Kirche betreten oder ein Buch lesen und ohne vernünftigen Grund in Tränen ausbrechen. Eine Rolle spielt er auch, wenn er damit lebt, allgemein als starke, stabile Persönlichkeit angesehen zu werden. Tatsache ist jedoch, daß er eigentlich von einer fast lächerlichen Schwäche ist. Er kann kein Blut sehen, und der Anblick trauriger Augen wirft ihn aus dem Gleis. Weil es diese Spaltung in ein Rollen-Ich und ein für sich seiendes Ich gibt, ist ein aufrichtiger, Ich-Intimität vermittelnder Ausdruck nicht möglich (Pla, 1983: 294):

L'home podria ésser sincer si fos sempre igual a si mateix: mentre sigui en públic – parlo d'un home normal – tan diferent de com és en trobar-se amb ell mateix, mentre no hi hagi entre aquests dos éssers que portem dins una solució de continuïtat, visible i permanent, l'expressió de la sinceritat és impossible.

An dieser Stelle kommt übrigens das von Montaigne bekannte Argument des Wandels in der Zeit ins Spiel: gespalten sein heißt für das Individuum, keine zeitliche Kontinuität leben zu können und, wo es sich unvermittelt geben will, zu einer Vermittlung in der Zeit verurteilt zu sein. Auch an anderer Stelle konstatiert Pla, daß sich sein Ich in eine Rolle und ein für sich seiendes Ich aufspalten kann. Während diese Spaltung bei Montaigne dem Redner widerfährt, ereignet sie sich bei Pla dem Schreibenden (Pla, 1983: 187):

Escric des de criatura, però l'escrivre és en mi una activitat artificial i sobreposada. No tinc pas una idea clara – i això sembla que passa a molta gent – del que hauria de fer en la vida, i sobretot del que em convindria. Això no obstant, aquesta afició em deforma, ha creat, dins del meu jo íntim i espontani, una persona estranya, que moltes vegades ni jo mateix no comprenc el que té a veure amb mi, tantes diferències hi constato. En virtut d'aquest desdoblament, resulta que si jo, per naturalitat, sóc un ésser feble i míser, quan tinc una ploma a la mà esdevinc dionisiac i ofensiu, entro en un estat d'exaltació silenciosa i sóc capaç de mantenir una posició fins a les darreres conseqüències.

Die Spannung zwischen Authentizität und Rolle, Spontaneität und Vermittlung spricht nicht nur aus diesen Zitaten, sondern begegnet in Plas schriftstellerischer Existenz insgesamt. Xavier Pla hat darauf aufmerksam gemacht, daß Plas höchstes Ziel stets die Identität als Schriftsteller war – der Gang von *El quadern gris* macht dies deutlich – und das Schreiben „la seva única raó d'existir“ (Pla, 1997: 185) bedeutete, daß er aber, wenn er sich nach außen darstellte, bevorzugt Masken trug. Er war der Auffassung, daß sich der Schriftsteller seinem Publikum gegenüber mit Schwächen und Defekten präsentieren müsse, um diesem die Identifikation mit ihm zu ermöglichen. So trat er auf als verschlagener Charakter, „com a pagès, com a avar, com a misogin o com algú de menyspreable“ (Pla, 1997: 151). Pla hat eine Rolle gespielt, wie Dalí eine Rolle gespielt hat (a.a.O.). Schließlich bildet sich diese Spannung auch auf der Ebene des Schreibens selbst ab. Pla wollte sich in seiner *écriture* als Antirhetoriker zeigen, der einen schlichten, familiären Stil schrieb, mit dem er sich übrigens Montaigne annäherte („Aquesta *nonbalance* estilística ... coincideix amb la ‚imperfeció‘ atribuïda als textos de Montaigne“; Pla, 1997: 107). Er formulierte gelegentlich eine Poetik der Nachlässigkeit des Stils, die die Erfahrung des Autors spontan abbilden sollte (vgl. Xavier Pla). Zugleich ließ er seine Texte immer wieder in einen Prozeß der Vermittlung eintreten: er überarbeitete sie ständig und bekannte, Texte oft mehrfach geschrieben zu haben, bis sie sein Placet fanden. Joan Fuster bemerkt hierzu: „L'estil de

Pla, malgrat la seva superfície descurada i lleugera, està construït damunt d'una tibantor i d'un esforç indefallents: les paraules culminants de cada període, el gir de cada frase, han estat calculats amb més paciència que no sabríem imaginar“ (zit. nach Pla, 1997: 96f.).

3

Eines der großen Themen Montaignes ist die Unbeständigkeit der menschlichen Verhältnisse. Die ganze Welt ist ein einziges Auf und Ab: „Le monde n'est qu'une branloire perenne. Toutes choses y branlent sans cesse: la terre, les rochers du Caucase, les pyramides d'Égypte, et du branle public et du leur. La constance mesme n'est autre chose qu'un branle plus languissant“ (Montaigne, 1962: 782). Dabei schwankt sowohl die Welt der Gegenstände als auch das Ich selbst, so daß sich das Urteil aus doppeltem Grund auf unsicherem Boden bewegt und zu keiner Gewißheit gelangt:

Finalement, il n'y a aucune constante existence, ny de nostre estre, ny de celuy des objects. Et nous, et nostre jugement, et toutes choses mortelles, vont coulant et roulant sans cesse. Ainsin il ne se peut establir rien de certain de l'un à l'autre, et le jugeant et le jugé estans en continuelle mutation et branle. (Montaigne, 1962: 586)

Das Ich schätzt einmal dieses, dann wieder jenes, und es läßt sich beobachten, daß der Mensch bei ein und demselben Gedanken unterschiedliche Empfindungen haben kann. In einer derart schwankend aufgefaßten Existenz läßt sich nichts Fixes ausmachen. Daß das Ich sich nicht in aller Ruhe selbst präsent werden kann, haben wir bereits festgestellt. Auch eine teleologische Figur läßt sich an der Existenz nicht beobachten. Das Ich geht im Alter keiner Vervollkommnung entgegen, sondern bleibt schwankend wie ein Rohr im Wind: „Il feroit beau estre vieil si nous ne marchions que vers l'amendement. C'est un mouvement d'yvroigne titubant, vertigineux, informe, ou des jonchets que l'air manie casuellement selon soy“ (Montaigne, 1962: 941f.). Ein Porträt von sich zu geben bedeutet für den Autor, jeden Anschein von Vollkommenheit zu vermeiden, auch weil sein Ich tagtäglichen Veränderungen unterworfen ist („Je ne vise icy qu'à découvrir moy mesmes, qui seray par adventure autre demain, si nouveau apprentissage me change“; Montaigne, 1962: 147). Wenn es sich darstellt, kann es kein Wesen geben, sondern nur den Übergang von Phase zu Phase:

Je ne puis assurer mon object. Il va trouble et chancelant, d'une ivresse naturelle. Je le prens en ce point, comme il est, en l'instant que je m'amuse à luy. Je ne peints pas l'estre. Je peints le passage: non un passage d'age en autre, ou, comme dict le peuple, de sept en sept ans, mais de jour en jour, de minute en minute. (Montaigne, 1962: 782)

Die Rede von einer Existenz, die nichts Feststehendes kennt, nichts für immer Ausgemachtes, kann darum nicht belehrend, sondern nur erzählend sein: „Je n'enseigne point, je raconte“ (Montaigne, 1962: 784). Zwar rekurriert der Autor für die Lösung der Probleme auf hergebrachte Glaubensvorstellungen („me rapportant de la resolution, purement et simplement, aux creances communes et legitimes“; a.a.O), aber im Blick auf das Projekt seiner *Essais* hat er an anderer Stelle den geistlichen und den weltlichen Bereich nachdrücklich voneinander getrennt und dieses dem letzteren Bereich zugewiesen. Er stellt fest, daß die in den *Essais* niedergelegten Gedanken darum jeder göttlichen Inspiration entbehren. Was in diesem Buch ergeht, ist eine unverbindliche, für die Zuhörer offene und sie zum Nachdenken auffordernde Rede von der Existenz, die nicht belehrt, sondern von dem, was sich unbeständig vollzieht, erzählt.

„La vie est ondoyante“ – diese Montaignesche Losung erscheint laut Martinell mehr als ein Dutzendmal in Plas *Obres Completes* und wurde von Pla wohl auch häufig ins Gespräch eingeflochten. Es gibt eine Erzählung, in der diese Unbeständigkeit besonders deutlich zum Ausdruck gelangt und insgeheim das zentrale Thema darstellt: „Contraban“. Der Erzähler begleitet zwei Seeleute auf eine Meeresfahrt an die Küste des Rosselló. Wohin das Auge fällt, trifft es auf Unbeständigkeit. Das Haus, das der Erzähler gemietet hat, war von einem, der in Amerika reich geworden war, liebevoll ersonnen und erbaut worden; der Besitzer verstarb, bevor er nach Europa reisen und das Haus besichtigen konnte; seither hat es viele unterschiedliche Mieter gekannt. Die Fahrt übers Meer wird mit dem Boot „Mestral“ unternommen, das der Erzähler einmal für sich hatte bauen lassen, von dem er sich aus ungenannten Gründen aber hatte trennen müssen; nun begegnet er ihm mit gemischten Gefühlen wieder. Auf der Reise tritt die Geschichte des Rosselló, das einst zu Katalonien gehörte und nunmehr Teil Frankreichs ist, ins Blickfeld. In Portvendres hofft der Erzähler vergeblich, die hervorragende Bouillabaisse vorzufinden, die er dort vor Jahren genossen hat. Unbeständigkeit zeigt sich vor allem hinsichtlich des Schmuggels, auf den der Titel ironisch verweist, der aber bloßes Projekt bleibt bzw. nur zum Teil verwirklicht wird. So gelingt es zwar zunächst, in Frankreich ein paar Fässer Speiseöl abzusetzen, aber die Auf-

nahme von Waren, die in Spanien verkauft werden sollen, scheitert. Der Kontaktmann, der die Waren übergeben soll, erscheint wegen eines aufziehenden Mistral nicht. Das Schmugglerglück ist also nicht von Dauer. Wegen des Mistral hat man dann auch seine liebe Not, wieder die heimischen Gefilde zu erreichen. Der Mistral selbst erscheint als Urgewalt der Unbeständigkeit, als absoluter Zufall und Antagonist jeder Ordnung: „Era la prehistòria pura, la naturalesa en cru, l'atzar absolut, la transmutació de la terra i del mar. No hi havia res a fer ni res a dir: només una ànsia de recordar coses estàtiques i confortables“ (Pla, 2001a: 368).

Der Erzähler unternimmt die Reise des Reisens wegen, nicht wegen der Teleologie des Geldverdienens. Er bildet erzählend die Passage ab, nichts Feststehendes. Reines Unterwegssein ist es übrigens auch, das Montaigne auf seinen Reisen goutiert. Ihm kommt es nicht auf die Teleologie des Ankommens oder Wiederkehrens oder auf sonstige Gratifikationen an. Befragt, ob er, wenn er sich in hohem Alter auf einen weiten Weg begeben, denn nicht fürchte, nicht mehr wiederzukehren, antwortet er:

Que m'en chaut-ill! Je ne l'entreprends ny pour en revenir, ny pour le parfaire; j'entreprends seulement de me branler, pendant que le branle me plaist. Et me proumeine pour me proumener. Ceux qui courent un benefice ou un lievre ne courent pas; ceux là courent qui courent aux barres, et pour exercer leur course. (Montaigne, 1962: 955)

Erscheint der „Contraban“ betitelt Text somit als eigentlicher Gewinn der Reise – das materielle Projekt scheitert, das spirituelle gelingt –, so bleibt das Schreiben in dieser Erzählung gleichwohl einem eher schwankenden Urteil ausgesetzt. Im Stil des Moralisten konstatiert der Autor zwei grundlegende Leidenschaften des Menschen: „És trist haver-ho de dir: en tot home, per més normals que siguin les seves aparences, hi ha un gormand d'alguna cosa: d'alguna cosa espiritual o material“ (Pla, 2001a: 344). Es ist klar, welcher Leidenschaft der Erzähler (und Autor) zuneigt. Doch auch das Kriterium, dem die geistige Arbeit des Schreibens unterliegt, ist schwankend. Die beiden schmuggelnden Seeleute wissen, daß ihr Mitreisender Autor ist, verweisen auf die Arbeitsteilung zwischen Materiellem und Geistigem und meinen spöttisch: „Potser li vindria bé de venir a França, potser encara n'escriuria alguna atzagaiada“ (Pla, 2001a: 322). Vor allem ist unausgemacht, ob die saure Arbeit des Schreibens dem süßen Nichtstun vorzuziehen sei: „El cel i la terra, el mar i la muntanya, el vent i la calma, us inciten a passar el temps en nimietats menys doloroses que escriure papers intranscendents però empipadors. Es produeix aquesta

contradicció: la millor manera de passar l'estona consisteix a no fer res.“ (Pla, 2001a: 318). Schließlich kann die Arbeit des Schreibens nicht unausgesetzt fortgeführt werden, weil die körperliche Konstitution des Menschen ebenfalls immer wieder ihr Recht fordert und körperliche Betätigung sogar glücklich macht (Pla, 2001a: 318):

El treball intel·lectual té aquest defecte: pot ésser molt dur; però, com que no fa suar, no elimina mai dels teixits del cos els tòxics sobrants. Les tristes i ineluctables al·lucinacions mentals gasten les fibres, però no us inciten a reposar vitalitat; un esforç físic us rejoyeneix; un esforç mental us envelleix. Us entren ganes irreprimibles de suar, d'estirar una corda, de llevar uns palangres, de remar. Al vespre teniu son; el cervell rebutja qualsevol obsessió, us entra el defalliment deliciós de la felicitat.

Montaignes Auffassung von der Unbeständigkeit der menschlichen Verhältnisse wird bei Pla darüber hinaus dahingehend radikalisiert, daß, wenn sich nichts Fixes ausmachen läßt, letztlich auch Bedeutung und Notwendigkeit schwinden. Wenn alles schwankt, sind auch diese beiden Begriffe einzubeziehen. Das Einzelphänomen verweist nicht nur nicht auf eine hinter ihm liegende Bedeutung, ihm eignet auch Kontingenz. Dies zumindest wird deutlich an einem Element, dem in „Contraban“ herausgehobene Bedeutung zukommt, weil es am Anfang wie am Ende der Erzählung erscheint. Es handelt sich um ein Accessoire des gemieteten Hauses, eine alte, auf dem Kaminsims stehende Uhr, die nicht mehr funktioniert und um 5.25 stehengeblieben ist. Der Erzähler weist auf diesen Umstand hin, wobei er durch die Ankündigung, bei gegebener Zeit noch einmal darauf zu sprechen zu kommen, eine gewisse Spannung schafft: „El guarisme 5,25 m'ha quedat gravat a la memòria per una coincidència que es produí més tard i de la qual hauré de parlar“ (Pla, 2001a: 310). Am Ende des Textes heißt es dann: „En arribar a la casa del Pianc i obrir el llum del menjador, vaig veure el rellotge fictici que hi havia sobre la xemeneia. Marcava, com sempre, les 5,25. Curiós! – vaig pensar. Era la mateixa hora en què el ‚Mestral‘ havia entrat a l'estany de Salses.“ (Pla, 2001a: 373) Das Schiff tritt um 5.25 Uhr in die Lagune von Salses ein, in der kurz darauf der Mistral losbricht. Die Koinzidenz, von der hier die Rede ist, verweist jedoch auf keine Bedeutung (daß die Uhr um diese Zeit stehengeblieben ist, als der Erzähler das Haus noch nicht bewohnte, hat keine Bedeutung), sondern stellt reine Kontingenz dar. Daß die beiden Augenblicke zueinander in Beziehung gesetzt werden, streicht gerade deren Disparates heraus. Diese Koinzidenz kann erzählt werden, gehört aber einer letztlich deutungslosen, in ihren Manifestationen gleichsam immer nur forttreibenden Welt an.

Pla hat eine besondere Faszination für das Thema des Schiffbruchs verspürt. In drei Texten – „Derelictes“, „El naufragi del ‘Cala Galiota‘“, „Anàlisis d’uns naufragis“ – hat er mehrere Schiffbrüche vor der Costa Brava mit ihren unterschiedlichen Umständen dargestellt. Was ihn an diesem Thema interessiert hat, war die ihn insgesamt berührende, nunmehr ins Katastrophale gewendete Unbeständigkeit. Der Schiffbruch durchkreuzt die Teleologie der Schiffsreise. Allerdings gesteht er dem Leser solcher Geschichten – und ähnlicher Geschichten von Krieg und Revolution – zu, daß für deren Rezeption ein gewisser Komfort und eine gewisse Beständigkeit vonnöten sind:

Són coses que no agraden gaire per a ésser viscudes; més aviat gens, per dir-ho clar. En canvi, els relats sobre les truculències que intermitentment han agitat el món són molt agradables, sobretot si ben escrits i si es llegeixen a l’hivern, quan fa fred, a la vora del foc o al llit, sentint caure la pluja i xiular el vent. (Pla, 2001a: 425)

Bei aller Aufmerksamkeit für die Unbeständigkeiten der Welt kennen beide Autoren hinsichtlich ihrer persönlichen Auffassungen aber auch das Gegenteil, nämlich eine gewisse Beständigkeit. Montaigne spricht es deutlich aus: „Or de la cognoissance de cette mienne volubilité j’ay par accident engendré en moy quelque constance d’opinions, et n’ay guiere alteré les miennes premieres et naturelles. Car, quelque apparence qu’il y ayt en la nouvelleté, je ne change pas aisément, de peur que j’ay de perdre au change“ (Montaigne, 1962: 552). Wie er im Folgenden schreibt, sind es vor allem religiöse Überzeugungen, in denen er Standhaftigkeit beweist. Er ist stolz, daß ihm dies in einer Epoche der konfessionellen Spaltungen und des Wandels gelingt. Auch wenn er angibt, sich nicht als Wesen, sondern immer wieder nur als Übergang von Phase zu Phase darstellen zu können, so nimmt er den theologischen Bereich doch von solchen Schwankungen der Existenz aus. Auch Pla hat Überzeugungen, auf die er immer wieder rekurriert und denen er treu bleibt. Hier ist in erster Linie sein Materialismus zu nennen. Auch wenn in „Contraban“, wie wir gesehen haben, neben der Möglichkeit zur materiellen Leidenschaft gleichberechtigt auch diejenige zur spirituellen gegeben ist, und auch wenn sich in der genannten Erzählung an einer Stelle eine gewisse Deutungslosigkeit als Befund eingestellt hat, so neigt er in seinem Werk doch immer wieder dem Materialismus zu. In der Erzählung „Un viatge frustrat“ schreibt er diese Grundhaltung dem katalanischen Volk insgesamt zu: „En altres llocs, l’origen de moltes coses pot ésser espiritual; ací, la causa de gairebé tot és sempre el

pes de la matèria“ (Pla, 2001a: 115). Mehrfach gibt er an – darin übrigens Nietzsche folgend –, die Ernährung präge die Mentalität der Individuen. In *El quadern gris* sieht er nicht nur das eigene geistige Leben, sondern sogar dasjenige ganzer Völker von der Nahrung bestimmt:

L'absorció de sardines a la brasa produeix en el meu organisme una intensa segregació sentimental. Les sardines em fan regalimar els sentiments, m'afebleixen la raó i poblen la meva imaginació de formes plenes de gràcia. Aquest fenomen és en mi tan objectiu que de vegades he pensat si els estats d'esponjament sentimental i poètic dels celtes no podrien provenir de la importància que en la seva alimentació tenen les sardines. (Pla, 1983: 160)

4

Wir haben von einem nicht-bombastischen Menschenbild gesprochen, das Pla bei Montaigne entdeckt und für sich selbst aufgreift. Um dieses Menschenbild zu präzisieren, scheint es sinnvoll, auf den Begriff der Selbstentmächtigung zu rekurrieren, den Bernhard Teuber in Hinsicht auf Montaigne verwendet. Auch wenn das 16. Jahrhundert „wesentlich als eine Phase der enthusiastischen Ermächtigung des Herrschers, des sich seiner Würde bewußtgewordenen Menschen, kurzum: des Individuums zu sehen“ ist (Teuber, 2000: 105), so steht Montaigne zu dieser Entwicklung quer. Er zieht sich in seinen Turm zurück, um dem Druck der realen Machtverhältnisse zu entgehen, er schreibt seine *Essais*, um aller dabei erzielten Selbstkonstitution zum Trotz eine rhetorische Auseinandersetzung zugunsten eines schwachen, entmächtigten Menschen zu führen. Es sind drei Apologien, auf die Teuber aufmerksam macht, um Montaignes Strategie der Entmächtigung aufzuzeigen. Die erste Apologie ist diejenige des Phallus. Dem Phallus wird zum Vorwurf gemacht, daß er unregierbar sei und losgelöst vom menschlichen Willen in Erscheinung trete bzw. umgekehrt den Dienst versage. Für Montaigne ist das schwächelnde Glied jedoch kein Sonderfall der menschlichen Natur. Er macht es zur Personifikation des menschlichen Leibes, ja des Menschen überhaupt, indem er darauf verweist, daß auch der Wille unbotmäßig ist und von der menschlichen Vernunft unabhängig agiert. Die zweite Apologie ist die des Raymond Sebond, der das gesamte zwölfte Kapitel des zweiten Buchs gewidmet ist. Montaigne verteidigt die Schriften des Theologen Sebond, auch wenn er ihnen schwache Positionen zuweisen muß; vor allem rückt er Sebonds Gegnern zu Leibe, indem er sämtliche Gewißheiten der etablierten Wissenschaften von einer radikal skeptischen Warte her in Frage stellt.

„Sollte in Montaignes Welt die Macht auf solche Dispositive gegründet sein, dann werden diese nun systematisch erschüttert (*secouer*) und ausgehebelt“ (Teuber, 2000: 121). Die einzig erreichbare Position ist die der machtlosen Skepsis. Die dritte Apologie ist schließlich die des Sokrates. Der Grieche, der bei der Verteidigungsrede vor seinen Richtern auf jede rhetorische Kunst verzichtet, wird zur Figuration der Entmächtigung und zur *persona* Montaignes. Schließlich ist auch noch auf Montaignes Sprachwahl hinzuweisen. Er verzichtet auf die „starken“ Sprachen Latein und Griechisch, um sich einer „schwachen“, in ihrer Entwicklung un abgeschlossenen Sprache wie des Französischen zu bedienen. „Damit werden die *Essais*, abgefaßt in einer absichtlich schwachen Sprache, zu einer schwachen Gattung, die dem Spiel der Macht und der Stärke nicht zu trotzen, sondern auszuweichen sucht“ (Teuber, 2000: 126).

Nun muß man allerdings feststellen, daß es bei Montaigne gleichwohl einen gewissen Grad an Ermächtigung gibt, oder, vielleicht besser gesagt, das Paradox einer Ermächtigung ohne Bemächtigung. Eine Konsequenz der Beschäftigung mit Philosophie ist die Gesundheit der Seele und des Leibes. Diese Gesundheit läßt das Subjekt nicht als schwach erscheinen, sondern zeigt es im Vollbesitz seiner Kräfte:

L'ame qui loge la philosophie doit, par sa santé, rendre sain encores le corps. Elle doit faire luire jusques au dehors son repos et son ayse; doit former à son moule le port extérieur, et l'armer par consequent d'une gracieuse fierté, d'un maintien actif et allegre, et d'une contenance contente et debonnaire. (Montaigne, 1962: 160)

Der Ausdruck von dem liebenswürdigen Stolz, der dem Äußeren des in seiner heiteren Wahrheit lebenden Philosophen eignen soll, bekundet das genannte Paradox einer Ermächtigung ohne Bemächtigung ebenso wie die gleichzeitige Bezeichnung der Tugend, die der Philosoph erreichen kann, als „triumfante“ und „amoureuse“ (Montaigne, 1962: 161). Diese Tugend ist eher auf einer fruchtbaren Ebene als im spröden, kahlen Gebirge zu finden; sie kündigt nicht von der Natur der Macht, wohl aber von der Macht der Natur.

Auch Pla hat einem triumphalistischen Schreiben eine Absage erteilt. Sein Werk sucht eine *Imago Mundi* zu geben, von der jedoch gilt: „No podrà pas ésser inclosa en el recinte de la literatura bufada, retòrica i triomfalista. Més aviat serà una cosa per a cada dia, una escriptura insignificant“ (Pla, 2001a: 8). Darüber hinaus hat er zu seinem Ausdruck das Katalanische gewählt, eine „schwache“ Sprache, die von mächtigeren Sprachen bedroht und noch ungenügend kodifiziert war.

Gleichzeitig hat Pla in der seelischen und körperlichen Gesundheit ein Gegengewicht zur bloßen Entmündigung gesehen. Das Zusammenspiel beider Elemente hat er in einer Passage aus den *Notes per a Silvia* verdeutlicht. Er bekennt sich dort zum Zynismus in dessen antiker Bedeutung – einer Tradition ebenso der Entmündigung wie der Lebendigkeit. Diogenes wird an dieser Stelle zwar nicht erwähnt, aber er ist der Urvater des antiken Zynismus. Er predigte die Bedürfnislosigkeit und lebte darin die „Ironie gegen die gesellschaftliche Arbeit, die über das notwendige Maß hinausgeht und bloßer Machterweiterung dient“ (Sloterdijk, 1983: 305f.). Wie die Anekdote seiner Begegnung mit Alexander zeigt, den er barsch aufforderte, ihm aus der Sonne zu gehen, hatte er zu den Mächtigen dieser Welt ein eher abgekühltes Verhältnis. Im Sinne des Diogenes verteidigt Pla den Vorrang des Lebens vor der Kultur, eine Verteidigung dies, die durch Humor vollzogen wird. Denn es ist Gesundheit, die ihn – neben der Überlegung – zur Position des Zynismus geführt hat. Weil er bis ins hohe Alter gesund war und sich immer für gesund gehalten hat, ist seine Literatur frei von Kränklichem:

És, per aquesta raó, potser, que la meua literatura no és mai malaltissa, ni febricitant, ni mortuòria. Jo he estat un escriptor de l'escola de la vida. La meua literatura ha estat titllada de cínica. És possible. No he pas estat un cínic espontani i bèstia. Hi he arribat per raonament. El contrast entre la limitació de l'espècie humana i la literatura que s'ha construït sobre aquesta espècie, retòrica, triomfalista i falsa, m'ha portat a veure les coses des d'un punt de vista cínic – en el sentit antic de la paraula. Les persones que han arribat al cinisme a través d'una malaltia són escasses. Jo hi he arribat a través de la salut. De seguida que vaig constatar el contrast insoluble, fenomenal, entre vida i cultura, em vaig passar la vida fent un petit somriure. És l'humorisme d'avui, que no és més que una forma, més aviat somnolenta, del cinisme antic. (Pla, 1974: 552)

Es gibt ein Wort, das einen Zustand der Selbstentmündigung meint und das Pla häufig verwendet: „badar“. „Badar“ meint einen Zustand, in dem das Subjekt von seinen geistigen und willensmäßigen Fähigkeiten gleichsam zurücktritt. Sowohl seine Aufmerksamkeit als auch sein Wille büßen an Gerichtetheit ein. Das Subjekt gibt sich den Dingen hin, praktiziert nicht den Zugriff auf sie. In diesem Sinn findet sich folgende Definition von „badar“ im Internet:

Té difícil traducció a d'altres llengües: distraerse, embobarse, estar en la babia o en las batuecas, to be lost in wonder, verblüfft werden, zerstreut sein... Badar vol dir desconectar, deixar-se endur per la realitat, fondre's amb el paisatge, perdre el control neocortical del nostre cervell... S'assembla al somicig, però la diferència rau en què el badar

està lliure de qualsevol interferència interior. Bado quan m'abandono al batec de les coses sense interposar-m'hi. En certa manera, es tracta d'una aniquilació momentània de l'ego conscient. Badar és trobar-se sense objectius, interrompre la dinàmica intencional dels nostres actes...

Diese Geistesabwesenheit faßt Pla in folgende Worte: „Els badocs més importants, més absoluts, més químicament purs, són els que baden mirant a terra“ (Pla, 1983: 190). Dabei herrscht das Subjekt nicht, sondern es wird beherrscht. Von den Auswirkungen des Anblicks des Meeres auf den menschlichen Geist heißt es: „Hom queda badant, fascinat, dominat“ (Pla, 1983: 237). Auch an sich selbst beobachtet Pla die Praxis des „badar“. Er sieht sich in seinen jungen Jahren durch den Widerspruch charakterisiert, daß er einerseits etwas im Leben erreichen möchte, andererseits aber keine entsprechenden Anstalten macht und lieber „schwache“ Tätigkeiten wie Plaudern, Herumstreunen, Nachsinnen und Träumen („badar“) ausübt. Das Ich zieht sich aus den Bereichen zurück, in denen es seine Macht erweisen könnte (Pla, 1983: 125):

Voldria ésser a tot arreu i no em moc mai de casa. Ho voldria abassegar tot i en realitat tot m'és indiferent. Voldria tenir diners, i a la primera dificultat torno enrera. Voldria, voldria... Voldria què?

Amb aquest temperament, què podré fer en la vida? ¿Faré alguna cosa més que enraonar, passar, badar, deliberar, fugir? Em passa el mateix que a aquest llauner de Palafrugell que un dia em deia:

— ¿Sap el que faig quan no em puc girar de feina, quan m'estiren per tots cantons? Doncs ara l'hi diré: me'n vaig a dormir...

Zu der Geringschätzung der Selbstermächtigung, zu der sich Pla aufgrund seines Temperaments hingezogen fühlt, ruft er an einer Stelle sogar ausdrücklich auf. Gegen das in der Gesellschaft allzu weitverbreitete Streben nach Cleverness, das die Individuen danach trachten läßt, über alles Bescheid zu wissen und dieses Wissen zu den eigenen Gunsten auszunutzen, setzt er als Gegenmittel die Praxis des „badar“: „En un país que com un tot vol fer sempre el viu i on el més gran elogi que es pot fer d'un home és proclamar que és més viu que la tinya, potser la qüestió consisteix a aprendre, deliberadament, de badar“ (Pla, 1983: 64).

Gleichwohl findet sich auch innerhalb des Gebrauchs des Worts „badar“ ein gewisses Gegengewicht gegen die Entmächtigung. Es gibt eine Passage im *Quadern gris*, in der diese Gegenteiligkeit deutlich wird. Pla evokiert einen Frühlingsabend in der Kleinstadt. Die Schwalben kreischen, ein paar wenige Passanten gehen Milch holen, aus einer Schmiede dringt

Gehämmer, man hört die monotonen Übungen eines Violinschülers, der Himmel weist gen Westen einen zarten Orangeton auf. Dieser Szenerie korreliert die Praxis des „badar“ (das Verb erscheint in der drittletzten Zeile des Texts). Diesmal ist sie jedoch negativ bestimmt. Der Träumende verspürt Tristesse, innere Leere, Lebensschwäche und die Auflösung des Ichs. „Badar“ ist eindeutig ungesund: „badar... desfà els nervis“. Auch der Geruch der Akazien ist „mòrbid“, die Übungen des Geigenspielers sind „esblaimats“ und erklingen „d’una manera desinflada“. Gegen dieses Kränkeln wird dann aber das Gegenbild eines gesunden bäuerlichen Lebens gesetzt. Sowohl die Schönheit der Nützlichkeit als auch die Kraft der gedeihenden Natur der Gemüsegärten sind Zeichen für eine gewisse Ermächtigung im Gesunden. Beides vereint sich in der Fruchtbarkeit („esplets“), die die agonale Abendstimmung zu vertreiben vermag. Wie bei Montaignes Tugend findet sich jedoch auch in den Gärten Plas keine Übermächtigung. Natur ist straff („tibantor“) und flexibel („flonjor“) zugleich, das strotzende Grün führt den Verstand zu „suavitat“ und „repòs“. In der Anschauung der bäuerlichen Tätigkeit begegnet der menschliche Geist der Bestimmtheit und Gerichtetheit wieder, aber er bleibt kontemplativ. Mehr noch – Pla korrigiert sich sogar: das Einzige, was ihn aufbaue, notiert er, seien die Gemüsegärten, dann verbessert sich: es ist das Einzige, was ihn zerstreut. Hier gibt es keinen Selbstverlust mehr wie im „badar“, doch auch der Ermächtigung bleiben klare Grenzen gezo-gen. Pla schreibt (Pla, 1983: 144f.):

Tarda de primavera, magnífica. Hora baixa. Les orenetes xisclen a les cornises de les cases. Poca gent al carrer. Tres o quatre persones que vénen, amb el pot d’alumini, de cercar la llet. Les acàcies, florides de la petita flor blanca, fan una olor mòrbida, una mica trista. Se sent –carrer avall– el picar dels martells a l’enclosa del ferrer. Tres o quatre portes més enllà de casa, el fill del lampista, amb la finestra oberta, fa els seus monòtons, inacabables exercicis de violí, esblaimats. No hi ha res més eficaç per a posar pell de gallina que sentir un violí d’una manera desinflada. El dia s’ha allargat. El cel de ponent té un color de taronja molt tènue –com el so del violí del lampista–, aquest color que d’una manera gairebé inconscient em sembla la quinta essència de la cursileria. És el color de fons de les estampetes.

Quan arriba aquest temps em demano d’on em deu provenir la desfibració, la buidor que sento en el cor in en l’esperit.

En aquests capvespres de primavera una de les poques coses que em construeix –vull dir que em distreu – és la contemplació d’un hort, com els qui hi ha pels voltants de la vila. Admirablement cultivats, són unes pures, exquisides delicadeses de feina. Sento el caminar compassat d’un vell animal fent rodar una sínia mal untada, que carrisqueja. És la pobra música d’una pobresa il·lusionada per les verdures tendres. Un home, manotejant amb la corda d’un pou, emplena un safareig. Un vailet, amb l’aixada a la mà,

passa una rega. En aquests horts hi ha una frescor que ve de la terra. La verdor de les fulles, la tibantor de la saba, la flonjor dels teixits vegetals, semblen donar suavitat i repòs a l'enteniment. La força dels esplets combat l'agonia de la llum i del dia.

Mirar el cel, sentir les orenetes, badar, contemplar la vaguetat de la vida de les coses, desfà els nervis. La joventut és trista perquè en aquesta edat només es té receptivitat –em penso– per a les coses inconcretes, és a dir, per al no-res.

Bibliographie

- Bonada, Lluís (1991): *Josep Pla*, Barcelona: Empúries.
- Martinell, Josep (1996): *Josep Pla vist per un amic de Palafrugell*, Barcelona: Destino.
- Montaigne, Michel de (1962): *Oeuvres Complètes*. Textes établis par Albert Thibaudet et Maurice Rat, Paris: Gallimard.
- Pla, Josep (1974): *Notes per a Sílvia (Obra completa; 26)*, Barcelona: Destino.
- (1983): *El quadern gris. Un dietari (Obra completa; 1)*, Barcelona: Destino.
- (2001a): *Aigua de mar (Obra completa; 2)*, Barcelona: Destino.
- (2001b): *Notes disperses (Obra completa; 12)*, Barcelona: Destino.
- Pla, Xavier (1997): *Josep Pla, ficció autobiogràfica i veritat literària*, Barcelona: Quaderns Crema.
- Sloterdijk, Peter (1983): *Kritik der zynischen Vernunft*. Bd. I, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Starobinski, Jean (1986): *Montaigne. Denken und Existenz*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Teuber, Bernhard (2000): „Figuratio impotentiae – Drei Apologien der Entmächtigung bei Montaigne“, in: Behrens, Rudolf/ Galle, Roland (eds.): *Konfigurationen der Macht in der frühen Neuzeit*, Heidelberg: Winter, 105–126.

Johannes Höhle (Regensburg)

Ein außergewöhnlicher Verdaguer-Interpret: Ricard Torrents

Ricard Torrents, Jahrgang 1937, Gründungsrektor der Universität Vic und heute dort Professor für literarische Übersetzung und Inhaber der *Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris*, ist seit Jahren aufgrund der beeindruckenden Anzahl und Qualität seiner Publikationen sowie der Vielfalt seiner verlegerischen und organisatorischen Initiativen die herausragende Autorität in allen den bedeutendsten katalanischen Dichter der *Renaiçença* betreffenden Fragen. Der biographische Umstand der gemeinsamen Herkunft beider aus dem in der Plana de Vic gelegenen Dorf Folgueroles und die ebenfalls von beiden, wenn auch in einem zeitlichen Abstand von mehr als neunzig Jahren, absolvierte Ausbildung in dem das religiöse und geistige Leben der Comarca Osona prägenden Priesterseminar der nahen Bischofsstadt war eine weitere Voraussetzung für die sich über Torrents' ganzes Leben erstreckende Beschäftigung und Auseinandersetzung mit Persönlichkeit und Werk des schon zu Lebzeiten von seinen Landsleuten romantisch verklärten und schon früh auch jenseits der Grenzen Kataloniens beachteten und übersetzten Dichters.

Bereits 1980 legte Torrents beim Verlag Blume in Barcelona eine Bildmonographie über seinen berühmten Landsmann vor. Sie erschien 1995 im Rahmen der Gedenkveranstaltungen aus Anlaß des 150. Geburtstags Verdaguers in überarbeiteter, ergänzter und erweiterter Fassung als Band 3 der Reihe *Estudis Verdaguerians* bei Eumo in Vic. Das Buch ist nicht ausschließlich für die literaturwissenschaftliche Zunft konzipiert. Mit seinen reichhaltigen Illustrationen ist es vorzüglich geeignet, die entscheidenden Etappen von Verdaguers Lebensweg eindrucksvoll vor Augen zu führen, ohne den Benutzer im Text aufdringlich mit dem Ballast der in das Buch eingegangenen und in einem bibliographischen Anhang nachgewiesenen akribischen Forschungen des Verfassers abzuschrecken.

Jedem gebildeten Katalanen sind die wichtigsten Stationen von Verdaguers Vita vertraut: die Auszeichnung des Zwanzigjährigen bei den *Jocs florals* in Barcelona, die Priesterweihe, die zweijährige Tätigkeit als Schiffs-

kaplan zwischen Europa und Amerika, der Triumph seiner epischen Dichtung in zehn Gesängen *L'Atlàntida* bei den *Jocs florals* 1877, die Dichterkrönung von 1886 durch den Bischof von Vic in Ripoll nach der Veröffentlichung seiner in der Zeit der kriegerischen Auseinandersetzungen zwischen Mauren und Christen im frühen Mittelalter spielenden zweiten epischen Dichtung *Canigó*. Dazu kam Verdaguers einflußreiche Stellung als Almosenier und Hauskaplan des Marquès de Comillas, aber auch der aufsehenerregende jähe Abbruch seiner brillanten Laufbahn in den neunziger Jahren mit Entzug seiner geistlichen und seelsorgerischen Funktionen durch den vorgesetzten Bischof und der Kündigung seiner Stellung durch den Unternehmer und Finanzmagnaten, in dessen Diensten er stand. Der Dichter war wegen exorzistischer Praktiken, der Wahrnehmung seiner karitativen Aufgaben und der angeblichen Vereinnahmung durch eine ihm besonders nahe stehende Personengruppe ins Gerede gekommen. Von fast allen seiner ehemaligen Freunden und Bewunderern verlassen, nahm Verdaguer Zuflucht zu dem einzigen ihm noch verbliebenen Ausweg: Er wandte sich als Schriftsteller in einer mit journalistischer Verve verfaßten Artikelserie an die Öffentlichkeit und erreichte dadurch wenigstens seine Rehabilitierung als Geistlicher. Man sieht sich an die einige Jahre später von Emile Zola durch sein mutiges „J'accuse“ ausgelöste Dreyfusaffäre erinnert, die ein ganzes Land spaltete. Ein weiterer Vergleich mit dem literarischen Leben Frankreichs drängt sich auf. Nach Victor Hugos Tod 1885 machte Paris seine Beisetzung zur großartigen Apotheose seines berühmtesten Dichters. Dies gilt auch für Verdaguer. Als der an Tuberkulose erkrankte und 1902 in Vallvidrera verschiedene Erneuerer der katalanischen Sprache und Literatur verstarb, stand das ihm zgedachte letzte Geleit durch die Straßen Barcelonas dem des Franzosen nur wenig nach.

Lebensgeschichtliche Gemeinsamkeiten wie die von Ricard Torrents und Jacint Verdaguer sind für einen künftigen Biographen zwar keine unerläßliche Voraussetzung für die Rekonstruktion und Interpretation einer Vita, aber zweifellos Anstoß und Ansporn zu näherer Beschäftigung mit einer Persönlichkeit, die von Kindesbeinen an den geistigen Horizont eines in seinem Dunstkreis Heranwachsenden prägt und bildet. Allzu große Nähe birgt freilich auch die Gefahr kritikloser Identifizierung oder unwirlicher Ablehnung. Beide machen es unmöglich, einen anvisierten Forschungsgegenstand mit der unerläßlichen Teilnahme und Distanz zu reflektieren. Dies gilt gewiß nicht für Ricard Torrents, wie der unlängst erschienene Aufsatz „Els camins que m'han dut a Verdaguer“ (Torrents, 2005: 243–267) zeigt. Es handelt sich um einen autobiographischen Rück-

blick auf eine sich nahezu über ein ganzes Leben erstreckende Beschäftigung mit dem ihm innig verbundenen Landsmann.

Die Initiation des 1937 geborenen Ricard in seine künftige Tätigkeit als *verdaguerista* erfolgte, bevor er zum Bewußtsein erwacht war, in den von Terror und Entsetzen beherrschten Jahren des Spanischen Bürgerkriegs, als ein großer Teil des Klerus in der Diözese Vic von anarchistischen Banden ermordet oder zur Flucht gezwungen, die heimatische Dorfkirche in Brand gesteckt und dem Neugeborenen mangels eines Priesters von Mutter und Hebamme heimlich die Nottaufe gespendet wurde. Ein Onkel des kleinen Ricard orakelte daher schon bald über dessen mutmaßliche Zukunft als Geistlicher in den Fußstapfen des in unmittelbarer Nachbarschaft geborenen Jacint Verdaguer, und tatsächlich wurde der noch nicht einmal Zehnjährige in das Konvikt de la Gleva aufgenommen.

Herkunft und Bildung des jungen Seminaristen schufen ideale Voraussetzungen, um den Spuren des bis zum heutigen Tag nicht zuletzt auch wegen seiner von zahlreichen Komponisten vertonten religiösen und heimatverbundenen Lyrik verehrten Dichters nachzugehen, die von ihm frequentierten und besungenen Orte in der näheren und weiteren Umgebung aufzusuchen und dadurch schon früh die Fundamente zu der erstaunlichen Detailkenntnis des künftigen Biographen zu legen. Mit sorgfältiger und umfassender Dokumentation und Kommentierung literarischer und illustrierter Zeitzeugnisse, wie sie auch ein gewissenhafter Heimatpfleger zu leisten vermag, wollte sich Ricard Torrents jedoch nicht begnügen. Er mußte daher zuerst einmal lernen, Verdaguer auch von außen zu sehen, um seine Bedeutung im Kontext der Literatur seiner Zeit angemessen und richtig einschätzen zu können. Erst die Entfernung von der Plana de Vic schuf die Möglichkeit einer differenzierten Annäherung an eine äußerst komplexe Persönlichkeit und deren vielseitiges und umfangreiches literarisches Werk. Nach Abschluß seiner Studien am bischöflichen Seminar in Vic setzte Ricard Torrents daher seine theologische, philosophische und philologische Ausbildung an der Università Gregoriana in Rom mit Hebräisch und Bibel-Hermeneutik fort, zu einem Zeitpunkt, der in der Hauptstadt des Katholizismus kaum anregender sein konnte. Es handelte sich just um die Jahre, als Johannes XXIII. während seines kurzen, aber folgenreichen Pontifikats das II. Vatikanische Konzil einberief, das viele seit der Gegenreformation zementierte ideologische Positionen, wenn nicht gerade aufbrach, so doch wenigstens zur Diskussion stellte. Die neue Aufgeschlossenheit in der Hauptstadt des Katholizismus war ganz besonders geeignet, den Blick eines jungen Menschen zu schärfen und zu öffnen.

Nicht weniger galt dies, als Ricard Torrents in der Mitte der sechziger Jahre seine Studien in Tübingen fortsetzte, wo er mit seinem schon bald von Eugenio Coseriu als Lektor für Katalanisch angestellten und ebenfalls aus der Plana de Vic stammenden Freund Antoni Pous unter anderen den damals dort lehrenden Ernst Bloch sowie den aus Franco-Spanien emigrierten Sprachwissenschaftler Antonio Tovar hörte. Erst in Tübingen kam es zu jener neuerlichen Annäherung an den von der politischen Propaganda der Franco-Ära vereinnahmten Verdaguer, den der von den damaligen Diskussionen über die richtige Exegese der marxistischen Klassiker faszinierte Ricard Torrents vorübergehend für obsolet und entbehrlich gehalten hatte:

[...] m'atreia pensar que la teologia de Vic i la teologia de Tubinga es podien acarar com la poesia de Hölderlin i la poesia de Verdaguer. No gosaria dir que Hölderlin va ser la causa de la represa del meu verdaguerisme, però tampoc no negaria que hi va prendre part, ni que fos perquè vaig fer de Verdaguer el nostre Hölderlin i de Hölderlin el seu Verdaguer. (Torrents, 2005: 252)

Die Gegenüberstellung der beiden Dichter und ihres intellektuellen Umfelds gab mit den Anstoß für die *Hyperion*-Übersetzung von Ricard Torrents, die zunächst in Fortsetzungen in der „revista de poesia“ *Reduccions* veröffentlicht wurde und 1982 im Universitätsverlag Eumo in Vic als Buch erschien.

In zwei umfangreichen Publikationen, *Verdaguer. Estudis i aproximacions* und *A la claror de Verdaguer* hat Ricard Torrents 1995 und 2005 seine jeweils in dem vorausgehenden Jahrzehnt und oft aus gegebenem Anlaß verfaßten Vorträge und Aufsätze über seinen berühmten Landsmann versammelt. Sie dokumentieren die Vielfalt und Vielseitigkeit seiner Annäherungen an Persönlichkeit und Werk des Dichters sowie den Reichtum der von ihm eingesetzten kritischen Instrumente. Joaquim Molas hat den 1995 erschienenen Band mit einem ausführlichen und autobiographische Erinnerungen evozierenden Vorwort eingeführt. Der an der Universität Autònoma und der Universität Barcelona lehrende Literaturwissenschaftler hatte 1986 für den siebten Band der vom Verlag Ariel veröffentlichten monumentalen *Història de la Literatura Catalana* eine umfassende Verdaguer-Monographie beige-steuert und dabei insbesondere auch die Geschichte der oft kontrovers gebliebenen Rezeption des Dichters mitberücksichtigt. Das liberale und weltoffene Bürgertum Barcelonas hatte nicht selten das aus seiner Sicht allzu konservative und für viele hinterwäldlerische Vic verspottet. In dem 1931 erschienenen satirischen Roman von Miquel Llor *Laura a la*

Ciutat dels sants wird der städtische Mittelpunkt der Plana de Vic als Comarquinal leicht durchschaubar verfremdet. Es war nicht zuletzt das Verdienst des nach dem Bürgerkrieg aus dem französischen Exil wieder nach Katalonien zurückgekehrten Carles Riba, wenn aus der sterilen Opposition Barcelona-Vic schließlich eine für beide Teile anregende Dialektik wurde. Die Verhältnisse waren in jenen Jahren der Franco-Diktatur noch nicht danach, um eine offene und unzensierte Auseinandersetzung mit Persönlichkeit und Werk Verdaguers zu erlauben. So trafen sich nach Spanien zurückgekehrte oder inzwischen herangewachsene Schriftsteller, denen nicht durch Einziehen ihres Passes die Ausreise verweigert wurde, mit den überall in der Welt noch im Exil lebenden katalanischen Intellektuellen an verschiedenen Orten zu den traditionellen *Jocs florals*. Sie wurden 1959 nach Paris einberufen. Albert Camus und François Mauriac waren Mitglieder des Ehrenkomitees. Der damals erst zweiundzwanzigjährige Ricard Torrents, dem es nicht möglich war, zu dem außergewöhnlichen Ereignis in die französische Hauptstadt anzureisen, reichte den Preisrichtern einen schriftlich ausgearbeiteten Vortrag über die Plana de Vic ein und wurde für seine Ausführungen von den Preisrichtern *in absentia* ausgezeichnet. Es ist nicht übertrieben, in diesem Zusammenhang von seiner nun endgültigen und feierlichen Initiation als *verdagnerista* zu sprechen, und zwar als eines sich vor allem auch für die internationale Verbreitung und Anerkennung seines Landsmanns einsetzenden *verdagnerista*.

Joaquim Molas erinnert sich in seinem Vorwort an die in den fünfziger Jahren geknüpften Kontakte zwischen Studenten des Priesterseminars in Vic (Josep Junyent, Antoni Pous, Segimon Serralonga) und der Universität Barcelona (Antoni Comas, Albert Manent, Joaquim Molas). Eher beiläufig und mit wenigen Strichen skizziert Molas dabei auch einprägsam die etwas jüngere, sich jeder vordergründigen und oberflächlichen Kennzeichnung entziehende, trotz ihrer skeptischen Zurückhaltung äußerst effiziente Persönlichkeit von Ricard Torrents. Er konstatiert den ins Auge springenden Widerspruch zwischen der „aparença dubitativa i reservada“ von Ricard Torrents und der erstaunlichen Fülle der von ihm angeregten und trotz aller Hindernisse zu glücklichem Ausgang geführten wissenschaftlichen, verlegerischen und hochschulpolitischen Initiativen. Mit der langer Erfahrung verdankten Besonnenheit wies Ricard Torrents blauäugigen Enthusiasmus stets in die Schranken und trug gerade damit zum Gelingen des nach reiflicher Überlegung Begonnenen bei.

Erst nach dem Ende der Franco-Diktatur und dem wiedererlangten Autonomiestatus für Katalonien boten sich für einen Teil der von Molas in

seinem Vorwort genannten und inzwischen in die Jahre gekommenen katalanischen Intellektuellen konkrete Möglichkeiten, eine ihren Kompetenzen angemessene Tätigkeit in einer veränderten Universitätslandschaft zu finden und an eine neue Studentengeneration zu vermitteln. Es mußte zunächst einmal darum gehen, der dem Katalanischen im Rahmen der *normalització* nun zukommenden Rolle und Bedeutung im Schulsystem gerecht zu werden und für eine adäquate Ausbildung der Lehrer Sorge zu tragen. Ricard Torrents hat durch Teilnahme an Podiumsdiskussionen, Vorträge sowie in verschiedenen Publikationen auf der Grundlage seiner profunden Kenntnis von Glanz und Elend der Universitätsgeschichte seiner engeren und weiteren Heimat aber stets auch mit vergleichendem Blick auf die Entwicklung in den europäischen Ländern wiederholt und engagiert zu allen damit verbundenen Fragen Stellung bezogen. Mit den zunächst zwar noch auf wenige Disziplinen beschränkten *Estudis universitaris de Vic* und dem ihnen angeschlossenen Verlag Eumo wurden immerhin schon bald erste und wesentliche Voraussetzungen für die 1997 erfolgte Gründung der Universität Vic geschaffen, die Ricard Torrents dann bis 2002 leitete. Er nutzte seine herausragende Stellung, zu der ihm das Rektorat an der neugegründeten Hochschule verhalf, trotz aller zeitraubenden Tätigkeit, um die von ihm in Zusammenarbeit mit den verschiedenen weltlichen und geistlichen Institutionen organisierten Verdaguer-Initiativen auszubauen und abzusichern. Dazu gehören die nun seit zwei Jahrzehnten von der Societat Verdaguer (Ricard Torrents ist ihr Präsident) einberufenen Tagungen und die Veröffentlichung der dort gehaltenen Vorträge in dem gleichzeitig ins Leben gerufenen *Anuari Verdaguer*. Es geht dabei nicht zuletzt darum, mehr als ein Jahrhundert Verdaguer-Forschung auf ihre Stichhaltigkeit zu überprüfen. Gerade eine so populäre, aber auch umstrittene Persönlichkeit wie der katalanische Priesterdichter war mehr als andere moderne Klassiker in gleicher Weise kritikloser Bewunderung wie vorschneller Verurteilung ausgeliefert.

Schon bald nach dem Tod Verdaguers, zwischen 1905 und 1908, erschien eine siebenbändige Ausgabe seiner Werke, und zwischen 1913 und 1925 die von der *Il·lustració Catalana* verlegerisch betreute und von Francesc Matheu herausgegebene „edició popular“ der *Obres Completes de Mossén Jacinto Verdaguer* in 30 Bänden in jeweils 15.000 Exemplaren, allerdings ohne den inzwischen vom Institut d'Estudis Catalans erlassenen Rechtschreibnormen Rechnung zu tragen. Dies tat dann zwar die zwischen 1928 und 1936 veröffentlichte zehnbändige Ausgabe der Llibreria Catalonia, aber infolge der verhängnisvollen Ereignisse und Folgen des Bürger-

kriegs wurde die Publikation der Ausgabe abgebrochen und daher in ihrer Bedeutung und Auswirkung erheblich beeinträchtigt. Der einzige nach 1939 erschienene und seit 1943 mehrfach aufgelegte greifbare Zugang zum Gesamtwerk Verdaguers blieb die von der Editorial Selecta veröffentlichte Dünndruckausgabe in einem Band der „Biblioteca Perenne“.

Wie wohl kein anderer hat sich in den unmittelbar auf den Bürgerkrieg folgenden Jahrzehnten Josep Maria de Casacuberta um die Erschließung des Verdaguer-Nachlasses verdient gemacht. Er leistete unschätzbare Vorarbeit für die 1995 aus Anlaß des 150. Geburtstags des Dichters von der Societat Verdaguer im Einvernehmen mit dem Verlag Eumo von Ricard Torrents und einer Equipe engagierter Spezialisten gestarteten neuen Gesamtausgabe in Einzelbänden. Mit einer mustergültigen Edition der von dem neunzehnjährigen Seminaristen verfaßten epischen Dichtung in zwei Gesängen *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçia i Marçia* gab Ricard Torrents den Auftakt zu einem Unternehmen, das mit 42 vorgesehenen Bänden hinsichtlich seiner Durchführbarkeit nicht nur unverbesserliche Skeptiker auf den Plan rief. Für den Verfechter der Klassizität katalanischer Literatur geht es aber zunächst einmal darum,

[...] de posar en marxa indústries culturals competitives. Donar a Verdaguer el tracte que es dona als escriptors castellans, anglesos i alemanys des de les plataformes acadèmiques respectives, és simplement fer el que fa tota cultura que cregui en ella mateixa. La diferència està en els recursos, com ho posa en evidència el fet que la traducció anglesa de *Canigó* no trobi editor fins ara. (Torrents, 2005: 261)

Auf die von geisteswissenschaftlich und theologisch ausgebildeten Katalanen in den Jahren der Franco-Diktatur aufgespürten Parallelen zwischen dem Seminar in Vic und dem Tübinger Stift (die Rede ist nicht von dem katholischen, erst im 19. Jahrhundert gegründeten und für das deutsche Geistesleben kaum relevanten Wilhelmsstift) wurde bereits hingewiesen. Die um 1900 veröffentlichten Übersetzungen Verdaguers (besonders hervorgehoben sei die bei Herder erschienene des Epos *L'Atlàntida* durch Clara Commer) wurden zwar von katholischen Lesern und Kritikern aufmerksam rezipiert und kommentiert, aber doch vorwiegend als konfessionelle Literatur zelebriert oder abgestempelt. Eine umfassende Rezeption Verdaguers in Deutschland scheiterte jedoch nicht nur an ideologischen, sondern auch an gattungsspezifischen Hindernissen. Im 19. Jahrhundert kam in Ländern und Sprachgemeinschaften, deren Staatsgründung unterblieben oder nicht gelungen war, dem Epos gerade bei Nationen ohne staatliche Unabhängigkeit eine Identität stiftende und verbürgende Funk-

tion zu. Es sei nur an die Dichtung *Mirèio* des mit dem Nobelpreis ausgezeichneten Provenzalen Frédéric Mistral, einem von Verdaguers frühen Bewunderern, erinnert. Wegen seines hohen Stellenwerts in der damals noch verbindlichen literarischen Gattungshierarchie blieb das Versepos daher eine Herausforderung, der sich viele Dichter auch dann noch stellten, als der Roman rasch und unaufhaltsam seinen Siegeszug angetreten hatte und innerhalb weniger Jahrzehnte literarische Versuche in der Nachfolge von Tassos *Gerusalemme liberata* als überholt und epigonal erscheinen ließen.

Einen Schwerpunkt des 1995 von Ricard Torrents herausgegebenen Sammelbands *Verdaguer* bildet das mehr als viertausend polymetrische Verse zählende Epos *Canigó*. Zur Veröffentlichung der bereits vorliegenden englischen Übersetzung konnte sich, wie von Ricard Torrents bedauert, bis jetzt kein Verleger in einem englischsprachigen Land entschließen. Eine deutsche Übertragung ist trotz des relativen Erfolgs der deutschsprachigen Ausgabe von *L'Atlàntida* um 1900 nie erschienen. Ricard Torrents betrachtet aber gerade dieses Epos als herausragende Schöpfung der als klassisch zu bezeichnenden katalanischen Literatur, wie er als Fazit eines aus Anlaß einer hundert Jahre nach der Veröffentlichung von *Canigó* in einem im Palau de la Generalitat veranstalteten Vortragsreihe hervorhob:

Vet aquí com els catalans vàrem tenir amb *Canigó*, de Verdaguer, la nostra epopeia nacional. Commemorar-lo avui, a cent anys de distància, hauria de significar que encara ens hi reconeixem, igual com es reconeixen en les seves epopeies els pobles d'Europa, fecundats pel llegat de Grècia i de Roma. Aquesta és la funció del que anomenem 'clàssics de la literatura'. Més enllà, però, de les efemèrides commemoratives, llegir avui *Canigó*, com un clàssic català, significa també apropiat-se el tresor de llengua, poesia i sentiment patriòtic que, llegat per un poeta ara fa cent anys, bé ens ha d'assegurar una herència d'identitat per al futur. (Torrents, 1995: 286f.)

Auf der 1971 nach Weimar einberufenen Haupttagung der Internationalen Goethe-Gesellschaft griff der damals in Princeton lehrende Victor Lange in seinem Vortrag „Nationalliteratur und Weltliteratur“ eine für die vergleichende Literaturwissenschaft zentrale Frage auf. Er erinnerte, wie sehr die beiden Konzepte, zumal in ihrer antithetischen Verkoppelung, nur in der deutschen Geistesgeschichte eine ebenso befreiende wie anmaßende Rolle gespielt haben, und vermutete gewiß nicht zu Unrecht, dies hänge auch mit der eigentümlichen Resonanz des deutschen Worts „Welt“ und seiner nicht nur geographischen, sondern auch transzendenten Bedeutung zusammen. Lange ging bei seinen Ausführungen von der These aus, Goe-

thes auf Grund einer spezifischen historischen Konstellation mehrfach zum Ausdruck gebrachter Gedanke einer neuverstandenen weltliterarischen Dimension habe auf die Öffnung des zeitgenössischen Bewußtseinshorizonts abgezielt, sei aber dort an seine Grenze gestoßen, wo im Sinne Herders der Anspruch gestellt wird, die Sprache sei die unverkennbare Signatur und das Instrument einer Kultur und ihres Selbstverständnisses, aber diese bisher selbstverständliche Prämisse, stellte er fest, sei inzwischen fraglich geworden:

Bedeutende Dichter unserer Zeit, vielleicht die aufschlußreichsten – Joyce, Beckett, Borges, Nabokov –, sind Zeugen eines umfassenden kritischen Sprachbewußtseins, für das die eigene Sprache zwar Anlaß und Ansatz ist, das sich aber erst in der Aktualisierung eines übergreifenden linguistischen Verfahrens erfüllt. Es sind Dichter, die nicht etwa nur, wie Wieland oder Rilke, die eigene Sprache durch die mehr oder weniger zureichende Beherrschung einer anderen ergänzen, sondern die sich in einer geistigen Landschaft bewegen, in der sich die Sprachen überschneiden, gegenseitig erhellen und durch ein solches Spiegeln und Verzahnen zu einem Verständnis unserer Welt als Sprache führen sollen. (Lange, 1972: 17)

So einleuchtend und bedenkenswert die Überlegungen Langes auch sein mögen, so verkennen sie doch die in dem prinzipiell durchaus wünschenswerten Austausch lauenden Gefahren insbesondere für minoritäre Nationalliteraturen. Ohne sich auf Lange zu beziehen, nimmt Ricard Torrents im Vorwort zu seiner jüngsten Aufsatzsammlung *A la claror de Verdaguer* zu der von diesem in „Nationalliteratur und Weltliteratur“ angesprochenen Problematik ausdrücklich Stellung: angesichts einer alles nivellierenden Globalisierung geht es für ihn darum, historisches Empfinden in der Tradition Herders und Verdaguers wachzuhalten.

Ricard Torrents hat als Kritiker und Übersetzer mehrfach gezeigt, wie entschieden er für jede Form geistigen Austauschs zwischen Nationen und ihren Sprachen und Literaturen eintritt. Gerade diese Aufgeschlossenheit berechtigt ihn aber auch dazu, vor oberflächlicher Nivellierung und Globalisierung zu warnen. Sie käme einer imperialistischen Vereinnahmung durch wenige mit hegemonialem Anspruch auftretende Macht- und Kommunikationszentren gleich.

Bibliographie

- Farrés, Ramon (2004): „Antoni Pous. Dichter, Übersetzer und Wegbereiter für die Studien katalanischer Literatur in der deutschsprachigen Welt“, in Sevilla *et al.* (Hrsg.), 280–288.
- (2005): *Antoni Pous*, Vic: Eumo Editorial. Mit einem Vorwort von Ricard Torrents: „Antoni Pous. Literat de fons“.
- Höhle, Johannes (1986): „Barcelonas Hinterland: Literatur in der Plana de Vic“, in: *Sensus Communis. Festschrift für Henry Remak*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, 417–430.
- (1992): „Antoni Pous (1932–1976)“, *Zeitschrift für Katalanistik* 5, 181–192.
- Lange, Victor (1972): „Nationalliteratur und Weltliteratur“, in: Schaefer, Albert (Hrsg.): *Weltliteratur und Volksliteratur*, München: C. H. Beck, 15–35.
- Sevilla, Rafael *et al.* (Hrsg. 2004): *Katalonien, Tradition und Moderne*, Bad Honnef: Horlemann Verlag.
- Torrents, Ricard (1992): *Ruta Verdaguèria de Folgueroles*. Amics de Verdaguèria de Folgueroles, Vic: Eumo Editorial.
- (1995a): *Jacint Verdaguer. Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçia i Marçà. Poema en dos cants*. Estudi i edició, Vic: Eumo Editorial.
- (1995b) : *Jacint Verdaguer. Estudis i aproximacions*. Pròleg de Joaquim Molas, Vic: Eumo Editorial.
- (2002a) : *Noves raons de la Universitat. Un assaig sobre l'espai universitari català*, Vic: Eumo Editorial.
- (2002b): *Verdaguer. Un poeta per a un poble*. 3a. edició, ampliada i actualitzada, Vic: Eumo Editorial.
- (2004a): „Eine Brücke zwischen Kulturen: Antoni Pous in Tübingen (1964–1976)“, in Sevilla *et al.* (Hrsg.), 289–300.
- (2004b): „Aktuelle Herausforderungen an den Universitäten in Katalonien. Auf dem Wege zum europäischen Hochschulraum“, in Sevilla *et al.* (Hrsg.), 156–173.
- (2005): *A la claror de Verdaguer. Nous estudis i aproximacions*. Pròleg de Joan Triadù, Vic: Eumo Editorial.

Artur Quintana (Espira)

Les novel·les morisques de Rafael Escobar

L'adjectiu “morisc” pot sorprendre el lector, ja que difícilment el trobarà aplicat a la novel·la o a qualsevol altre gènere literari català. És ben sabut que la temàtica islàmica ha estat poc tractada en la moderna literatura catalana, una literatura que “no sol mirar amb bons ulls el sud, es vol una cultura del nord”.¹ L'interès, sempre discret, envers aquests temes s'ha centrat en la descripció de les lluites de la dita Reconquesta i té la seva obra senyera a *Canigó* de mossèn Cinto. Altrament els cinc-cents anys de presència mudèjar i morisca als Països Catalans no han despertat gaire atenció per part dels escriptors. En la literatura d'autor hi ha la gran excepció de *Mar i cel* d'Àngel Guimerà i ben poca cosa més en la literatura popular.² Aquesta situació no canvia fins que a finals dels anys setanta del segle passat pren volada el boom de la narrativa valenciana, a l'entorn del qual sorgiran un total de vuit autors i disset obres de temàtica mudèjar i morisca, majoritàriament novel·les, però també poesies i assaigs.³ He inclòs igualment en aquesta llista, per més que es tracti de l'època àrab, les obres on els autors volen “incidir –de la mateixa manera que la nostra poesia contempla les fonts constitutives de la lírica provençal trobadoresca i medieval catalana– sobre l'oblidada tradició aràbiga dels segles XI i XII”,⁴ en volgut contrast amb la visió “reconquistadora” fins aleshores dominant. En aquest interès

1 Piera (1985: 20).

2 Només he sabut trobar algunes rondalles al Baix Vinalopó (González i Caturla, 1987: 55–59, 67–71 i 175) i l'Alacantí (González i Caturla, 1985: 99–106), així com una tradició al Matarranya (Borau, 1995: 267).

3 Andrés Estellés, Vicent: *Cerdes del Russaft*, 1978; Capó, Bernat: *Espigolant pel rostoll morisc*, 1980; Lozano, Josep: *Crim de Germania*, 1980; Cremades, Ferran: *La Regina de la Pobra de les fembres peccadrins*, 1980; Piera, Josep: *El somriure de l'herba*, 1980; Mira, Joan Francesc: *El desig dels dies*, 1981; Piera, Josep: *El cingle verd*, 1982; Ibidem: *Poemes de l'Orient de l'Andalus*, 1983; Ibidem: *Els poetes aràbigos-valencians*, 1983; Cremades, Ferran: *El cant de la Sibyla*, 1983; Ibidem: *La lluna del temps*, 1984; Piera, Josep: *Maremar*, 1985; Escobar, Rafael: *L'últim muetzi*, 1994; Piera, Josep: *El paradís de les paraules*, 1995; Ibidem: *Seducions de Marràqueix*, 1996; Sanchis, Vicent: *Memòries d'un alami*, 1994; Escobar, Rafael: *Les veus de la vall*, 2000; Piera, Josep: *El jardí llunyà*, 2000.

4 Pròleg de Jaume Pont a Piera (1980: 11).

creixent per la temàtica morisca els valencians arrossegaran uns quants autors de les terres de l'Ebre,⁵ però gairebé cap de la resta del territori.⁶ Tot plegat mostra que aquesta temàtica és quasi exclusiva de les obres d'autors procedents de territoris on precisament la presència morisca fou considerable en el passat: les taifes de Dènia, València, Tortosa i Lleida. Si bé l'eclosió literària morisca en la literatura catalana, com ja més amunt he indicat, no es manifesta fins ben a les acaballes de la dècada dels setanta, les bases ja n'havien estat establertes per Joan Fuster el 1962, uns vint anys abans, en el seu assaig *Poetes, moriscs i capellans*,⁷ però la migradesa de la literatura al País Valencià en aquell moment no va permetre de plasmar en la pràctica literària l'ideari fusterià sobre els moriscs. En aquell assaig Fuster declarava el seu interès pels moriscs, i mostrava que no solament hi havia hagut discriminació religiosa, confessional, sinó que el poder els havia vist com una minoria nacional, la cultura de la qual, i la llengua àrab, l'algaravia, com a màxim exponent seu, havia de ser eliminada. Fuster hi exposà amb tot detall els *dirty works of history* que el poder cristià havia exercit contra els moriscs i va indicar especialment que les accions discriminatòries per part d'aquest envers l'algaravia no feien altra cosa sinó reforçar les que ja es practicaven, més o menys veladament, des de finals del XV, començaments del XVI, contra la llengua catalana, accions que continuaven en el moment d'escriure el seu assaig –i continuen, com tothom sap, a l'hora actual. Resumint: sense que calgués dir-ho explícitament, la lectura de l'esmentat assaig fusterià era una invitació a escriure sobretot novel·la morisca, *exemplum*⁸ on es veuria reflectida, com en un espill, l'actual situació de la nació catalana.⁹ I un *exemplum* que podria actuar-hi com a revulsiu i capgirar-la.

Del conjunt d'autors d'obres de temàtica morisca, abans esmentats, qui més fidelment ha dut a la pràctica novel·lística l'ideari fusterià ha estat Rafael Escobar amb les seves dues obres *L'últim muetxí* i *Les veus de la vall* publicades el 1994 i el 2000, si bé redactades abans del 1993 i del 1996 respectivament. A *L'últim muetxí* es descriuen diverses escenes de la vida i

5 Biarnès, Carmel: *La creu de la mitja lluna*, 1992; Carranza, Andreu: *El desert de l'oblit*, 1992; Pont, Jaume: *Divan*, 1992; Moret, Hèctor: *Al cul del sac trobarem les porqueres*, 1993; Carranza, Andreu: *Riu avall*, 1996; Terrado, Xavier: *Diàleg de la cordialitat*, 2004. Fruit de la col·laboració sobretot entre Josep Piera i Jaume Pont és l'antologia *Noviluni*, 1989.

6 De Barcelona: Bosch, Alfred: *Àlia la sublim*, 2000; de Mallorca: Ferrà, Miquel: *Allah akbar (El morisc)*, 1990.

7 Fuster, Joan (1962): *Poetes, moriscos i capellans*, València: L'Estel.

8 Sobre la concepció de la novel·la històrica vegeu Simbor Roig (1997).

9 Uso aquest terme amb el sentit que hi dona Guia (1988).

mort d'Ahmed Xubudi, el darrer alfaquí clandestí i també últim muetzi de Manzal, vila de l'Horta que fàcilment es pot identificar amb Manises.¹⁰ En començar la novel·la Ahmed Xubudi malviu amagat des de fa cinc anys en una balma vora el Túria on s'ha refugiat per a escapar al decret d'expulsió dels moriscs de l'any 1609. En els tres dies que precedeixen la seva mort l'alfaquí rememora en unes visions el passat del seu poble des de la conquesta cristiana l'any 1238. A la relació d'aquestes visions l'autor, que conta sempre en tercera persona, llevat dels freqüents diàlegs en boca dels personatges, hi dedica una mica més de la meitat del text de la novel·la. A la resta del text es descriu l'últim dia de la vida de Xubudi: l'alfaquí abandona el seu refugi i se'n va a Manzal. Allà es tanca dins de l'església i des de dalt del campanar, fent-lo servir de minaret, crida els inexistents valencians musulmans a l'oració i després profetitza sobre el futur dels valencians cristians, que s'han reunit al peu del campanar, abans que no el mati una sageta vinguda no se sap d'on. El seu cadàver es penjat d'una forca a l'abandonat cementiri morisc de Manzal, d'on el traurà d'amagat la seva neboda Valèria/Fathma, cristiana nova, per a enterrar-lo segons el ritu musulmà. Amb el retorn de la neboda a Manzal, per a incorporar-se per sempre més als cristians s'acaba la novel·la.

Aquesta s'estructura amb clares referències a l'Evangeli: la primera part, que Escobar anomena significativament *Via dolorosa*¹¹ llevat dels breus capítols que l'obren i la clouen, és entesa com la Passió, la de la nació morisca i d'Ahmed Xubudi, que se sacrifica per a salvar la dignitat de la pròpia gent. L'alfaquí se sent "rent i columna, força i esperit del seu poble dissortat"¹² i sap que, com el Crist que mai s'esmenta, li cal, en conseqüència, "escurar el calze de l'amargor".¹³ Les escenes de la segona part de la novel·la, amb les accions per a penjar de la forca el cos de l'alfaquí, així com la visió d'aquest cos retallant-se sota el sol ponent que té mossèn Joan, el capellà de Manzal: "La visió de la forca, lleugerament obliqua, afavoria la impressió que els dos braços d'aquella lletra de mort tenien la mateixa llargària. Per uns moments se li representà la imatge d'una creu ... sobre un

10 Manzal com Manises és a tocar del Xúquer (M, 11) i té al nord Paterna (M, 13) i a llevant Mislata i Xirivella (M, 13) i té, com també Manises, forns d'obra de terra (M, 125), i també com aquesta darrera vila havia estat concedida pel rei Jaume I a Artal de Luna quan la Conquesta, i més tard passà als Boïl.

11 M, 17.

12 M, 12

13 M, 24. La frase es repeteix a M, 104.

calvari”,¹⁴ suggereixen volgutament per part de l'autor la crucifixió. I s'arrodoneixen, a més, per l'actitud de Valèria/Fathma davant les despulles del seu oncle, actitud que té tant de Josep d'Arimatea i les dues Maries com d'Antígona.¹⁵

La persecució i l'anorreament amb l'exili final de la nació morisca ordenat pel poder cristià, la Passió dels moriscs, és descrita amb detall, especialment, amb tota la simbologia que comporta, la destrucció primer del minaret¹⁶ de Manzal i pocs anys després de la mesquita sencera.¹⁷ Segueixen els bateigs forçats que sobre els moriscs exerciren els agermanats, amb “la conclusió, monstruosa i contrària a tot recte enteniment”¹⁸ de l'Església que aquest bateig “fet [...] sota inequívokes amenaces de mort, era plenament vàlid als ulls de[] seu] Déu”.¹⁹ Les matances de moriscs fetes pels agermanats recorden, amb tràgica premonició, les tan conegudes als camps de concentració del Nacionalsocialisme:

la imatge de la sòrdida alegria dels vencedors udolant al voltant del seu trist botí. Tres barcelles de granisses de coure i bronze –unes quantes, molt poques, de plata– i un munt de robes femenines formant un informe apilotament multicolor, amb predomini dels vermells i els verds, al centre d'una placeta polsegosa. Arracades, polseres, esclaves i collars per un costat; cossets, gonelles, faixes i mocadors regats de sang, per l'altre. I pertot arreu, una collita de cossos sense vida, de totes les edats, sexe i condició, amb l'horror cristal·litzat als seus rostres completaven aquella visió miserable.²⁰

I quan el 1609 la Monarquia Habsbúrgica dicta l'ordre d'expulsió del moriscs continuen les persecucions i els maltractaments. En el camí de l'exili els moriscs seran “assaltats i despullats de les escasses pertinences que duïen i, en alguns casos, dels seus fills més menuts”.²¹ I en aquest *cabinet des horreurs* la llengua, l'algaravia, com havia indicat Fuster al seu esmentat assaig, hi tindrà un lloc important. Per part cristiana és titllada de “llengua de Satanàs”²² i se sent ja com “una provocació contra el poble cristià [...] l'obstinat manteniment dels vestits i usos moriscs i més encara el d'aquella

14 M, 156.

15 M, 159–176.

16 M, 19–23.

17 M, 39–49.

18 M, 34.

19 M, 34.

20 M, 30–31.

21 M, 63.

22 M, 74.

vilíssima llengua aràbiga”.²³ Se’n prohibeix l’ús oficial, si bé els moriscs aconseguiran d’eludir temporalment aquesta prohibició:

I quan els obligaren a parlar romanç a les juntes de l’aljama que s’havien de fer en presència del senyor o d’algun dels seus representants, fiscalitzador i vigilant, les convocaven de manera informal i en grups reduïts en cases i horts i les feien en el llenguatge algaraviat dels seus avantpassats.²⁴

Malgrat totes les adversitats els moriscs manifesten la “ferma determinació [...] de resistir i de continuar sent”²⁵ i si cal no dubtaran en admetre “la pràctica de la *taqiyya*, o simulació d’acceptar la religió dels infidels en cas de greu perill si a l’interior del seu cor restaven fidels a l’islam”.²⁶ Davant l’actitud dels cristians, a qui per a anorrear la nació morisca “Ni tan sols calia odi. N’hi havia prou amb fredor de cor i insensibilitat”,²⁷ els moriscs recordaran la tolerància islàmica enfront dels pobles del Llibre: “uns cristians que havien estat tractats fraternalment quan l’islam senyorejà tot al-Andalus, a l’igual que als seguidors de la religió mosaica”.²⁸ A la segona part de la novel·la Ahmed Xubudi, en profetitzar sobre el tèrbol futur dels valencians cristians i la seva llengua, declararà, establint així un clar paral·lelisme entre la persecució de la llengua àrab i de la catalana que:

Plaurà a Al·là, el Just, castigar-vos amb la més implacable i subtil des les seues malediccions. Confondrà els vostres pensaments i les vostres raons i oblidareu per sempre més la vostra nissaga. Els néts no coneixeran les paraules dels pares [...] Sereu molls i complaents, blans i dòcils amb els vostres botxins i us tornareu esquerps i hostils contra els vostres germans. Tota la força se us n’anirà blasmant la vostra pàtria antiga i els vostres llinatges i sang [...] les paraules estranyes portaran al ventre pensaments estranys que senyorejaran la vostra ment [...] Morireu en un aiguabarreig ... sense conèixer la dignitat de la lluita i la solidaritat ... com l’hem coneguda nosaltres, els tagarins de la Xarquia d’al-Andalus.²⁹

Escobar a *L’últim muetzi* dedica força atenció a les diferents llengües – àrab, castellà, català i llatí–, en joc a la novel·la amb minuciositat de sociolingüista, indicant on, quan i qui enraona o escriu en l’una o l’altra. Escas-

23 M, 42.

24 M, 46.

25 M, 21.

26 M, 34, veg. també M, 45.

27 M, 20.

28 M, 16.

29 M, 144–147.

segen les citacions en llatí, però no en castellà, majoritàriament disposicions legals contra els moriscs, que apareixen literalment en aqueixa darrera llengua sense traducció. La freqüent terminologia islàmica en àrab dins del text català va acompanyada d'explicacions en aqueixa darrera llengua, altrament les citacions en àrab són comptades i es tradueixen sempre. La toponímia varia segons la diferent actitud que adopta l'autor omniscient: unes vegades conta els fets des d'una òptica morisca i unes altres cristiana. Així la Balansiya i l'ad-Daya de les visions d'Ahmed Xubudi a les pàgines 18 i 16 esdevindran València i Aldaia en tractar de Valèria a les pàgines 179 i 173, i aquest darrer personatge es dirà així o Fathma segons actuï com a morisca o com a cristiana nova.

D'acord amb l'actual novel·la històrica el narrador omniscient “no alligona –directament, s'entén– *només* mostra”.³⁰ Tanmateix sempre narra o des de l'òptica morisca o des de la cristiana, i en cada cas, de manera semblant al que hem vist que passa amb els topònims i antropònims, pren partit pels moriscs o pels cristians, especialment en l'adjectivació. Així el narrador des d'una visió islàmica qualificarà l'algaravia de “cristal·lina i identificadora”³¹ o els moriscs de “gent dissortada i solidària”;³² la destrucció per ordre del rei de la mesquita de Manzal és anomenada un “sacríleg treball”.³³ I amb ulls de cristià exposarà que d'ençà de l'expulsió ha quedat “netejada la rogalia de moriscs”.³⁴ Tanmateix l'adscripció d'un text a l'autor omniscient o a un personatge de la novel·la no sempre és fàcil, com en la darrera frase del següent fragment: [La cúpula del campanar on és tancat Xubudi] “li semblà feréstega i hostil, com el símbol que era d'una fe errònia i allunyada de tota bondat”.³⁵ Tots els personatges de *L'últim muetzi* pertanyen a l'un o a l'altre camp: o són moros o són cristians. Només un personatge, “Valèria Santjoan, abans [i després i abans] Fathma Haled”³⁶ es mourà entre les dues nacions, i hi reflexionarà profundament, més que més en els darrers capítols de la novel·la. La segona novel·la de Rafael Escobar, *Les veus de la vall*, farà d'una figura semblant, Tomàs/Çelim, migpartida entre els móns islàmic i cristià, el seu personatge principal.

30 Simbor Roig (1997: 117).

31 M, 33.

32 M, 21.

33 M, 20.

34 M, 129.

35 M, 119.

36 M, 160.

Les veus de la vall consta de tres parts. La primera, que va de les pàgines 9 a la 43, són els fragments de les memòries d'Ibn Moussa, de la vila de Muro, de la Xarquia, datades a Tunis devers l'any 1658 on es descriu com l'any 1609 tropes cristianes fan un carnatge —aquest és el títol dels fragments— entre els moriscs de la Vall de Seta, a l'actual comarca del Comtat, quan anaven a embarcar a Dénia cap a l'exili. Els fets tenen lloc vora la vila de Fageca. La segona part, molt extensa, comprèn fins a la pàgina 235 i té un total de quinze capítols. Llevat del primer on s'hi conta la infantesa de Tomàs Alzina, de Gorgos, fill del governador de la Vall de Seta en els anys immediatament posteriors a l'expulsió dels moriscs, la resta de la narració passa en poc temps, quan aquest Tomàs té quinze anys, cap al 1620. Tomàs troba Caterina, una mallorquina que amb els seus pares ha vingut a repoblar les terres que els moriscs havien hagut d'abandonar. Els dos joves s'enamoren. Un dia Tomàs se sent atret per unes veus, com un cant islàmic, que semblen venir de dalt dels cingles de la Serrella, que tanquen pel sud la Vall de Seta. Tomàs s'hi enfila i es troba enfront d'un morisc Ibrahim Ibn Muley, deixeble del darrer ulema de Benilloba, que s'hi ha refugiat des que, malferit, va poder fugir de la matança de Fageca, deu o dotze anys abans. Un capítol és dedicat a contar la història d'Ibrahim. Tomàs, a través del que li explica aquest morisc, i per una conversa posterior amb el governador de la Vall, sabrà que el governador és realment el seu pare, però la seva mare és Meriem, una morisca assassinada llavors de la matança de Fageca l'any 1609. El governador el va salvar, quan era un infant de quatre o cinc anys, recollint-lo ferit vora de la seva mare morta. En llargs capítols és descrita la lluita interna de Tomàs entre la fidelitat al món cristià o al morisc —Tomàs es preguntarà: “Però quin és realment el meu arbre?”³⁷—, així com també la vida de Caterina i els nous colons de les Illes en unes valls on ja es va apagant el record de la presència morisca. Els amors entre Tomàs i Caterina continuen. Aquesta n'espera un fill. Bernat, el pare de Caterina, que de sempre s'ha oposat a les relacions de la filla amb Tomàs, en adonar-se de l'embaràs, embogit, prepara una emboscada al xicot quan aquest baixa de la Serrella, on ha parlat amb Ibrahim Ibn Muley, el solitari morisc refugiat, per segona i darrera vegada. Poc després d'aquesta separació Ibrahim es precipita en el buit des dels cingles de la Serrella.³⁸ Tomàs arriba al

37 V, 161.

38 Acció en desacord amb la doctrina islàmica i que no permet un final canònic als deu anys de patiments d'Ibrahim, vivint amagat per a poder donar testimoni de la permanència de l'Islam a la Xarquia. Són uns fets que Escobar no comenta.

peu de la serra i cau en l'emboscada de Bernat que el mata i fereix Caterina que en sentir crits havia vingut corrents. Un soldat que havia de protegir Tomàs mata d'un tret Bernat. Enmig d'aquest carnatge, a tocar de Famorca, que recorda evidentment la matança de la primera part, s'acaba sobtadament el text per donar entrada a un breu *Epíleg possible*, o tercera part, que se situa als nostres dies. Alberto Landete, un castellà de la Manxa, capatàs d'una empresa que està construint a la Vall de Seta una urbanització, explica el que pensa sobre els valencians i la seva llengua. Apareix també un treballador algerí, Haroum, que conserva com una relíquia una clau que ha anat passant de pares a fills. Es tracta de la clau de la casa d'At Rabatil, de Travadell a la Vall de Seta mateix on ara es troba, casa que fou dels seus avantpassats, sense que ell, ni ara ni mai, arribarà a saber-ho. Haroum amb la pala excavadora és a punt d'arrencar una palmera que creix al costat d'una alzina, quan un xàfec terrible no li deixa continuar la feina. La palmera havia estat plantada quatre-cents anys abans per Tomàs complint un desig d'Ibrahim, i l'alzina per Caterina. El xàfec sobtat salva per un poc temps la vida dels dos arbres. L'endemà la destrucció haurà de continuar. Així acaba l'epíleg i la novel·la tota.

Els paral·lelismes d'aquesta novel·la amb l'anterior són evidents. Ibrahim, el deixeble de l'últim ulema de Benilloba, pretén com Xubudi, el darrer alfaquí de Manzal, a *L'últim muetzi*, salvar la dignitat de la nació morisca de la Xarquia per la seva permanència de deu anys amagat a la Serrella donant-li testimoni de l'Islam. Tanmateix Xubudí, assassinat, assolirà el sacrifici, Ibrahim, que se suïcida, no. El patiment, la Passió morisca descrita a *L'últim muetzi*, correspon ara a la matança de Fageca l'any 1609, i la lluita interior de Valèria/Fathma debatent-se entre el món morisc i el cristià d'aquella primera novel·la, ho és a la situació semblant en què es troba Tomàs, conegut també per Çelim. Els paral·lelismes hi són, però hi ha hagut un desplaçament en l'extensió atorgada als diferents temes. A *Les veus de la vall* la lluita interior d'un personatge migpartit entre els dos móns, l'islàmic i el cristià, predomina de bon tros sobre la descripció de la passió morisca, a *L'últim muetzi* la situació era al revés.

Els conflictes nacionals i lingüístics entre moriscs, catalans i castellans al País Valencià, així com el paral·lelisme entre la situació allà del moriscs i la dels catalans, la temàtica sobre la qual Joan Fuster havia cridat especialment l'atenció en el seu esmentat assaig de 1962, hi són descrits encara amb més de detall i insistència que no pas a *L'últim muetzi*. La prova que convenç plenament Tomàs/Çelim de la seva condició morisca és el fet que quan es troba amb Ibrahim als cingles de la Serrella és capaç no solament

d'entendre l'algaravia en què aquell li parla, ans també de parlar-hi ell mateix: “Un idioma que li hauria d’haver resultat desconegut, però que, lluny d’això, prenia vida als seus propis llavis”.³⁹ En una conversa entre Tomàs Alzina i el seu pare, el governador de la Vall de Seta, aquest darrer li diu per a justificar l’expulsió dels moriscs: “–No hi ha lloc en aquesta terra per a dos pobles, dues creences i dues llengües. Ni en aquesta ni en ninguna altra. Un poble sempre acaba desapareixent al si de l’altre, si tots dos comparteixen la terra [...] I no hi ha altra veritat”.⁴⁰ I quan Tomàs, al·ludint als castellans –“lo poble de ponent”⁴¹–, li pregunta: “–Si un bon dia ve una altra gent a la nostra terra, com arribaren un dia los cristians en aquesta terra de moros...”⁴², el governador no sap gaire què contestar: “–Fill, això són preocupacions que només viuen en el teu pensament”,⁴³ Tomàs replicarà: “Potser fa segles un pare morisc li deia les mateixes coses al seu fill”.⁴⁴ Aquesta premonició de Tomàs Alzina sobre la destrucció de la nació catalana a València es veu confirmada a l’*Epíleg* de *Les veus de la vall* en l’actitud i els pensaments del castellà Alberto Landete que parlant dels valencians, ell en dirà “alacantins”,⁴⁵ sent que “mai no s’acostumaria a sentir-los aquella parla de papagais amb què de vegades s’entenen entre ells i que ara, per a més inri, s’havia fet un lloc als televisors”.⁴⁶ Li agradava el nom triat per a la urbanització que estava construint prop de Famorca:

Los Mirasoles de la brisa. Allò suggeria progrés, avanç, modernització. Un nom que s’enduria per davant tots aquells foscos termes supervivents del passat, com *mallaes*, *Malafí*, *Cunills*, *Genebrar* ... Paraules críptiques i bàrbares en aquella parla troglodítica. Retard i tercermundisme.⁴⁷

Mentre que als moriscs, com declara Ibn Moussa a les seves memòries, davant de totes les calamitats que han hagut de patir

39 V, 138.

40 V, 155.

41 V, 161.

42 V, 161.

43 V, 161.

44 V, 161.

45 V, 238.

46 V, 238.

47 V, 241.

un consol gran ens queda [...] i és el de saber que perdérem la nostra terra però mai no la venguérem. Perquè haver-la venuda sí que hauria estat la més infamant de les pèrdues. Ens n'ha quedat per sempre més el bell record. I la dignitat⁴⁸,

als valencians de nació catalana, com ja profetitzava Ahmed Xubudi a *L'últim muetzí* –“no sereu pinya premuda, sinó magrana molla i frèvola”⁴⁹– no els queda ni això.

Bibliografia

- Borau, Lluís *et al.* (eds. 1995): *Lo Molinar. Recull de Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*, Calaceit: Instituto de Estudios Turolenses *et al.*
- Escobar, Rafael (1994): *L'últim muetzí*, València: Tres i Quatre. Ateses les freqüents citacions d'aquest text l'abrevio M.
- (2000): *Les veus de la vall*, València: Tres i Quatre. Ateses les freqüents citacions d'aquest text l'abrevio V.
- Gonzàlez Caturla, Joaquim (1985): *Rondalles de l'Alacantí*, Alacant: Instituto Juan Gil Albert.
- (1987): *Rondalles del Baix Vinalopó*, Alacant: Instituto Juan Gil Albert.
- Guia, Josep (1988): *València, 750 anys de nació catalana*, València: Tres i Quatre.
- M: Veg. Escobar, Rafael (1994).
- Piera, Josep (1980): *El somriure de l'herba*, Barcelona: Proa.
- (1985): *Maremar*, Barcelona: Proa.
- Simbor Roig, Vicent (1997): “Sobre la novel·la històrica actual”, *Caplletra* 22, 105–128.
- V: Veg. Escobar, Rafael (2000).

48 V, 42–43.

49 M, 145.

Axel Schönberger (Bremen)

Zur Frage der «Katalanität» literarischer Texte

Entgegen Goethes wegweisendem Konzept einer «Weltliteratur» werden zu Beginn des 21. Jahrhunderts gemeinhin weiterhin zunächst außerliterarische Kriterien wie die Nationalität der Urheber oder die Sprache der Texte in der Öffentlichkeit sowie auch von der Literaturwissenschaft zur Konstruktion von Zusammenhängen genutzt. Dabei stellt sich insbesondere für kleine Nationen ohne eigenen Staat wie die Katalanen die schwierige Frage, worin denn eigentlich die spezifische Besonderheit, im Beispielfalle also die «Katalanität», ihrer Literatur überhaupt bestehen solle. Meist wird sie mit dem Kriterium der «Originalsprache» eines Werkes beantwortet.

Auf dem Bochumer Katalanistentag bin ich bei der Betrachtung des im Original auf katalanisch und später in spanischer Übersetzung erschienenen Romans *Lola* der mallorquinischen Erfolgsautorin Maria de la Pau Janer (1999) zu dem Ergebnis gekommen, daß die rein sprachlich begründete Katalanität dieses Romans akzidentuell sei und es letztlich keinen wesentlichen Unterschied ausmache, ob man diesen Roman in katalanischer oder spanischer Sprache lese, und habe bei dieser Gelegenheit auch die Konzepte einer spanischen bzw. kastilischen und katalanischen Nationalliteratur grundlegend in Frage gestellt (Schönberger, 2004; vgl. auch Schönberger, 1998: 25). Meine Voraussage von 1999, daß die Autorin schon bald auch auf spanisch publizieren würde, bewahrheitete sich im Jahr 2002 mit dem Erscheinen ihres Romans *Las mujeres que hay en mí*, obgleich ich nach einem auszugsweisen Textvergleich des spanischen Originals und der angeblichen katalanischen Übersetzung gewisse Zweifel habe, ob hier nicht vielmehr doch die katalanische Ausgabe den eigentlichen Originaltext enthält, der ins Kastilische übersetzt worden sein könnte. Nachdem Maria de la Pau Janer mit *Pasiones romanas* sogar den Premio Planeta 2005, somit den höchstdotierten Literaturpreis Spaniens für Werke in spanischer Sprache, gewonnen hat – die kastilische Ausgabe ist noch Ende 2005, die katalanische Anfang 2006 erschienen –, nehme ich den Sprachwechsel dieser Autorin, die bis zum Jahr 2002 als ausschließlich katalanische Autorin aus

Mallorca galt, zum Anlaß, die damals begonnene Reflexion über eine tatsächliche oder vermeintliche Katalanität literarischer Werke sowie über die Konstruktion der Vorstellung einer katalanischen Nationalliteratur in vorliegender Festschrift zum 65. Geburtstag des Frankfurter Katalanisten Tilbert Dídac Stegmann in allgemeiner Weise weiterzuführen, wobei ich an dieser Stelle nicht den Roman als solchen, sondern lediglich die Frage der «Katalanität» literarischer Texte in allgemeiner Weise thematisieren werde.

Man kann sich dem Problem, die Zugehörigkeit eines solchen Romans zu bestimmen, auf drei Weisen nähern: Erstens ist es möglich, im Rahmen einer bestimmten Methode und axiomatischen Setzung Definitionen vorzunehmen und anhand dieser zu bestimmen, was vorliege; zweitens kann man Hypothesen aufstellen, nach welchen Kriterien von den vorherrschenden Moden abweichende Klassifizierungen möglich und denkbar wären; drittens kann man feststellen, welche außerliterarischen Interessen und Kräfte bewirken, daß literarische Werke heutzutage in bestimmter Weise wahrgenommen werden, und diese sodann gegebenenfalls in Frage stellen.

Zunächst sei der Versuch einer Begriffsbestimmung von Konstrukten wie «katalanischer» bzw. «spanischer Literatur» unternommen. Hierfür eignet sich vorzüglich das klare, logische System des Organons, wie es im Dialektik-Unterricht bis zur Romantik in fast allen Ländern Europas studiert zu werden pflegte und auch heute noch an guten humanistischen Gymnasien zum Lehrplan gehört. Es gilt somit, Gattung (γένος / *genus*), Art (εἶδος / *speciēs*), Differenz (διαφορά / *differentia*), Eigentümlichkeit (ἴδιον / *proprium*) und Akzidenz (συμβεβηκός / *accidēns*) zu bestimmen sowie die Einordnung des Begriffspaars «katalanische Literatur» in dieses skalierbare Raster vorzunehmen. Als übergeordnete Gattung (*genus*), die mehreres seiner Art nach Verschiedenes seiner Wesenheit gemäß bezeichnet, könnte man zur Einordnung schöngeistiger Literatur beispielsweise «symbolhaftes Zeichensystem» ansetzen, als Art (*speciēs*), die der Gattung untergeordnet ist, «sprachliche Äußerung», als artbildende (εἰδοποιός) mitfolgende Differenz (*differentia specifica per accidēns*), um welche die Art reicher ist als die Gattung, «einen Sinn in der Verbindung mehrerer Zeichen habend», als mitfolgende Eigentümlichkeit (*proprium per accidēns*) «in schriftlicher Form vorliegend» – denn ursprünglich schriftliche Literatur kann auch in akustische oder andere Form übertragen vorliegen – und als trennbare Akzidentien (*accidentia separabilia*) «in einer bestimmten Sprache verfaßt» sowie «Unterhaltungszwecken dienend» postulieren.

Es gibt bekanntlich viele und verschiedene symbolhafte Zeichensysteme bei Mensch und Tier, seien es Gebärden, Sprachzeichen, Flaggenzei-

chen, Bildsymbole, Gefühlssymbole ('emoticons') in E-Briefen oder auch der wegweisende Tanz der Bienen, so daß die sprachgebundene Äußerung nur als eine Art unter mehreren erscheint. Symbolhafte Kommunikation kann nun lautlich, schriftlich, in Gebärdensprache, bildlich oder in Gedanken erfolgen – ihre bewußte Wahrnehmung erfolgt letztlich natürlich nur als Konstruktion auf Ebene des Gehirns (vgl. Schönberger, 2003) –, und zwar immer in Form entweder eines einzelnen oder aber mehrerer miteinander verbundener Symbolzeichen, so daß hieraus ein Kriterium der Differenz für sprachliche Kommunikation gewonnen werden kann, nämlich die kontextuelle Verbindung mehrerer Einzelzeichen oder die assoziative Erweiterung eines einzeln vorkommenden Zeichens zu einem höheren Textsinn. Das Vorliegen in Schriftform kommt darüber hinaus allein der Art «sprachliche Äußerung» zu, aber nicht der ganzen, weswegen es eine als Akzidens zukommende Eigentümlichkeit ist. Daß nun eine sprachliche Äußerung prinzipiell innerhalb des Bezugssystems einer Einzelsprache erfolgt, ist ein untrennbares Akzidens, das Vorkommen in einer bestimmten Einzelsprache wie Katalanisch, Spanisch, Portugiesisch oder Deutsch dagegen ein trennbares Akzidens, kann ich doch durchaus eine beliebige schriftlich vorliegende sprachliche Äußerung auf katalanisch jederzeit auch auf spanisch oder in einer anderen Sprache formulieren, auch wenn sprachabhängig oft Nuancen einer Ausgangssprache nur durch zielsprachliche Periphrasen und gegebenenfalls zusätzliche Erläuterungen verdeutlicht werden können. Das Akzidens, daß eine sprachliche Äußerung in einer Sprache X – sagen wir, dies sei die Sprache, in der sie zum ersten Mal formuliert wurde – vorliegt, kann also ohne Untergang des Subjekts verschwinden, solange dieses noch in einer beliebigen anderen Sprache weiterhin vorhanden ist. Es liegt auf der Hand, daß dieser Ansatz auf die Inhaltsseite der Äußerung und nicht auf deren Ausdrucksseite abstellt, wobei Leser bei der Rezeption von Texten in der Sprache X durchaus andere ästhetische Wahrnehmungen und emotionale Empfindungen haben mögen als bei der Lektüre derselben Texte in der Sprache Y; dennoch wird hiervon die inhaltliche Aussage literarischer Texte nicht berührt, sondern lediglich die immer auch sprachlich gebundene individuelle ästhetische Rezeptionshaltung. Dies gilt auch für den Sonderfall der je nach gewähltem Sprachpaar oft nicht formal übertragbaren, einzelsprachlich geprägten metrischen Vers- und Strophenformen gebundener Sprache.

Bei dem Kategorienschema des Stagiriten handelt es sich bekanntlich um variable Skalen, die innerhalb jeder Stufe vom Allgemeinsten (generāllissimum) zum Speziellsten (speciāllissimum) reichen. Innerhalb dieses

Systems sind natürlich meist auch andere Ansätze möglich. Will man denn wirklich eine unverwechselbare Katalanität behaupten, so müßte man eigentlich «katalanische Literatur» als eigene Gattung ansetzen. Nun kann «katalanische Literatur» aber evidenterweise kein «genus generälissimum» sein, und da es unterhalb ihrer, wenn man einen solchen Ansatz wählte, dann auch noch weitere Arten wie beispielsweise die mallorquinische oder valencianische Literatur sowie die des Prinzipats von Katalonien gäbe, handelte es sich auch nicht um die speziellste Gattung, sondern vielmehr um eine mittlere Gattung, die eben selbst einer oder mehreren anderen Gattungen als Art unterzuordnen wäre. Die Differenz, welche die katalanische von anderen Literaturen trennte, wäre bei diesem Ansatz allein die Sprache, eine spezifische Eigentümlichkeit, die der katalanischen Literatur über diese Differenz hinaus zukäme, vermag ich in keiner Hinsicht zu erkennen, so daß dieser Ansatz innerhalb der gewählten Methode auszuschließen ist. Nimmt man dagegen «Literatur» als Gattung und etwa «Epik», «Lyrik» und «Dramatik» als Arten, so wird man den Umstand, daß bestimmte Werke in katalanischer Sprache verfaßt sind, gleichfalls erst auf der Ebene der Akzidentien wiederfinden, und auch hier werden es wiederum die trennbaren Akzidentien sein. Vom Blickpunkt des logisch strukturierenden Organons spricht somit vieles für Goethes eingangs bereits erwähntes Konzept einer Weltliteratur, nichts jedoch für die weitverbreitete Vorstellung, daß das Akzidens der Einzelsprache, in welcher ein literarisches Werk verfaßt ist, tatsächlich für dessen Wesen konstitutiv sei, wie es heute häufig, jedoch wohl eher unreflektiert behauptet zu werden pflegt. Natürlich ist für den Gesamteindruck eines Kunstwerks immer auch der ästhetische Faktor auf der Ausdrucksseite relevant, aber eben nicht wesentlich im eigentlichen Sinne. Wesentlich für Goethes *Faust* ist der Inhalt des Dramas, Akzidenzien wie die deutsche Sprache, das Versmaß, Stil und Ausdruck konstituieren sehr wohl die im Deutschen gegebene Ausprägung dieses Werkes, der Inhalt kann aber gleichwohl auch in anderen Sprachen mit entsprechenden anderen Akzidenzien wiedergegeben werden, wo er dann natürlich in ästhetischer Hinsicht eine andere Wirkung entfalten mag. In der Tat gibt es Übersetzungen, welche, wenn sie keine Fehler aufweisen und sich der Möglichkeit ergänzender Kommentierung bei gegebenen Strukturunterschieden zwischen Ausgangs- und Zielsprache bedienen, prinzipiell die Inhaltsseite eines Werkes vollständig übertragen können. Wäre die einzelsprachliche Verfaßtheit tatsächlich ein untrennbares Akzidens, könnte kein einziger Text in eine andere Sprache übersetzt werden. Bei Sachtexten wird in der Regel auch nicht bestritten, daß eine Übersetz-

barkeit prinzipiell gegeben ist, bei fiktionalen Texten jedoch führen rezeptionsästhetische Vorlieben zu dem zunächst subjektiven Problem, daß derselbe Text in verschiedenem sprachlichen Gewand zumeist anders wahrgenommen und konnotiert wird, was aber individuell verschieden vom Hintergrund eines jeden Lesers abhängt. Hier kommt es zudem sehr auf die literarische Gattung an, wie groß die empfundenen Unterschiede ausfallen mögen; tendenziell wäre zu erwarten, daß sie bei epischen Texten in weitaus geringerem Maße als bei lyrischen (und vielleicht sogar noch metrisch gebundenen) Texten gespürt werden.

In den vergangenen Jahrhunderten, insbesondere im 19. und 20. Jahrhundert, wurden in eher ideologischer denn logischer Weise alte Begriffsgebilde neu konstruiert und emotional besetzt. So trat in Europa zum Konzept der Nation das der Nationalliteratur, und infolge der qualitativ neuen, vor allem von Frankreich seit dessen massenmörderischer Revolution ausgehenden These, daß jede Nation auch über eine einzige Nationalsprache verfügen müsse, führte lange Zeit eine Vermengung der Konzepte dazu, für die jeweilige Nationalliteratur nur in der sogenannten Sprache der Nation verfaßte Texte anzusetzen. Der in Geschichte und Gegenwart häufige Fall, daß innerhalb einer Nation über einen längeren Zeitraum Literatur in zwei oder mehreren Sprachen gelesen und geschrieben wird – man denke etwa an das Lateinische und Deutsche im Heiligen Römischen Reich deutscher Nation, an die Habsburger Doppelmonarchie und an die vielen modernen Staaten, in denen wie beispielsweise in den USA Literatur in mehreren Sprachen verfaßt und rezipiert wird –, wird von diesem idealisierten Standardmodell der Romantik nicht erfaßt, das als gleichsam natürlich zu suggerieren scheint, daß *eine* Nation eben nur *eine* Nationalliteratur und *eine* Nationalsprache haben dürfe.

Es geht somit um die Frage nach der Art der Konstruktionen vermeintlicher Zusammengehörigkeit literarischer Werke. Prinzipiell steht jedes Werk zunächst nur für sich allein und darf auch so rezipiert werden. Alle weiteren Zuschreibungen sind nicht natürlicherweise vorgegeben, sondern beruhen immer auf künstlicher Setzung, so sehr wir uns auch an sie gewöhnt haben mögen. So kann man – meines Erachtens nicht unbedingt immer sinnvollerweise – alle Werke eines Urhebers diesem zuordnen, als ob die achtzigjährige Romanschriftstellerin nicht eine gänzlich andere Frau wäre als die junge Debütantin, die mit achtzehn Jahren ihren ersten Roman veröffentlichte. Man kann einzelne Werke literarischen Gattungen und ihren zugehörigen Arten zuordnen, also etwa als Gattung «Epik», als Art «Roman», als Differenz «von Maria de la Pau Janer geschrieben», als

Eigentümlichkeit «den Titel *Pasioness romanas* aufweisend» und als Akzidentien den gesamten Inhalt des Textes, die Textsprache und die äußere Aufmachung der Druckausgabe bestimmen. Auch in diesem Falle wäre die Sprache, hier das Kastilische, lediglich ein trennbares Akzidens. Äußerst unglücklich, auf keinen Fall literarisch fundiert und trotz mehrhundertjährigen Gebrauchs wenig durchdacht ist dagegen die Zuordnung von Texten zu einer Sprache oder einer Nation oder einem Staat, wie es etwa in «katalanische Literatur», «arabische Literatur» sowie «Literatur der Bundesrepublik Deutschland» oder «kolumbianische Literatur» aufscheint. Wie ungenau eine derartige Begrifflichkeit eigentlich ist, mag man schon diesen vier Beispielen entnehmen: Das erste nimmt das Akzidens der Sprache, ohne dabei notwendigerweise die Existenz einer das gesamte katalanische Sprachgebiet umfassenden Nation zu behaupten, das zweite postuliert dagegen implizit trotz zunehmend divergenter Sprachentwicklung eine alle arabischen Staaten umfassende arabische Nation, das dritte und vierte stehen für Zuschreibungen zu einem Nationalstaat, wobei bei der Nebeneinanderstellung sofort auffällt, daß für deutschsprachige Literatur in der Regel doch weiterhin implizit das Kriterium einer den ganzen zusammenhängenden deutschen Sprachbereich in Europa umspannenden deutschen Kulturnation angesetzt zu werden pflegt, als Konstruktion somit nicht «bundesdeutsche» — an sich wäre dies ja Literatur in den real existierenden Sprachen der Bundesrepublik, also mindestens Literatur auf hochdeutsch, plattdeutsch, dänisch, sorbisch und friesisch, bei realistischer, ideologiefreier Betrachtung wohl auch Literatur auf türkisch, arabisch, serbisch etc. –, sondern vielmehr «deutschsprachige» Literatur vorherrscht, während man im Falle Kolumbiens heute ohne weiteres von einer kolumbianischen Literatur – im Sinne von Literatur in spanischer Sprache, die von aus Kolumbien stammenden oder in Kolumbien lebenden Schriftstellern verfaßt wurde – spricht, obgleich noch bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts die weltweite Literatur in spanischer Sprache als nur eine galt.

Was wäre nun, wenn ein Nichtkolumbianer in Kolumbien einen literarischen Text auf spanisch verfaßte, der in einem fiktionalisierten Kolumbien spielt? Was hat es mit Kolumbien zu tun, wenn ein kolumbianischer Text das Bild einer vollständig fiktiven Welt zeichnet? Wieso sollen deutsche, englische, katalanische, spanische etc. literarische Texte jeweils untereinander eine geradezu metaphysische Verbindung aufweisen, die es erlaubte, sie allein aufgrund des trennbaren Akzidens der Sprache in eine Verbindung zu bringen?

Bei einer rein literaturzentrierten Betrachtung wird man schnell finden, daß die derzeit gängigen, historisch begründeten und gewachsenen Konstruktionen literarischer Zusammenhänge teilweise höchst fragwürdig, teilweise sogar aus literaturwissenschaftlicher Sicht sinnlos sind. Dennoch verwendet man sie und verinnerlicht sie infolge ständiger Wiederholung so sehr, daß sie einem bisweilen als undiskutierbare Realitäten erscheinen mögen. Die Gründe, weswegen man dies tut, wurzeln teils in der Tradition, teils in politischen oder ökonomischen Interessen, teils in Ideologien. Letztere mögen sich dabei in derart hohem Maße verselbständigen, daß einzelne Akteure ihr Handeln weder reflektieren noch erkennen, welchen gesellschaftlichen oder wirtschaftlichen Interessensgruppen sie objektiv nutzen oder möglicherweise auch schaden.

Wenn man denn Literatur über Akzidentien – von teilweise geradezu naiven Versuchen, auf der Inhaltsebene sogenannte Intertextualitätsbeziehungen zwischen literarischen Werken als solchen herausstellen zu wollen, sei hier abgesehen – definieren will, liegt möglichen Definitionen immer eine Eigenschaft oder das Fehlen derselben zugrunde. Gleichzeitig sind bezüglich desselben Kriteriums in der Regel mehrere Definitionen möglich, die entweder nur einzeln oder auch in Kombination Geltung erlangen können, wobei auch mehrere Kriterien (z. B. Sprache und nationale Zugehörigkeit) – meist unreflektiert – vermischt werden können. Darunter sind beispielsweise die folgenden, die am Beispiel Kataloniens – ich gebrauche «Katalonien» hier grundsätzlich synonym zu dem Begriff «Katalanische Länder» – exemplifiziert werden sollen:

- 1) Das geographische Kriterium: Es sei katalanische Literatur, was
 - a) auf dem Gebiet Kataloniens publiziert wurde,
 - b) von aus Katalonien stammenden Schriftstellern publiziert wurde,
 - c) weltweit über Katalonien publiziert wurde.

Nach 1a) oder 1b) könnten diese Kriterien erfüllende lateinische oder kastilische Texte zur katalanischen Literatur gezählt werden, nach 1c) wäre etwa George Orwells *Homage to Catalonia* auch der katalanischen Literatur zuzurechnen.

- 2) Das sprachliche Kriterium: Es sei katalanische Literatur, was
 - a) original von muttersprachlich katalanischen Verfassern auf katalanisch publiziert wurde,
 - b) ins Katalanische übersetzt wurde,
 - c) von Verfassern beliebiger Muttersprache auf katalanisch geschrieben wurde.

Zur Zeit herrscht sicherlich die Option 2a) vor, aber auch eine Erweiterung um 2b) oder 2c) wären denkbare Ansätze. Kombiniert man das geographische und das sprachliche Kriterium, so erhält man u. a. folgende Mischformen:

- 3) Das geographische und sprachliche Kriterium: Es sei katalanische Literatur, was
 - a) auf dem Gebiet Kataloniens im Original auf katalanisch publiziert wurde,
 - b) von aus Katalonien stammenden Schriftstellern auf katalanisch publiziert wurde,
 - c) weltweit im Original auf katalanisch oder über Katalonien publiziert wurde,
 - d) ins Katalanische übersetzt wurde.

Keines dieser vier ‘gemischten’ Kriterien entspricht – weder für sich genommen noch gemeinsam mit anderen – dem, was heutzutage zumeist unter «katalanischer Literatur» verstanden wird. Was ‘Exilkatalanen’ etwa in Lateinamerika auf katalanisch verfassen, wird gemeinhin zur katalanischen Literatur gezählt, ebenso wie alles, was auf katalanisch verfaßt wurde, und zwar unabhängig davon, ob der Verfasser aus Katalonien oder einem anderen Land stammt; rechnererzeugte Literatur spielt noch keine Rolle, sie ist gerade erst im Begriff zu entstehen, dürfte aber sicherlich im Laufe des 21. Jahrhunderts neben menschengeschaffene Literatur treten. Was weltweit in anderen Sprachen über Katalonien publiziert wurde, rechnet man normalerweise nicht dazu, so daß sich im heutigen Gebrauch zunächst das Sprachenkriterium, meist, aber nicht immer in Verbindung mit der muttersprachlichen Zugehörigkeit der Autoren, als das vorrangige Kriterium zu erweisen scheint. Dann sieht man aber bei den Übersetzungen, die als solche nicht zur katalanischen Literatur gehören sollen, daß hier noch das im 19. Jahrhundert wurzelnde Kriterium der Originalität hinzutritt, das – bis heute unbewiesen – dem ersten sprachlichen Ausdruck, den ein Werk gefunden hat, einen höheren Wert und daher Vorrang gegenüber späteren Fassungen in anderen Sprachen einräumt. Ein weiteres Problem besteht in dem unaufhaltsamen Sprachwandel einer jeden natürlichen Sprache, denn auch die Zuschreibung etwa der mittelalterlichen und neuzeitlichen volkssprachlichen Literatur aus Katalonien zur «katalanischen Literatur» ist eine Konstruktion, die das Vorhandensein einer einheitlichen Sprache über mehr als ein Jahrtausend postuliert, obgleich der Sprachwandel des Katalanischen während der letzten eintausend Jahre insgesamt doch mindestens ebenso umfassend war wie der zwischen dem

Spätlatein des sechsten nachchristlichen Jahrhunderts und den *Homilies d'Organyà* liegende.

Soll man nun bei Autorinnen, die wie Maria de la Pau Janer auf katalanisch und kastilisch publizieren, eine sprachliche Schizophrenie unterstellen und die einen Werke zur katalanischen, die anderen zur spanischen Literatur zählen? Einen objektiven Grund vermag ich auch hierfür nicht zu erkennen, zumal es in vorliegendem Beispielfalle bei einer Autorin, die, obgleich zweisprachige aufgewachsen, das Katalanische geradezu meisterhaft, das literarische Kastilische dagegen 'nur' mit einer sehr guten Sprachkompetenz beherrscht, zweifelhaft scheint, ob sich denn wirklich immer genau bestimmen läßt, was tatsächlich Original, was Übersetzung ist. In der Summe halte ich jedenfalls den Umstand, daß literarische Werke in der Regel zuerst in nur einer Sprache verfaßt werden, für ungeeignet, um in literaturwissenschaftlicher Hinsicht das eigentliche Wesen dieser Werke zu bestimmen, und ich glaube auch nicht, daß die Sichtweise, Texte nach dem Kriterium, in welcher Sprache sie zuerst im Original verfaßt wurden, zu «Literaturen» zusammenzufassen, immerwährenden Bestand haben wird. Verfolgt man das Konzept einer Weltliteratur, so ist der wesenhafte – prinzipiell sprachlich übersetzbare – Inhalt von der akzidentiellen einzelsprachlichen Ausprägung, die selbstverständlich auch einer formalen Analyse bedarf und in ihrer ästhetischen Wirkung beschrieben werden kann, zu trennen. Bei Analysen und Interpretationen eines in einer konkreten Sprache verfaßten literarischen Werkes sollten die zu untersuchenden akzidentiellen Aspekte des Werkes eben nicht für wesentlich genommen werden. Studiengänge, die nur auf deutsche, englische, spanische oder katalanische Literaturwissenschaft fixiert sind, erfassen so stets nur einen Teil dessen, was Literatur ist und sein kann, da der Ausschnitt, dem sie sich widmen, zu klein und die Perspektive zu eng ist. Sinnvoller wären dagegen wohl Studiengänge in Allgemeiner und Vergleichender Literaturwissenschaft mit der Möglichkeit zu inhaltlichen, kulturellen, historischen, geographischen oder sprachlichen Schwerpunkten. Dies wird indes kaum möglich sein, solange unsere Gesellschaften in Form von Nationalstaaten organisiert sind, die grundsätzlich im Bildungswesen ihre eigene Existenz affirmierende Konstruktionen zu lehren interessiert sind. Die Europäische Union dürfte dagegen ein zunehmendes Interesse haben, im Bildungsbereich das auf dem Kriterium der Geographie basierende Konstrukt einer europäischen Literatur zu etablieren, die in allen Sprachen Europas verfaßt wurde und wird, was langfristig durchaus auch wieder zu einer Aufwertung der zur Zeit zum Schaden 'kleinerer' Fächer wie der Katalanistik zunehmend

in Einzelphilologien zerfallenden Romanischen Philologie und längerfristig vielleicht doch noch zu einer Annäherung an Goethes Konzept einer Weltliteratur, die nicht den Nationen und Sprachgemeinschaften, sondern allen diese lesenden und schätzenden Menschen gleichermaßen 'gehört', führen könnte.

Es gibt viele wirtschaftliche, politische, historische und auch kulturelle Gründe, weswegen Katalanen – mindestens im Prinzipat und an sich auch auf den Balearen – für eine staatliche Unabhängigkeit Kataloniens von Spanien eintreten können, solange dieser Prozeß innerhalb der Europäischen Union erfolgt, so daß die katalanische Industrie ihren spanischen Absatzmarkt nicht verliert. Streben gesellschaftliche Gruppen oder sogar die Mehrheit einer derzeit noch staatenlosen Nation die Errichtung eines eigenen Nationalstaates an, so kann es nutzen, Literatur in der eigenen Sprache ebenso wie diese selbst für außerliterarische Zwecke zu instrumentalisieren. Ob und inwieweit dies geschieht, ist primär eine zwischen den gesellschaftlichen Akteuren zu entscheidende Machtfrage. Der Literaturwissenschaftler sollte sich allerdings von derartigen Prozessen und damit verbundenen Zuschreibungen nicht blenden lassen und sein Forschungsinteresse insbesondere auf das, was der eigentliche Inhalt der Werke ist, richten, wobei er, wie ausgeführt, selbstverständlich auch einzelsprachlich ausgeprägte formale und sprachlich-stilistische Merkmale zu analysieren hat, während der Rezeptionsforscher und Soziologe auch die Auffassungen von Literatur und entsprechende Zuschreibungen wie die Konstruktion von Nationalliteraturen untersuchen wird. So kann es aus Sicht derer, die nach der im Juli 2006 erfolgten offiziellen Anerkennung «Kleinkataloniens» (des Prinzipats von Katalonien) als Nation letztlich die staatliche Unabhängigkeit von Spanien erstreben, sehr wohl politisch sinnvoll sein, etwa anläßlich des für den Oktober 2007 geplanten Katalonien-schwerpunktes der Frankfurter Buchmesse Literatur in spanischer Sprache, die von Katalanen oder in Katalonien lebenden Muttersprachlern des Kastilischen verfaßt ist, ausschließen zu wollen, wie man es anfangs ja tatsächlich beabsichtigte. Nach einem solchen Kriterium wäre *Pasionés romanas* kein katalanischer Roman, obwohl er von einer katalanischsprachigen Mallorquinerin verfaßt wurde und auch in einer katalanischen Fassung vorliegt. Will man dagegen den spanischen Staat erhalten, so wäre es aus Sicht des spanischen Zentralstaates von vorderster Wichtigkeit, die alte Gleichsetzung, daß kastilisch dasselbe wie spanisch sei, zu brechen und spanisch nur noch für den mehrsprachigen Gesamtstaat, kastilisch aber auf gleicher Augenhöhe wie katalanisch, baskisch und galicisch zu gebrauchen.

Dann könnte der derzeitige, in Teilen der deutschsprachigen Hispanistik in der akademischen Lehre und Forschung immer noch ignorierte Ansatz des Madrider Kulturministeriums, die spanische Literatur als Summe der kastilischen, katalanischen, galicischen und baskischen Literatur zu begreifen, durchaus Erfolg haben, wengleich auch hier als Differenzkriterium ein trennbares Akzidens, nämlich die Staatszugehörigkeit der Urheber, den Ausschlag geben würde.

Die für Katalanen durchaus nicht unwichtige Frage, ob ein Roman wie *Pasiones romanas* nun ein spanischer Roman einer katalanischen Autorin oder ein katalanischer Roman in spanischer Sprache sei, kann zusammenfassend nur ambig dahingehend beantwortet werden, daß man ihn sowohl als das eine als auch als das andere ansehen kann, beide Zuschreibungen aber nicht das eigentliche Wesen des Textes, das in seinem Inhalt und nicht in seiner sprachlichen Ausdrucksseite liegt, erfassen. Niemand kann sicher vorhersagen, ob man nicht in fünfhundert Jahren einmal die Literatur unserer Zeit als «europäische», «eurasiatische» oder «Weltliteratur» begreifen und in inhaltlicher Hinsicht die sprachlichen Akzidentien als das betrachten wird, was sie diesbezüglich denn auch eigentlich sind, nämlich als nebensächliche Akzidentien, oder ob einzelsprachlich oder nationalstaatlich geprägte Zuschreibungen weiterhin Bestand haben werden. Solange man letzteren einen Wert beimißt, mag man einen Roman wie *Pasiones romanas* sowohl der kastilischen als auch der katalanischen Literatur zurechnen, möge sich aber als Literaturwissenschaftler der prinzipiellen Nachrangigkeit dieser außerliterarischen Kriterien bewußt sein und jeglicher Konstruktion einer «Nationalliteratur» mit gebotener Vorsicht begegnen.

Erwähnte Literatur

- Aristoteles (1986a) [1949]: *Categoriae et Liber de interpretatione*, recognovit brevis adnotatione critica instruxit L. Minio-Paluello, Oxonii: e typographeo Clarendoniano.
- (1986b) [1964]: *Analytica priora et posteriora*, recensuit brevis adnotatione critica instruxit W. D. Ross, praefatione et appendice auxit L. Minio-Paluello, Oxonii: e typographeo Clarendoniano.
- Janer, Maria de la Pau (1999): *Lola*, Barcelona: Planeta.
- (2002): *Las mujeres que hay en mí*, Barcelona: Planeta.

- (2005): *Pasiones romanas*, Barcelona: Planeta.
- Schönberger, Axel (1998): *Untersuchungen zu dem Roman Marmara (1994) der Mallorquinerin Maria de la Pau Janer: das Märchenmotiv von Amor und Psyche in einem katalanischen Roman des 20. Jahrhunderts*, Berlin: Domus Editoria Europaea (Katalanistische Studien; 5).
- (2003): «Drei falsche Grundannahmen der modernen Sprachwissenschaft», in: Radatz, Hans-Ingo / Schlösser, Rainer (Hrsg.): *Donum grammaticorum: Festschrift für Harro Stammerjohann*, Tübingen: Niemeyer, 267–286.
- (2004): «Maria de la Pau Janer: *Lola* (1999)», in: Bodenmüller, Thomas / Scheerer, Thomas M. / Schönberger, Axel (Hrsg.): *Romane in Spanien: Band 1 — 1975–2000*, Frankfurt am Main: Valentia, 287–305.

Maridès Soler (Trier)

Els codis socioculturals de la «viuda desheretada» a 'Pilar Prim' de Narcís Oller i a 'Middlemarch' de George Eliot

1 Introducció

El motiu de la dona adúltera, tema molt popular de moltes obres famoses, ha nodrit la fantasia d'autors i autores de totes les literatures (*Anna Karenina*, *Madame Bovary*, *La Regenta*). Aquestes novel·les acaben sempre amb el «càstig» i la conseqüent humiliació de les protagonistes. Pel contrari, la figura de la viuda desheretada pel propi marit difunt no és tan estesa, tot i que no gensmenys és interessant d'estudiar. Aquí el problema no serà la transgressió dels codis morals del matrimoni, sinó la desobediència pòstuma de la viuda contra la voluntat del difunt marit, el qual mitjançant un codicil li prohibeix de tornar a casar-se o de casar-se amb un home determinat. Un segon casament vindrà castigat amb la pèrdua dels béns amb el conseqüent ostracisme social, ja que normalment el segon marit mancarà de fortuna. A Catalunya era un costum molt practicat a l'època de Narcís Oller: «És un cas molt comú el de l'home que llega la fortuna a la seva dona, però amb el ben entès que, mort ell, no podrà ésser esposa d'un segon marit.» (*Veu de Catalunya*, 17 de febrer de 1906, *Pilar Prim*, citat a Oller, 1962: 407). També a Anglaterra era corrent, per exemple Branwell Brontë, germà de les escriptores Brontë, volia casar-se amb la viuda Mrs. Robinson, però un codicil afegit al testament poc temps abans de morir el marit (1846) li impedia de tornar a casar-se, igual amb qui. Tanmateix Branwell va explicar a la seva família que el codicil es referia únicament a ell (Barker, 1944: 492–494). Aquest cas insòlit de reduir la prohibició de tornar a casar-se només a un home determinat podria haver inspirat a George Eliot (pseudònim de Mary Ann Evans) per a *Middlemarch*, ja que indirectament coneixia a Charlotte Brontë (Redinger, 1975: 264)

Middlemarch (1871/72) de George Eliot (1819–1880) és una de les obres més importants de la novel·la realista anglesa i una pionera de la novel·la psicològica. Duu el subtítol: *A Study of Provincial Life* i se suposa que

Coventry va servir de model per a aquella ciutat fictícia (Boch, 1976: 130). La seva trama abasta diversos personatges d'una ciutat provinciana, tot i que aquí ens concentrarem només en el personatge de Dorothea Casaubon. *Pilar Prim* (1906) és la darrera novel·la de Narcís Oller (1846–1930), un representant del realisme/naturalisme català, i l'argument es redueix solament a aquesta protagonista. Ambdues novel·les versen sobre el motiu de la «viuda desheretada», tot i que van ser escrites en un lapse de més de trenta anys de diferència i estan inserides en diferents societats. A *Middlemarch* es retraten amb detall els codis culturals d'una societat provinciana rural i anglicana del segon terç del segle XIX i a *Pilar Prim*, els d'una societat industrial barcelonina de començaments del segle XX. Malgrat tot, existeixen certs paral·lismes entre la situació de Pilar Prim i de Dorothea Casaubon i potser tampoc no seria massa arriscat de suposar que Oller, que estava molt al corrent de les literatures estrangeres, sobretot de la francesa, coneixia *Middlemarch*, la qual ja va ser traduïda al francès el 1890 tenint molt d'èxit. També Proust admirava l'escriptora anglesa (McSweeney, 1991: 62; 73), ja que George Eliot gaudia de molta popularitat a França (Redinger, 1975: 23). El mateix Oller tenia molt contacte amb cercles literaris francesos, per exemple amb Edmond de Goncourt, Maupassant, Huysmans i amb el mateix Zola, el qual va escriure-li un pròleg per a *La papallona* (Triadú, 1955: 20).

2 Perfil psicològic de les protagonistes

Com era habitual en llur època, ambdues protagonistes es casen joves amb homes rics, que els doblen l'edat. Dorothea ho fa amb Edward, un clergue anglicà de 45 anys, apassionat per les mitologies. La finalitat de la seva vida és escriure l'obra monumental *The Key of the Mythologies*. Se li ocorre de casar-se amb Dorothea de divuit anys, perquè veu que ella l'admira i està disposada a ajudar-lo en els seus treballs. El que espera del seu futur matrimoni ho revela clarament en la carta, en la qual es declara (Eliot, 1977: 27), la qual ha esdevingut una mostra emblemàtica d'egoisme matrimonial de la literatura anglesa. Encara que un jove noble i ric, James Chettam, també vol casar-se amb ella, Dorothea decidirà consagrar la seva joventut a les ares d'ideals intel·lectuals casant-se amb Casaubon; més tard Chettam contraurà matrimoni amb Celia, la germana de Dorothea. Ja en el pròleg l'autora compara a Dorothea amb santa Teresa, una noia disposada a sacrificar la seva vida i els seus diners a benefici del seu pròisme. Per a ella amor

anirà sempre junt amb vocació, ja sigui per ajudar al seu primer marit o per llàstima i fer feliç al segon (Blake, 1983: 41).

Altra és la situació inicial de Pilar Prim, la qual només és narrada d'una manera indirecta i retrospectiva. La seva família la instiga a casar-se amb un industrial ric més gran que ella. Pilar es casa també als divuit anys, però ho fa sense amor. D'antuvi ambdues protagonistes divergeixen completament de caràcter i de principis; mentre Dorothea s'interessarà, tant de soltera, casada o viuda, per problemes socials i contribuirà activament a solucionar-los (suport d'una escola, construcció d'habitatges confortables pels seus pagesos, subvenció d'un hospital, beneficències); sovint comentarà que dels diners no sap què fer-ne: «*I am very uncomfortable with my money ... I don't know what to do.*» (Eliot, 1977: 527). Pel contrari, Pilar Prim presenta un caràcter dèbil i desvalgut, el qual ve denotat ja pel seu cognom com ella mateixa n'és conscient: «un pilar ben prim» (Oller, 1948: 650). Malgrat que va casar-se per interès, en principi tampoc es preocupa massa pels diners fins el moment en què es troba confrontada amb la situació molt precària d'una ruïna imminent i amb el dilema d'haver d'eleger entre amor i diners.

Ambdues protagonistes s'han criat sense pares o sigui que es troben sense ningú que els faci costat. Dorothea és òrfena i viu amb un oncle i Pilar, òrfena de mare, vivia amb una tia, ja que el seu pare era militar i estava sempre fora. També Will Ladislaw, el segon marit de Dorothea, és orfe i Deberga, l'amant de Pilar, tampoc té pares i viu amb una tia. Cal esmentar aquí que tant Oller com George Eliot també van perdre llurs pares de joves.

3 Primer matrimoni

A ambdues novel·les el primer matrimoni no hi juga cap paper important; només serveix com a motiu primari per justificar el desenvolupament posterior de la trama. A *Middlemarch*, George Eliot presenta matrimonis que transcorren lluny de tota convenció i tendeix més a descriure els fracassos que no pas els èxits (Reed, 1975: 123). Dorothea es casa enlluernada per la façana intel·lectual de Casaubon. Tanmateix la jove esposa aviat s'adonarà de la incompetència i ignorància del seu marit. El matrimoni durarà només divuit mesos amb motiu de la mort sobtada d'un atac de cor de Casaubon i no tindran fills. Durant aquest temps Dorothea ha passat de l'admiració inicial a una actitud crítica davant dels estudis del seu marit alhora que sofrirà sota la duresa i fredor d'aquell. Sense adonar-s'en, Casaubon la tiranitzava i alhora la decep. *Middlemarch* comença amb el prometatge seguit del

casament i la lluna de mel, durant la qual trobarà a Roma qui serà el seu segon marit, igual que George Eliot va conèixer a John Cross –el seu futur marit– a Roma.

A *Pilar Prim*, l'autor presenta d'entrada la protagonista ja viuda des de fa dos anys i el seu primer contacte amb Deberga, per la qual cosa l'acció es centra tot seguit en la relació d'aquest amb la mare i la filla. Pilar va pels quaranta, Elvira, la filla, en té dinou i Deberga es calcula que en tindrà entre trenta-quatre i trenta-sis, per la qual cosa per l'edat va bé tant per a la filla com per a la mare. Així els acompanyarem durant llurs vacances als Pirineus, on començarà l'incipient enamorament de Pilar i Deberga sense que ambdós s'atreveixin a reconèixer-ho. Llevat de la manca d'amor, el matrimoni de Pilar havia transcorregut sense gaires problemes tenint una filla i un fill. L'autor no diu exactament de què va morir el marit ni tampoc quan temps va estar casada, però es pot calcular que devien ser uns dinou anys. El marit no el coneixerem directament, però sí que en tindrem un retrat a través dels records de la seva viuda; així ens assabentarem que li doblava l'edat (Oller, 1948: 571), que el seu caràcter era d'una «*grosseria vulgarota*» (Oller, 1948: 578) i que el codicil era el reflectiment de la seva: «*voluntat despòtica*» (Oller, 1948: 650). És de suposar que el marit de Pilar s'interessava només per les seves fàbriques igual que Casaubon ho feia pels seus estudis.

4 Testament

El pare de Narcís Oller va morir quan l'escriptor tenia només dos anys. No és ben bé clar amb quina situació va quedar la viuda, però el que és cert que aquesta junt amb els seus dos fills va tornar a la casa pairal a viure amb el seu germà Josep Moragas, de professió advocat, el qual va fer de pare als nebots orfes. Això daria motiu a pensar que segurament Oller va conèixer de prop la situació d'una viuda sense gaires recursos. A més el seu oncle va publicar *L'heren* (1888), un estudi sobre la llei de successions, en el qual defensava el dret català a fi de continuar transmetent l'herència indivisible als descendents en detriment de la viudes, que es tornessin a casar. Aquest és el punt clau amb què es justificava desheretar a les viudes, que contraguessin segones núpcies. L'autor aprofita aquesta ocasió per presentar aquest problema vist des de la perspectiva de les afectades tocant els punts principals d'aquesta injustícia. Així utilitzarà els pensaments de Pilar com a reflectors (Stanzel, 1989: 15) de l'atzucac en què es pot trobar una viuda en el seu cas: «*del testament d'aquell marit despòtic, que, emparat per les lleis dels homes,*

havia aconseguit estendre encara sa tirania de vell gelós a més enllà del sepulcre amb aquell usdefruit condicional que la posava en la disjuntiva de condemnar-se a viduïtat perpètua i a sacrificar tota la felicitat que pogués oferir-li el més excel·lent dels homes, si era pobre, o de renunciar a sa actual posició i passar totes les privacions de la misèria.» (Oller, 1948: 579). Altra serà l'opinió de Dorothea, que creu que la herència ha d'anar a parar als hereus del marit (Eliot, 1977: 256).

A la novel·la victoriana era corrent de solucionar els obstacles amorosos amb una herència inesperada. George Eliot va voler mostrar el revers de la medalla, és a dir, com herències poden servir per complicar o impedir una relació amorosa (Reed, 1975: 282). A *Middlemarch* el codicil es limita només a desheretar a Dorothea, si es casa amb Will. A *Middlemarch* també trobem protagonistes masculins, que són víctimes de l'arbitrarietat del testador o d'intrigues d'altres persones, per exemple Fred Vincy, el qual hauria estat l'hereu universal del seu oncle Peter Featherstone, si Mary Garth, la seva futura dona, hagués fet cas del moribund, tal com aquell li demanava amb insistència i hagués destruït el darrer testament, on el desheretava; també Will Ladislaw, el segon marit de Dorothea, es troba privat per dues vegades de poder gaudir d'una herència. Primer no hereta res de la seva àvia, perquè aquella creia, per falsa informació, que havia mort i, la segona vegada, malgrat que Casaubon li havia costejat els estudis per ser parents llunyans, més tard no tan sols no l'esmenta en el seu testament, sinó que introdueix un codicil, mitjançant el qual Dorothea quedarà desheretada si es casa amb ell.

A *Pilar Prim*, a més de la protagonista, també Deberga es troba «desheretada» sense que la testadora es mori. Orfe de pares s'està amb la tia Tula, rica, malaltissa i ja gran, de la qual espera algun dia ser l'hereu universal i a costa de la qual viu en l'actualitat sense caldre-li de treballar. El destí, però, jugarà una mala passada a aquestes previsions, ja que inesperadament la tia coneix el coronel Marcilla, un militar retirat, del qual s'enamora. Aquest amor la fa reviure i oblidar-se de tots els seus mals fins arribar a casar-s'hi. Confrontat amb aquesta situació imprevista a Deberga no li queda més remei que independitzar-se i començar a rumiar com guanyar-se la vida. En aquest moment precari es quan Pilar es decidirà a llançar-se al seus braços.

5 Viduïtat

En haver conegut a Casaubon les simpaties del lector es posaran tot seguit al costat de Dorothea i del seu dret a ser feliç al costat d'un home de la seva edat. En casar-se, Casaubon va testar a favor de la seva dona: «*In marrying Dorothea Brooke I had to care for her wellbeing in case of my death.*» (Eliot,

1977: 291). Tanmateix aquest primer testament, en el qual la deixava hereva universal ja incloïa la intenció de continuar tiranitzant-la després de la seva mort: *«in case of my death, you will carry out my wishes»* (Eliot, 1977: 331). El seu desig era que Dorothea conclogués les seves investigacions, que ell no va poder acabar. Aquesta, commoguda per la situació precària de Will, havia demanat al seu marit que li passés una renda i que més tard el tingués en compte al testament (Eliot, 1977: 257–258). Aquesta petició avivarà encara més la gelosia infonamentada del marit, el qual després de negar-se a no passar-li cap renda, introduirà a més el codicil, en el qual li prohibeix explícitament de casar-se amb Will, si no vol quedar desheretada. Això ho farà sense comunicar-li-ho ni tampoc l'autora en farà partícip al lector. George Eliot es limitarà a comentar senzillament que Casaubon rumia encara altres mesures d'esmena contra Dorothea i Will sense dir quines: *«he was mentally preparing other measures of frustration»* (Eliot, 1977: 260).

Després de la mort de Casaubon, tots els parents i amics estaran assabentats del codicil vergonyós, a excepció del propis interessats. Per fi, Rosamond, una amiga de Will, serà la que ho comunicarà a aquell (Eliot, 1977: 414) i Dorothea ho sabrà per la seva germana Celia (Eliot, 1977: 339). La primera reacció de Dorothea serà de sorpresa: *«It had never before entered her mind that he could ... be her lover.»* (Eliot, 1977: 340), ja que, donada la tendència a l'autosacrifici pel benestar dels altres, havia decidit no tornar-se a casar i conrear les propietats procurant millorar la situació dels seus masovers (Eliot, 1977: 380). La postura de Will en assabentar-se'n serà més patètica: *«We are for ever divided.»* (Eliot, 1977: 345) i també pensa en no casar-se mai. Tanmateix, en quedar viuda i ja abans de conèixer el codicil, Dorothea es rebel·larà de la tirania pòstuma tot decidint no continuar les investigacions del difunt tal com aquest desitjava: *«I could not use it. Do you not see now that I could not submit my soul to yours.»* (Eliot, 1977: 372).

A diferència de Dorothea, que és l'única hereva i la prohibició es redueix només a un sol home, el testament del marit de Pilar serà més contundent. Com a viuda pot gaudir de l'usdefruit dels béns, que ha de compartir amb els seus dos fills, però si es torna a casar igual amb qui, el perdrà. Els negocis de la fàbrica els duu el cunyat, ja que el fill és menor d'edat i Pilar només es limita a signar cada any el balanç sense entendre-hi res. Aviat la filla es casarà amb Amos, un milionari de Bilbao. Malgrat la seva fortuna, Amos posa com a condició ineludible que la seva futura dona aportí un bon dot. Aquest hauria pogut procedir de l'herència que pertocava a Elvira, però el cunyat per noure a Pilar, la pressiona que la doti amb els seus estal-

vis personals. La protagonista, com sempre dèbil, davant de la insistència del cunyat cedirà, quedant-se així sense cap fortuna pròpia.

6 Segon matrimoni

No tan sols és el codicil, el que desencadena el problema, sinó també el personatge amb el qual es casaran les viudes. La figura del segon marit hi jugarà un paper clau i decisiu. Naturalment d'antuvi ja està predestinat a ser jove i pobre. Aquestes dues qualitats provocaran un triangle amorós «virtual» format per un marit gelós difunt i el codicil per una banda i un pretendent i una viuda per l'altra.

S'han volgut trobar reminiscències entre la biografia de George Eliot i la constel·lació marital de Dorothea i dels seus dos marits, Casaubon i Will Ladislaw. L'escriptora també va tenir dos marits de fet, però cap dels dos permet una reminiscència exacta amb les figures literàries. Dorothea es torna a casar poc després d'un any de viduitat, als vint-i-un anys. George Eliot també va fer-ho un any i mig després de la mort de Lewes per sorpresa i crítica dels seus amics. En una conversa entre amigues i parentes de Dorothea es parla del temps que caldria que una viuda esperés per tornar a casar-se; aquí s'esmenten diferents opinions típiques de l'època, en general, però més o menys totes coincideixen que com mínim caldria que passés un any: *«A widow must wear her mourning at least a year. —Not if she marries again before the end of it... —That is very rare, I hope ... No friends of ours ever committed herself in that way except Mrs. Beever ... —... It is lawful to marry again, I suppose; else we might as well be Hindoos instead of Christians ... But if she can marry blood, beauty, and bravery — the sooner the better.»* (Eliot, 1977: 378–379).

Molts crítics han observat que a Will li manca una personalitat ben definida i el seu paper és més aviat funcional que individual (Boch, 1976: 145). Tant la personalitat de Will com els seus interessos no estan ben estructurats. Tanmateix, a diferència de Deberga està disposat a treballar. Després d'assajar com a pintor i redactor d'un diari, es dedicarà a la política. Per allunyar-se de Dorothea, se'n va a Londres i, quan aquesta li pregunta de què treballarà, li contesta: *«I shall work away at the first thing that offers.»* (Eliot, 1977: 437) Quan més tard torna a Middlemarch, rumia d'anar-se'n a l'Oest d'Amèrica (Eliot, 1977: 552), la qual cosa no farà perquè es casa amb Dorothea.

El segon marit de George Eliot, John Cross, podia haver facilitat també alguns trets per a Will. Era el fill d'una seva amiga, dinou anys més jove que ella, un gran admirador de les seves obres i tenia negocis a Amèrica.

Tanmateix el segon matrimoni va durar només vuit mesos amb motiu de la mort súbita i prematura de l'autora. Quan es van conèixer, a diferència de Dorothea, la relació amb Lewes transcorria harmònicament, però sí que va sorgir ja la germinació d'una bona i sincera amistat. A *Middlemarch* Dorothea passa la lluna de mel a Roma, on té ocasió d'entrar en contacte amb Will, que coneixia de promesa d'una visita fugaç d'aquell a casa de Casaubon. També aquí aquesta trobada serà l'origen del futur amor. En principi, Will ja demostra interès per Dorothea, sobretot perquè li fa llàstima en veure que ha unit la seva jove vida amb el seu cosí, sec, envellit prematurament i incapaç de fer-la feliç. Dorothea, al revés de la primera vegada que es van conèixer, aquí a Roma, estarà contenta de tenir contacte amb Will, de la seva edat, amb qui pot tenir converses agradables a diferència del seu marit, el qual només s'interessa per les seves investigacions.

Per la seva banda, la personalitat de Deberga és més ben definida: un home atractiu, advocat de professió i aparentment en bona posició social. Pilar no el coneixia en vida del marit. Tenen ocasió d'entrar en contacte amb motiu d'una trobada casual, en què comparteixen un departament d'un tren en un llarg viatge a la Cerdanya. Pilar va acompanyada de la seva filla i del seu fill malaltís, a fi de que es posi bo amb l'aire de l'alta muntanya. D'antuvi, Deberga s'enutja en veure que li caldrà compartir el departament amb aquelles desconegudes durant tantes hores. Com a home, però, s'interessa aviat per les dues dones, les quals primer considera germanes, la qual cosa denota la bona presència i joventut de Pilar (Oller, 1948: 567).

La situació psicològica de Dorothea i Pilar en conèixer el segon marit ve marcada en què ambdues es troben en un moment de frustració i depressió. Dorothea està decebuda del seu marit durant el viatge de noces i potser a conseqüència de la seva tristesa tampoc troba Roma atractiva. Pilar fa dos anys que és viuda i es troba incompresa, tant per la seva filla com pels seus cunyats, per la qual cosa no gaudeix gaire de les vacances. A més s'hi afegeix la preocupació per la salut del seu fill i també per la del seu pare que deixa a Barcelona molt malalt. És natural, doncs, que inconscientment en aquesta situació psicològica delicada enyori la presència d'un home fort que li faci costat més que més que el seu pare morirà aviat. Més tard el fet de descobrir que la fàbrica està a punt de fer fallida per la mala gestió del seu cunyat, la instigarà a descansar-se en Deberga, l'únic amb qui pot confiar, tot i que s'hi juga el seu propi pervindre i la seva reputació.

Deberga i Will incorporaran totes les qualitats, que mancaven als primers marits: joventut, simpatia, tindran món i alhora també reuniran totes

les condicions predestinades a entrar en conflicte amb el codicil: pobres i sense futur. Ambdós compartiran també el mateix interès per l'art, la qual cosa els confereix una aurèola de distinció especial, que tampoc tenien els primers marits. Així per primera vegada en llur vida, les protagonistes coneixen l'amor i l'atracció mútua en relació a un home. Aviat, però, ens assabentarem pel cunyat de Pilar, que Deberga, malgrat el seu atractiu, «és un gandul, un jugador, un tronera i un tronat» (Oller, 1948: 617). Més tard el mateix Deberga amb clara lucidesa cospa ben bé com la societat el defineix com a un: «gorrer i gandul» (Oller, 1948: 684). També serà el cunyat de Dorothea, el qui serà el més acèrrim crític de Will: «*to justify his aversion to a "young fellow" whom he represented to himself as slight, volatile, and likely enough to show such recklessness as naturally went along with a position unriveted by family ties or a strict profession.*» (Oller, 1977: 433). I fins al final continuarà opinant el mateix: «*Sir James never ceased to regard Dorothea's second marriage as a mistake.*» (Eliot, 1977: 577).

7 Rivals

Les relacions d'ambdues viudes amb llurs amants no estaran tampoc exemptes de gelosia amb motiu de suposades rivals. Els seus amors no declarats i ambigus estan predestinats a mantenir una relació difusa i indefinida, en la qual és molt fàcil que gelosia i equívocs facin acte de presència. Aquests vindran provocats sempre per l'home, la qual cosa frenarà l'energia i els sentiments necessaris per part de les viudes de donar un pas tan arriscat.

Dorothea atrapa dues vegades a Will amb Rosamond a soles a casa d'aquella. Ambdós comparteixen el gust per la música i es reuneixen sovint per cantar junts. Tot i que Rosamond està casada amb Lydgate, Dorothea es pensarà que existeix més entre els dos, ja que sempre els troba junts quan el marit és fora de casa. Irònicament serà Rosamond, la que comunicarà a Will l'existència del codicil (Eliot, 1977: 414) i també, més tard, serà la que desfarà el malentès i revelarà a Dorothea que Will només l'estima a ella (Eliot, 1977: 551), la qual cosa facilitarà que ambdós es confessin per fi llur amor.

El camí de Pilar fins a arribar als braços de Deberga transcorre més complicat. D'antuvi Deberga dubta entre la mare i la filla, sempre, però, considerant-les sempre com a distracció estival. Tanmateix alguns trets del caràcter d'Elvira, més eixuta i entonada que la mare, fan decantar-lo molt aviat cap a Pilar. L'idil·li muntanyenc es veurà aviat pertorbat per la presèn-

cia de Donya Pomposa, viuda Roig, una antiga amant de Deberga, la qual per a ell va ser només «*una llastimosa caiguda*» (Oller, 1948: 600). Aquesta trobada casual farà que Deberga se'n vagi de Puigcerdà més aviat del que havia planejat. Donya Pomposa sospita tot seguit de l'enamorament de Pilar per a aquell, per la qual cosa s'afanya a comunicar-li en mitges frases que Deberga no és de fiar. Una altra rival, en aquest cas no seriosa, serà també Fanny Nodier, una cantant francesa, la qual, quan és a Barcelona, se sol trobar amb Deberga. Naturalment aquesta relació no significa cap amenaça per la relació amb Pilar, l'existència de la qual ni se n'assabenta.

Més important a considerar és la rivalitat incipient que neix entre mare i filla, quan coneixen a Deberga. Per a Elvira serà el seu primer enamorament; d'antuvi Pilar albira a Deberga com a possible gendre. Aviat se li farà evident que els seus sentiments per a ell són d'una altra naturalesa. La mare sospita de l'enamorament de la seva filla i mira de sondejar-la, tot dissimulant els seus propis sentiments: «—*Precisament has posat el teu amor en l'home que més he desitjat per a tu.*» (Oller, 1948: 605). La filla, desconfiada, perquè recela que la seva mare també s'ha enamorat de Deberga, li fa jurar que és veritat el que acaba de dir. Pilar es domina i ho jura heroicament. Elvira, contenta, s'ho creu i «*I, si la filla no es refrena el primer impuls, cau de genolls als peus de sa mare i li demana perdó d'haver-la presa per rival ni un sol moment.*» (Oller, 1948: 606). Més tard, però, seguirà el consell dels seus oncles i es casarà amb el basc milionari deixant així el camí lliure per a la relació de Pilar i Deberga.

8 Entorn social

En aquestes relacions tan delicades d'amor no confessat i de problemes socioeconòmics seran les amigues, les que donaran l'empenta final per fer decidir a les protagonistes per l'amor en contra de la riquesa. L'entorn social de Pilar i Dorothea divergeix completament, però ambdues coincideixen en no tenir cap parent propinc amb qui puguin confiar-se plenament. Dorothea no té amigues íntimes, però sí un oncle (Mr. Brooke), una germana (Celia Chettam) i una coneguda (Rosamond). Amb l'oncle, tot i que hi està amb una bona relació, no hi té cap confiança ni donat el seu tarannà tampoc la comprendria. Celia està casada i té un fill, per la qual cosa no és imparcial i no veu en gaire bons ulls que la seva germana es torni a casar i perdi la fortuna, que ja comptava com a herència per als seus fills: «*I think it is very nice for Dodo to be a widow.*» (Eliot, 1977: 370). Tanmateix, l'autora s'apressa a advertir que amb aquesta opinió era l'única i la

resta de la gent pensava diferent: «*It will be well for her to marry again ... Of course the Chettams would not wish it.*», diu Mrs. Cadwallader al seu marit (Eliot, 1977: 371). Per a Will no representa cap dificultat de casar-se amb Dorothea sense fortuna, ja que durant tota la seva vida ha estat avesat a sofrir penalitats. Com a ironia del destí, la fortuna de Dorothea en part li hauria pertocat a ell per ser l'únic parent propinc de Casaubon.

Altra és la situació de Pilar, la qual al principi creu que Deberga gaudeix d'una bona posició. Pilar tindrà dues bones amigues, Clotilde Pons i Osita March; el marit d'Osita serà el qui més tard Pilar posarà davant de la fàbrica al lloc del seu cunyat. En aquest cas les amigues la impulsaran i recolzaran a buscar el contacte amb Deberga. Si Pilar s'hagués enamorat d'algun home ric, no hauria significat cap problema, però dissortadament Deberga disposa només d'una petita renda personal i el pitjor del cas no té la més mínima intenció de treballar a més d'estar avesat a dur una vida folgada.

Pilar no estarà en bones relacions amb la seva filla i el fill és massa petit per a comprendre els seus problemes. El posat sempre esquerp i distant de la noia envers ella se l'explicarà de la següent manera: «*se li presentà com un fantasma, al pensament, la sospita esgarrifosa que aquella fos la característica del fills concebuts sense amor.*» (Oller, 1948: 640) La relació amb el cunyat de part del seu marit, el qual li administra la fàbrica, serà tensa i antagònica, més que més quan Pilar comença a sospitar que els negocis van malament amb motiu de la mala gestió d'aquell. El marit d'una de les amigues, Genís Voltes, és gestor i serà el qui li descobrirà les trampes i mala gerència del cunyat i alhora li recomanarà que es busqui un advocat de confiança. Així és produïx la situació paradoxal que Deberga, com advocat, serà qui pot ajudar-la a posar en ordre els negocis des d'un punt de vista legal, però, per l'altra, la relació amb ell pot dur-la a perdre l'usdefruit. Aquesta situació ambigua l'autor la deixarà sense resoldre i convidarà al lector que participi a «*the pleasure of collaboration*» (Booth, 1970: 302). Oller en una carta a Víctor Català confessa que és conscient de les conseqüències fatals que podrien repercutir a la protagonista i potser a ell mateix si hagués presentat una resolució definitiva: «*L'efecte que podria produir al públic la vaguetat amb què està descrita al final de Pilar Prim, la rendició absoluta de la protagonista, per l'amenaça de la privació, a la unió il·legal amb l'home que li ha robat el cor. ... Teodor Llorente diu que el vulgus es preguntarà: "Però què va a passar?" i deplora, per tant, que jo no fos més explícit.*» (Oller, 1962: 391) En aquella època hauria estat impensable una solució intermèdia de viure junts sense casar-se, per la qual cosa la recepció, tant dels lectors com de la crítica, s'inclina a suposar allò que Oller no s'atreveix a expressar explícitament en atenció a la moral regnant

de l'època. Així ho va reconèixer un crític: «*El marit pot voler que la dona no contregui segones núpcies, però no pot evitar que sigui d'un altre home ... el marit encara hi perd, perquè el que hauria pogut realitzar-se lícitament es realitza d'una manera il·lícita.*» (Oller, 1962: 403). Com si volgués preparar als lectors per aquest final, Oller ja ha insinuat abans de passada i molt indirectament que el marit d'una de les amigues de Pilar, Clotilde Pons, està internat a un centre psiquiàtric, però que es rumoreja que té un amic: «*a la qual les males llengües penjaven un amant absolutament anònim*» (Oller, 1948: 657). La mateixa Pilar no s'ho creu, però després d'enamorar-se de Deberga, ja no la recriminarà, sinó al contrari l'envejarà, la qual cosa ja anunciarà el rumb que emprendreà la seva relació en el futur.

9 Solucions al dilema

A ambdues novel·les el nucli del problema no gira entorn de l'amor entre dos personatges, sinó de llur amor amb connexió amb diners. Aquesta trama apareix sovint a la literatura, però és corrent que siguin els pares els qui desheretin els fills i no, com en aquest cas, que sigui la gelosia del marit difunt la que impedeixi un desenllaç feliç. En el cas de Dorothea, aquest problema fomentarà encara més l'amor entre els dos amants: «*If I love him too much it is because he has been used so ill.*» (Eliot, 1977: 557)

En l'època, en què van ser escrites, aquest obstacle representava una dificultat gairebé insuperable, ja que la possibilitat de viure junts sense casar-se, no era de cap de les maneres tolerada per la societat. La mateixa George Eliot coneixia per pròpia experiència aquesta situació, ja que la dona del seu company G. H. Lewes no va accedir mai a divorciar-se. L'única sortida cal buscar-la només en el triomf de l'amor en detriment de la riquesa i de les convencions socials. Com hem vist més amunt, a *Pilar Prim* el final queda obert. La novel·la es clou amb què la protagonista va sola a casa de Deberga i s'acaba amb el següent comentari: «*Encara tremolà, tota, i de nou pensà a fugir ... aquella força fatal i misteriosa que ens empeny en els moments transcendents de la passió, llança la pobra dona, esmaperduda, a arriscar la sort de son obscur destí.*» (Oller, 1948: 694) L'autor deixa en suspens si es casaran o no, si Deberga es decidirà per fi a treballar i com reaccionarà la societat.

A ambdues novel·les el codicil no significarà cap obstacle seriós per decidir-se a favor de l'amant. Abans de conèixer el codicil, la intenció primigènia de Dorothea era la de no tornar a casar-se, dedicar-se a la beneficència i a administrar les seves possessions (Eliot, 1977: 380). Donada l'indole del testament, no tan restrictiva com el de Pilar Prim, hauria pogut

casar-se amb qualsevol altre, però la prohibició tan concreta i humiliant de Casaubon esperona i fortifica el seu amor latent per a Will a fi de redreçar la injustícia del seu marit envers aquell (Eliot, 1977: 557). La seva decisió de renunciar a l'herència comportarà també haver de separar-se dels seus parents i amistats i avesar-se a viure a un altre estil de vida (Eliot, 1977: 560). Tanmateix, Dorothea pot permetre's sense gaires problemes aquest pas, ja que disposa d'una petita renda pròpia, tot i que primer el seu oncle rumia de suprimir-li-la, però ho deixarà córrer en néixer el primer fill. Després de casar-se, van a viure a Londres, on Will es dedicarà a la política. Cal recordar aquí que els diputats a Anglaterra no van percebre cap sou fins el 1911 (Eliot, 1977: 576), per la qual cosa tota la família havia de viure de la petita renda de Dorothea. Aviat, però, tindran dos fills, els quals els faran reconciliar amb els seus parents de Middlemarch i més tard seran els hereus de l'oncle de Dorothea. Aquesta deixarà de banda els seus propòsits de dedicar-se a la beneficència, com ja l'autora havia pronosticat al pròleg: «*Here and there is born a Saint Theresa, foundress of nothing, whose loving heart-beats and sobs after an unattained goodness tremble off and are dispersed among hindrances, instead of centering in some long-recognisable deed.*» (Eliot, 1977: XIV)

10 Conclusions

1) A *Pilar Prim*, el codicil prohibeix de tornar a casar-se, igual amb qui, mentre que a *Middlemarch*, la restricció es limita només a Will.

2) Una diferència fonamental entre ambdues protagonistes és que al primer matrimoni Dorothea va casar-se enamorada al revés de Pilar, que ja d'entrada ho va fer-ho només per interès.

3) El desenvolupament psicològic de l'amor entre els dos amants és més profund i més ben perfilat a *Pilar Prim* que a *Middlemarch*; això s'explica en part perquè aquí és la única trama de la novel·la. Oller es concentra només en aquesta protagonista i el seu enamorament amb Deberga emmarcats en una metròpoli industrial mentre que a *Middlemarch* es retraten tots els personatges d'aquella petita ciutat provinciana rural com a protagonistes sense cap figura central que hi predomini.

4) Dorothea presenta un caràcter més fort, enèrgic i apassionat que Pilar; mentre que la primera és comparada amb santa Teresa, la segona jugant amb el seu nom i el seu temperament dèbil s'autodefineix com un «pilar ben prim».

5) Els trets principals dels segons marits poden resumir-se en què tenen la mateixa edat que les protagonistes i són pobres. La personalitat de

Deberga reuneix totes les qualitats que fan atractiu un home i és comprensible que no tan sols Pilar, sinó d'altres dones s'enamorin d'ell. Pel contrari, la figura poc agraciada de Will resulta bastant desdibuixada. L'autora suggereix que Dorothea, altruista per naturalesa, va casar-se amb ell pel desig d'afrontar el codicil i per llàstima, ja que Will havia estat molt maltractat pel destí.

6) El desenllaç de l'amor entre Dorothea i Will és descrit clarament i àdhuc la història va més enllà del casament, la qual l'autora narrarà en el «Finale» des d'un punt de vista autorial com a «home èpic», és a dir una èpica de «*intimacy and estrangement when we stress the word home*» (Eliot, 1977: 573). Així hem conegut a Dorothea de soltera i hem seguit el seu prometatge, casament i viduïtat i també continuarem participant en l'evolució del segon matrimoni amb dos fills i les reaccions de parents i amics després de la renúncia a l'herència de Casaubon. *Pilar Prim* començarà amb la coneixença de Deberga amb Pilar i la seva filla i s'acabarà amb la decisió de Pilar d'entregar-se a Deberga sense precisar res més concret; el final queda obert per no ferir la moral de l'època, però és evident que els serà denegat poder gaudir d'una «èpica domèstica».

7) El primer matrimoni no transcorrerà massa feliç malgrat la bona voluntat d'ambdues protagonistes, sobretot de Dorothea que va casar-se de grat. Ambdós marits es caracteritzaran per ser rics, egoistes i doblar l'edat de llurs mullers. El de Pilar s'interessarà només per la fàbrica i el de Dorothea per les seves investigacions negligint ambdós llurs joves esposes. Mitjançant el codicil llur egoisme es farà patent àdhuc més enllà de la mort.

8) Aquests codicils eren corrents a aquella època tant a Catalunya com a Anglaterra a fi d'evitar la dispersió dels béns o el seu traspàs fora de la família, ja fossin rurals o industrials. A *Middlemarch*, però, només ve motivat per la gelosia de Casaubon per Will.

9) Ni Pilar Prim ni Dorothea estan desconsolades per la pèrdua del marit, la qual cosa facilitarà el camí per a un enamorament ràpid. Dorothea es tornarà a casar al cap d'un any de viuda i Pilar al cap d'uns tres anys s'entregarà a Deberga. Pilar tindrà un fill i una filla, mentre que Dorothea no en tindrà cap del primer matrimoni, sí, però, dos fills del segon.

10) Les societats d'ambdues novel·les, tot i que presenten una estructura i un rerefons ben diferents, no estan preparades per acceptar el casament d'una viuda rica amb un home pobre amb la conseqüent renúncia de l'herència. Dorothea ho resoldrà marxant de Middlemarch. Oller, per la seva banda, deixarà entreveure i ho confirmarà en més d'una ocasió en diferents cartes, que els protagonistes es decidiran per mantenir el seu amor amagat.

Bibliografia

- Barker, Juliet (1994): *The Brontës*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Blake, Kathleen (1983): *Love and the Woman Question in Victorian Literature. The Art of Self-Postponement*, Totowa: Barnes & Noble.
- Boch, Gudrun (1976): *Studien zum englischen Provinzroman*, Heidelberg: Winter.
- Booth, Wayne, C. (1970): *The Rhetoric of Fiction*, Chicago: Chicago University Press.
- Eliot, George (1890): *Middlemarch*, Paris: P. Lévy.
- (1977): *Middlemarch*, New York: Knopf.
- Ellmann, Richard (1977): «Dorothea's Husbands», in: Eliot, George: *Middlemarch*, New York: Knopf, 750–765.
- Fisher, Philip (1981): *Making Up Society. The Novels of George Eliot*, Pittsburgh: Pittsburgh University Press.
- Haight, Gordon S. (1968): *George Eliot. A Biography*, Oxford: Clarendon.
- McSweeney, Kerry (1991): *George Eliot*, London: Macmillan.
- Milner, Ian (1968): *The Structure of Values in George Eliot* (Acta Universitatis Carolinae Philologica Monographica; 23), Praha: Univ. Karlova.
- Oller, Narcís (1962): *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona: Aedos.
- (1948): *Obres completes*, Barcelona: Selecta.
- Redinger, Ruby V. (1975): *George Eliot. The Emergent Self*, New York: Knopf.
- Reed, John R. (1975): *Victorian Conventions*, Athens: Ohio University Press.
- Stanzel, Franz K. (1989): *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Triadú, Joan (1955): *Narcís Oller*, Barcelona: Barcino.

Montserrat Adam Aulinas (Barcelona)

Característiques de morfologia verbal rossellonesa al sud dels Pirineus i el seu correlat en occità

1 Introducció

1.1 Propòsits de l'article

El present treball té dos propòsits principals*:

1. Donar a conèixer els trets de morfologia verbal que, durant el segle XX, han compartit el rossellonès i el nord del català central i no, en canvi, la resta d'aquest darrer dialecte.

Cal precisar que ens limitarem a aquells trets que tenen la particularitat de no ser propis, alhora, del dialecte català nord-occidental,¹ de manera que els trets seleccionats són aquells que, des del punt de vista del català central, poden veure's reforçats únicament pel seu veïnatge amb el nord.

Es pot avançar que diverses de les característiques estudiades han resultat tenir també correlat a l'occità.

2. Comparar el perímetre i el grau de realització que les característiques que s'examinen tenien a inicis del segle XX a la zona nord del català central –i, doncs, al sud de la frontera pirinenca– i els que hi tenen a l'actualitat.

1.2 Relació de les característiques que s'examinaran

Són cinc les característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (i no per la resta del català central o bé el català nord-occidental més general).

* La redacció d'aquest article s'inscriu en els projectes HUM 2004-01504/FILO (MEC: DGICYT) i HUM 2005-02821/FILO (MEC: DGICYT).

1 Encara que s'ha de dir que, malgrat que les característiques seleccionades no es troben d'una manera general al català nord-occidental, sí que alguna d'aquestes s'hi podia trobar en algun punt concret, bàsicament al seu extrem nord-oest – cosa que s'especificarà al text.

- Car. 1: Morf p-n = /i/ a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (ex. *canti*).
- Car. 2: Morf m-t = /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III (ex. *dormes*).
- Car. 3: Manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta de temps verbals (ex. *fúger ~ fugim ~ fugirè*).
- Car. 4: Manca d'extensió velar a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' (*som*).
- Car. 5: Epítesi [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. *dirè*).

L'explicació relativa a cadascuna d'aquestes característiques es troba als diferents apartats de § 2.

1.3 Dades que constitueixen la base del nostre estudi

1.3.1 Dades Alcover (1906–1928)

Per a l'examen de la situació lingüística dels inicis del segle XX, ens basem en Alcover (1906–1928), corpus que conté la conjugació de setanta-cinc verbs que l'autor va recollir en les seves excursions filològiques del període esmentat destinades a obtenir la morfologia verbal de tot el territori de la llengua catalana.

Els informants solien ser grups de nens o nenes de deu a catorze anys que ell reunia per fer-los conjuguar. Però cal dir que en algunes localitats també comptà amb població adulta –a voltes de manera única– i que sovint també eren presents en les entrevistes amb els infants els prohoms de la localitat que l'hostatjaven durant la seva visita i, ocasionalment, algun seminarista interessat en temes de la llengua.

Les dades d'Alcover (1906–1928) ens han servit per: (a) seleccionar les característiques que complien els requisits establerts i, doncs, calia examinar; (b) descriure com aquestes característiques es manifestaven als inicis del segle XX al nord del català central i al rossellonès; (c) si és el cas, fer al·lusió a altres dialectes.

Es pot també concretar que, per a les nou comarques del català central que han estat objecte d'estudi actual (cf. § 1.3.2), disposem de dades d'Alcover (1906–1928) en un nombre de vint-i-vuit localitats (cf. la taula següent; els nombres entre parèntesis corresponen a la numeració que tenia la població a Alcover (1906–1928). Els nombres no inclosos dins de parèntesis, a la numeració de la nostra investigació (1999–2003)).

Baixa Cerdanya: [BC]		
1 (14)	–	Puigcerdà
2 (18)	–	Martinet (municipi: Montellà i Martinet)
3	–	Bellver de Cerdanya
4	–	Meranges
5	–	Guils de Cerdanya
6	–	Fontanals de Cerdanya
7	–	Llívia
Ripollès: [R]		
8 (24)	–	Ripoll
9	–	Gombrèn
10 (22)	–	Ribes de Freser
11 (23)	–	Sant Joan de les Abadesses
12 (21)	–	Camprodon
13 (19)	–	Rocabruna (municipi: Camprodon)
14	–	Espinavell (municipi: Molló)
Garrotxa: [G]		
15 (25)	–	Olot
16	–	Sant Joan les Fonts
17	–	Oix (municipi: Montagut i Oix)
18	–	Tortellà
19	–	Besalú
20	–	Sant Esteve d'en Bas (municipi: la Vall d'en Bas)
21 (31)	–	Mieres
Alt Empordà: [AE]		
22 (27)	–	Figueres
23	–	Llers
24 (16)	–	Maçanet de Cabrenys
25 (17)	–	Capmany
26	–	Llançà
27 (20)	–	Cadaqués
28 (32)	–	L'Escala
29 (30)	–	Saus – Camallera – Llampaias (municipi: Saus)
Pla de l'Estany: [PE]		
30	–	Banyoles
31 (29)	–	Crespià

Baix Empordà: [BE]		
32 (40) –		La Bisbal
33 (44) –		Sant Feliu de Guíxols
34 –		Begur
Gironès: [Gi]		
35 (37) –		Girona
36 –		Canet d'Adri
37 –		Cassà de la Selva
La Selva: [S]		
38 (51) –		Caldes de Malavella
39 (36) –		Amer
40 (48) –		Lloret de Mar
41 (43) –		Arbúcies
(42) –		Sant Hilari Sacalm
(46) –		Tossa de Mar
(49) –		Blanes
Maresme (nord): [M]		
42 (50) –		Pineda de Mar
(53) –		Canet de Mar

Taula 1. Localitats investigades a les comarques del nord del català central indicades

1.3.2 Dades actuals (1999–2003)

Per a l'estudi de l'estat actual a la zona nord del català central de les cinc característiques seleccionades, ens fonamentem en dades que hem obtingut personalment en el període 1999–2000 a les comarques de la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Pla de l'Estany; i, l'any 2003, a les comarques del Baix Empordà, el Gironès, la Selva i nord del Maresme. El nombre de localitats enquestades ha estat quaranta-dues (per a les set primeres comarques esmentades, hem investigat dinou poblacions incloses a Alcover (1906–1928) per al mateix sector geogràfic més divuit d'addicionals; per a la Selva i el nord del Maresme, una selecció de cinc localitats de les nou que hi havia inclòs Alcover) (cf. taula 1).

Els informants han estat persones que tenien una edat de 50 a 60 anys en el moment d'iniciar el treball de camp (és a dir, l'any 1999), residents a

la localitat i amb pares nats a la comarca o en poblacions properes a aquesta. El nombre és de tres informants per localitat i la selecció fou feta seguint el procediment d'atzar estadístic.

Les dades obtingudes provenen, de manera principal, d'un *qüestionari*. L'enquestador iniciava una frase que l'informant havia de completar.² Les preguntes relatives a cada característica que calia examinar estaven repartides aleatòriament a diferents punts del qüestionari esmentat, que incloïa més de set-centes preguntes relatives a diversos aspectes de morfologia.

També es disposa de dades procedents d'una *conversa dirigida*, que tenia lloc a la part final de l'entrevista, i que estava preparada bàsicament per obtenir formes de 1a pers. sing. del present d'indicatiu. Igualment, comptem amb realitzacions obtingudes de la *parla espontània* de l'informant que vam tenir ocasió de recollir gràcies al contacte que hi mantinguérem amb motiu de la realització de l'entrevista.

1.3.3 Altres fonts

Com s'acaba d'assenyalar (cf. § 1.3.1 i 1.3.2), hem fonamentat la nostra anàlisi sobre el català en el corpus de dades obtingudes *in situ* d'Alcover (1906–1928) i en les que hem recollit personalment al nord del català central (1999–2003).

Pel que fa a informació igualment relativa a la realització de les característiques, en algun cas i de manera addicional fem al·lusió a altres fonts: Fouché (1924 a; b), *DECat*, Alcover (1909).

Per a les dades de l'occità –que hi incloem de forma complementària– la font ha estat estrictament bibliogràfica. Ens referim aquí a Ronjat (1930–1941) i a Alibèrt (1976) – en aquest darrer cas, l'autor es limita al parlar llenguadocià, com és sabut.

1.4 Classes verbals

La classificació verbal aquí emprada inclou les tres classes verbals principals: classe I (*cantar*), classe II (*batre*), classe III (*dormir*). Es fa també esment de la subclasse [II, +ext.],³ constituïda per aquells verbs en què en català

2 Exemples d'aquestes frases són: «Tu dormiràs tota la nit perquè, a la nit, tu normalment sempre _____», «Jo quan tinc gana sempre _____».

3 Sobre la possibilitat de subdividir la classe II tenint en compte la presència d'extensió velar /g/, cf. Viaplana (1984: 398).

estàndard es troba una extensió velar /g/ al present de subjuntiu (ex. *pregui, cregui*), l'imperfet de subjuntiu (ex. *preguessis, creguessis*), la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (*prenc, crec*), el participi regular (ex. *cregut*) i la 1a pers. plu. de l'imperatiu (ex. *preguem, creguem*). Dins d'aquesta subclasse, els verbs amb arrel infinitiva acabada en [-w] (ex. *creure*) els ajuntem dins del que anomenem subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.].

D'altra banda -i encara que aquí no s'escaurà de parlar-ne-, els verbs incoatius constitueixen la subclasse [III, +ext.] (ex. *partir*).

Finalment, resten els verbs irregulars (ex. *ser*).

1.5 Formes verbals examinades per a cada característica

Per tal de poder fer una valoració adequada sobre la realització de les característiques estudiades, es va preveure prendre en consideració per a cadascuna les dades de diversos lexemes verbals (i temps i persones verbals, si és el cas). El tipus de característica va determinar l'estratègia a seguir per a la selecció dels ítems verbals que calia examinar (cf. Adam, 2002b: § 2.1.1.7).

Indiquem aquí en nota les formes verbals que es van incloure al qüestionari de 1999–2003 per a cadascuna de les cinc característiques que aquí es presenten. Es va procurar que es tractés de verbs que es trobessin també dins del corpus d'Alcover (1906–1928) per tal que l'anàlisi comparativa entre les dades actuals i les dades d'Alcover esmentades es pogués fonamentar en formes verbals homòlogues. El nombre total de les preguntes del qüestionari aquí utilitzades és de noranta-set.⁴

4 Per a la característica 1, es va incloure al qüestionari la 1a pers. sing. del PI dels verbs: *cantar, menjar, pensar* (classe I); *batre, perdre, rebre* (classe II general); *conèixer, dir, dur, entendre, poder, valer* (subclasse [II, + ext.]); *dormir, morir, llegir* (classe III); i dotze verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (tots els que es poden considerar bàsics d'aquest subgrup i que, d'altra banda, eren de bon elicitar; ex. *beure, riure*). Cal fer constar que a Alcover (1906–1928) només hi havia dades d'un sol verb de la classe I (*cantar*).

Per a la car. 2, es va demanar la 2a pers. sing. del PI dels mateixos verbs que acabem d'indicar per a les classes II i III, amb la supressió dels de la classe I i del verb *conèixer* (per raons fonològiques aquest darrer) i l'addició de *prometre*.

Quant a la car. 3, es va demanar l'infinitiu de: *cosir, eixir, fugir, bullir, collir, munyir, tenyir*; i diversos temps verbals de *córrer, conèixer, créixer, merèixer, néixer, plànyer, entendre, prendre* i *dependre*.

Finalment, per a la car. 4 el qüestionari va incloure la 1a pers. sing. del PI del verb *ser*; i, per a la car. 5, l'infinitiu dels verbs *dir, dur, fer* i *ser*.

També es pot remarcar que el fet que es poguessin avaluar, en general, diverses formes verbals per a cada característica permet obtenir la gradació de la manifestació de cadascuna a les diferents localitats. Als apartats de § 2 s'inclouen comentaris relatius a aquest grau de realització i a la possible coexistència de solucions amb la característica i sense en una mateixa localitat.⁵

2 Anàlisi de les característiques

2.1 Morf p-n = /i/ a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu (ex. *canti*)

2.1.1 Descripció lingüística

El català presenta actualment un sistema de desinències de 1a pers. sing. del present d'indicatiu en part diferent segons el dialecte. Al rossellonès, el morf és /i/, de manera que tenim formes com *canti* 'canto', *dormi* 'dormo'.

Gulsoy (1993: 449–480) tracta de l'aparició d'aquest morf /i/ al català. Segueix la tesi que havia assenyalat Coromines (1943–45: 168),⁶ la qual, en les seves línies essencials, és la que havia establert L. Sütterlin (1896) per a la /i/ del provençal.⁷ En síntesi, l'origen es trobaria en els verbs que havien conservat la iod llatina (ex. TIMEO, *COPRIO (< COOPERIO)); cf. Gulsoy (1993: 456).⁸

-
- 5 A Adam (2002b) es presenta també en mapes la informació relativa al grau de manifestació de la característica. A l'article present ens hem limitat a mapificar les línies isoglosses (mapes 1 i 2 a l'annex cartogràfic) o bé el nombre absolut de trets que es troben a cada població (mapa 3) – en el cas d'aquest darrer mapa, oferim el detall parcial de cinc de les nou comarques examinades (concretament, es tracta de les més properes a la frontera pirinenca).
 - 6 Es pot trobar també reproduïda fidelment en la traducció catalana que Coromines el 1971 presenta del seu estudi sobre les *Vides de Sants Rosselloneses* (p. 317).
 - 7 Per a d'altres teories sobre l'origen d'aquesta /i/, vegeu-ne un resum a Gulsoy (1993: 452, 457–464).
 - 8 Aquest autor (Gulsoy 1993: 471) també descriu la major concreció que M.-Kniazzeh i Neugaard (1977) van fer de les indicacions de Coromines: un cop fixada la /i/ als verbs que en llatí presentaven iod (ex. *temi*, *dormi*, *obri*), la -i s'hauria estès a verbs com *parle*, *alegre*, en què havia sorgit una -e de suport, la qual, en els dialectes orientals, tenia el problema de no distingir-se fonèticament de la -a de la 3a pers. sing. per la seva posició en síl·laba àtona; també s'hauria difós /i/ als verbs de les classes verbals II i III, amb la qual cosa s'aconseguiria també aquí fer la distinció entre les persones 1a i 3a, les quals en aquestes classes verbals presentaven originàriament en català Ø. I, finalment, hauria aparegut en els verbs de la classe I en els quals no hi havia el problema de distinció entre les persones 1a i 3a (ex. 1. *cant*, 3. *canta*).

El mateix autor (p. 466, 476) assenyala que, tot i compartir l'occità i el rossellonès l'origen d'aquesta /i/, la seva aparició s'hauria efectuat de manera independent en ambdues llengües.⁹ En aquest punt cal fer esment de Blasco Ferrer (1985: 68–73), el qual –en contrast amb el que acabem d'indicar– considera que la /i/ del rossellonès és un préstec de l'occità; Alsina (1988–89: 90) també ho creu bastant probable.¹⁰

Pel que fa a la llengua catalana, la característica aquí examinada a més a més de trobar-se al rossellonès –com ja hem indicat– podia aparèixer al sector nord del català central (cf. § 2.1.2 i 2.1.3).

2.1.2 Presència de la característica al rossellonès (dades Alcover 1906–1928)

Les dades d'Alcover (1906–1928) mostren clarament la presència d'aquesta característica al rossellonès. En aquest dialecte, d'altra banda, la /i/ no es trobava només a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu sinó que podia aparèixer també en altres temps verbals: bàsicament a l'imperfet d'indicatiu de la classe I i a l'imperfet de subjuntiu de totes tres classes verbals (en algun cas, també a l'imperfet d'indicatiu de les classes verbals II i III i al condicional).

Pel que fa al present d'indicatiu, a les classes verbals principals el morf /i/ hi apareixia com a solució única. Quant als verbs del que hem anomenat subclasse [II, +ext] (ex. *prendre*) (cf. § 1.4), es podien localitzar en el temps esmentat formes amb /i/ final o bé formes amb l'extensió velar (Es pot especificar, encara, que per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse esmentada (ex. *coure*), a l'Alta Cerdanya i a l'extrem sud-est del Rosselló (Argelers) no es trobaven les formes amb /i/ sinó les que presenten extensió velar –és a dir, hi havia, per exemple, *coc* però no *coui*).

9 En el cas del rossellonès, s'hauria produït al primer quart del segle XIV i, a l'occità, a la segona meitat del segle XII. Gulsoy parteix aquí de les observacions sobre la datació del tret al rossellonès que aporten M.-Kniazzech i Neugaard (1977), i també d'un comentari d'Alart (RLR 7, 1875: 43). D'altra banda, considera que la causa d'aquesta diferència cronològica seria l'existència d'alguns desenvolupaments particulars en el sistema de cada llengua, els quals detalla (cf. Gulsoy (1993: 475–476, 478)).

10 Quant a Fouché (1924a: 104), cal dir que, malgrat que explica el sorgiment de la /i/ de manera diferent al que, uns anys després, proposarà Coromines, els seus mots no semblen atribuir-la a préstec occità sinó que en justifica l'aparició dins del propi sistema lingüístic català.

2.1.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), el morf /i/ de la 1a pers. sing. del PI s'estenia a inicis del segle XX cap a algunes comarques del sud de la frontera pirinenca: la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa (no, però, més al sud d'Olot) i la part nord de l'Alt Empordà.¹¹

Aquesta solució podia coexistir en una mateixa localitat amb les formes amb /o/, pròpies de la varietat més general del català central; a la Baixa Cerdanya i a Cadaqués, però, es manifestaven de manera molt predominant les formes amb /i/. (En el cas de poblacions que, a més a més de trobar-se a la franja nord geogràfica que hem indicat, pertanyien al bisbat de Girona, hi podien fer també acte de presència formes amb una epítesi [k] final (ex. *càntic* o *càntoc*).

Es pot indicar així mateix que, per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, + ext.] (ex. *coure*, *creure*), només va aparèixer la /i/ a 1PI als sectors geogràfics del nord-est del Ripollès i del nord-oest de l'Alt Empordà (i, encara, en coexistència amb les formes amb extensió velar).

Quant a la presència de la característica en altres temps verbals, es pot fer esment només d'un aïllat *éric* (1 Imp. Ind. 'ser') a Olot.

2. Dades actuals (1999–2003): Al llarg del segle XX aquesta característica ha tingut una disminució important a la zona del sud de la frontera pirinenca. L'hem trobat actualment a les diverses localitats de la Baixa Cerdanya enquestades (encara que s'ha d'indicar que, a Fontanals de Cerdanya, només es va poder obtenir de la «parla espontània» (cf. § 1.3.2)); pel que fa a l'Alt Empordà, s'ha localitzat només a Cadaqués; al Ripollès, sols s'ha registrat a Espinavell (Molló); i no s'ha trobat a cap de les poblacions enquestades de la Garrotxa.

El grau de manifestació d'aquesta característica no ha estat igual a totes les localitats en què ha aparegut. La major presència s'ha trobat a Cadaqués i a Meranges (Baixa Cerdanya). I, la menor, a Bellver (Baixa Cerdanya) i a Espinavell (nord-est del Ripollès) – a més a més del cas comentat de Fontanals de Cerdanya.

11 En el mapa que Alcover inclou al primer fascicle del DCVB, corresponent al 1926, s'indica amb molt detall el traçat de la isoglossa que marcava aleshores el límit sud de la /i/ d'1PI de la classe verbal I. La línia deixava al nord la comarca de la Baixa Cerdanya, la població de Ripoll (al Ripollès), les localitats d'Olot i Tortellà (a la Garrotxa) i les localitats d'Albanyà, Sant Llorenç de la Muga, Pont de Molins, Mollet d'Empordà, Selva de Mar i Cadaqués (a l'Alt Empordà).

Assenyalem també que encara es pot manifestar la /i/ en alguns verbs de la subclasse [II, +ext.] (ex. *coneixi* ‘conec’, *vali* ‘valc’), però ja no per als verbs del subgrup [-w] de la mateixa subclasse (amb l'excepció d'un aïllat *complaui* localitzat al nord-est del Ripollès – corresponent a un verb poc emprat).

2.1.4 Breu referència a l'occità

Aquesta característica és també pròpia de l'occità.

Per al detall de les localitzacions del tret en aquesta llengua, cf. Ronjat (1930–1941: § 554) i Alibèrt (1976: § 98–130). Gulsoy (1993: 451) fa una sinopsi dels límits del morf /i/ a la llengua esmentada:

En el domini occità la -i té ús a la regió de Provença, a Niça i a Marsella, i a bona part del Llenguadoc: Narbona, el Donasà, el País de Foix, Carcassona, Besiers, i a l'Albigès, Tolosa, Montalban, i a la major part del territori gascò-bearnès; i la -e (pronunciada ə en alguns punts), a l'oest de Provença, a Montpeller i la seua rodalia, i a gran part de Roergue i la zona llemosina.

Veiem doncs com, a les contrades d'aquella llengua que limiten amb el rossellonès, els correspon /i/.

2.2 Morf m-t = /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III (ex. *dormes*)

2.2.1 Descripció lingüística

El català mostra el morf m-t = /a/ per a la 2a pers. sing. del PI de la classe verbal I (realitzada [ə] en els dialectes orientals i [e] en els occidentals). Aquest és el resultat de l'evolució fonètica des del llatí al català per a aquesta classe verbal ja que la caiguda de vocals posttòniques finals no va tenir lloc quan aquesta era -A (ex. CANTAS > *cantes*).

Per a les classes verbals II i III, però, en les quals la vocal de la síl·laba final àtona dels seus ètims era -E o bé -I, les lleis fonètiques del pas del llatí al català van conduir a la pèrdua d'aquesta vocal. Així, tenim en català les formes *bats* (< BATTIS), *dorms* (< DORMIS). Aquí tractem, però, del fet que, en algunes zones, el morf /a/ es troba també a les classes verbals II i III (ens referim a formes com *bates*, *dormes*).¹²

12 Es pot apuntar també que Pérez Saldanya (1998: 121, nota 6), per a les zones en què es troba /a/ en els verbs de les classes II i III –l'autor fa referència concretament al rosse-

Fouché (1924a: 106–107) creu que l'aparició d'aquesta /a/ a la 2a pers. sing. del present d'indicatiu de les classes verbals II i III es deu a l'analogia amb els verbs de la classe I (ex. *cantes*) i amb aquells de les classes II i III que presentaven epètesi (ex. *cuses*, *floreixes*).

En addició als comentaris de Fouché, volem assenyalar aquí el suport que la realització amb /a/ de 2PI de les classes verbals II i III podria haver trobat també en el fet que, a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu, hi hagi un morf de p-n vocàlic final –ens referim aquí al morf /i/–. La correlació esmentada ens ha estat suggerida en observar que, per als verbs del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.], la desaparició de la /i/ a 1PI substituïda per l'extensió velar (ex. *coni* → *coi*) ha comportat també que hi desaparegués la car. 2 (ex. *coies* → *cous*) (cf. § 2.2.2 i 2.2.3). La tendència seria, doncs, que les persones 1a i 2a indicades coincidissin en el nombre de síl·labes i el patró accentual.¹³ (Cal puntualitzar que, malgrat que el català del Principat també compta amb un morf vocàlic per a la 1a pers. sing. del PI de les classes verbals II i III [es tracta d'/o/], no és així per a la subclasse verbal [II, +ext.], en la qual trobem formes velaritzades. Aquesta diferència podria haver significat un major suport al rossellonès per a la característica que aquí s'examina.)

La característica que aquest apartat estudia es pot trobar al rossellonès i al nord del català central (cf. § 2.2.2 i 2.2.3). D'altra banda, tot i que no és un tret del català nord-occidental, n'hi pot haver alguna localització aïllada i dispersa (d'una manera més evident al seu extrem nord-oest).

2.2.2 Presència de la característica al rossellonès

És el rossellonès la zona del domini lingüístic on la característica aquí estudiada es manifestava plenament. Deixant de banda la subclasse [II, +ext.] –en què aquestes formes verbals coexistien amb les corresponents sense /a/–, a la resta de les classes verbals hi apareixia com a solució única (amb

llonès–, considera aquesta /a/ juntament amb la -s següent un morf de 2a persona singular (en comptes de considerar /a/ un morf de mode-temps (PI) i /z/ el morf de 2a pers. sing.).

13 També es pot assenyalar que, des de la morfologia natural, s'explicaria bé l'aparellament formal entre les persones 1a i 2a enfront de la 3a pers. que trobem en aquesta zona a les classes II i III. Es considera que és la 3a persona la que és més bàsica des d'un punt de vista semàntic i funcional (i, doncs, això quedaria reflectit en la seva forma més simple respecte a la de les altres dues persones) (Sobre el caràcter més bàsic que la morfologia natural postula per a la 3a pers. respecte a les pers. 1a i 2a, cf. Mayerthaler [1988: 21], Wheeler [1993: 172], Pérez Saldanya [1998: 25]).

només alguna excepció puntual d'aquesta darrera particularitat a l'Alta Cerdanya).

Al sud-est del Rosselló (Argelers) i a l'Alta Cerdanya, quan es tractava d'un verb del subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] no hi havia pràcticament en cap cas el morf /a/ de què aquí tractem. (Sobre la manca d'/i/ al morf p-n d'1PI en aquestes mateixes comarques per al subgrup verbal esmentat, cf. § 2.1.2.)

2.2.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), a inicis del segle XX podem trobar /a/ (= [ə]) com a morf de p-n per a 2PI de les classes verbals II i III a les comarques del nord del català central (Baixa Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Pla de l'Estany, Alt Empordà, nord del Baix Empordà i també al Berguedà). Sovint, per a un mateix verb, coexistien les formes amb aquest morf i la solució més general del català central; a Cadaqués, en canvi, s'hi trobaven únicament les formes amb el tret. (També en algun cas es podia trobar al sud del Baix Empordà, a la Selva, al nord del Maresme, a Osona i al Bages.)

Per al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] la característica apareixia bàsicament al nord-est del Ripollès i al nord-oest de l'Alt Empordà¹⁴ (cf. § 2.1.3 (1.) per a la localització del morf de p-n =/i/ per al subgrup esmentat a la mateixa zona.)

2. Dades actuals (1999–2003): Pel que fa aquesta característica, i limitant els nostres comentaris a les nou comarques que hem investigat actualment (cf. § 1.3.2),¹⁵ es pot assenyalar que, respecte als inicis del segle XX, aquest tret sembla haver-se conservat en uns nivells força similars i importants en el cas de la Garrotxa, el nord-est del Ripollès i Cadaqués. A la Cerdanya, a part de l'Alt Empordà i al nord del Baix Empordà, hauria minvat. I, quant a la resta de l'àrea examinada, també hauria disminuït però cal dir que, en aquest cas, el grau era ja baix als inicis del segle XX.

Podem especificar a més a més que, al Baix Empordà, al Gironès, a la Selva i al nord del Maresme –i també en sis altres localitats enquestades d'un total de vint-i-quatre pertanyents al Ripollès, l'Alt Empordà o el Pla

14 Hi havia l'única excepció d'un *comes* a Martinet (oest de la Baixa Cerdanya).

15 Manquen, doncs, dades actuals de la resta de comarques del català central en què, als inicis del segle XX, es podia trobar el tret, ja fos d'una manera rellevant (Berguedà) o bé només ocasionalment per a algun verb (Bages, Osona).

de l'Estany–, actualment hem pogut constatar el tret només per al verb (*batre*).¹⁶ A Lloret de Mar (zona costanera de la Selva) no ha aparegut la característica per a cap dels verbs demanats. (Per a la relació de verbs que incloïa el qüestionari en el cas d'aquesta característica, cf. nota 4.)

També es pot assenyalar que no ha aparegut enlloc el tret lingüístic per al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (cf. § 2.1.3 (2.) per a un comportament semblant en el cas de la car. 1.)

2.2.4 Breu referència a l'occità

Quant a l'occità, Ronjat (1930–1941: § 555) constata la vigència a la llengua contemporània del tret que s'examina en aquest apartat. Indica també, però, que en la llengua provençal antiga la desinència de la 2a pers. sing. del PI de les classes II i III era -s; es trobava l'element vocàlic davant de la consonant esmentada (-es) només en verbs en què la vocal calia com a epètesi. L'autor assenyala que l'aparició d'aquest tret a l'occità pot datar del segle XIV o, fins i tot, ser anterior.

També Alibèrt (1976: § 98–130) indica -es per als verbs model *batre* i *sentir*. I el mateix per a verbs com *beure*, *caire* 'caure', *còire* 'coure', *dòler* 'doldre', etc. (Es pot especificar que en occità aquests darrers verbs no presenten formes velaritzades a 1PI.)

2.3 Manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta de temps verbals (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*)

2.3.1 Descripció lingüística

Tractarem en aquest apartat dels verbs que presenten infinitius rizotònics acabats en *-er* i que tenen vocal temàtica /i/ a la resta de temps verbals. Dins del domini de la llengua catalana, és una característica bàsicament del rossellonès (cf. § 2.3.2).

Des d'una anàlisi sincrònica actual, creiem adequat considerar aquests verbs pertanyents a la classe III.¹⁷ Per a aquesta adscripció, cal només am-

16 La inusualitat del verb *batre* podria explicar el manteniment més important del tret lingüístic en aquest lexema – es pot especificar que el qüestionari feia referència al significat del verb relacionat amb les feines del camp.

17 Aquesta proposta representa una novetat respecte al tractament descriptiu que han rebut aquests verbs fins a l'actualitat: Fouché (1924a: 120) i Pérez Saldanya (1998: 50) s'hi han referit com a verbs de la classe II.

pliar a la classe III la possibilitat de tenir infinitius rizotònics (és a dir, sense vocal temàtica) com ja s'esdevé a la classe II (ex. *batre*). L'element [ə] de la desinència seria una epèntesi.

Els verbs que presenten aquesta particularitat al rossellonès són, en primer lloc i principal, un grup provinent de verbs llatins en -ĔRE. Fouché (1924a: 120) assenyala: *cùller* (< COLLIGĔRE), *cúser* (< CONSUĔRE), *fúger* (< FUGĔRE), *júnyer* (< JUNGĔRE).

Pel que fa a l'origen d'aquests infinitius, Coromines els considera continuació directa de les formes llatines corresponents, mentre que a la resta de formes del mateix verb s'evidenciaria el canvi de paradigma (cf. *DECat* IV, 221a, 16–43 [s.v. *fugir*]; IV, 922a, 16–31 s.v. [*junyir*]; II, 831b, 41–53 [s.v. *collir*]). (Es pot assenyalar que altres autors [Moll (1952: § 300); Lloret (2002: 350, nota 5)]¹⁸ han considerat que aquests infinitius havien adoptat també en un primer moment /i/ temàtica –com s'ha esdevingut a la resta del paradigma– i, més tard, hi hauria hagut altra volta retorn d'aquests infinitius cap a les formes en *-er* (a causa de l'analogia amb infinitius d'aquest darrer tipus).)

Basant-nos en el pressupòsit de Coromines, interpretem que els infinitius en *-er* que també poden trobar-se per a alguns verbs en -IRE llatí –com *bùller* (< BULLIRE)– denoten que aquests darrers verbs haurien també fet ús del model paradigmàtic que acabava de sorgir en els verbs de tipus *fúger* (és a dir, *-er* a l'infinitiu i /i/ a la resta del paradigma).

Cal, d'altra banda, assenyalar que, segons Fouché (1924a: 121), per als dos tipus de verbs esmentats és també possible trobar al rossellonès infinitius en *-ir*.

Finalment, indiquem que, entre els verbs en -ĔRE, hi incloem el verb *córrer* (< CŪRRĔRE) ja que també presenta el paradigma descrit (cf. § 2.3.2).¹⁹

18 Lloret (2002: 347–348) considera que la causa del canvi cap a la classe III en aquests verbs es deuria a problemes fonològics existents a l'hora d'efectuar l'aplec entre el final d'arrel i el morf /r/ d'infinitiu (ex. **fugre* ['fuʒrə]). Cal assenyalar que hi podria haver altres explicacions per justificar el canvi de classe en els verbs que aquí ens ocupen; alguns autors han fet comentaris sobre el canvi de classe verbal de la II cap a la III en els verbs catalans (cf. Adam [en premsa]: nota 86), on es fa esment d'aquests autors).

19 Un cas més específic és el de verbs com *conèixer*, *crèixer* (entre d'altres similars amb final d'arrel en fricativa prepalatal).

La seva particularitat és que, malgrat que poden presentar al rossellonès vocal temàtica /i/ en els temps altres que l'infinitiu, s'hi troben amb una coexistència important les formes originàries corresponents de la classe II – això fa que no considerem adequat referir-nos en aquest cas a canvi de classe verbal.

Hi ha al rossellonès, encara, segons Fouché (1924a: 84, 109) vocal temàtica /i/ a

Ja hem comentat que, dins del català, el tret lingüístic que examinem en aquest apartat és propi del rossellonès; aquest tret s'estén també al nord del català central (cf. § 2.3.2 i 2.3.3). D'altra banda, es pot fer referència a la particularitat que, malgrat que no és una característica general en català nord-occidental, sí que pot aparèixer al seu extrem nord-oest (*fuire*, *bulldre*, *culldre*) i a punts del Pallars Sobirà i el Pallars Jussà (*fuire*) –en una modalitat, doncs, amb epèntesi [ə] posterior–. La resta del paradigma d'aquests verbs era amb /i/ temàtica.²⁰

2.3.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons les dades d'Alcover (1906–1928), tenim constància al rossellonès de les realitzacions infinitives en ´er següents: *büller*, *cüller*, *cúser*, *crúixer*, *fúger*, *ixer*, *múnyer*; a la resta del paradigma d'aquests verbs la vocal temàtica era /i/. (També es pot precisar que hi havia preponderància per a aquests verbs de les formes infinitives en ´er i poca presència de les corresponents en -ir²¹ (cf. a § 2.3.1 la informació de Fouché sobre l'existència al rossellonès d'aquests darrers infinitius); a la resta de persones verbals hi havia per a aquests verbs sols formes amb /i/ temàtica.)

Quant al verb *córrer*, Alcover (1906–1928) registra per al rossellonès un ús exclusiu de la forma infinitiva en ´er. A la resta del paradigma, la vocal temàtica fou /i/, només amb comptades excepcions.²²

diversos temps verbals excepte a l'infinitiu per a *defendre*, *dependre*, *entendre*, *prendre*, *vendre*. El mateix indiquen les dades d'Alcover (1906–1928) per a *prendre* i *entendre*. Però l'aparició d'/i/ temàtica per a aquests verbs podria estar relacionada amb altres factors (cal tenir en compte que poden aparèixer també en altres dialectes, tant antigament com a l'actualitat). S'han considerat analògiques de les corresponents dels verbs *tenir* o *venir* (Fouché 1924a: 109; *DECat*, VI, 413b, 29–30; Pérez Saldanya (1998: 196)). El darrer autor esmentat creu que l'analogia es pot deure al fet que els verbs *tenir* i *venir* tenen una conjugació mixta i presenten també, com els verbs assenyalats, un radical acabat en nasal.

Es pot afegir que, ni als inicis del segle XX ni a l'actualitat, no han aparegut al sector estudiat del nord del català central les formes esmentades del tipus *prenim*, *entenim*.

- 20 Amb algunes excepcions molt puntuals, les quals fan referència al participi; concretament, tenim [fu]´yut] a Bonansa i a Pont de Suert i *collgut* a Tamarit de Llitera i a Benavarri.
- 21 Les formes infinitives corresponents en -ir van aparèixer només –i ocasionalment– en algunes poblacions de l'Alta Cerdanya, a Argelers i a Prada.
- 22 En aquest sentit, s'ha d'assenyalar només que, per al participi, en alguna població es registrà *corrigit* en comptes de *corrit*, i que es localitzà *corregut* en dues poblacions de l'Alta Cerdanya i a Prats de Molló. Quant als altres temps verbals, hi havia algun cas

2.3.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Als inicis del segle XX, a partir del corpus d'Alcover (1906–1928) podem apreciar com la característica de què aquí tractem es podia trobar en algun sector del nord del català central per als verbs *cosir*, *eixir*, *fugir*, *cruixir* i també *córrer*.

S'ha de fer l'observació que, quan el tret apareixia a les comarques del bisbat de Girona (i també als diversos sectors del Ripollès, tant si pertanyen com no al bisbat esmentat), l'infinitiu rizotònic solia presentar la desinència en *-(e)re* (= [ə]rə]). La desinència *-er* (= [ə]) apareixia, en general, a les poblacions situades més a prop de la frontera, i també a Cadaqués. (Cal recordar que precisament al bisbat de Girona els infinitius com *néixer* presenten realitzacions del tipus *néix(e)re*.)²³

Es pot assenyalar que, per a la característica objecte d'estudi en aquest § 2.3 –és a dir, manca de vocal temàtica a l'infinitiu i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma–, el perímetre era diferent segons el verb pres en consideració:

L'extensió més important d'aquest tret era per al verb *fugir*. Efectivament, l'infinitiu rizotònic (*fúger* o *fúg(e)re*) es va localitzar a vuit comarques del nord del català central.²⁴ Cal assenyalar, però, que en alguns casos es trobava ja en coexistència amb la forma infinitiva del català central més general (*fugir*).²⁵

Ocupava el segon lloc en extensió geogràfica la realització de la característica per al verb *córrer* –és a dir, hi havia el paradigma *córrer* ~ *corrim*–. Es localitzava a les quatre comarques costaneres del nord del català central.²⁶ Arreu es va trobar l'infinitiu rizotònic *córrer*. Pel que fa a la resta de temps verbals, es podien trobar en alguns casos formes alternants.²⁷

puntual de vocal temàtica *e* en alguna localitat de l'Alta Cerdanya o a Canet del Vilatge (Rosselló).

23 Per als infinitius del tipus *néix(e)re*, cf. Adam (2004).

24 Aquestes comarques són: la Baixa Cerdanya (Puigcerdà; no, però, a Martinet), nord-est del Ripollès, Garrotxa, Pla de l'Estany, Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès i la Selva.

25 Això s'esdevenia especialment al nord-est del Ripollès i a la Selva. En algunes poblacions d'aquesta darrera comarca (Sant Hilari Sacalm, Caldes de Malavella, Blanes), a més a més, hi va aparèixer ja només *fugir*.

26 Ens referim a l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Selva i el nord del Maresme (en el cas de la Selva, apareixia al seu sector est).

27 S'observa com, al costat de les formes amb /i/ temàtica –coincidentes amb el rossellonès–, hi havia també alguns casos en què el verb presentava les formes de les comarques veïnes del mateix bisbat de Girona (ex. *correm*), o bé les del català central més

Els altres verbs en què es va constatar la característica la presentaven en una extensió territorial menor. Així, per al verb *cosir*, es localitzava en alguna població del nord de l'Alt Empordà (Maçanet de Cabrenys [*cúser*, *cús(e)re*], Cadaqués [*cúser*]). A la Baixa Cerdanya, hi havia l'infinitiu *ixer* 'eixir'. I l'infinitiu *crúix(e)re* es féu constar per a Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà).

2. Dades actuals (1999–2003): Al nord del català central, hem trobat actualment la característica per als verbs *fugir*, *córrer* i *munyir*. No, en canvi, per als altres que hem examinat: *collir*, *tenyir*, *bullir*, *cosir* o *eixir* –recordem que per als dos darrers s'havia localitzat la característica als inicis del segle XX a part d'aquesta zona (cf. § 2.3.3 (1.)).

Quant al verb *fugir*, s'ha trobat actualment l'infinitiu rizotònic per a la Baixa Cerdanya (concretament a les poblacions més properes a la frontera estatal), Espinavell (Molló [nord-est del Ripollès]), nord del Pla de l'Estany, Alt Empordà i Baix Empordà (en la forma *fúger* a Cerdanya i a Cadaqués, i *fúg(e)re* a la resta de localitats).²⁸ Aquesta característica, doncs, hauria perdut per a aquest verb al llarg del segle XX tres comarques.²⁹ Igualment, es pot assenyalar que en la major part de localitats en què actualment s'han trobat les formes esmentades hi havia *fugir* coexistent-hi.

Si ens referim al verb *córrer*, la característica s'ha localitzat bàsicament –com als inicis del segle XX– a l'Alt Empordà, el Baix Empordà i la zona costanera de la Selva (ara només tímidament, però, al nord del Maresme). L'infinitiu ha estat sempre *córrer*. A la resta del paradigma hi podia haver formes alternants.³⁰

general, o bé una mixtura entre les formes gironines i les de tipus rossellonès (ex. *corri-rem*).

28 A Figueres i a Llers es va prendre nota tant de *fúg(e)re* com de *fúger*; caldria, però, comprovar aquesta darrera realització ja que hi ha la possibilitat que es tractés d'una emissió dèbil de la forma que hem indicat en primer lloc.

29 Es tracta de les comarques de la Garrotxa, el Gironès i la Selva.

30 Concretament, en algun cas hi ha una certa interferència amb el paradigma que presenta actualment el verb a la resta de comarques del bisbat de Girona, és a dir, amb les formes del tipus *correguem* o *correvem* o, fins i tot, amb les més generals del català central (ex. *correm*) –de manera similar al que ja hem indicat per als inicis del segle XX (cf. nota 27)–; però les realitzacions més usuals són, en el sector indicat, les coincidents amb el rossellonès –és a dir, les que són objecte d'aquest article.

Podem afegir-hi que, en algun cas, també s'ha pogut registrar el tret per a aquest verb a Espinavell (Molló). I que, respecte a les dades d'inicis del segle XX, podria haver-se difós cap a alguna nova població.³¹

El tercer dels verbs que hem trobat actualment al nord del català central amb la característica que aquí ens ocupa és *munyir*. Només s'ha localitzat, però, a Espinavell (Molló – nord-est del Ripollès); la forma de l'infinitiu ha estat *múny(e)re* (en coexistència amb *munyir*).

2.3.4 Breu referència a l'occità

A partir de la informació que Alibèrt (1976: § 98–130) aporta sobre la conjugació de diversos verbs en llenguadocià, podem adonar-nos que, igual com s'esdevé al dialecte rossellonès del català, hi ha alguns verbs en -ÈRE llatí que poden presentar en aquella llengua infinitius en *zer* i la resta del paradigma de la classe III. Tenim, per exemple, *culbe* 'collir' (però *colbirai* [FI], *colhit* [Participi]). En aquest mateix cas es trobaria *liège* 'llegir'.

I també, com en el nostre dialecte rossellonès, hi ha verbs en -IRE llatí que, tot i mantenir-se dins de la classe III, poden tenir infinitius en *zer* (ex. *bulbe* 'bullir').

El mateix autor comenta el que també ha estat remarcat per al rossellonès: la possibilitat que, en coexistència amb les formes infinitives en *zer* a què ens hem referit per a aquests dos tipus de verbs, s'hi trobin les corresponents en *-ir*.

Quant al verb *córrer*, es pot localitzar en occità tant el paradigma de la classe II com el de la classe III.

Hi ha, però, algunes diferències entre el sistema lingüístic occità i el català, les quals potser es podrien resumir en una major pes en aquella llengua que en català –i també que en el dialecte rossellonès– de les formes romàniques derivades de la conjugació en -ÈRE llatina.³² (Per a algunes localitzacions dins l'occità dels infinitius i paradigmes a què aquí ens referim, cf. també Ronjat [1930–1941: § 547–548, 551, 656, 659].)

31 Ens referim a algun punt aïllat de la Garrotxa i a Caldes de Malavella (al centre de la Selva). També podem assenyalar que s'ha manifestat la característica a Girona ciutat – segons les dades d'Alcover (1906–1928) hi apareixia el tret d'una manera més limitada.

32 Efectivament, en aquella llengua, els paradigmes de les classes II i III són més acostats que en català –deixant de banda ara la qüestió de l'infinitiu– (cf. Ronjat (1930–1941): § 598; Alibèrt (1976): § 107–129). A l'occità, per exemple, la vocal temàtica de 4,5 PI de la classe III no incoativa no és *i* sinó que coincideix amb la *e* de la classe II (ex. III. *sentèm, sentètz* / II. *batèm, batètz*). Per bé que també s'ha d'indicar que la III incoativa

2.4 Manca d'extensió velar a la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' (*som*)

2.4.1 Descripció lingüística

Tractem aquí de la particularitat que la 1a pers. sing. del present d'indicatiu del verb 'ser' es realitzi *som* i no hagi adoptat l'extensió velar com trobem a gran part del català (*sóc*). És aquella una forma més acostada a la llatina SUM. (No prenem en consideració aquí la forma *so*, que es pot explicar per l'acció de la fonètica sintàctica; caldria determinar si tant pot aparèixer a partir de *som* com de *sóc*.)

La forma *som* per a 1PI 'ser' era més estesa antigament.³³ A l'actualitat, ha quedat reduïda al rossellonès (cf. § 2.4.2), el nord del català central (cf. § 2.4.3) i el balear.

2.4.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons les dades d'Alcover (1906–1928), al rossellonès hi havia la característica objecte aquí d'estudi. En general, *som* (1PI 'ser') apareixia en la forma fonètica [ˈsun]; amb final [m] es localitzava prop de la frontera ([ˈsum]: Ceret, Arles del Tec (Alt Vallespir); [ˈsom]: Prats de Molló (a l'Alt Vallespir, ran de frontera amb el Ripollès) i Alta Cerdanya).

En cas no s'hi va trobar la solució amb extensió velar.

—més nombrosa que la III no incoativa— presenta un increment *-iss-* (o *-iss-*) abans de la desinència *-em* o *-etz*).

Troblem, encara, dues altres particularitats en aquella llengua:

La primera és que alguns verbs en *-ĒRE* llatí que en català han passat a la classe III es poden localitzar dins del domini lingüístic occità o bé mantinguts dins de la classe II o bé inclosos a la classe III incoativa (ex. *óser* 'cosir', *jónher* 'junyar', *molzer* 'munyar'). (Ens referim aquí a tot el paradigma independentment de la forma infinitiva.)

I l'altra particularitat que es troba a la llengua occitana és que hi ha més verbs de la classe III que no pas en rossellonès que, tot i pertànyer a la classe esmentada, poden presentar a l'infinitiu una forma alternativa rizotònica: *drome* (i *dormir*), *partre* (i *partir*), *sentre* (i *sentir*). La resta del paradigma d'aquests verbs correspon exclusivament a la classe III.

33 En els textos del període medieval sovint apareix la realització *son* (cf. *DECat*, III, 713b, 34–40).

2.4.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Als inicis del segle XX hi havia aquesta forma a la Baixa Cerdanya, el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà, el Baix Empordà, la Selva, el Gironès, Osona i el nord del Maresme. I, probablement, també al Pla de l'Estany.³⁴ Apareixia a la major part de les localitats enquestades i sovint hi era en coexistència amb *sóc* (encara que s'ha de dir que, en cinc localitats, hi hagué exclusivament *som* [Puigcerdà, Maçanet de Cabrenys, Cadaqués, Olot, Sant Feliu de Guíxols]).

2. Dades actuals (1999–2003): Actualment no s'ha obtingut la forma *som* mitjançant el qüestionari. Sí que ha aparegut a la parla espontània; només, però, per a un informant de Rocabrunga (nord-est del Ripollès) i per a una de Tortellà (nord-est de la Garrotxa). Com a exemples: «Som agafat les ulleres», «Jo no som fumat ni som begut mai».³⁵ Cal assenyalar que, dins del mateix registre de la parla espontània, els informants a què ens acabem de referir també van emprar *sóc*.

Es constata, doncs, un canvi molt manifest en la realització d'aquesta característica al llarg del segle XX.

2.4.4 Breu referència a l'occità

Comenta Ronjat (1930–1941: § 634) que, en provençal antic, hi havia les formes *som* i *so(n)* –les quals, segons que indica, devien alternar segons el context fonològic posterior–; hi afegeix, però, que les formes més usuals eren les del tipus *soi* o *sui*.

Assenyala també localitzacions actuals de les formes esmentades (i també les d'algunes altres variants).³⁶ Pel que a les formes objecte de la nostra anàlisi, aporta realitzacions contemporànies de *s[u]n* i *s[u]m* a Carcassona, en parlars llenguadocians propers al català, a Tolosa, Coserans i Baiona.

34 Cal tenir present que l'única localitat del Pla de l'Estany inclosa a Alcover (1906–1928) és Crespià. S'escau que l'únic informant de la localitat amb què es comptà era un jesuïta que hi havia nascut però que vivia a Manresa (Bages), població aquesta darrera on fou entrevistat.

35 Podem observar en aquests exemples, a més a més, l'ús de *ser* com a auxiliar en comptes de *haver*.

36 En coincidència amb el que acabem d'assenyalar, Alibèrt (1976: § 130, p. 158) indica per al llenguadocià les formes *som* i *soi* (a més a més d'algunes variants més secundàries).

2.5 Epítesi [ə] a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (ex. *dire*)

2.5.1 Descripció lingüística

Ens referirem aquí a les formes *dire* 'dir', *dure* 'dur', *ferre* 'fer', *sere* 'ser'. Es tracta d'infinitius originàriament monosíl·labs en català (*dir*, *dur*, *fer*, *ser*) que presenten una [ə] final, la qual pot ser considerada epítesi.

És aquesta una de les propostes explicatives de Coromines per a la característica objecte d'aquest apartat; es tractaria d'un cas paral·lel al de les formes originàriament monosíl·labes com *core* 'cor', *pure* 'pur', *llure* 'llur' del rossellonès o de l'Alt Empordà (*DECat*, III, 142a, 38–42 [s.v. *dir*]; 221a, 7–11 [s.v. *dur*]; 954b, 49–53 [s.v. *fer*]). (Desestimem, en canvi, una segona proposta del mateix Coromines, que associava aquests infinitius als de tipus *néix(e)re*.)³⁷

Fouché (1924b: 208) havia considerat que *dire*, *dure* i *sere* provenien de «* *dūre* < d i c (e) r e », «* *dūire* < d u c (e) r e » i «* *sēire* < *s e d (č) r e ». Proposava, doncs, aquests ètims concrets i una evolució fonètica cap a [j] final d'arrel, que és la que en occità ha conduït a infinitius com *caire* 'caure', *duire* 'dur', *faire* 'fer', etc. (cf. § 2.5.4). Posteriorment, s'hauria produït després en rossellonès la monoftongació de l'aplec vocàlic, en un moment en què la caiguda de vocals finals no seria ja vigent.

La proposta de Fouché és rebatuda per Coromines – d'una manera explícita en parlar del verb *dir*, i d'una manera implícita en tractar de *ser*. Pel que fa al verb *dir* comenta que la forma de l'infinitiu en rossellonès antic era *dir* i no *dire*. I assenyalava també que, en cas que hi haguessin hagut infinitius en *-ire* en rossellonès antic, seria estrany que només s'hagués mantingut

37 La segona de les propostes de Coromines era vincular els infinitius del tipus *dire* –objecte aquí del nostre estudi– als de tipus *néix(e)re* i, com ell indica, a una «tendència comuna a tota l'àrea dels bisbats de Girona i Elna a propagar els infinitius en *-r[ə]* a despeses dels en *-ir*, *-ir*, *-ér*: *figere* (o *fuire*), *creïxere*, *conèixer*, *plànnyere*, i en fi també *èssere*, *estre* o bé *sere*, així com *ferre* en lloc de *fer*» (*DECat*, III, 142a, 42–47 [s.v. *dir*]; vegeu també 221a, 11 [s.v. *dur*]). Però cal indicar (cf. Adam 2002b: § 2.2.1.1.5) que la distribució d'aquests dos tipus d'infinitius és diferent: els que aquí analitzem (ex. *dire*) tenen el nucli de la seva distribució geogràfica al rossellonès; i els del tipus *néix(e)re*, tenen com a límits –com ja hem indicat, cf. § 2.3.3 (1.)– els del bisbat de Girona (amb l'addició del Ripollès, comarca que només en el seu extrem nord-est pertany al bisbat esmentat). Des del punt de vista lingüístic, també divergeixen aquests infinitius: en el cas dels del tipus *néix(e)re*, l'epètesi era necessària per solucionar l'aplec consonàntic entre el final d'arrel i el morf /r/ d'infinitiu; mentre que, en els verbs objecte del nostre estudi aquí (ex. *dire*), l'arrel verbal finalitza en vocal i, doncs, l'addició del morf /r/ de l'infinitiu no presentava problemes de sil·labificació.

dire.³⁸ Tot això indicaria que en aquell dialecte –com en el català més general– l'ètim del verb fou *DIRE i no DI(C)ERE (cf. *DECat*, III, 141b, 4–142a, 37).

Quant al verb *ser*, aquest darrer autor considera que, en català (igual com en occità), aquest verb prové de *ĒSSĒRE (i no de SEDĒRE com en castellà i en portuguès) (*DECat*, III, 712b, 54–713b,15). I, doncs, l'infinitiu no hauria comptat amb cap grup D'R que, seguint les lleis d'evolució fonètica de l'occità, hagués pogut donar una [j].

2.5.2 Presència de la característica al rossellonès

Segons Alcover (1906–1928), al rossellonès hi havia als inicis del segle XX els infinitius *dire* 'dir' i *sere, essere* 'ser' (a més a més d'*estre, ésser* i *ser*). Cal assenyalar, però, que a l'Alta Cerdanya no hi havia el tret que aquí s'examina.

Intentarem completar aquesta informació amb la que ens pugui fornir altra bibliografia, ja que el verb *dur* no s'inclougué en les enquestes que l'autor esmentat realitzà al Rosselló i, per al verb *fer*, no es va localitzar la característica de què aquí tractem.

Pel que fa al verb *dur*, podem assenyalar que Fouché (1924b: 208) i *DECat* (III, 221a, 7–8) constaten *dure* al rossellonès; i Alcover (1909: 253) deixa constància d'un *endure* a Calce (Rosselló).

Quant a l'infinitiu *fer*, mentre que Fouché (1924b: 208) coincideix amb Alcover (1906–1928) a assenyalar només *fer* en el dialecte rossellonès, tenim que Alcover (1909: 253) indica *ferre* per a Vallespir, Rosselló i Conflent, i *DECat* III, 954b, 49–51 dóna notícia d'un *ferre* a Sant Cebrià (Rosselló).

Pel que fa als altres dialectes, Alcover (1906–1928) aporta les formes *diure* i *dire* 'dir' corresponents a l'alguerès. Coromines (*DECat*, III, 141b, 49–50) considera la forma infinitiva algueresa *diure* creació moderna a partir de *diu*. Per al nord del català central, cf. § 2.5.3 següent.

2.5.3 Manifestació de la característica al català central

1. Dades Alcover (1906–1928): Segons les dades d'Alcover (1906–1928), l'única de les formes infinitives amb epítesi [ə] final per al rossellonès que travessava la frontera pirinenca en direcció sud era *dire*; concretament, es va trobar per a Maçanet de Cabrenys i per a Figueres.

38 S'escau que Fouché (1924a: 132) assenyala formes de futur i condicional del tipus «*veyra*», «*trayria*» en documents rossellonesos medievals procedents dels materials d'Alart (1881).

Si acudim a altres fonts bibliogràfiques –tal com hem fet a § 2.5.2–, s’hi podria sumar *ferre*: Alcover (1909: 253) constata aquesta forma per a l’Alt Empordà i *DECat* (III, 954b, 49–53) per a l’extrem nord de la comarca esmentada.

2. Dades actuals (1999–2003): Actualment no hem localitzat cap forma infinitiva d’aquest tipus al nord del català central.

2.5.4 Breu referència a l’occità

Pel que fa als infinitius rossellonesos que aquí ens ocupen (*dire*, *dure*, *ferre*, *serre*), es pot assenyalar que en occità hi ha formes amb *-e* final per als tres primers verbs (*dire*, *duire*³⁹ i *faire*).

Aquestes formes provenen de DICĚRE, DUCĚRE, FACĚRE. Els grups C’R, D’R evolucionaren en occità cap a [jʀ].⁴⁰

Així, doncs, en aquesta llengua la *-e* final d’aquests verbs no és una epíttesi o reforç final sinó una epèntesi fonològicament necessària.

Quant al verb *ser*, cal dir que en occità no hi ha *serre* –com sí que es troba al rossellonès–. Les formes més comunes són *estre* o bé *èsser*.⁴¹

3 Recapitulació

Hem presentat cinc característiques de morfologia verbal que, a inicis del segle XX, unien el rossellonès i el nord del català central. No es trobaven ni a la resta del català central ni eren pròpies de la varietat més general del català nord-occidental (tot i que dues d’aquestes podien trobar-se en alguna localització concreta del darrer dialecte esmentat, bàsicament al seu extrem nord-oest). D’altra banda, la car. 4 (*som* 1PI ‘ser’) es localitzava també al balear – en congruència amb el fet que aquesta forma havia tingut antigament en català un abast ampli.

39 Tot i que aquest darrer verb hi és poc freqüent i, en canvi, ho són més derivats seus com *conduire*, *enduire*, *introduire*, etc. (cf. Alibèrt 1976: § 130, p. 133).

40 Per a aquests ètims i la llei fonètica indicada, cf. REW (2628, 2785, 3128); Ronjat (1930–1941): § 346–347; *DECat* (III, 141b, 43–46); Alibèrt (1976: § 130, p. 133, 153, 161).

41 En occità antic la forma més general era *èsser*; tot i això, en alguns casos apareix *estre*; i, per a l’occità modern, tenim en general *estre* i també algunes localitzacions de *èsser* –a més a més d’alguna altra realització, més secundària (cf. Ronjat (1930–1941), § 634, 636–640; *DECat*, III, 712b, 58–713a, 4; REW (2917); Alibèrt 1976: § 130, p.158).

3.1 Superfície de les característiques al sud dels Pirineus a inicis del s. XX

Quant a les cinc característiques estudiades, a partir de les dades d'Alcover (1906–1928) podem apreciar que les isoglosses que, dins del català central –al sud, doncs, dels Pirineus–, marcaven el límit meridional d'aquelles tenien un traçat poc coincident (vg. mapa 1). Tot i això, dues de les isoglosses anaven plegades i deixaven al nord la Baixa Cerdanya; i també dues apareixien unides en el límit sud-est del seu perímetre respectiu, límit que coincidia a més a més amb el del bisbat de Girona.

Als inicis del segle XX la major extensió en aquesta zona era per a la car. 4 (*som*, 1PI 'ser'), la qual abraçava deu comarques sudpirinenques (tres de les quals parcialment).

Les posicions segona i tercera eren ocupades per la car. 3 (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*) i per la car. 2 (ex. *dormes*).

Pel que fa a la car. 3, cal dir que el seu perímetre era diferent segons quin dels cinc verbs que hem assenyalat que hi havia aleshores amb el tret lingüístic al nord del català central prenguem en consideració. L'extensió més important era per a *fúger*: apareixia en vuit comarques –en tres de les quals en una part–. (Si, a aquesta àrea, s'hi afegeixen dades de *córrer*, hi hem de sumar, encara, el nord del Maresme; efectivament, les formes amb la característica per a aquest verb es localitzaven a les comarques costaneres i s'allargaven en aquest sector fins al final del bisbat de Girona.)

Quant a la car. 2, el nombre de comarques del nord del català central en què es trobava era de set (en una de les quals bàsicament en una part). S'ha de dir, però que, si hi comptéssim també les comarques en què es podia trobar la característica d'una manera ocasional, la suma seria de dotze (en dues de les quals només en una sector de la comarca).

En penúltim lloc tindriem la car. 1 (ex. *canti*), la qual es localitzava en quatre comarques sudpirinenques (a dues de les quals només en una part de la comarca).

I, finalment, hi havia la car. 5 (ex. *dirè*), que sols apareixia en un sector d'una de les comarques sudpirinenques.

3.2 Canvi lingüístic al llarg del segle XX

Durant el segle XX i pel que fa a la zona nord del català central, es pot indicar que les característiques aquí estudiades han tingut una evolució minvant. El canvi més manifest ha estat per a la car. 4 (*som*, 1PI 'ser') ja que, en contrast amb el que s'esdevenia als inicis del segle XX, en què ocupava la

posició amb més extensió territorial de les característiques examinades (cf. § 3.1), l'hem trobat només en dues localitzacions puntuals, en les quals n'hem registrat realitzacions ocasionals.

La car. 5 (ex. *dire*) no apareix actualment al sud dels Pirineus —per bé que cal recordar que, als inicis del segle XX, ocupava ja només l'extrem nord-oest de l'Alt Empordà.

Les altres tres característiques examinades es poden trobar encara al nord del català central d'una manera més o menys evident. Si ens referim a la car. 1 (ex. *canti*), li queda com a reducte la Baixa Cerdanya, Cadaqués i Espinavell (Molló — al Ripollès, ran de frontera amb el Vallespir); l'ús del tret en aquest sector no és, però, uniforme — les localitats on s'ha manifestat actualment de manera més important han estat Cadaqués i, seguidament, Meranges (Baixa Cerdanya).

Quant a la car. 2 (ex. *dormes*), mentre que en algunes comarques ha disminuït, en altres s'hi ha conservat en uns nivells força remarcables.

Per últim, si ens referim a la car. 3, cal dir que pràcticament només ha aparegut el tret per als verbs *fugir* i *córrer* (per al primer verb, la característica hauria perdut tres comarques; i, en el cas del segon, aquesta sembla haver disminuït a l'extrem sud del seu perímetre però podria haver augmentat en alguna altra localització concreta).

3.3 Manifestació més rellevant de les característiques al rossellonès

Si comparem la manifestació que els cinc trets lingüístics estudiats tenien al nord del català central als inicis del segle XX respecte a la que presentaven al rossellonès, es pot indicar que era més important en aquest darrer dialecte. Efectivament, al rossellonès —i segons el tret examinat— es podia trobar la característica:

- 1) en més temps verbals (ens referim a la car. 1; al rossellonès, a més a més de manifestar-se al present d'indicatiu, podia aparèixer en alguns casos en altres temps verbals; ex. *cantavi* [Imp. Ind.], *beguessi* [Imp. Subj.]).
- 2) en més grups verbals (aquí es pot indicar que les car. 1 i 2 es manifestaven al rossellonès també en el subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.] (ex. *coni*; *coies*) i, en canvi, al nord del català central, aquesta particularitat es podia trobar a inicis del segle XX només en dos sectors concrets, i actualment ja no s'hi pot localitzar).
- 3) en més lexemes verbals (aquest seria el cas de les car. 3 i 5. Quant a la primera, a més a més dels verbs que presentaven el tret lingüístic al

nord del català central, al rossellonès n'hi havia d'altres (ex. *cúller*, *búller*). I, pel que fa a la segona, mentre que per al rossellonès s'havia indicat el tret per a *dire*, *dure*, *ferre*, *serre*, al nord del català central als inicis del segle XX hi havia *dire* segons Alcover (1906–1928) –altres fonts assenyalaven també *ferre*–, però no la resta de formes infinitives indicades).

D'altra banda, s'hi pot afegir que, al nord del català central, al costat de les formes verbals que denotaven la presència de les característiques que s'examinen, hi podia haver a la mateixa localitat formes verbals sense aquell tret lingüístic (aquestes formes coincidien amb les del català central més general –o, en algun cas més puntual, es tractava de formes que tenien com a àmbit només el bisbat de Girona). La presència en una mateixa localitat de formes alternants era poc freqüent en rossellonès (si n'exceptuem la manifestació de les car. 1 i 2 al subgrup [-w] de la subclasse [II, +ext.]; i també algun altre cas puntual, especialment a l'Alta Cerdanya).

3.4 Coincidència amb l'occità

Hem vist que les característiques examinades tenien correlat a l'occità. Així, les solucions de les car. 1 i 2 són paral·leles en ambdues llengües. També es troba a l'occità la car. 3 (ex. *fíger* ~ *fugirè*) –per bé que allà amb uns matisos diferents (cf. § 2.3.4 i nota 32)–. Quant a la car. 4 (*som* 1PI 'ser'), és aquesta una de les formes que es pot trobar a la llengua esmentada (en la forma [sun] o [sum] en algunes localitzacions, entre les quals els parlars propers al català) – encara que les formes més usuals de l'occità són les de tipus *soi* o *sui*.

Finalment, com a parella dels nostres infinitius *dire* 'dir', *dure* 'dur', *ferre* 'fer', l'occità compta amb formes aparentment similars: *dire*, *duire* i *faire* – encara que, segons la descripció de la característica que aquí hem adoptat per al rossellonès (epítesi [ə] en verbs amb infinitius originàriament monosíl·labs), es tracta de característiques diferents [cf. 2.5.1 i 2.5.4]–. S'hi ha d'afegir que la forma *serre*, localitzada en rossellonès, no s'ha trobat en occità.

Quant a la disjuntiva de si els trets catalans són préstecs de l'occità o bé van aparèixer en rossellonès independentment d'aquell i exclusivament com a conseqüència d'evolucions dins del propi sistema lingüístic del català, es constata que no hi ha hagut unanimitat entre els estudiosos.⁴²

42 Per al detall del que aquesta nota resumeix i les pàgines relatives a les obres que aquí es citen, vegeu els punts x.x.1 dels apartats de § 2 corresponents a cada característica.

Pel que fa al tema de si els trets examinats van aparèixer de manera autònoma en català, cal deixar de banda la car. 4 (*som* 1PI 'ser') perquè la forma esmentada remet al

Tot i això, creiem que es pot assenyalar que la tendència predominant en la lingüística catalana del segle XX ha estat considerar que l'aparició de les característiques aquí examinades ha estat independent en ambdues llengües. És igualment cert, però, que en la major part dels casos les raons adduïdes per explicar l'aparició del tret lingüístic a cadascuna de les llengües són, com a mínim, força coincidents.

3.5 Descripció lingüística dels trets: alguns comentaris

La nostra anàlisi del corpus d'Alcover (1906–1928) i les dades que hem obtingut a la zona nord del català central (1999–2003) ens han permès fer algun comentari o aportació en relació amb la descripció lingüística dels trets o bé el seu origen.

En primer lloc, ens hem referit al suport addicional que, per a la fixació o el manteniment de la car. 2 (ex. *dormes*) –que afecta les classes verbals II i III– pot haver representat la particularitat que, a la 1a pers. sing. del PI, hi hagi un morf vocàlic a les mateixes classes verbals (també a la subclasse [II, +ext.] (cf. § 2.2.1).

La segona constatació és que la car. 5 (ex. *dire*) no pot trobar justificació en l'existència dels infinitius del tipus *néix(e)re*, i més concretament, en una tendència a afavorir infinitius en *-re* –era aquesta una de les possibles explicacions sobre l'origen de la car. 5 que havia estat donada–. S'escau que les àrees territorials d'aquests dos tipus de trets són diferents. Aquesta particularitat s'adiu també amb el fet que les estructures fonològiques d'aquests infinitius no són tampoc iguals (cf. § 2.5.1 i nota 37).

SUM llatí, forma que va tenir continuïtat en ambdues llengües, com ho avalen les llengües medievals respectives. En aquest cas, doncs, l'explicació sobre l'origen del tret és externa a ambdues llengües.

Pel que fa als altres trets estudiats, hem constatat que Coromines (1943–45; 1971; *DECat*) ha optat per l'autonomia del rossellonès respecte a l'occità quant a l'origen de les car. 1 (ex. *canti*), 5 (ex. *dire*) i 3 (ex. *fúger*). Gulsoy (1993), i també M.-Kniazzeh / Neugaard (1977), pel que fa a la car. 1, han seguit el camí marcat per Coromines. Tampoc Fouché (1924a), en parlar sobre l'origen de la car. 1 (ex. *canti*) i de la car. 2 (ex. *dormes*), no les atribuïa a préstec occità sinó que les justificava a partir del propi rossellonès.

El mateix Fouché (1924 b), però, per a la car. 5 (ex. *dire*) –i a diferència del que després proposarà Coromines (*DECat*, III)–, relaciona implícitament aquesta característica amb l'occità. Per la seva part, Blasco Ferrer (1985) s'ha inclinat a considerar que la car. 1 del rosellonès (ex. *canti*) tenia origen occità, i també Alsina (1988–89) ho ha considerat probable.

I, finalment, assenyalem que hem proposat considerar pertanyents a la classe III els verbs amb infinitius rizotònics i /i/ temàtica a la resta del paradigma (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*). Només cal concedir a la classe III la possibilitat de tenir formes infinitives sense vocal temàtica –com ja s’esdevé a la classe II–; la vocal [ə] que hi apareix seria una epèntesi (cf. § 2.3.1).

4 Conclusions

Als inicis del segle XX el nord del català central compartia amb el rossellonès cinc característiques de morfologia verbal que no es trobaven a la resta del català central i tampoc no eren pròpies del català nord-occidental (per bé que dues d’aquestes podien localitzar-se en algun punt concret del darrer dialecte esmentat, bàsicament al seu extrem nord-oest).

Les característiques examinades tenen un perímetre desigual. No obstant això, només dues als inicis del segle XX ultrapassaven el límit inferior de la Baixa Cerdanya o bé del bisbat de Girona i els diversos sectors del Ripollès (en un cas, el tret abraçava el Berguedà i, en l’altre, Osona; s’hi pot afegir un ús molt ocasional d’un altre dels trets en aquestes dues mateixes comarques i al Bages).

Aquestes característiques de morfologia verbal han tingut una evolució minvant al llarg del segle XX, de manera que actualment només tres es troben encara al sud de la frontera pirinenca: el morf p-n = /i/ a 1PI (ex. *canti*), el morf m-t = /a/ a 2PI de les classes II i III (ex. *dormes*) i la característica que aplega els verbs amb infinitius en *-er* i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma (ex. *fúger* ~ *fugim* ~ *fugirè*).

En canvi, ha desaparegut l’infinitiu *dire* –i, amb aquest, la car. 5–, forma que s’havia localitzat al sector nord-oest de l’Alt Empordà a començament del segle XX; i també és pràcticament inexistent la realització *som* per a 1PI ‘ser’.

Basant-nos en les dades dels inicis del segle XX, es pot dir que les característiques tenien una manifestació més àmplia al rossellonès que no pas a les comarques del nord del català central: segons el tret examinat, podia aparèixer-hi per a més temps verbals, més grups verbals o bé més lexemes verbals del mateix grup; s’hi ha d’afegir que, per a algunes de les característiques, les solucions que evidenciaven el tret lingüístic es trobaven al rossellonès generalment sense alternar amb formes que no incloïen aquell tret – a diferència del que s’esdevenia al nord del català central, on sovint hi havia convivència entre les formes objecte d’estudi i les del català central més general.

Es pot també assenyalar que els trets examinats tenen correlat a l'occità. No obstant això, la lingüística catalana del segle XX ha tendit en general –amb algunes excepcions– a considerar que no es tracta de préstecs de l'occità sinó que s'expliquen per evolució interna del sistema lingüístic del català rossellonès.

En relació amb la descripció lingüística de les característiques examinades, hem assenyalat el possible suport addicional que la car. 2 (ex. *dormes*) podria haver trobat en l'existència de la car. 1 –més específicament, en la seva manifestació a les classes II i III (ex. *dormí*)–. Així mateix, hem constatat que l'existència de la car. 5 (ex. *diré*) és independent de la dels infinitius del tipus *néix(e)re*; s'escau que les seves àrees geogràfiques són diferents (cosa que, d'altra banda, s'adiu amb les seves constitucions fonològiques diferenciades). D'altra banda, s'ha proposat considerar verbs de la classe III aquells que tenen infinitius en *-er* (ex. *fúger*) i vocal temàtica de la classe III a la resta del paradigma (ex. *fugim ~ fugiré*); només cal atorgar a la classe III l'opció de tenir infinitius sense vocal temàtica (possibilitat que ja té la classe verbal II del català).

Bibliografia

- Adam Aulinas, Montserrat (2002a): «La isoglossa /i/ del present d'indicatiu: de l'any 1906 al 2000», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 44, 271–288.
- (2002b): «El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia», Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia (tesi de doctorat).
- (2004): «Els infinitius del tipus *néix(e)re* i la seva àrea geogràfica», *Sintagma* 16, 43–76.
- (en premsa): *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Alart, J. B. (1881): *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne* [extret de la *Revue des Langues Romanes*, III (1872), IV (1873), V (1874), VII (1875), X (1876), XI (1877)].
- Alcover, Antoni M. (1906–1928): [(materials recollits sobre flexió verbal): ed. Moll, F. de B. (1929–1932); ed. Perea (1999)].
- (1909): «Una mica de dialectologia», *BDLC* 4 (1908–1909), 194–303 [plec núm. 9, des.–jul. 1909].

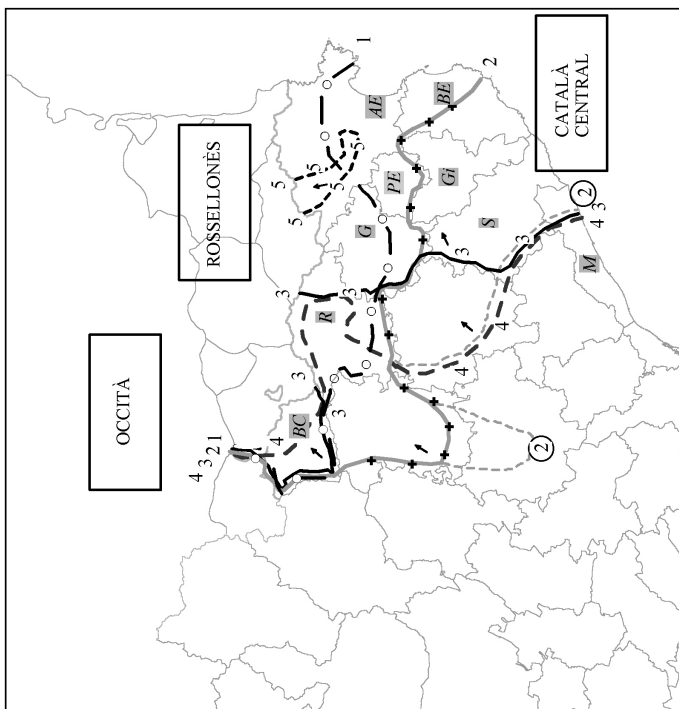
- Alibèrt, Loïs (²1976): *Gramatica occitana*, Montpelhièr: Centre d'Estudis Occitans.
- Alsina, Àlex (1988–1989): «Un aspecte de la morfologia històrica catalana: La primera persona singular del present d'indicatiu», *Llengua i Literatura* 3, 89–119.
- Blasco Ferrer, Eduard (1985): «Les desinències de la primera persona del present d'indicatiu en català i en occità – estudi diacrònic de morfosintaxi gal·loromànica», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 10 (*Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 2), 37–79.
- Coromines, Joan (1943–45): «Las Vidas de Santos rosellonesas –del manuscrito 44 de París–», *Anales del Instituto de Lingüística* (Universidad N. de Cuyo: Mendoza (Argentina)) 3, 126–211 [reproduït en Coromines 1971, 276–362].
- (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor.
- [DECat]: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1980–1991.
- [DCVB]: *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1926–1962.
- Fouché, Pierre (1924a): *Morphologie historique du roussillonnais*, Toulouse [reimpresió d'aquesta edició: Genève: Slatkine Reprints, 1980].
- (1924b): *Phonétique historique du roussillonnais*, Toulouse [reimpresió d'aquesta edició: Genève: Slatkine Reprints, 1980].
- Gulsoy, Joseph (1993): *Estudis de Gramàtica Històrica*, Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Lloret, Maria-Rosa (2002): «Canvi lingüístic i variació fònica», dins Cano, M. A. / Martines, J. / Martines, V. / Ponsoda, J. J. (ed.): *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 331–364.
- Mayerthaler, Willi (1988): *Morphological Naturalness*, Ann Arbor: Karoma.
- Moll, Francesc de B. (1929–1932): «La flexió verbal en els dialectes catalans», *Annari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* 2 (1929), 73–184 [1–112]; 3 (1930), 73–168 [1–96]; 4 (1931), 9–104 [1–96]; 5 (1932), 9–72 [1–64].
- (1952) *Gramàtica històrica catalana*, Madrid: Gredos [trad. cat. València: Universitat de València, 1991].

- M.-Kniazzeh, Charlotte. S. / Neugaard, Edward, J. (1977): vegeu *Vides* [...]·].
- Perea, Maria Pilar (1999): *Compleció i ordenació de La flexió verbal en els dialectes catalans d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Pérez Saldanya, Manuel (1998): *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València: Universitat de València.
- [REW] *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (1972)⁵, W. Meyer-Lübke (ed.), Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- [RLR] *Revue des Langues Romanes*, Montpellier: Société des Langues Romanes.
- Ronjat, Jules (1930 [tom I]; 1932 [tom II]; 1937 [tom III]; 1941 [tom IV]): *Grammaire istorique [sic] des parlers provençaux modernes*, Montpellier: Société des Langues Romanes [reimpressió del 1980: Genève / Marseille: Slatkine Reprints / Laffitte Reprints].
- Sütterlin, L. (1896): «Die heutige Mundart von Nizza », *Romanische Forschungen* 9, 249–586.
- Viaplana, Joaquim (1984): «La flexió verbal regular del valencià», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I (Quaderns de Filologia), València: Universitat de València, 391–407.
- [Vides] *Vides de sants rosselloneses; text català del segle XIII establert, comentat i glossat per la Dra. Ch. S. M. Kniazzeh... i pel Dr. E. J. Neugaard... amb pre-faci i aportacions de Joan Coromines...*, 3 vol., Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.
- Wheeler, Max W. (1993): «Changing inflection: verbs in North West Catalan», dins Mackenzie, D. / Michael, I. (eds.): *Hispanic linguistic studies in honour of F. W. Hodcroft*, Llangrannog: Dolphin, 171–206.

Annex cartogràfic

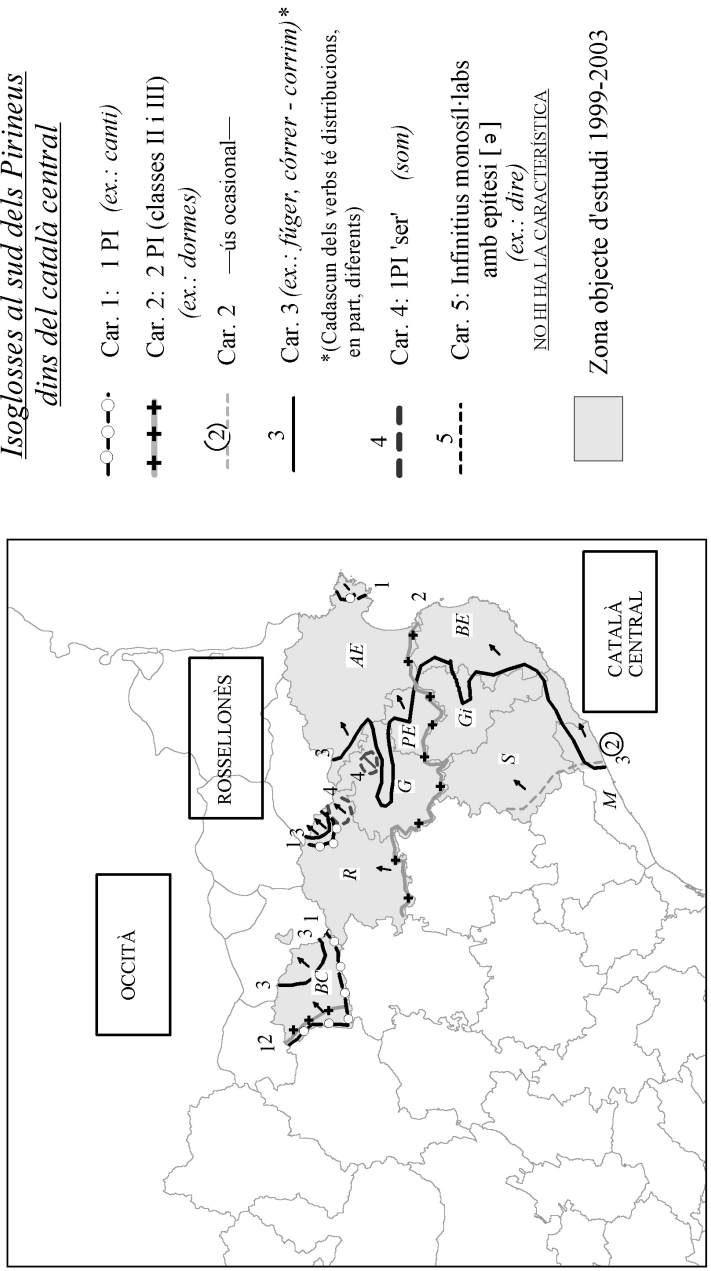
Isoglosses al sud dels Pirineus
dins del català central

- Car. 1: 1 PI (ex.: *caniti*)
 -+--+ Car. 2: 2 PI (classes II i III)
 (ex.: *dormes*)
 -②- Car. 2 —ús ocasional—
 3 — Car. 3 (ex.: *figer, córrer - corrim*)*
 *(Cadascun dels verbs té distribucions,
 en part, diferents)
 4 - - - Car. 4: IPI 'ser' (*som*)
 5 - - - - Car. 5: Infinitius monosíl·labs
 amb epítesi [ə]
 (ex.: *dire*)

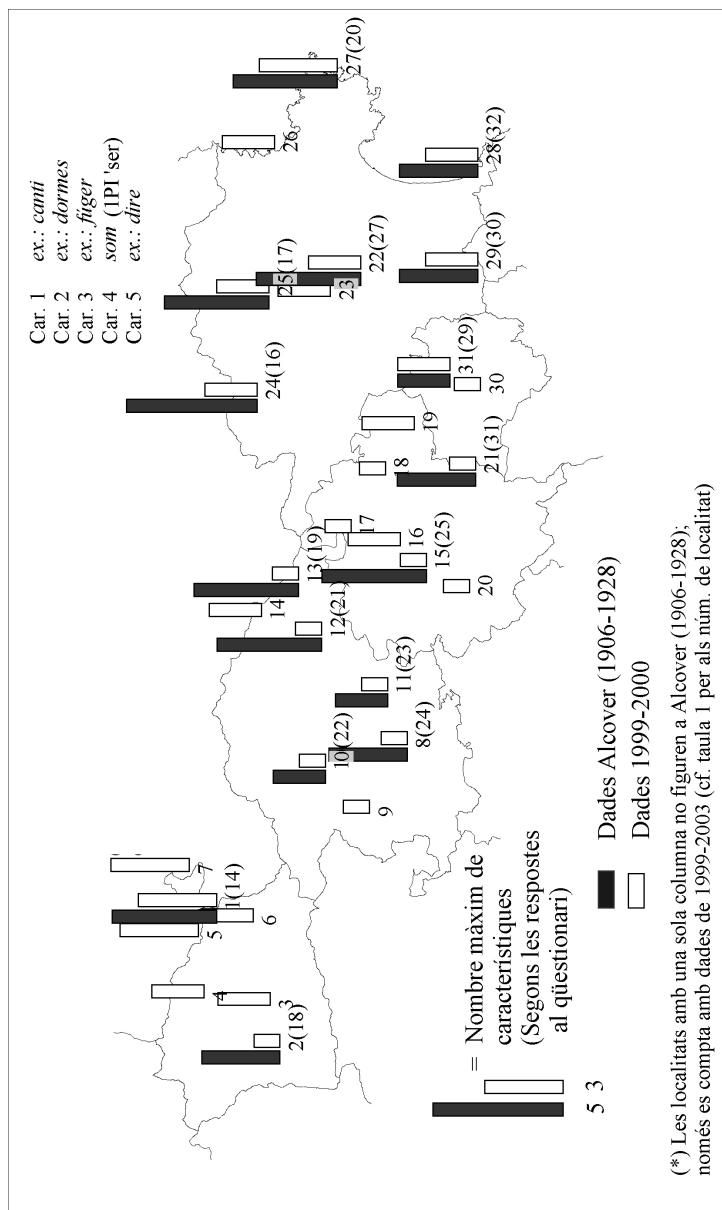

Mapa 1. Característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (dades Alcover 1906–1928) (versió en color disponible a <<http://www.katalanistik.de/zfk/>>).

Isoglosses al sud dels Pirineus dins del català central

Mapa 2. Característiques de morfologia verbal compartides pel rossellonès i el nord del català central (dades actuals 1999–2003) (versió en color disponible a <<http://www.katalanistik.de/zfk>>).

Mapa 3. Nombre absolut de les característiques de morfologia verbal indicades (detall comarques de: Baixa Cerdanya, Ripollès, Garrotxa, Alt Empordà, Pla de l'Estany). Comparació dades Alcover (1906-1928) i dades actuals (1999-2003) (versió en color disponible a <http://www.katalanistik.de/zfk>).

Joaquim Martí Mestre (València)

Un col·loqui poc conegut de Carles Ros

1 L'obra de Carles Ros

Al segle XVIII, coincidint amb la Il·lustració, tingué lloc a Europa un moviment de dignificació de les llengües vulgars, i consegüentment es desenvolupà una inquietud ortogràfica i gramatical pels idiomes moderns per part dels filòleg i erudits (cf. Ginebra, 1992: 72–75; 1995: 106–109; 1996: 31). Als Països Catalans arribà també l'interès per l'estudi gramatical, ortogràfic i lexicogràfic del català, a pesar de les mesures repressives contra la llengua que anaren succeint-se des de la nova administració borbònica.

Al País Valencià sobresurten en aquest sentit les contribucions de Carles Ros i Hebrera (1703–1773). Carles Ros va reivindicar l'aptitud i el valor del valencià per a qualsevol ús i demanava una major utilització escrita i culta de la llengua:

que no porque la lengua valenciana está aora arrimada, pues apenas se escribe en ella cosa alguna, se ha de pensar que es ruín.¹

En aquesta lamentació segurament pensava fonamentalment en els àmbits escrits formals i cultes, en la producció dels il·lustrats, que es feia en castellà o en llatí, i en les institucions, que fins la Nova Planta s'havien expressat en català, però no tant en la literatura de vocació popular, com els col·loquis, que ell mateix escrigué, que continuava fent servir habitualment el català.

Ros fa aquesta reivindicació segurament també com a reacció als sectors que acusaven el català de ser una llengua inservible, i que per això renunciaven al seu conreu i s'oposaven al seu estudi:

També no dubte [...] aurà alguns que per mocegar la obra, [...] que.m diran: la llengua valenciana hui en dia ni s'estima ni usa, y que a què pot vindre traure yo aquest tratadet ni cansar-me.n aquell lenguatge que no servix.²

1 *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano*, València, 1734, p. 4.

2 *Tratat de adages y refranys valencians*, València, 1736, p. 11.

En conseqüència, Carles Ros es va esforçar per donar els instruments gramaticals i lexicogràfics necessaris per a un bon ús parlat i escrit del valencià. A propòsit de la seua *Corrección de voces y phrases* (València, 1771), diu:

Confío será estimada de las personas escolares la presente obrilla, útil al vulgo u común, pues con facilidad podrá disponer, si quiere, hablar en valenciano y escribirlo como se debe. (p. 4)

Una de les seues principals preocupacions fou la fixació ortogràfica de la llengua, necessària per a escriure-la i llegir-la correctament, la qual el dugué a elaborar diversos tractats ortogràfics.

En les seues recerques ortogràfiques Carles Ros es va basar en dades documentals i en l'observació de la pronunciació valenciana, però no pogué tenir en compte tractats teòrics, davant l'absència d'una tradició de teoria ortogràfica en català:

y en materia de orthographía valenciana no he visto autor ni tratado alguno, que esto han sido observaciones de lo que noté, leyendo escritos de nuestro idioma antiguos.³

En canvi, sobre l'ortografia castellana, de la qual també es va ocupar, comptava amb una extensa tradició teòrica on poder acudir. En aquesta situació no és estrany que la presència de l'ortografia castellana es deixés sentir en la teoria ortogràfica valenciana de Ros. Així, les referències al castellà són constants en la seua obra ortogràfica valenciana, en la qual s'ocupa preferentment de les grafies i sons que presenten discrepàncies respecte a la llengua veïna, i sempre ho fa indicant les diferències o semblances en relació a aquella llengua. Amb tot, es va esforçar per mantenir separada l'ortografia valenciana de la castellana, i va reivindicar les grafies autòctones, com els dígrafs *ny*, en front del castellà *ñ*, i *-ig*, tot rebutjant la *ch* amb valor palatal i la *ç* que no considerava genuïna.

Carles Ros, coneixedor dels debats mantinguts durant els segles XVII i XVIII entre els gramàtics castellans sobre els criteris a partir dels quals s'havia d'elaborar l'ortografia, en la major part de les seues declaracions es mostra partidari de l'ortografia del costum o tradició,⁴ si bé en ocasions també defensà el criteri de l'etimologia⁵. En canvi, generalment es mostra contrari als ortògrafs innovadors que volen basar l'ortografia en la pronun-

3 *Práctica de orthographía para los dos idiomas castellano y valenciano*, València, 1732, p. 66.

4 *Práctica de ortographía...*, prefación, § 6, 17.

5 *Práctica de ortographía...*, p. 3.

ciació, sobretot quan, per uns suposats motius de facilitar-ne l'aprenentatge, menyspreen la tradició i l'etimologia.⁶ Amb tot Carles Ros era conscient de les dificultats pràctiques que representava un seguiment absolut d'un únic criteri en la teoria ortogràfica, de la inviabilitat de formar una ortografia pura,⁷ i per això, sense descartar la fonètica moderna, acabarà admetent, tant per al català com per al castellà, una ortografia mixta, com ho era també la que havia adoptat l'Acadèmia Espanyola en el *Diccionario* de 1726:

Es bien evidente con estos exemplos no poderse fixar la orthographía castellana, sino que ha de admitirse mezclada; de tal manera que ni todo puede ser etymología, ni todo pronunciación latina o castellana, ni todo costumbre, porque es preciso hazer un mixto agradable.⁸

Segurament en la teoria ortogràfica de Carles Ros predominen les solucions tradicionals, fonamentades en el costum, sobretot si comparem les seues propostes amb les dels gramàtics contemporanis del Principat i de Menorca, que eren bàsicament antitradicionals i foneticistes.⁹ Ara bé, no podem oblidar les innovacions i les normes que estableix Carles Ros tenint en compte la pronúncia valenciana que ell coneixia, la del subdialecte central o apitxat.¹⁰ Igualment la voluntat de diferenciar mots homòfons i homògrafs, així com possiblement el criteri de la compatibilitat gràfica amb altres mots de la mateixa família o paradigma (per exemple, *sab* de *saber* – *çap* ‘zape’), expliquen altres preferències ortogràfiques no tradicionals del notari valencià (cf. Segarra, 1985: 58–70; Martí, 1998: 103–108).

La intencionalitat de millorar el coneixement del català entre els valencians la va complementar amb les seues obres lexicogràfiques,¹¹ les quals al mateix temps estaven també concebudes per a facilitar-los el coneixement del castellà:

6 *Práctica de ortographía...*, prefación, § 20.

7 *Práctica de ortographía...*, prefación, § 5.

8 *Práctica de ortographía...*, prefación, § 7.

9 És el cas de Pere Màrtir Anglés, Josep Ullastra i Joan Petit i Aguilar, així com del menorquí Antoni Febrer i Cardona (cf. Segarra, 1985).

10 A pesar que això el fa incórrer en algunes imprecisions, com quan preceptua unes mateixes grafies, *g*, *j*, per als fonemes palatals africats sord i sonor, que, d'acord amb la fonètica apitxada, confon.

11 De Carles Ros es conserven tres diccionaris: *Breve diccionario valenciano–castellano* (1739), *Diccionario valenciano–castellano* (1764) i *Raro diccionario valenciano, único y singular de voces monosílabas* (1770), inèdit. Sobre aquest darrer diccionari, vegeu Casanova (1990–91) i Guardiola i Savall (2004). Segurament va deixar també incomplet i inèdit un *Diccionario valenciano–castellano de voces polysílabas*, actualment desaparegut, i que possiblement era una ampliació del seu diccionari de 1764 (cf. Guardiola i Savall, 2004: 45).

Para que el común de esta ciudad pueda en adelante hablar la lengua castellana, si no mejor, menos mal, y juntamente halle la suya escrita, porque de las dos necesita saberlas bien hablar, leer y escribir.¹²

Tot sembla indicar que l'obra gramatical de Carles Ros, malgrat que no acabà de complaure als germans Maïans, tingué una acollida acceptable entre certs sectors de la població valenciana interessats per la llengua materna. Així, l'autor diu que la *Corrección de voces y frases* la va escriure, malgrat els seus problemes de salut, a petició de "diferentes amigos y personas amantes de la patria y lengua" (p. 3), que li ho demanaven des que publicà el diccionari de 1764. Els dos diccionaris impresos de Ros també van ser ben acceptats pel públic i es van difondre amb relativa rapidesa (cf. Torres Navarrete, 1995: I, 208–209). Els de Ros van obrir les consciències dels lletraferits valencians sobre la necessitat d'elaborar un gran diccionari valencià. El mateix Ros amb el seu diccionari de 1764 manifestava la intenció de "mover más presto los ánimos para que se apliquen a formar un diccionario copioso, que tanto importa". El cronista de València Agustí Sales en el "Juicio" a aquest diccionari deia que

sobre voces medio anticuadas cada dia vemos debates y consultas por falta de un buen diccionario de lemosín en castellano.

Sembla, doncs, que la lexicografia i el bon ús dels mots valencians despertaven un cert interès al segle XVIII, el mateix interès que va fer que els diccionaris del nostre autor es venguessen amb relativa facilitat.

Carles Ros es va preocupar també per l'ensenyament escolar de la llengua. A aquest respecte va escriure unes *Beceroles valencianes* inèdites i una *Breve explicación de las cartillas valencianas* (València, 1750). En aquesta obra proposava que el valencià s'ensenyés a les escoles primàries, juntament amb el castellà i el llatí:

Si los maestros de niños tuviessen para sus escuelas cartillas castellanas, latinas y valencianas con las combinaciones ajustadas a la pronunciación de los dialectos u syllabas para la formación de las dicciones, se lograría saber assí hablar bien, leer y escribir con distinción en cada lengua, y no resultarían para la ortographía castellana las dudas que hoy dia se ofrecen (§ 10).

12 *Raro diccionario*, ap. Casanova (1990–91: 134).

I és que, segons ell, el bon coneixement del valencià facilitaria l'aprenentatge del castellà. Primer calia aprendre correctament la llengua pròpia, i després les altres:

Porque parece cosa fuera de razón querer aprender otra lengua, sin que cada uno sepa primero la suya, teniendo conocimiento e inteligencia en ella.¹³

Carles Ros no qüestionava, doncs, l'ensenyament del castellà, que al seu temps ja s'havia introduït a l'escola primària valenciana,¹⁴ però propugnava conjuntament l'ensenyament escolar del valencià:

y que en las escuelas de niños se enseña esta lengua [la castellana], como general que es en España, [però] importa conservarse la valenciana.¹⁵

Un altre àmbit en el qual s'havia introduït el castellà al segle XVIII, i ja des del segle XVI, era la predicació, si bé el català continuà usant-se a València en els sermons emblemàtics municipals amb motiu de celebracions destacades, com la conquesta de la ciutat per Jaume I. Precisament a un d'aquests sermons, el predicat l'any 1638 per commemorar el quart centenari de la conquesta de València, es refereix Carles Ros. En aquella ocasió Joan Garcia d'Artés, bisbe d'Oriola, va predicar en català. Ros diu

que fuera muy justo se predicara siempre así, tanto porque las excelencias, propiedades y energías del idioma valenciano son más a propósito para la explicación de todo lo que se requiere para conseguir los fines que se solicitan por medio de la predicación, como porque participarán más de la doctrina evangélica los que, siendo valencianos, meramente no pueden entender todas las frases castellanas.¹⁶

13 *Epítome...*, ps. 2–3.

14 Fins i tot abans de la Reial Cèdula de 1768, que imposava el castellà a les escoles primàries i secundàries, car aquesta obra de Ros es va publicar l'any 1750.

15 *Breve explicación de las cartillas valencianas*, p. 19. La concepció bilingüe de l'ensenyament, i no únicament monolingüe en castellà, va ser defensada al segle XVIII per diversos sectors socials catalans, i, com veiem, també valencians (cf. Martí Mestre, 2005: 106). Recordem que l'any 1805 Manuel Joaquim Sanelo va presentar a la Societat Econòmica d'Amics del País de València un *Silabario de voces lemosinas y plan de enseñanza de este idioma* (cf. Gulsoy, 1992).

16 *Epítome...*, ps. 53–54. Tanmateix, malgrat els desitjos de Carles Ros, el sermó del cinquè centenari de la conquesta de València, celebrat l'any 1738, quatre anys després de la publicació d'aquest text de Ros, fou predicat en castellà (cf. Pitarch, 2001: 201).

Per tant, si bé les circumstàncies polítiques i religioses del moment el duïen a acceptar que “nace de acuerdo muy justo la permissión de que se predique comunmente en lengua castellana”,¹⁷ entenia també com a “muy justo” que es prediqués sempre en valencià, tant per les propietats i excel·lències de l’idioma propi, que el feien apte per a la predicació,¹⁸ com perquè d’aquesta manera els feligresos podrien participar millor de la doctrina evangèlica, donades les dificultats dels valencians per entendre el castellà. Així, doncs, Ros es mostrà en aquest camp, com en l’ensenyament, partidari d’una convivència del català i del castellà. De fet, com hem vist, també en els seus tractats ortogràfics i lexicogràfics s’ocupava conjuntament dels dos idiomes. Ros, per tant, immers en una difícil conjuntura política i social per a la nostra llengua, que va condicionar segurament la seua opció pel bilingüisme, tingué el mèrit d’esforçar-se per dignificar el català i estendre’n l’ús, quan altres, amb una base cultural més sòlida, es desentengueren d’aquesta llengua o la restringiren a viure modestament en l’àmbit familiar.

2 Els col·loquis de Carles Ros

Carles Ros va saber combinar la seua obra gramatical i apologètica amb la creació literària. I, així, fou autor d’un bon nombre de col·loquis en una època en què aquest gènere gaudia d’una enorme acceptació popular en la nostra terra. Carles Ros va trobar en els col·loquis una plataforma que li permetia una difusió àmplia del valencià escrit i del seu model lingüístic.¹⁹ Cal tenir en compte, però, que en les diverses edicions dels col·loquis de Ros al llarg dels segles XVIII i XIX els copistes i impressors van introduir-hi canvis, tendents a la modernització, simplificació i castellanització de les

17 Tinguem en compte que mentre que a Catalunya, a partir de la disposició tridentina sobre l’ús de la llengua vernacle, en els concilis de la Tarraconense dels segles XVI, XVII i XVIII es van dictar disposicions a favor de l’ús del català en la predicació, en canvi, al País Valencià el Concili Provincial de 1565 i els sínodes diocesans posteriors no feren cap indicació sobre la llengua de la predicació, la qual cosa deixava lliure el pas a la predicació en castellà (cf. Pitarch, 2001; Martí Mestre, 2005: 108).

18 Convé no oblidar que una de les raons adduïdes pels defensors de la predicació en castellà era que aquesta llengua suposadament permetia de “florearse en el estilo” millor que en català, que era una “llengua [...] corta” i pobra, com deia el canonge tortosí Alexandre Ros al segle XVII (cf. Prats, 1995: 26–27). Carles Ros, per tant, defensa l’aptitud del català per a la predicació, contra aquesta mena d’acusacions.

19 Carles Ros va escriure també el *Tratat de adages* com a exposició i difusió del seu model lingüístic, a fi que “tinguessen tots una extensa pràctica de la llengua valenciana, per trobar-me empenyat en ella”.

formes lingüístiques originàries, els quals afectaven sobretot l'ortografia i distorsionaven el model del nostre autor.²⁰

No és senzilla una classificació dels col·loquis, com tampoc de la literatura de canya i cordell en general. Marco (1977: 85–87) posava en dubte la validesa d'aquest tipus de classificació dels plecs solts per la barreja temàtica que acostumen a experimentar. Fuster (1985: 106) considerava que els col·loquis acomplien “missions” molt diverses: la notícia aparatosa, la ressenya de les solemnitats oficials, la invenció purament i simplement grotesca, la polèmica política, l'exhortació piadosa i la crítica de costums.

Blasco (1984) diferencia els col·loquis per a entretenir i divertir, que pretenen tan sols fer riure, els col·loquis polítics, instrumentalitzats sovint per les autoritats, pel poder, els col·loquis que plantegen alguna crítica social o de costums, i els col·loquis noticiers o protoperiodístics. El mateix autor, però, és conscient de les interferències entre aquests grups. Així, dins dels col·loquis noticiers, destria “la literatura sols parcialment noticiera –ja que el seu propòsit era més el d'influir que el d'informar–, clarament escrita per encàrrec” (p. 80). És el cas dels col·loquis redactats amb motiu de festes o celebracions, els quals “implicaven l'exaltament de l'Església o de la Corona”. Diferent era el cas dels col·loquis pròpiament noticiers, en els quals “primava la informació sobre qualsevol altre disseny, i que sovint barrejava la notícia amb la sàtira, sorgida espontàniament per iniciativa privada”, i considerava paradigmàtics d'aquest grup els col·loquis de Carles Ros.

Cañada Solaz (1994: 91–94), tenint present les limitacions de les classificacions temàtiques, proposa una divisió dels col·loquis en tres grups: els que són per a divertir, els que descriuen festes solemnes i els historico-polítics. Al seu torn, en cada grup s'inclouen altres subtemes. Nosaltra, en una altra ocasió (Martí, 2004: 202–205), tenint en compte les interconnexions temàtiques en aquesta mena de textos, i la necessitat sovint de limitar-se a destriar-hi el predomini d'un determinat objectiu o línia temàtica, parlàvem, a grans trets, de tres grups fonamentals de col·loquis, des del punt de vista temàtic: els polítics i eclesiàstics, els de costums o referits a esdeveniments o temes d'actualitat social i els purament humorístics.

En els col·loquis de Carles Ros trobem diferents línies temàtiques, les quals sovint s'entrecruen i conviuen en una mateixa peça. Un d'aquests elements temàtics és el costumisme. Ros ens informa amb minuciositat i realisme sobre costums i tradicions populars: els jocs infantils, les curses de

20 Sobre les diferències lingüístiques entre les diverses edicions dels col·loquis de Ros, vegeu Torres Navarrete (1995: I, 1298–1333).

toros, la festa del Corpus, els modes de vida dels colomnaires i dels pescadors de canya. Els resultats als quals arriba són fruit d'un treball d'investigació i d'informació:

Ab treball y aplicació / que en molts dies he tengut, / arreplegar he pogut / de jochs tanta processó

Yo en algunes ocasions / he anat per curiositat, / y de lo molt que allí es parla / aquest romancet he format.²¹

Aquests col·loquis interessen els antropòlegs i historiadors, però també els lexicògrafs, per la gran quantitat de lèxic temàtic que arrepleguen, com en els nombrosos noms de jocs infantils, de classes de coloms, etc.

El contingut noticier, la informació d'esdeveniments locals d'actualitat, està present també en l'obra de Ros. Hi trobem informació sobre festes taurines, sobre l'aparició de cometes, o sobre el desgany que s'emportaren els llauradors valencians que desconfiaren de l'anyada de la seda l'any 1746. Moltes d'aquestes composicions solen estar dotades d'un to crític i moralitzant. Té també caràcter noticier el col·loqui sobre les festes celebrades a València amb motiu de la proclamació de Ferran VI, que té, així mateix, un evident contingut propagandístic de la Monarquia.

La crítica social està present igualment en els col·loquis de Ros. En el *Romanç nou hon se reciten los treballs de la gent pobra, per lo cares que s'han posat en València totes les coses y en especial lo menjatiu* critica la situació econòmica, que pateixen fonamentalment les capes populars, amb les quals es solidaritza; en canvi, "la gent rica d'estes coses / no.n deu saber la mitat, / puix allò dels dinerets / los fa viure descuidats" (Torres Navarrete, 1995: 21). Finalment, però, acaba demanant paciència i resignació, declarant-se partidari d'un conformisme social d'inspiració cristiana, descartant una actitud combativa i reformista.

En altres peces apareix la crítica de costums, amb un to allisonador i crític, i amb una voluntat objectiva: "que he de dir tot lo que passa. / Yo ya sé que els sabrà mal, / però com és lo que passa / (...), ho diré més clar que el aigua" (Torres Navarrete, 1995: 149).

En molts col·loquis de Carles Ros està present el to didàctic i moralitzant, la intenció d'aconsellar, d'allisonar o d'instruir, sovint amb l'exemple, i un cert sentit utilitari de l'existència, en la línia del pensament il·lustrat, on es prioritzen valors com l'estalvi, el treball i la productivitat, sobre la diver-

21 Torres Navarrete (1995: 5, 35).

sió insubstancial, la inactivitat i el balafament. En el *Romanç nou [...] bon se referixen al peu de la lletra totes les cosetes que deuen previndre les senyoretas per a parir, la subjecció que han de tindre al marit y altres circumstàncies que han de guardar les casades* pretén aconsellar les fadrines que han de casar-se:

He possat estes notícies / y he donat estos consells / perquè tota senyoreta / estes coses deu saber. (Torres Navarrete, 1995: 15)

Als afeccionats a la pesca els diu:

Y així, amichs, ja que volen / divertir-se en lo peixcar, / sia en no tindre quefer, / no a sovint, de quant en quant, / puix allò de cascun dia / per a diversió és sobrat. / Primer és la obligació, / après entra.l passejar. (Torres Navarrete, 1995: 43)

Als que gasten els seus diners en les corregudes de toros:

Més val possar bona olla / de una peseta de carn, / que veure toros un dia / y passar-se bona fam. (Torres Navarrete, 1995: 31)²²

També trobem en els versos de Ros una crítica, tenyida d'ironia, de la superstició popular, en concret respecte a un fenomen astronòmic que va causar gran renou a l'època, com fou la visió d'un cometa en el firmament.²³ En aquest sentit, Carles Ros concorda de nou amb les idees dels il·lustrats, que van fustigar les supersticions, tant les doctrinals o relacionades amb imatges religioses com les vinculades amb fenòmens naturals (cf. Mestre, 1979: 600–606). Veiem, per tant, com Carles Ros, que sol ser considerat com a representant del tradicionalisme i del castissisme, i que sovint ha estat col·locat en el vessant oposat a la Il·lustració, no es va mostrar impermeable a l'ambient il·lustrat, sinó que en va assimilar alguns postulats i els va voler transmetre al poble a través dels seus col·loquis.

22 Carles Ros sol mostrar-se crític davant les corregudes de bous, festa molt popular, però que va patir les crítiques i la persecució per part dels il·lustrats. En la *Nova y gustosa relació, jocós y divertit romanç, en què es ven lo corro de toros de la plaza de Sent Domingo de esta ciudad de València, en lo dia 11 de setembre de este present any de 1741* diu Ros: “Bé podien fer memòria / de alguns chascos ya passats, / y deixar-se de tals festes / que husà la gentilitat” (p. 1).

23 En concret en la *Relació burlesca que cert llaurador li fa al retor de son poble sobre ls discursos que ha oït en València per lo cometa que apareix en lo cel des de últims de janer d'aquest any*. D. L. M. L., València, s. a., on desmunta les creences supersticioses de “la gent del vulgo” valent-se en bona part de la ironia.

En el *Coloqui entretengut hon se referixen les dances, misteris y altres coses tocants a la gran festa del Corpus que.s fa en València* pretén instruir el poble sobre el significat de la festa del Corpus, valent-se de la figura d'un notari que explica el significat de la processó del Corpus de València a uns llauradors de l'horta. Com feien els memorialistes amb els seus dietaris i els cronistes amb les cròniques històriques, Ros pretén amb aquest paper deixar-ne memòria per al futur: “y avent-lo llavors escrit per a futura memòria” (Torres Navarrete, 1995: 115).

La intenció d'entretenir, de divertir, de provocar la rialla, està present pràcticament en tots els col·loquis de Ros, però en alguns es converteix en l'objectiu fonamental. Formen part d'aquest grup els col·loquis sobre les disfresses de llaurador en les Carnestoltes, dels quals ens ocuparem més endavant, i d'altres en què també està present la figura, sempre graciosa en aquesta mena de literatura, del llaurador, com el *Col·loqui entretengut hon se reciten algunes de les moltes rinyes que solen passar entre les sogres y les nores* i el *Paper graciós [...] en què un llaurador, suponent parla davant d'algunes senyorettes de València, hon aurà també un dotor de lleys, parla primer en elles y après li fa al dotor un informe ab los térmens facultatius corromputs, com ells los dibuen*.

3 El *Paper graciós* i els col·loquis de Carnestoltes

El *Paper graciós, discursiu, enfàtic, alusiu y sentencions per a desfresar-se de llaurador a les Carnestoltes*, sense any ni lloc d'impressió, 8 pàgines, en quart, que ara editem, forma part dels diversos col·loquis escrits per Carles Ros amb motiu de les disfresses de llaurador per a les Carnestoltes.

Martí Grajales (1987: I, 242; II, 764–765) i Ribelles Comín (1943: 462) citen una edició d'aquest col·loqui, impresa a València a la impremta d'Agustí Laborda, sense any, si bé al títol figura que anava destinat per a les Carnestoltes de 1748: *Paper graciós, discursiu, emphàtic, alusiu y sentencions per a desfregar-se de llaurador a les Carnestoltes de l'any 1748. Dictat per una musa Laperà*, que era un dels pseudònims literaris més usats per Carles Ros. Ribelles Comín en va localitzar un exemplar en la biblioteca de Faustí Barberà, i Martí Grajales, per al qual és la primera edició de l'obra, en la de Francesc Almarche.

Ribelles Comín en cita una altra edició feta a València, també per Laborda, impresa possiblement l'any 1749. Martí Grajales es refereix a una altra edició d'aquest col·loqui, sense lloc ni any d'impressió, de vuit pàgines, en quart a dues columnes, sense numerar, que localitza a la biblioteca de Josep Maria Puig i Torralva. Presenta variacions en el títol: *Paper molt*

graciós, discursiu, enfàtic, alusiu y sentencios per a desfrasar-se de llauradors y dir-lo a les Carnestoltes, o en qualsevol funció particular. De Lapera.

El text que ara editem, segons es desprén de les variacions en el títol i en els versos transcrits per Martí Grajales, sembla ser una altra edició d'aquest col·loqui, diferent a les citades,²⁴ la qual cosa confirma que degué tenir una bona acollida popular, com era bastant general amb aquesta mena d'obres.

L'editem ara, a partir de l'exemplar que hem localitzat a la Biblioteca Valenciana, com una mostra dels col·loquis de Ros escrits amb motiu de la festivitat de Carnestoltes, tenint en compte sobretot que no és transcrit en cap dels reculls i estudis sobre l'obra d'aquest autor. No el transcriuen Barberà, Espín ni Torres Navarrete. El darrer autor, a més, el situa entre les obres de Ros perdudes o introbables (1995: I, 1279–1280).

Constantí Llobart (1879: 51–52) afirma que Carles Ros arribà a compondre vint-i-set peces en català, impreses, per a contrafer els llauradors en les disfresses de Carnestoltes, cosa que dona idea de la popularitat d'aquests papers. En aquestes obres, que deuriem anar destinades a la recitació pública, si bé també es difondrien a través de la lectura privada, un llaurador, en realitat algú disfressat de llaurador, assumeix la veu narrativa, tot parlant en primera persona i adreçant-se, generalment en termes galants, a uns receptors femenins, que podrien identificar-se amb les senyores del públic que estan escoltant la seua recitació. El llaurador sol relatar assumptes amorosos, sovint relacionats amb els seus festeigs i aventures galants. Altres vegades es dirigeix en particular a una senyoreta, de la qual es declara enamorat i que pretén seduir.

24 Martí Grajales transcriu els dos primers versos i els sis últims de l'edició de Laborda, i els quatre primers i la dècima final del *Paper molt graciós...* En aquests pocs versos es poden apreciar diferències ortogràfiques, fonètiques i lèxiques. El text que presenta una major fidelitat respecte a les propostes ortogràfiques de Ros és el primer, que, com hem dit, Martí Grajales qualificava de primera edició. Comença: “Déu os guart, giques gallardes, / dos hores que os vaig buscant”. I acaba, sempre segons la transcripció de Martí Grajales: “Ara va, y un altre dia / qu'estiga desocupat / contaré del sosposório / y cartes matrimoniales, / que ara marche a segar erba / per als rosins a sopar”. El *Paper molt graciós* comença: “Déu os guart chiques gallardes. / Dos hores que os vach buscant, / y que vesprada tindreu, / s'habeu de chuplar les mans”. I conclou amb una dècima: “Adéu, amores del dia, / que a Pobrir les cortinetes / d'eixes belles pestañoles, / omplin el cor de alegria. / Adéu, tanta bizzarria; / adéu, floretes de mach, / que al sol guañen en l'ensach / que ell va fer de sa bellea; / adéu, morrets de chalea, / que a segar erva me'n vach”.

A pesar que la diversió i l'entreteniment són les finalitats més visibles en aquestes composicions d'inspiració carnestoltesca, no hi està absent l'element didàctic i crític, present en molts col·loquis de Ros. En el que ara editem el trobem a través de la crítica que hom fa, valent-se de la figura del llaurador, de certs comportaments dels valencians urbans, contraposats als dels llauradors, o a través dels consells a les xiques per tal que no festegen amb diferents tipus d'homes marcats per alguna condició negativa: gelosos, balladors, versistes, parladors, oriolets...

En aquests col·loquis sol aparèixer, en efecte, en termes jocosos i satírics la contraposició entre els llauradors i els valencians urbans o pixavins,²⁵ representants de dues formes de vida ben diferents, la rural i la urbana, oposició que, a més d'aquests col·loquis carnestoltencs, es retroba en altres col·loquis de Ros,²⁶ així com en altres autors valencians del segle XVIII, com Joan Baptista Escorrigüela o en els col·loquis atribuïts a Carles Leon,²⁷ i que cal situar dins del context setcentista i il·lustrat de les tensions entre el món urbà i la ruralia, unides sovint a les contraposicions entre valors com tradicionalisme vs. modernitat, rusticitat vs. civilitat, naturalitat vs. artificio o virtut vs. vici.²⁸

La literatura popular del segle XVIII mostra, en efecte, un contrast en la societat valenciana de l'època entre la vida rústica, representació del castissisme, de la rudesia i dels valors tradicionals populars, i les formes de vida urbanes, lligades a les noves modes estrangeritzants, a l'artifici social i a la decadència dels costums. En la base d'aquest contrast estava, a més de les diferències culturals i de costums, la conflictivitat socioeconòmica latent entre la ciutat de València i la seua horta (cf. Ardit, 1977: 35, 58–59, 69–72; id., 1992: I, 114–117, 139–144), la qual tenia, de fet, una correspondència en el context peninsular general (cf. Martí, 2001: 55–80). Aquesta tensió és representada en els col·loquis a través de les figures del pixaví (o del petimetre) i del llaurador, figura en molts aspectes assimilable a la del *payo* dels

25 *Pixaví* (femení *pixavina*), documentat des del segle XVIII, és el nom burlesc que els llauradors de l'horta donaven als valencians de la ciutat; segons Martí Gadea (1906: 169), “per a indicar que són fins”. És a dir, dóna nom a una forma de vida que els naturals de la ruralia veïen com a distinta a la seua, com a més refinada i artificiosa, i de la qual es distanciaven.

26 Per exemple, en el *Paper graciós [...] en què un llaurador, suponent parla davant d'algunes senyores de València, bon aurà també un doctor de lleys, parla primer en elles y après li fa al doctor un informe...*

27 Vegeu Martí Mestre (1996, 1997) i l'edició que estem preparant dels col·loquis atribuïts a Carles Leon.

28 Cf. Martín Gaité (1981: 56–63), Fernández Valladares (1988: 258) i Martí (2001).

sainets castellans, encarnació i defensor, igualment, dels valors tradicionals (cf. Martí, 2001: 231–249), i en certa manera també a la del *majo* castellà, si bé aquest en representació de les classes populars urbanes.²⁹ En els col·loquis de Ros els llauradors són caracteritzats com a forts, valents, sincers, plans, laboriosos, amics de menjars substanciosos i abundants, sans, alegres, naturals, directes, vitals, però també rudes, i de vegades ingenus i ignorants. Per la seua part, els valencians urbans són afectats, amanerats, massa delicats, llepafils, viciosos, peresosos, pusil·lànimes, malaltissos, febles i amics de seguir les modes i les etiquetes i convencions socials, de les quals es burlen els llauradors.

Cal relacionar aquests col·loquis burlescos de Carles Ros amb el costum que hi havia als segles XVIII i XIX a València de disfressar-se de llaurador en temps de Carnestoltes. Segons comenta Amades (1957), referint-se al segon terç del vuitcents, aquestes disfresses de llaurador escometien els vianants donant-los conversa, “amb molta llicència i deseiximent”, i repartint-los versos, els quals prèviament havien adquirit en les parades de romanços. Amades en transcriu alguns procedents de plec solts editats entre 1854 i 1859. En aquests versos es poden apreciar, si fa no fa, els mateixos temes que trobem en els col·loquis de Ros sobre les disfresses de Carnestoltes, destacant les relacions eròtiques i amoroses i les notes satíriques sobre els pixavins. No hi falten les metàfores sexuals, afavorides per la desimboltura i la llicència del temps de Carnestoltes. La figura del llaurador, vist des de la perspectiva urbana com un tipus graciós, grotesc, poca-solta, mancat de polidesa, s’adeia bé amb l’esperit alegre, boig i desinhibit de les Carnestoltes, i contribuïa a l’alliberament de les passions i dels sentiments propis d’aquells dies.

En el *Paper graciós*, en efecte, es troben referències escatològiques, eròtiques i sexuals, així com el recurs al disbarat, aprofitant un somni del protagonista (ps. 6–7),³⁰ que encaixen bé amb el context carnestoltenc, i contri-

29 Sobre la figura del *majo* castellà i el seu contrast amb els *petimetres*, en el context social del segle XVIII, vegeu Martín Gaité (1981: 72–88) i Cepeda (1990).

30 En un manuscrit miscel·lani del segle XVIII titulat *Jardín delicioso y ramillete escogido de las mejores poesías que han salido a la luz en nuestros tiempos*, enquadernat a València l’any 1745 (Biblioteca Municipal de València, Fons Serrano Morales, ms. 6563) es recull un *Pregó en pens y cap y sens fi* que és tot una sèrie encadenada de disbarats. El poeta Pasqual de Benimarfull (1781–1835) és autor també d’algunes composicions poètiques a base de despropòsits (Hurtado Álvarez, 1981: 34–40). Sembla que aquest era un recurs literari de caràcter humorístic aprofitat de vegades per la literatura de vocació popular. En altres col·loquis de Ros dedicats a les Carnestoltes ens trobem amb cavalls humanitzats, que fins i tot arriben a parlar.

bueixen al propòsit jocós i burlesc del text. Per tant, en el llaurador dels col·loquis valencians, com en el *payo* dels sainets castellans setcentistes, es projecta generalment una dualitat entre, d'una banda, la identificació d'aquests personatges amb una sèrie de valors tradicionals, vistos generalment com a positius, en contraposició a la seua decadència en certs ambients urbans,³¹ i, d'una altra banda, el component humorístic d'aquests personatges, que, en el cas dels llauradors, es manifesta a través d'elements com el vestuari, el llenguatge, la rudesia, la innocència o la ignorància, explotats pels col·loquiers amb una finalitat humorística. De l'equilibri d'aquests dos components resulten unes peces de vocació popular en les quals hom tracta de compatibilitzar l'element jocós amb el to didàctic.

El col·loqui que ara editem comença amb la salutació del llaurador protagonista a les “chiques gallardes”. Tot seguit es presenta, fent una relació elogiosa d'alguns comportaments i qualitats dels llaurons, contraposant-los al capteniment dels valencians urbans. Entre les conductes que el llaurador els critica, es troba un sentiment de l'amor propi excessiu (*lo puntillo*), basat en la sang, el qual començava ja a ser anacrònic,³² i que el pagés ridiculitza: “sent lo cas que tota [la sang] és rocha, / après de ben garbellat”, així com la gelosia, bastant vilipendiada i ridiculitzada pels nous usos amorosos del segle XVIII (cf. Martín Gaité, 1981: 158–164). El llaurador exemplifica la negativitat de la gelosia amb la seua experiència personal amb una “chica de l'horta, / que era zelosa molt gran”. Això unit a l'opinió dels experts, el duu a aconsellar les xiques que no festegen amb homes gelosos. Tot seguit critica, sempre en termes jocosos, altres tipus masculins que, per diversos motius, han de ser evitats també per les joves: els balladors, els versistes, els aficionats a la farsa, els parladors i els oriolets.

A continuació, com correspon a l'època de Carnestoltes, “temps de bulla ben gran”, el llaurador es proposa emprendre un discurs festiu i de divertiment, com és el relat dels seus festeigs. Prèviament, però, fa una exposició, un tant grotesca, volent ressaltar el seu enteniment i intel·ligència, dins d'uns paràmetres jocosos i burlescos. Refereix, amb elements humorístics, el despertar del seu desig sexual, en arribar “als anys de la pubertat”, i el seu enamorament i festeig amb Lapeta. En aquest relat

31 Martí (2001) veu en la defensa de la vida rural, sovint idealitzada, que es troba en la literatura castellana setcentista, un reflex del pensament econòmic de l'època, on el tema agrari ocupava un lloc prioritari.

32 En efecte, al segle XVIII es considerava que l'honor i l'honra no eren ja patrimoni de certes classes socials i estaments nobiliaris, sinó que es podia aspirar també a una condició social honrosa des dels oficis i altres activitats productives (cf. Guillaumon Álvarez, 1981).

intercala l'explicació d'un somni que tingué. Aquest episodi oníric serveix a l'autor per introduir en el text el recurs al disbarat, gens rar en aquests col·loquis carnestoltencs. Així, hi trobem horts que produeixen coses tan peregrines com trompes, coixineres, baldufaris de notaris, etc., un gos que es menja un acte notarial, un cavall empatxat per menjar “paperots i processos”..., tot contat amb un to jocós. La figura del notari, que apareix també en altres col·loquis de Carles Ros, recorda l'ofici de l'autor. Després d'aquest episodi, on intervenen els elements fantasiosos i els escatològics, torna a ocupar-se de la seua relació sentimental amb Lapeta, i com la va demanar en matrimoni. Deixa per a “un altre dia / que estiga desocupat” contar el desposori i les cartes matrimoniales. El col·loqui acaba amb una dècima on el llaurador s'acomiada de les xicones.

4 Edició

En la transcripció del text seguim fidelment l'original, tot respectant-ne les grafies. Només hem regularitzat, d'acord amb la normativa actual, les majúscules i minúscules, l'accentuació, la dièresi, l'apòstrof, les cometes, els guionets i parèntesis, així com l'ús de punts i comes i la separació de paraules. Amb el punt volat indiquem la geminació de consonants o l'elisió de vocals que avui cal representar normativament. Regularitzem també l'ús de la cursiva, que reservem per als versos o mots en una altra llengua (canvis de codi). Indiquem amb dues barres // el final de cada full en l'original, que numerem amb un número entre parèntesis. En les citacions la xifra remet a les pàgines de l'original. Assenyallem en el text amb un asterisc (*) els mots, accepcions i locucions no recollits al DIEC que puguen presentar dificultats de comprensió, als quals ens referim en l'apartat del lèxic (5.4).

Paper graciós, discursiu, enfàtic, alusiu y sentenciós, per a desfresar-se de llaurador a les Carnistoltes.

Déu os quart, chiques gallardes.
 Dos hores que os vach buscant.
 Y que vesprada tindreu!
 Se habeu de chuplar les mans.
 Ara va, per lleu ador!,³³
 ses lluminoses deytats
 que sien una y mil voltes
 ben trobades, cap sagrat!
 Me folgue que ho pasen bé,
 pués la mostra bella em par.
 Yo guapo per a servir-les,
 llest em trobe al seu manar. // ⁽¹⁾
 No són plantes ni rahons
 lo que gaste, que enchamay
 lo llauró* de fals embida,
 y si no, anem-ho probant.
 Què os pareix dels

[compliments?

Dones, los llaurons som plans.
 No gastam palla ni brosa,
 sinó tostem al gra, al gra.
 Això de la policia
 són només ceremonials
 que van per la part de fora,
 y és tot ayre en bon romans.
 Lo llauró per part de dins
 aprecia les amistats.
 No empleam lo temps en
 [veure,³⁴

sinós en menchar, menchar.
 Tot allò de *cumplimientos*,
 que dihuen urbanitats:
 «*Me alegre de ver a ustedes;*
beso rendido les mans;
¿la parienta se halla buena?,
¿y el pariente cómo está?
A los pies de usted, madama,
 y no s'achenollen may.
 També «*perdone usted y mande*»,
 com si haguera de testar.
 «*Servidor* de usted, señora*»,
 mes que no es deixa cagar?
 «*Me tiene usted a su obediencia*
muy rendido». Cap sagrat!,
 que no iguala un calepino³⁵
 la retahila que fan.
 Lo llauró de asò no entén,
 sinós de un comú parlar.
 «Vols o no vols. Si o no».
 Cada cosa al modo pla.
 Vivim com a peix en l'aygua,
 que és vida a lo natural,
 perquè de les policies
 resulten uns forts pesars.
 Ya per aquesta coqueta,
 ya perquè l'atre ha faltat
 un poquet en lo puntillo,
 l'atre no es vol abaixar,
 pués diu que és millor que ell,
 y no l'iguala en la sanc,
 sent lo cas, que tota és rocha,

33 Expressió eufemística, en lloc de *Déu*, valent-se de la substitució paronímica. Carles Ros la fa servir també en altres col·loquis. Cf. les locucions sinònimes *per lleu!* i *per lleu salut!*, usades, juntament amb aquesta, en els col·loquis valencians del segle XVIII (cf. Martí Mestre, 2006). Cf. també l'expressió *a fe de lleu*, feta servir pel mateix Ros (*Paper graciós, polític y entretengut per a el desfrés de les Carnistoltes, contrafent als llauradors de la horta. De la Molinera*, p. 3).

34 Entenguem *beure*, amb betacisme, que contraposa a *menjar*, del vers següent.

35 Té el sentit de 'diccionari llatí'. Metonímia d'autor, per Ambrogio Calepino, lexicògraf italià, que dedicà quasi tota la seua vida al famós i reeixit *Dictionarium* llatí, conegut com el *Calepín*, editat per primera vegada l'any 1502, el qual al temps de Ros continuava reimprimint-se en diverses llengües.

après de ben garvellat.
 Pués quan se enuchen per zels,
 que pensament infernal!
 De así naixen inquietuts,
 desasosiegos, debats,
 sospeches, desconfiances,
 ahogos y enemistats,
 perquè són un calihuet
 que està a tot hora cremant.
 Yo ho sé asò per experiència,
 perquè tenia amistat
 en certa chica de l'horta,
 que era zelosa molt gran,
 y no volia que yo
 a ninguna casa anàs.
 Sempre me estava reñint,
 retraent-me tots los caps*:
 Si parlaba en la Chitana,
 si la estava festechant,
 si anaba a casa Lapeta,
 si entraba en casa de Blay,
 si la Rocheta em volia,
 si la Fornera torbat
 me portaba, si Tomasa
 també me habia enchisat,
 si era rosí de lloguer,
 que a tot clavaba el quixal*.
 Yo me estava esbalaït
 de oír estos desbarats.
 Que bé digué aquell que dia
 que.ls zels naixien de allà //⁽²⁾
 del pensament, y es criaven
 (o, com era bon pardall*)
 dins mateix la fantasia.
 Y així, venien a estar
 una sospecha només
 de lo que no es pot probar.
 Y ben mirat, és tontada
 tindre zels, ni en ells pensar.
 Chiques, en home zelós
 no os poseu a festechar,
 pués sempre estareu en guerra,
 sense esperanza de pau.
 Si a cas algun ballador
 os embia a demanar,
 si hau de seguir mon parer,
 que se'n vacha a escaparrar*.

Per ballador se ha de entendre
 aquells que sempre ballant
 estan en tots los bosquets³⁶,
 sens fer-se de respetar.
 Són com los aguaytacosos*,
 que no fan sinó escoltar
 les campanes que a mort
 [toquen,
 per a responsos peixcar,
 que el ballar en estos és
 un deliri, ben mirat,
 no habilitat, ni afició,
 y quant més vells, més orats.
 Les habilitats són bones,
 no hi a qui ho puga negar,
 mes temps, lloc y ocasió volen,
 que a tot hora és desbarat,
 pués més se estima la cosa
 quant més reservada està,
 perquè es fa molt ordinari
 lo que a tot hora miram.
 Pués quins atres los versistes
 per mania, són molt falts!
 Sempre van en paperets
 de vers pervers, amostrant
 dècimes de set renglons,
 de tretse, y de aí en abant.
 Quartilles sens consonància,
 concepte ni en tal pensar,
 pués la asonància, que és meñs,
 no se'ls aplega a encaixar,
 que.ls tals no tenen orelles,
 o si en tenen, són rucals,
 donant que riure als poetes,
 o disgust, per dir-ho clar.
 Y els que es donen a la farsa
 en cases particulars,
 que pareixen trompellots*

36 En cursiva en el text. Es troba ací usat amb un sentit poc clar, no enregistrar en cap diccionari. Ací podria entendre's amb referència a festes o llocs on es practica el ball, però no queda gens clar. Torna a aparèixer en la pàgina 4 del mateix col·loqui.

y volen fer de galans?
 Y aquells que són parladors?
 Esta sí que és tac gran!
 Per hipèrbols* sempre parlen,
 tota la cosa augmentant,
 pués si els donen lo ditet,
 dihuen que tota la mà.
 Chiques, aneu ben alerta,
 que en tots no es podeu casar,
 que els que porten sarahuells
 tots no són hòmens cabals.
 Són menester moltes prendes
 per a ser ben acabats.
 Tampoc en oriolets*
 os teniu que acomodar*,
 perquè fan la carbonada*
 après que es troben casats.
 L'home, que hacha corregut
 la Seca y Meca y la Vall
 de Andorra*, que diu la vulgo.
 Què os pareix? Noestic
 [morral*?]
 Encara que só llauró*,
 si escomence a sermonar,
 los misionistes³⁷ machors
 no tinc por me guañaran. // ⁽³⁾
 Mes arrimem estes coses,
 que això vol ayre, sagrat!
 Ara que són Carnistoltes,
 y temps de bulla ben gran,
 per lograr bona vesprada,
 mos bosquets³⁸ he de contar,
 vull dir, festechs que he tingut,
 travesures y amistats,
 pués té gran *significado*
 tot lo que aniré cantant.
 Bé poden l'*entendimiento*
 ab molta atenció parar,
 perquè ho diré en alusió,
 pués no convé parlar clar,
 y en la mehua becerola

tots no saben lletrechar,
 encara que alguns se fiquen
 en voler-la interpretar.
 A lo meñs de algunes lletres
 que en ma becerola hi a,
 les set, les tres y les dos
 ningú les silabarà.
 Mes deixem-nos de jactàncies,
 que si es posa a lletrechar
 lo *sagalito* amic meu,
 tan bé com yo llechirà.
 Yo só un colomí*, señores,
 que en torreta em solc parar,
 en teulada, en colomer,
 en finestra y en terrat,
 mes si em posen la cañeta,
 a casa marche bolant.
 No hachen por de que
 [m'agafen,
 perquè estic molt aveat³⁹.
 La Beateta ho pot dir,
 que un día me endevinà.
 Yo tinc un *entendimiento*
 que em vola. Ma agüela ho sab.
 Se chugar a les lletretes,
 que és un choc molt estremat,
 pués quin atre el del niño rollo,
 y la cueta, què tal?
 Só també una gran guitarra,
 de música tan sonant
 que la cítara de Orfeu
 no crec li puga aplegar.
 Mes si a cas me la destemplen,
 per a tornar-la a templar
 són menester les musetes

37 En el text *miniosistes*, que deu ser una errada.

38 Abans havia aparegut en la pàgina 3. En aquest cas l'autor sembla considerar-lo sinònim de 'festeig'.

39 Expressions procedents del llenguatge dels colomaires, molt popular a la València del segle XVIII, el qual en part ha transcendit al llenguatge comú. El mateix Ros va escriure un romanç dels colomaires on, entre altres coses, fa referència a les teulades o torretes on es paren els coloms: "altres estan referint / [...] que els seus jamás en torreta / ni en teulada s'an parat" (Casanova, 2005).

ab sa Helicona⁴⁰ y Pegàs.⁴¹
 Entrem ara a referir
 alguns bosquets,⁴² relatant
 en cifres y abreviatures,
 com les que els notaris fan.
 Dic que vull parlar en cifres,
 perquè a voltes ve a importar,
 pués cada hu son *drápico*
 té en la bugada posat*,
 que en lo món el que meñs
 [corre,
 vola, sol dir lo vulgar.
 Quants aurà así que me
 [escolten,
 que molt callantet diran:
 «Asò que diu lo llauró*
 me comprén dels peus al cap».
 Cascú, *según tiene el quenio*,
 té els bosquets, cap sagranat!*
 Hi a uns que per los ulls parlen,
 atres per los peus y mans,
 atres pareix no es menechen,
 y agafen ocells volant;
 atres tiren maneguetes*,
 per interés o per grat,
 pués allò que ve de quenio
 a cascú, no pot faltar.
 mes asò és arreglar vides,
 si he de dir-ho en bon romans.
 A l'ànima del negoci,
 que això té de aprofitar. //⁽⁴⁾
 Aixina que yo arribí
 als anys de la pubertat,
 que són aquells en què a presa
 se sol lo ferro escalfar*,
 me demanaba el cos dona,
 y fer nuc* vach intentar.
 Pués com solen de confusos
 per chiner anar los gats,

anaba yo (cert, sí, tot),
 un moltet de amor calat,
 perquè el calfó* de Cupido
 en amorets llaborà.
 Fon la pubertat en mi
 lo temps de madura etat,
 que yo may he segut chic,
 de home sempre me he preat.
 Y ara parle en excepció
 de regles, no en cheneral,
 pués la llebre en trenta dies
 corre més que el burro en anys.
 Me enamorí de una chica.
 Chica? Divina deytat
 era, y en un tot tan bella
 que atra els meus ulls no han [mirat.
 Pués si a les veus se poguera
 reduir lo seu tresllat,
 habia de retratar-la,
 per deixar a tots pasmats.
 Y sobretot era prima,
 que el gros nunca és de mon [grat.

Yo a esta no la volia,
 la amaba, sí, cap sagrat!,
 perquè hi a gran diferència
 entre el voler y el amar.
 Amar és una afició
 de espontànea voluntat,
 sense anhelo de interés,
 y pasió que del cor naix.
 Voler és per convenència
 pròpia, en la que sol mediar
 o interés, u obligació,
 o profit.⁴³ Asò és constant,
 que no em podrà un *ensuciado*⁴⁴
 estes rahons refutar.
 Què els pareís del meu discurs?
 No sé bé filosofar?
 Traguen-me un lletrat de cuina*,

40 L'Helicó era, segons la mitologia clàssica, una muntanya de Beòcia on residien les muses, i figuradament lloc on hom va a buscar la inspiració poètica.

41 Cavall alat, consagrat de les muses.

42 Sembla tenir el sentit de 'festeig' com en la nota 38.

43 Sobre *amar*, *volar* i *estimar*, vegeu Coromines (DECat, III, 596–598 i IX, 379–380).

44 Segurament deformació burlesca d'*ilustrado*.

d'eixos que van empolvats
 en papillotes y dengues,
 que en ell sabré disputar.
 Que perquè porte esparteña,
 bosa, correcha, puñal,
 sarahuell ample y montera,
 polític no sabré estar?⁴⁵
Mas dexemos esto a un lado,
 y pasem la bulla abant.
 Dia de Sen Chuan lo chove,
 acabant-me de llevar,
 prenguí la descucadora,
 posant-me-la baix del bras.
 En asò, viu a Lapeta,
 que venia caminant,
 de cullir les chirivies
 per a la olla del dinar,
 y li diguí en *verso ayroso*
 este requiebro enchisant:
 «Tela del meu entrecuix,
 lleterola, menchar blanc,
 tancada estàs en *mi pecho*,
 com a pàcaro enchaulat».
 Al dir-li yo este requiebro,
 relluent y entrevillat,⁴⁶
respuso una amorició*
 que *sufocado* em deixà,
 pués *me dixo de repiente*
 este *versico* estremat:
 «*Chochico el más regalado,*
quando aquell dia serà // ⁽⁵⁾
 que als dos agarrats a mosos
 en lo *lecho* ens trobaran?»
 Tíri la descucadora,
 capte lleu atronillat!*,

45 Referència al vestuari tradicional del llaurador valencià. Vegeu sobre això de la Puerta (2002: 212–239) i Puig (2002).

46 Deu derivar d'*entrevill*, variant d'*entrevi* 'mesenteri?', i estar relacionat amb les floretes que el llaurador acaba de dir a la jove, on, entre altres coses, la qualifica de "tela del meu entrecuix" i "leterola". El mot *entrevillat* no figura als diccionaris.

y de aquelles orelletes
 la agarrí. Chuant, chuant,
 cayguérem en un cequiol,
 y ens omplírem tots de fanc.
Mis señores, la ocasió
 nunca se ha de malograr,
 pués qui serà tan gran ase
 que tenint pasta entre mans,
 no es farà una fogaseta,
 per a dar tregua a la fam?
 En asò me la deixí,
 y pancha en amunt chitat,
 baix del banc de pelar fulla,
 molt adormit vach roncar.
 Ya era posteta de sol,
 quant me vinguí a despertar.
 Aní-me'n a segar herba.
 Y així que habia sopat,
 agarrí la rella al coll,
 per a anar a festechar.
 Arribí a casa Lapeta.
 Y al punt que vach aplegar,
 fiu la seña acostumada,
 que era un gran relinch pegar.
 Al *imento*⁴⁷ ixqué *corriendo*,
 y en lo paller asentats,
 li diguí estes rahonetes,
 més tendres que fesols blancs:
 «Com te va?, *espequito hermoso*,
 lluern del mes de mach,
 de aygüerol* *entendimiento*,
 flor pomposeta del camp.
 Ou lo que la llengua diu,
 ya que el cor tant ha callat.
Appropinquatio ad parlando,
 acostat, vine así ensà,
 que *sum corbellotus tuus**,
 de l'amor intricalat.⁴⁸
 Ha *pretérito imperfecto*!

47 Deformació de *momento*.

48 Mot no enregistrat als diccionaris. Potser està per *entrecalat*, format sobre el verb *calar*, com en la pàgina 5 del mateix col·loqui: "un moltet de amor calat", és a dir, figuradament calat, o siga, penetrat per l'amor.

En térmens gramaticals
 te parle, bé em pots respondre,
 mira que yo só estudiant.
 Parte de *futuro* en dus,
 no em fases tan fort penar.
Participio de presente,
 así em tens al teu costat,
 ple de cleவில் tinc lo cor,
 que en la vena principal
 del cor Cupido em ferí,
 yestic del dardo pasat.
Ab interjectio, conjunctio,
 desatinada deytat,
 quant serà el dia y el punt
 que achuntem los berenars*?,
 que *es lo mismo que decirte*
 quant nos podrem desposar?»
 Estes grans amoricions*
 li solia yo encaixar,
 y així pasàbem les nits,
 fins a ser de dia clar.
 En asò me la deixaba,
 y marchaba a descansar
 baix del banc de pelar fulla.
 Y *estando* un dia roncant,
 ensomí que ma agüela
 al món havia tornat
 en figura de una chica
 de dèsat o díhut anys.
 També figurí en lo ensomi
 que ella venia a caball
 en lo porc del teixidor,
 y així que em va divisar
 baix del banc de pelar fulla,
dixo: «Chic, vés a regar». //⁽⁶⁾
 Aní a regar lo guaret
 de Nàculos, cap sagrat!,
 que és aquell a hon, en perdó
 de sos mercés, va a cagar
 lo meu bayo, y és guaret
 de terra y sahó tan gran
 que sembrí llabor de ràbens,
 y me ixqueren coses grans,
 com són trompes, trompellots,
 tontillos ab sos tímals,
 coixineres de cadarsos,
 garvellés, fundes de orinals,

baldufaris* de notaris,
 mases de picar espart,
 pistoles de faldriquera*,
 fil de cànem blanquechat,
 boixets de randa, tisoires,
 y chiulets dels de capar.
 Sagrat!, que terra, señores!
 Qui en tingués moixents*
 [rodals!

En asò baixí a València,
 per a que un acte em donàs
 cert pollisó* de notari.
 Y així que me l'entregà,
 li diguí: «Este potracolo
 quant, señor, me costarà?»
 Respon-me: «A huit sous la
 [fulla,
 set y micha, trenta reals».
 Traguí un grapat de pesetes,
 y estant los dinés contant,
 en terra el acte em caygué.
 Un goset que allí chitat
 estava daball la taula,
 llaucheret com un pardal
 ixqué, y me se mençà el acte,
 de lo que em quedí espantat.
 Dich-li yo al pollós notari:
 «Este animalet, sagrat!,
 sens dubte que en paperots
 lo degueren enconar,
 perquè yo en tota ma vida
 he vist cosa semechant».
 L'agarrí de la cueta,
 y el refilí en un terrat.
 El notari em respongué
 no sé què cosa enuchat.
 Tirí-li una mañoplada*,
 y me'l deixí espatarrat.
 En asò ixc-me'n al carrer,
 y marchí cap a l'encant,⁴⁹
 a temps que estaben corrent
 una egua molt galan.
 Done dita, y me la lliuren
 per vint y dèsat reals.

49 En l'original *encantant*, que deu ser un error.

Marchí a ma casa en la egua,
 gochós com un vell orat.
 Y a l'atre dia venint
 me va parir un castañ.⁵⁰
 Ell creixqué y es féu granet,
 que qualsevol animal,
 com vostés això no ignoren,
 va creixent des de que naix.
 Un pollisó* de notari
 lo castañet me va amprar.
 Yo lo y deixí, y en tres dies
 me'l va tornar entripat*
 de paperots y procesos,
 y de fam tot enfitat.
En punto la media noche,
 sentí un roïdo molt gran
 de patades dins lo estable.
 Prenc lo cresol a l'instanç,
 y trobí al meu castañet
 que daba els últims badalls,
 unflat de la entripació*
 com lo castell de Alacant,
 y el pobret per baix del rabo
 pegaba algun respirall*. // (v)
 Busquí la herba de achudes,
 y li vach acomodar
 un eixorbitant servici*,
 que el fiu a l'instanç cagar.
 Alcí-li después lo rabo.
 Viu tenia entravesat
 un grandísim potracol.
 Y aixina que fiquí el bras
 per aquell ullet sens vista
 que tots darrere portam⁵¹,
 lo y traguí en una sarpada,
 com la comare* més gran.
 Tornà en si del parasisme*,
 y en quatre dies curà.
 Lo meche de machor fama
 no haguera fet la mitat.
 En asò viu a Lapeta,

que era la mehua deytat,
 y en unes paraules primes,
 com quant hu té algun eslay,
 perquè de nit la tancaben,
 diu, no podia parlar
 en mi, si per la finestra
 de la cambra, que estarà
 de terra dos estatures
 ben cumplides de home gran.
 Yo li dic: «Adéu, Lapeta,
 que aquesta *noche verás*
mi entendimiento a hon aplega».
 Com a mi me han agradat
las muqueres de cerquita,
 a la nit vach agarrar
 lo banc de pelar la fulla,
 y de la cambra a l'igual
 lo plantí. Y boqueta en boca
 molt content li vach parlar.
 Miren si discurrí bé!
 Tinc l'enteniment salat!
 Ella em digué estes raons:
 «Si vol vosté allò, demà».
 Yo, que en l'ora la entenguí,
 de la cúria al tribunal
 vinguí per les monicions*,
 y les maní publicar.
 Ara va, y un atre dia
 que estíga desocupat
 contaré del desposório
 y cartes matrimoniales,
 que ara marche a segar herba
 per a els rosins a sopar.

Dècima

Adéu, aurores del dia,
 que a l'obrir les cortinetes
 de eixes belles pestañetes
 ompliu lo món de alegria.
 Adéu tanta bzarria,
 adéu, rosetes de mach,
 que al sol guañeu en l'ensach,
 que ell féu sols de sa bellea.
 Adéu, morrets de chalea,
 que a segar herba me'n vach.

Fi.

50 Cavall castany.

51 Evidentment, es refereix, jocosament, a l'anús, anomenat també *null*, *null cego*, *null de ponent*, *null occidental* i *null del trasser* (Martí Mestre, 2006).

5 Estudi lingüístic

5.1 Grafies

A l'hora de plantejar-nos l'estudi lingüístic d'aquest col·loqui, hem de tenir en compte, com ja hem vist, que no es tracta de la versió original de l'obra, sinó d'una còpia posterior, probablement del segle XIX o de la segona meitat del XVIII, i, com sol succeir en aquests casos en la literatura de canya i cordell, presenta segurament formes lingüístiques, sobretot gràfiques, diferents a les del text original. Notem, doncs, la presència de grafies distintes a les defensades per Ros en la seua obra ortogràfica, i que, com ja hem dit, hem d'atribuir als copistes i impressors posteriors. S'observa en l'ortografia la influència del castellà i de la fonètica apitxada. Les palatals africades sorda i sonora són representades per la mateixa grafia *ch*: *chiques* (1), *pancha* (6), *menchar* (2), *rocha* (2), també en posició final: *vach* (1), *festechs* (4), *mach* (6). Carles Ros, en canvi, proposava les grafies traicionals *g, j, tg, tj*, i en posició final *-ig*. La palatal nasal es representa sistemàticament per *ñ*: *reñint* (2), *meñs* (3), *pestañetes* (8), seguint també l'ús castellà i a diferència de les propostes de Ros.

D'acord amb la fonètica apitxada, no es fa distinció entre les alveolars fricatives sorda /s/ i sonora /z/. Així, hom utilitza la grafia *s* per a totes dues: *coseta* (2), *casats* (3), *brosa* (2), *gaset* (7). La *s* s'utilitza també de vegades per *c* i per *ç*: *asò* (2, 6), *así* (2). No es fan servir la *ss* ni la *ç*, però sí la *c*: *polícies* (2), *escomence* (3), *atenció* (4). També apareix, per influència del castellà, la *ç*: *çels* (2), *çelosa* (2), *esperanza* (3), grafia aquesta que era evitada per Carles Ros en les veus genuïnes.

L'africada sonora /dz/ es representa amb *ts*: *tretse* (3). En l'alveolar fricativa sorda es fa servir sempre *ix*, d'acord amb la pronúncia valenciana: *això* (2), *deixa* (2), *peix* (2). Es respecta la grafia *qu* + vocal: *quant* (3), *quatre* (8), i la *h* antihiàtica tradicionals: *dihuen* (2), *calibuet* (2), *sarabuells* (3). La /k/ final es representa amb *c*, refusant el dígraf velar *-ch*, a diferència de les propostes de Ros, per tal d'evitar la confusió amb la realització palatal: *porc* (6), *chic* (6), *banc* (8). La grafia de la palatal lateral és sempre *ll*, en totes les posicions: *lleu* (1), *llest* (1), i també *Llauró* (2), en majúscula en el text. Recordem que Ros només usava *l*- inicial en les majúscules.

5.2 Fonètica

En el vocalisme àton es nota una distinció general entre les vocals *a* i *e* àtones, com és normal en català occidental. El cas d'*amprar* (7) és ja ben antic (DECat, III, 304); en *llaucheret* (7) pot intervenir la dissimilació, com també en *chalea* (8), on podria veure's també la interferència del castellà *jalea*. La variant *tresllat* (5) 'trasllat' cal relacionar-la amb *trellat*, forma aquesta documentada ja a l'Edat Mitjana (cf. DCVB, X, 474; DECat, VI, 781).⁵²

Igualment, es distingeixen habitualment les vocals *o*, *u*. Els casos de *cumpliment* (2), *cumplides* (8) i *cullir* (5) s'expliquen pels condicionaments contextuals, per la influència de les consonants bilabials i de la *i* tònica. Inversament, les formes *montera* (5) i el castellanisme *roïdo* (7) podrien explicar-se per ultracorrecció.

Són pocs els casos on documentem *e* per *i*. El mot *desbarat* (2, 3) relacionat amb *desbaratat*, és anterior a *disbarat* (cf. DECat, I, 630); *ceremonial* (2), documentat ja en la llengua medieval (cf. DCVB, III, 127), deu explicar-se per un tractament més popular; i *llumenoses* (1) podria estar relacionat amb altres derivats de *llum*. Cf. *llumenar*, *llumenera*, *llumeneta*, *llumera*... Inversament, tenim *i* per *e* en *chiner* (5), segurament pel contacte amb la consonant palatal.

El cas d'*unflar* (7) per *inflar*, habitual en valencià, s'explica per influència labial [mf] (cf. DECat, III, 306). En *potracol* (8) i *potracolo* (7) hi ha una dissimilació vulgar de *protocol*, a més d'una metàtesi de la *r*. Cf. les variants *patracol*, *potricol* (DCVB, VIII, 808, 936) i *patricol* (Colomina, 1991:18). Hi ha reducció del grup *ei* a *i* en *mitat* (8) i *quixal* (2), corrent en valencià, sobretot davant d'una palatal fricativa sorda. Cf. *ixemple*, *ixeringa*, *ixir*, *sixanta* (Martí Mestre, 1997:84). Però no sempre es simplifica: *deixar* (5). Notem també la simplificació vulgar *convenència* (5) per *conveniència*, en aquest cas del grup *ie*.

En el consonantisme cal destacar la conservació sistemàtica de la *-d-* en els sufixos *-ada* i *-ador*: *vesprada* (1), *carbonada* (3), *teulada* (4), *patades* (7), *parladors* (3), com era normal en Carles Ros. Al segle XVIII els casos de pèrdua són escassos, i no s'estenen en la llengua escrita fins al segle XIX.

D'acord amb la fonètica del valencià central, es manté la *-r* final: *testar* (2), *templar* (4), *referir* (4); també en els plurals: *pesars* (2), i fins i tot en el mot *diners* (7), on s'ha generalitzat la pèrdua. Igualment es conserva sistemà-

52 En Martí Gadea (1891: 1808) figura *tresllat*, i abans Escrig (1851: 846) recollia *treslladar*. En català antic era normal l'evolució del prefix *tras-* o *trans-* a *tre(s)-* (cf. Colón, 1978: 28). Carles Ros (1764: 327) va recollir *tresnytar*, com a variant de *tranuytar*.

ticament la consonant oclusiva en els grups finals *-nt*, *-mp* i *-nc*: *cremant* (2), *ballant* (2), *quant* (3), *camp* (6), *sanc* (2), *fanc* (6), fins i tot quan segueix un pronom feble: *acabant-me* (5), *posant-me-la* (5), on el grup triconsonàntic afavoreix la pèrdua fonètica de la consonant medial. Únicament hi ha reducció en *tostem* (2), per *tostemps*.⁵³

Es conserva el grup *-ns* en els plurals dels mots plans, com és normal en català occidental: *hòmens* (3), *tèrmens* (6), *ràbens* (7). La *s* es palatalitza en el grup *-sk-*: *peixcar* (3), *creixqué* (7), fenomen molt generalitzat en valencià. El grup [gz] evoluciona a [jʃ]: *eixorbitant* (8), com és habitual en valencià. És corrent la confusió de *b* i *v*, com a conseqüència del betacisme: *probant* (2), *bolant* (4), *llabor* (7), *garvellat* (2). La forma *pareis* (5), si no és una errada, s'explica per la proximitat fonètica entre la palatal fricativa i la [s], si bé habitualment, com ja hem vist, és manté la *x*.

Destaquem també les variants formals *etat* (5) i *esparteña* (5), on es fa servir la *t* en comptes de la *d*. La primera forma, *etat*, figura també en altres romanços de Ros (cf. Torres Navarrete, 1995: I, 1417) i en altres col·loquis del XVIII (Martí Mestre, 1997: 101).⁵⁴ Quant a *espartenya*, derivat d'*espart*, es documenta ja en Eiximenis, si bé *espartenya* ha estat sempre la forma dominant en català (cf. DECat, III, 619).⁵⁵ En la variant *eslai* [eslay] (8) hi ha reducció del grup triconsonàntic *sgl*, amb pèrdua de la consonant medial.⁵⁶

53 Carles Ros en la relació d'adverbis de la seua *Práctica de orthographía* (p. 68) recollia ambdues formes.

54 La van recollir Escrig (1851: 401) i Martí Gadea (1891: 905). Per a Coromines (DECat, III, 226), *etat* és una forma cultista que van usar alguns escriptors medievals i que aviat desaparegué. L'ús entre alguns escriptors de la Renaixença es considera un arcaisme artificial i esporàdic (cf. DECat; DCVB, V, 622). Aquests arguments, però, semblen xocar amb l'ús bastant normal que trobem en els col·loquis del segle XVIII.

55 Coromines (DECat) diu que avui la variant *espartenya* és encara usual a la Ribagorça, la Llitera, el Baix Segre, Gandesa i el Matarranya, i creu que “degué arribar més al sud, car del català es devia pendre el murcià i andalús *esparteñas*”. En efecte, la documentació d'*espartenya* en Carles Ros, que també feia servir *espartenyer* (Torres Navarrete, 1995: I, 1416), en confirma l'ús en valencià al segle XVIII, i segurament degué usar-s'hi des de segles abans, com veurem. En castellà general *esparteña* ‘alborga, calzado hecho de esparto’ sembla ser un mot rar, si bé es troba en algunes regions, sobretot orientals. Es documenta al segle XV en l'andalús Antonio de Nebrija (cf. Alonso, 1986: 1080; DCECH, II, 738). Després el va recollir Covarrubias (1611): ‘el alpargate de esparto, grosero más que los alpargates de cordel’. Covarrubias arplega també el refrany *Dios te libre de ira de señor y de alboroto de pueblo y juego de esparteña*, procedent de la *Philosophía vulgar* (1568) del sevillà Juan de Mal Lara, el qual afegia que “esparteña en valenciano se llama lo que dezimos nosotros del arávigio alpargate”, i cita una altra expressió relacionada que “dizen los valencianos: *Hízole la compañía de la esparteña*, porque lo dexó al mejor tiempo, y assí en el camino es gran falta la del calçado” (f. 13v). El *Diccionario de Autori-*

Per últim, fem referència a l'adaptació del fonema velar fricatiu sord del castellà en /k/ en els mots d'aquella llengua: *quenio* (4), *pácaro* (5), *espequito* (6), com a mostra de la pronúncia que tenia la /x/ entre els catalanoparlants dels segles XVIII i XIX.

5.3 Morfosintaxi

Notem l'ús del gènere femení en *vulgo: la vulgo* (3), possiblement perquè en el context apareixen pròxims altres articles femenins: “que hacha corregut / *la Seca y Meca y la Vall* / de Andorra, que diu *la vulgo*”.

En l'article masculí documentem les formes plenes *lo, los*, reforçades *el, els* i *asil·làbiques l', .ls*. Ros en *Qualiddes i blasones* va exposar una regla sobre l'ús de les formes plenes o reforçades de l'article. Deia que calia usar les

dades (1732) de la RAE repeteix la definició d'*esparteña* de Covarrubias, i el mateix refrany. Gonzalo Correas (1627), que va seguir també el recull de Mal Lara, inclou, igualment, aquest refrany: *De ira de señor i de alboroto de pueblo nos libre Dios, i de xuego de esparteña, ke da pena*. Amb anterioritat, la parèmia figurava en el *Libro de refranes* (1549) de l'aragonès Pedro Vallés, però en lloc de *juego* aquest feia servir el mot *fuego*, amb la qual cosa, si no és una errada d'edició, molt possiblement, com veurem, canvia el sentit del mot *esparteña*. *De ira de señor y de alboroto de pueblo; y de juego de esparteña* (CORDE). De fet, Coromines (DCECH, II, 738) cita en un parell de textos castellans de c. 1400 *esparteña* amb el sentit de 'mecha' o 'torcida de lámpara', significat que aniria d'acord amb el *fuego de esparteña* de Pedro Vallés. En el CORDE, a més de les cites de Vallés i de Correas esmentades, *esparteña* només figura en Quevedo (1609): 'calzado deste esparto', i, ja al segle XX, en el valencià Pasqual Boronat, i com a adjectiu, en l'andalús Villalón: “una *esparteña* estera”. En l'actualitat, com observa Coromines (DECat, III, 619), sembla tenir més vitalitat en andalus i murcià (cf. Alvar Ezquerria, 2000: 359; Molina, 1991: 135). A aquestes varietats cal afegir l'aragonès (Andolz, 2004: 197; ALEANR, m. 1058; *Endize*, 828–829), incloent-hi Navarra (*esparteñas, espartiñas*) (Iribaren, 1952: 224), el parlar de la Serrania de Conca (Calero, 1981: 147; *Palabras nuestras*), no considerats per Coromines, a més del gascó pirinenc (*espartenba, espartino, espartillo*) (Mistral, 1979: I, 1024; DECat). Tinguem en compte que la major part de les dades antigues castellanques coincideixen amb aquestes regions. Continua utilitzant-se també en els parlars castellanoaragonesos de l'interior valencià, contigus a la zona aragonesa i castellana d'ús del mot: a l'Alt Palància, l'Alt Millars, la Foia de Bunyol, els Serrans o el Racó d'Ademús (Torres Fornés, 1903: 262; Llatas, 1959: I, 253; Villanueva, 1996: 58–59; Penalba / Navarón, 1997: 44; Gargallo, 2004: 230; *Diccionario de palabras propias del Alto Mijares, Vocabulario popular serrano*). La presència en gascó, a més del català, fa pensar en l'autoctonia del mot en aragonès, com un dels nombrosos casos de comunitat lèxica entre aquestes llengües.

- 56 *Eslai* i *eslaiar* figuren, des de Carles Ros, en els diccionaris valencians dels segles XVIII i XIX, i es troben, igualment, en els textos valencians del segle XVIII (cf. Martí Mestre, 1997: 204). Tanmateix, no figuren en el DECat, i el DCVB (V, 353) els recull només en el diccionari de Carles Ros de 1764.

formes plenes *lo*, *los* “si finalitza la dicció antecedent en lletra consonant” i “après de punt final o al principi de qualsevol escrit”; en canvi, es fa servir *el*, *els* “si la paraula o dicció acaba en vocal”, i justifica aquest ús “per a embeure la synalepha que en lo cas referit se comet” (ap. Torres Navarrete, 1995: I, 159).

En el *Paper graciós* s’observa en general aquesta regla, si bé no de forma sistemàtica. Així, l’article *lo*, que és el predominant (31 casos) es documenta sobretot en el context consonant o semiconsonant (C) + *lo* + consonant (C) (23 casos), i apareix també en els contextos C + *lo* + vocal (V) (2 casos) i V + *lo* + C (6 casos).⁵⁷ Per la seua part, *los* es documenta sis vegades en el context C + *los* + C, i dues en C + *los* + V. L’article *el* apareix deu vegades en el context V + *el* + C, tres en V + *el* + V, i dues en C + *el* + C, una de les quals immediatament després de punt.⁵⁸ *Els* figura tres vegades en V + *els* + C, i una en V + *els* + V. A més, trobem la forma apostrofada *l’*, tant de l’article masculí com del femení, davant vocal, i en un cas la reduïda *.ls* darrere vocal. A això cal afegir les contraccions *al*, *als*, *del* i *dels*.

Veiem, doncs, com en Carles Ros predominen encara les formes plenes de l’article (*lo*, *los*), particularment després de consonant, mentre que les reforçades *el*, *els* s’usaven bàsicament darrere de vocal, on es van desenvolupar a partir de les asil·làbiques corresponents.⁵⁹

57 Aquests sis casos, però, presenten particularitats. En un l’article apareix immediatament després de punt, context en el qual Ros deia que calia usar *lo*: “y en quatre dies curà. / *Lo* meche de machor fama / no haguera fet la mitat” (8). En tres casos equival a l’anomenat *lo* “neutre”, amb funció abstractiva-generalitzadora: “que és vida a *lo* natural” (2), “una sospecha només / de *lo* que no es pot probar” (3), “ixqué y me se mençà el acte, / de *lo* que em quedí espantat” (7). En aquesta mena d’estructures, sobretot en les oracions de relatiu, no es documenta al text *el* ni les formes contractes, sinó *lo* en tots els contextos. I, per últim, en els dos casos restants l’article obri el vers, cosa que suposa una major pausa, acústica i visual, respecte al mot final del vers anterior: “Fon la pubertat en mi / *lo* temps de madura etat” (5), “Un pollisó de notari / *lo* castañet me va emprar” (7).

58 En aquest cas la presència d’un pronom feble masculí *el* en el vers immediatament anterior podria afavorir l’article *el* en el vers següent, el qual no és descartable que siga, de fet, obra del copista, i no original de Ros: “L’agarrí de la cueta, / y el refilí en un terrat. / *El* notari em respongué / no sé què cosa” (7). En l’altre cas l’ús de l’article *el* es justifica perquè es tracta d’una oració substantiva de relatiu genèrica de persona: “que en lo món *el* que meñs corre / vola” (4), on la forma *lo* hauria resultat ambigua.

59 Aquesta, però, no era la situació de tots els textos, i sembla que tampoc no ho devia ser de la llengua parlada, on les formes reforçades *el*, *els* devien tenir una major extensió. Així, en les memòries del rector de Montaverner Josep Esplugues, també del segle XVIII, predominava l’article *el* sobre *lo* en els mateixos contextos (Casanova, 1989: 18). De fet, *el* ja es trobava darrere consonant en textos del segle XVI, i n’incrementà l’ús en

El nostre autor aplica als pronoms febles la mateixa regla que havia exposat sobre l'ús de les formes plenes o reforçades de l'article: “Lo mateix modo de regir-se hi a sobre el usar de *me* per *em*, *nos* per *ens*, *ne* per *en*, *se* per *es* y *te* per *et* (...). També corre la mateixa regla sobre *el* per *los*” (ap. Torres Navarrete, 1995: I, 159–160).

Aquesta regla, com ocorria amb l'article, és fruit d'una reflexió selectiva de l'autor, i no coincideix plenament amb l'ús real de la llengua. El mateix Ros adverteix que “açò ja no es guarda ab tant rigor, mes yo dech previndre-u” i “que en molts escrits de nòstron idioma, que yo he llegit, he trobat açò mesclat, sens orde ni manera”. Carles Ros, exercint de gramàtic, tracta d'ordenar, de fixar, la llengua, segons un model lingüístic determinat, un model que no podia coincidir plenament amb la variació de la llengua parlada. De fet, al segle XVIII els pronoms febles en posició proclítica adoptaven les formes reforçades *el*, *els*, *em*, *et*, *es*, *ens*, *en*, tant darrere de vocal com de consonant, si bé també s'hi documentaven les corresponents formes plenes (cf. Martí Mestre, 1999a: 169–171).⁶⁰

En el *Paper graciós*, en efecte, es guarden en general els principis gramaticals defensats per Ros. De manera que en posició proclítica les formes plenes dels pronoms apareixen bàsicament després de consonant i en posició inicial de frase, i les reforçades després de vocal. En la forma dels pronoms que s'apostrofen és també pertinent el mot següent. Així, els pronoms *se* i *me* mantenen les formes plenes en el context V + pronom + V, ja que en aquest cas la forma reforçada queda descartada per les característiques fonètiques d'aquest context, i l'apostrofada és molt poc usada en aquest text.⁶¹

El pronom *se*: C + *se* + V (4 casos), V + *se* + V (1 cas), V + *es* + C (11 casos), V + *s'* + V (1 cas).

El pronom *me*: C + *me* + C (8 casos), V + *me* + V (6 casos), V + *em* + C (17 casos), C + *em* + C (1 cas), V + *m'* + V (1 cas).

El pronom *lo*: C + *lo* + C (2 casos), V + *el* + C (2 casos), V + *l'* + V (1 cas).

El pronom *els*: V + *els* + C (2 casos).

els segles XVII i XVIII (cf. Martí Mestre, 1994: 114–117; Cano, 1995: 55–64). Aquesta situació dóna a entendre que la llengua literària de Ros i les seues propostes gramaticals no eren un simple reflex de la parla, sinó que darrere hi havia un model lingüístic elaborat de caràcter selectiu.

60 Ja hi ha exemples de les formes reforçades dels pronoms febles després de consonant al segle XVII (cf. Martí Mestre, 1999b: 127).

61 De fet, als segles XVII i XVIII sembla que les formes asil·làbiques eren bastant menys usades que les sil·làbiques (cf. Martí Mestre, 1999a: 171).

El pronom *nos*: C + *nos* + C (1 cas), V + *ens* + V (1 cas).

El pronom *en*: V + *en* + C (1 cas).

D'altra banda, el pronom de segona persona plural adopta sempre la forma *os*, tant precedida de vocal com de consonant:⁶² “Déu *os* guart” (1), “que *os* vach buscant” (1), “no *os* poseu” (3), “Tampoc en oriolets / *os* teniu que acomodar” (4).

Com a pronom reflexiu, i amb verbs pronominals, apareix el pronom *se* amb referència a la 2a persona del plural. És un ús prou freqüent al segle XVIII en valencià, aplicat també a la primera persona plural, continuat vulgarment en l'actualitat (cf. Martí Mestre, 1997: 94–95; 1999a: 170): “*Se* habeu de chuplar les mans” (1), “que en tots no *es* podeu casar” (3).

S'observa pràcticament l'ordre modern en la col·locació dels pronoms febles respecte al verb, amb un predomini de l'ús proclític, fins i tot en posició inicial d'oració, després de punt: “*Me* folgue que ho pasen bé” (1), “*L'*agarri de la cueta” (7). L'enclisi té lloc, com ara, amb l'infinitiu, el gerundi i l'imperatiu. Però encara és troben, com una pervivència de l'ús tradicional, alguns casos d'enclisi amb altres temps verbals, fonamentalment quan el verb ocupa la posició inicial absoluta d'oració: “Aní-*me'n* a segar herba” (6), “Respon-*me*: «A huit sous la fulla»” (7), “Dic-*li* yo al pollós notari” (7), “Tiri-*li* una mañoplada” (7), “Alcí-*li* después lo rabo” (8), “En asò, ix-*me'n* al carrer” (7).

En les combinacions pronominals quan el complement indirecte és de tercera persona es manté l'ordre clàssic CD + CI, tot i que en valencià al segle XVIII ja s'havia produït en aquest cas la inversió pronominal: “Un pollisó de notari / lo castañet me va amprar. / Yo *lo* y deixí” (7), “Viu tenia entravesat / un grandísim potracol, / y aixina que figuí el bras / (...), *lo* y traguí en una sarpada” (8). El pronom *se*, quan es combina amb *en* o *els*, ocupa el primer lloc, però amb el pronom *me* figura en segon lloc: “y *me se* mençà el acte” (7).⁶³

En els demostratius de 1a i 2a persona predominen clarament les formes no reforçades, que devien ser les habituals en el valencià parlat del segle XVIII, encara que en la llengua escrita encara es podien trobar els demostratius reforçats, si bé sempre de forma minoritària (cf. Martí Mestre, 1997: 102–104). En el *Paper graciós* només es documenta un cas del demostratiu reforçat: *aquesta* (2). La resta de formes són *este*, *esta*, *estos*.

62 Aquesta forma apareix bastant al segle XVIII en valencià, i es documenta ja en textos siscentistes (cf. Martí Mestre, 1997: 92–93), i deu explicar-se com un tret vulgar reforçat pel castellà (cf. Ferrando, 1989: 80).

63 Cf. Martí Mestre (1997: 100; 1999a: 171).

En el català antic les formes àtones dels possessius eren més usades que en l'actualitat, i fins i tot més emprades que les tòniques. En el *Paper graciós*, en canvi, ja predominen els possessius tònicos (10 casos) sobre els àtons (6 casos), i una bona part d'aquests corresponen a noms de parentiu: *ma agüela* (4, 6), a l'expressió *en tota ma vida* (7), on actualment també s'usa aquesta forma, i a l'expressió *ses llumenoses deytats* (1), relacionable amb el tipus *Sa majestat, Sa Santedat...* Els altres dos casos són *mos bosquets* (4) i *en ma becerola* (4).

En les oracions adjectives de relatiu només es documenta el pronom *que*, sense diferències funcionals, i tant referit a persona com a cosa. Darre-re preposició tenim *què*: “que són aquells [anys] *en què* a presa / se sol lo ferro escalfar” (5). En una ocasió hom intercala l'article entre la preposició i el relatiu, construcció considerada castellanitzant: “Voler és per convenència / pròpia, *en la que* sol mediar / o interés u obligació” (5). En les oracions adjectives explicatives amb referència a un antecedent global, amb caràcter neutre, no es fa servir *la qual cosa*, poc usada al segle XVIII, sinó preposició + *lo que*, segurament imitació del castellà: “ixqué y me se mençà el acte, / *de lo que* em quedí espantat” (7).

Es documenten els indefinits *atre* (2), *atra* (5), *atres* (4), amb reducció del grup *lt* a *l*.⁶⁴ *Ningú*, usat amb valor negatiu, no va acompanyat de l'adverbi *no*: “*ningú* les silabarà” (4). Convien *cada hu* (4) i *cascú* (4).

Es troben els numerals valencians moderns *dèsat* (6) i *díhuít* (6); també es documenta *huít* (7).

En l'apartat verbal notem la conservació de la desinència zero de forma lexicalitzada en les formes *guart* i *ador*, totes dues de primera persona, usades en expressions fixes: *Déu os guart* (1), *per llen ador* (1). En la resta de casos trobem la desinència *-e*.

Les persones 1a i 2a del plural del present d'indicatiu de la primera conjugació mantenen les desinències etimològiques *-am*, *-au*, a pesar que al segle XVIII també es documenten les analògiques *-em*, *-eu*, que també va usar Carles Ros: *gastam* (2), *empleam* (2), *miram* (3), *portam* (8). La desinència de la 2a persona del plural del present d'indicatiu del verb *haver* és *hau* (3), que conviu amb *hauen* (1). Es construeixen sense consonant velar analògica la 1a persona del present d'indicatiu del verb *voler*: *vull* (4) i del verb *ser*: *só* (6), així com el present de subjuntiu d'aquest mateix verb: *sien* (1). En canvi, hi ha velar en *puga* (3) i en *solc* (4).

64 En canvi, en el diccionari de Ros (1764: 17) es recull *altre*, *altra*, *altres*, que són també les úniques formes que documenta Torres Navarrete (1995: I, 1365) en la seua obra poètica. Per tant, les formes del *Paper graciós* bé podrien ser obra dels copistes posteriors.

En el pretèrit perfet conviuen les formes simples i les perifràstiques, amb un predomini de les primeres. Es mantenen els perfets forts en *-i* en els verbs *fer*, *veure* i *ser*: *fiu* (6, 8), *viu* (8), *fon* (5). L'imperfet d'indicatiu de *dir* és *dia* (2). En l'imperfet de subjuntiu conviuen les formes amb *-s* i amb *-ra*, amb tres exemples de cadascuna: *anàs* (2), *donàs* (7), *tingués* (7), *poguera* (5), *haguera* (2, 8). Esmentem també l'infinitiu analògic *tindre* (3), i els gerundis *sent* (2), *retraent* (2) i *creixent* (7), sense consonant velar analògica. Es documenten les perífrasis d'obligació *haver(-se) de* + infinitiu (2, 5, 6), la més freqüent; *tenir de* + infinitiu (4) i *tenir que* + infinitiu (3).

Adverbis de lloc: *dins* (2), *fora* (2), *ací ençà* (6), *aí* (3), *allí* (7), *darrere* (8), *amunt*, precedit de la preposició *en*: “pancha *en amunt* chitat” (6), i *avant* (5), també precedit de la preposició *en* i en correlació amb *de*: “amostrant / dècimes de set renglons, / de tretse, y *de aí en abant*” (3).

Adverbis i locucions adverbials de temps: *ara* (1, 4), *después* (8), *enchamay* (2), *may* (5), *nunca* (5, 6), *en tota ma vida* (7), *a voltes* (4), *sempre* (2, 3, 5), *tostem* (2), *a tothora* (2, 3), *enlora* (8), amb idea d'immediatesa, promptitud, com a *l'instant* (7).

Adverbis i locucions de manera: *així* (3, 6), *bé* (1, 2), *ben* (2, 3, 4), *millor* (2), *a presa* (5), *cert* (5).

Adverbis i locucions de quantitat: *més* (3, 5), *meñs* (3, 4), *a lo meñs* (4), *només* (3), *tan* (5, 6), *tan* (6), *molt* (4, 8), *un poquet* (2).

Adverbis d'afirmació, de negació i de dubte: *també* (2, 4), *tampoc* (3), *no* (4), *a cas* (3, 4).

Les oracions d'infinitiu amb valor temporal van introduïdes per la preposició *a* + article, i no per *en*. Exemple: “*A l'obrir* les cortinetes / de eixes belles pestañetes, / ompliu lo món de alegria” (8).

Ús confusionari de la preposició *en* en comptes d'*ab*: “no podia parlar *en mi*” (8), tot i que Ros també fa servir en altres textos la preposició *ab*.

Complement directe de persona precedit de la preposició *a*: “per deixar *a tots* pasmats” (5), “yo *a esta* no la volia” (5), “Viu *a Lapeta*” (5, 8), “que *als dos* (...) / en lo lecho ens trobaran” (6).

Conviuen les variants *sense* (3, 5) i *sens* (7, 8). *Dins* (3, 7) i *davall* (7) amb funció preposicional no van seguides de la preposició *de*. En canvi, tenim *baix de* (5, 6, 7). Apareix *fins a* (6), i no el castellanisme *hasta*, que ja s'havia assentat plenament en valencià al segle XVIII.⁶⁵ Fa servir la preposició *après de* (2), si bé també s'usa l'adverbi castellanitzant *después*.⁶⁶

65 Ros el va corregir en la seua *Corrección de voces y phrases*: “*hasta por fins, finsa o fums*” (p. 11).

66 Carles Ros va corregir el barbarisme *después* en la seua *Corrección de voces y phrases* (p. 9).

Conjuncions adversatives: *mes* (3, 4), amb valor restrictiu; *sinó* (2), *sinós* (2), amb valor d'oposició o exclusiu;⁶⁷ *si* (8), amb valor limitatiu: “perquè de nit la tancaben / (...), no podia parlar / en mi, *si* per la finestra de la cambra” (8).

Conjuncions i locucions temporals: *quant* (6, 8), *així que* (6, 7), *aixina que* (5, 8), *al punt que* (6), *aprés que* (3), *des de que* (7).

Conjuncions causals: *pués* (1, 2, etc.), *que* (3, 5), *perquè* (2, 4, etc.)

Conjunció final: *per a que* (7).

Conjunció concessiva: *encara que* (3, 4).

En les oracions substantives sovint s'elideix la conjunció, fet que ve afavorit per guardar el còmput mètric dels versos: “pués no convé parlar clar” (2), “no tinc por me guañaran” (3), “no crec li puga aplegar” (4). Notem en algun cas l'ús castellanitzant de la preposició *de* davant la conjunció *que*: “no hachen por *de que* m'agafen” (4).

5.4 Lèxic

Presentem per ordre alfabètic els mots més interessants del col·loqui. Notem com els col·loquis són una bona font per a estudiar el lèxic col·loquial i dialectal dels segles XVIII i XIX, bona part del qual arriba fins als nostres dies.

acomodar-se (3) v. ‘casar-se’. Aceptació no registrada al DIEC. 1a documentació respecte al DCVB i al DECat. Restricció semàntica del significat del verb. És un significat corrent als segles XVIII i XIX. També *acomodo* ‘marrit’, ‘festejant, pretendent’ (cf. Martí Mestre, 2006).

aguitacosos [*aguytacosos*] m. (3) ‘tafaner, persona que està a l'aguait del que ocorre esperant de traure'n algun profit’. Mot no registrat al DIEC. El DCVB (I, 312) i el DECat (IV, 690) el documenten en la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana. També el trobem en un col·loqui de Joan Baptista Escorigüela (Martí Mestre, 1996: 258).

aigüerol [*aygüerol*] en l'expressió *entendimiento de aygüerol* (6) ‘persona de poc d'enteniment, poca-solta’. Cf. *tenir el cervell aiguat* ibid. El mot *aigüerol* no l'enregistren el DIEC ni el DECat. En els diccionaris valencians del segle XIX figura com a sinònim d'*aigüera* ‘alcantarilla o arbol·lón’ (Escrig, Escrig-Llombart, Martí Gadea), d'on el trau el DCVB (I, 347).

67 La variant *sinós* no la recull Torres Navarrete (1995) entre el lèxic de l'obra poètica de Ros. Coromines (DECat, VII, 908) no la documenta fins a Martí Gadea, i el DCVB (IX, 908) encara més tard. Podria tractar-se d'una innovació del copista.

aire [ayre] m. (2) ‘vanitat, frivolitat’. Accepció no registrada al DCVB ni al DECat. Metàfora fonamentada en les característiques físiques de l’aire, lligades a la idea d’immaterialitat, de buidor.

amorició f. (5, 6) ‘paraules amoroses, amoretes’. Mot no registrat al DCVB ni al DECat. No figura tampoc en els diccionaris valencians dels segles XVIII i XIX.

baldufari m. (7) ‘llibre-registre de documents, en aquest cas notariais’. Mot no registrat al DIEC, però documentat ja al segle XV (DCVB, II, 235).

becerola f. (4). En el DIEC, DCVB i DECat només en plural: *beceroles*, però en els diccionaris valencians dels segles XVIII i XIX figura en singular *becerola* (plural *beceroles*) (Ros, 1764; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1891; Gulsoy, 1964: 81).

brossa [brosa] f. (2) ‘paraules o capteniments fútils, insubstancials’. Accepció no registrada al DECat. En el DCVB (II, 684) aplicat només a les paraules inútils. Metàfora fonamentada en el caràcter inútil i perjudicial de la brossa o herba silvestre no conreada.

calfó m. (5). Probablement amb el sentit d’‘excitador, escalfador, del desig amorós’, aplicat a Cupido, déu de l’amor. Sembla menys probable que en el nostre text tinga el sentit d’‘escalfament’, encara que potser també podria interpretar-se així. Mot no registrat al DIEC. Accepció no registrada al DCVB ni al DECat. En Escrig, Escrig-Llombart i Martí Gadea és sinònim de ‘calfament’.

cap sagranat! interj. (4). No registrada. Variant eufemística de *cap sagrat!*

caps m. pl. (2). En el text sembla fer referència a les suposades relacions sentimentals del llaurador amb altres dones, que li retreu la seua xicota. En altres textos dels segles XVIII i XIX documentem aquest mateix mot amb sentits senblants a ‘cabòries’, ‘raons’ o fins i tot ‘afers’ (cf. Martí Mestre, 2006). Es tracta d’accepcions no enregrades als diccionaris.

captellen atronillat! interj. (5). No registrada. Eufemisme per *cap de Déu!*, valent-se de l’homonimització formal amb el parònim *lleu*. Cf. la locució *cap de lleu agranollat!*, usada en altres col·loquis valencians del segle XVIII (Martí Mestre, 2006).

clevill m. (6) ‘clivell’. 1a documentació respecte al DCVB. Coromines (DECat, II, 760) el documenta en Carles Ros. Mot valencià i tortosí.

colomí m. (4). ‘persona astuta’. Accepció no documentada al DIEC, al DCVB ni al DECat. En els diccionaris valencians del segle XIX *ser u bon colomí* ‘ser muy astuto y sagaz’ (Escrig, Escrig-Llombart, Martí Gadea). El documentem en diversos textos valencians dels segles XVIII i XIX. També pot ser aplicat, de forma pejorativa, a un individu vil, poc de fiar, i a un

home galant, festejador (Martí Mestre, 2006). Mot procedent del vocabulari dels colombaires, ben popular a València des del segle XVIII, i que ha deixat diversos mots i locucions en el lèxic comú (cf. Casanova, 2005).

comare f. (8). ‘llevadora’. El DCVB (III, 312) l’enregistra amb aquest sentit en valencià i balear, sense documentació. Coromines (DECat, V, 479) afirma que aquest sentit de *comare* és sobretot valencià.⁶⁸

corbellot m. (6) ‘llaurador’. Aceptació no registrada al DIEC i no documentada al DCVB. Metàfora burlesca. Llatinitzat humorísticament en el text (*corbellotus*). Amb aquestes expressions en llatí macarrònic el llaurador tracta de fer-se passar, burlescament, per un estudiant, davant la dona estimada.

descucadora f. (5) ‘bossa usada per a traure els cucs de les plantes. 1a documentació.

entreuix m. (5) ‘part del cos on s’uneixen les dues cames’. 1a documentació.

entriparció f. (7) ‘tipus de malaltia digestiva dels cavalls, segurament indigestió, empatx’. Mot no enregistrat al DIEC, al DCVB ni al DECat. Tampoc no consta en els diccionaris valencians del segle XIX. A Múrcia *entripà* ‘cólico’ (Molina, 1991: 19), ‘cólico doloroso en las tripas de las caballerías’ (Ortuño, Ortín, 1999: 87), a Almeria *entripada* ‘empacho’ (Escobedo, 2003: 97), a La Rioja *entriparro* i *entriporrado* ‘hartazgo, indigestión debida a un exceso de comida’ (Pastor, 2004: 219), a Navarra *entriparro* ‘antojo’, ‘deseo vehemente, agetencia fuerte de una cosa’; ‘hartazgo, cólico, indigestión’; ‘aversión, odio’ (Iribarren, 1952: 215), a Asp *entripao* ‘antojo’ (Galván / Sala, 2002: 58). En el DRAE només figura el substantiu col·loquial i metafòric *entripado* ‘enojo, encono o sentimiento que alguien tiene y se ve precisado a disimular’, si bé aplicat a una afecció gàstrica el substantiu *entripado* es documenta en textos castellans des del segle XIX, i des del XVIII com a adjectiu en *tabardillo entripado* i *dolor entripado* (cf. CORDE, *Diccionario de Autoridades*). Vegeu també s. v. *entripar*.

entriparat adj. (7). ‘afectat per entriparció’. Mot no registrat al DIEC i no documentat al DECat. En el DCVB (V, 90) *entripar-se* ‘empatxar-se, indigestar-se’ a través del diccionari de Martí Gadea (1891), i *entriparat*, *-ada* ‘que està dins la panxa o que molesta la panxa interiorment o exterior’, sense documentació. En efecte, en Martí Gadea *entripar-se* té aquest sentit, i *entriparat*, *-ada* ‘empachado, da’, ‘que está, toca o molesta en las tripas’, i també com a nom d’una malaltia digestiva de les cavalleries. Abans Escrib (1851)

68 Vegeu també sobre aquest sentit de *comare* Martí Mestre (2001: 195–196).

recollia el substantiu *entripat* com a nom d'una afecció gástrica: 'entripado o torozón, dolor de tripas', i l'adjectiu *entripat*, *-ada*, corresponent al castellà *entripado*, *-da*. En castellà l'adjectiu *entripado*, *-da* figura ja en el *Diccionario de Autoridades* (1732): 'lo que está en las tripas o toca en las tripas, como dolor entripado, tabardillo entripado', d'on va passar a les edicions posteriors del diccionari acadèmic. En terres aragoneses es coneix també l'adjectiu *entri-pau* 'empachado, indigesto', si bé té més extensió la forma *entriparrado*, *entri-parrau*, així com el verb *entriparrar(se)*, *entriporrarse* i *entiparrar(se)* (Miguel, 1989: 223; López, 1992: 35; *Endixe*, 748, 752; Romanos, 2003: 179; Andolz, 2004: 176–177; Moneva, 2004: 200, Rodés, Maza, Gavín, 2005: 96); *entri-garrarse* 'hartarse de comer; estar ahito e indigesto por haber comido' i *entri-porrado*, *-da* 'harto, ahito de comer' es localitzen a Navarra (Iribarren, 1952: 215); a La Rioja *entriparse* i *entriparrarse* 'hartarse' (Pastor, 2004: 219).⁶⁹

guitarra f. (4) 'sonador de guitarra, guitarrista'. Accepció no registrada. Per metonímia.

hipèrbol f. (3). Variant formal d'*hipèrbole* no enregistrada als diccionaris.

llauró m. (2, 3) 'llaurador'. Accepció no registrada al DIEC ni al DECat. El DCVB (VI, 914) la documenta només en Carles Ros, si bé era bastant habitual a l'època. El recull Sanelo (Gulsoy, 1964: 150), i figura en els diccionaris d'Escrig-Llombart (1887) i de Martí Gadea (1891) com a accepció familiar.

lletrat de cuina (5) 'lletrat de fira, de baixa mena'. No registrat. Metàfora de caràcter despectiu, per la condició humil, baixa, de la cuina. Cf. *diputat de cuina*, *advocat de cuina* (DCVB, III, 820) i *dotor de cuina* 'tafaner, batxiller' (Martí Mestre, 2006).

manyoplada f. (7) 'colp pegat amb la manyopla'. Mot no registrat.

moixents adj. (7) 'moltíssims, en gran nombre'. Mot no registrat. Numeral imaginari per indicar una gran quantitat. El mateix Carles Ros en un altre col·loqui fa servir el numeral imaginari sinònim *moixanta* (Martí Mestre, 2006).

69 Així, doncs, en castellà general els diccionaris etimològics i normatius no recullen el verb *entriparse* amb el sentit d'empacharse, indigestarse', sinó només *entripar* 'empapar con agua' (Cuba), 'disgustar' (Hispanoamèrica), i *entriparse* 'encolerizarse' (Ecuador) (DRAE, Moliner, 1966: I, 1151), ni l'adjectiu *entripado* amb el sentit d'empachado', els quals recollim, en canvi, de vegades amb variació formal, en varietats peninsulars orientals, com les aragoneses, navarreses i de La Rioja, relacionades amb el sentit del valencià *entripat* i *entripar-se*. A Còrdova, *entripado*, *-da* 'empanzado, herido en el vientre' (Alvar Esquerria, 2000: 346).

morral m. (3) ‘maliciós, picardiós’. Accepció no registrada al DIEC, al DCVB ni al DECat. En el DCVB (VII, 587) ‘persona grossera’, en el DECat (V, 802) ‘home bèstia embrutit, grosser’, que no corresponen amb el nostre cas, on té un sentit diferent, i no necessàriament pejoratiu. En el DRAE, en sentit figurat, *morral* ‘el zote, grosero e ignorante’ es troba des de l’edició de 1869, definit posteriorment com ‘hombre zote y grosero’. Més pròxim al nostre és el sentit que té *morral* a La Mancha: ‘hombre de aviesa intención y dañosas acciones’ (Serna, 1983: 258), i encara més a Villena *morral* ‘astuto, pícaro’ (Soler García, 1993: 191). Reig (2005: 523) el defineix en valencià com ‘persona innoble, dolenta, que té males intencions i actua maliciosament’, amb to pejoratiu. Aquest matís, però, es perd en el sentit que té a Altea, on *morral* es diu “cariñosamente a quien te hace alguna faena” (Llorens, 1983: 91).

oriolet m. (3) Potser fa referència a un home femeller, calavera. Accepció no registrada. Metàfora degradant. A Mallorca *oriolet* ‘calavera, tronera, mujeriego’ (*Diccionari Aguiló*, V, 259). En els diccionaris valencians del segle XIX *oriolet* ‘dona viva, desimbolta, aguda i alegre’ (Escrig, 1851: 619; Martí Gadea, 1891: 1374). Cf. *cap de oriolet* ‘cabeza de chorlito’, en Lamarca (Casanova, 2003: 176); *tenir oriols al cap* o *dur oriols* ‘portar moltes fantasies, ésser presumida i capbuit’ (DCVB, VIII, 50).

palla f. (2) ‘paraules o accions fútils, insubstancials’. Accepció no registrada al DECat. i no documentada al DCVB. Metàfora motivada per l’escassa o nul·la valoració de la palla, en relació al gra.

papillota f. (5) ‘tros de paper amb què es subjecta un floc de cabells per arrissar-lo’. No registrat al DECat; no documentat al DCVB. Mot d’origen francès. En la literatura popular del segle XVIII es troba usat amb referència a les persones distingides, les que feien servir aquest ornament, la *gent de papillota*, per oposició a la gent comuna o *gent de poca nota* (cf. Martí Mestre, 2003: 674).

paraxisme m. (8). Variant de *paroxisme*, no registrada al DIEC, DCVB ni DECat. En el DCVB (VIII, 226) *paraxisma*.

pardal m. (3) ‘persona desperta, perspicaç, eixerida’. Accepció no registrada al DECat. Metàfora fonamentada en l’astúcia atribuïda als ocells.

peixcar v. (3) ‘obtenir, aconseguir un benefici, un profit’. Accepció no registrada al DECat. 1a doc. respecte al DCVB. Metàfora.

pollissó m. (7) ‘pollós’. Mot no registrat al DIEC i no documentat al DECat. 1a documentació respecte al DCVB. Prou usual en la literatura popular dels segles XVIII i XIX (cf. Martí Mestre, 2006).

refilar v. (7) 'llençar quelcom lluny amb força'. Accepció no registrada al DECat. 1a documentació respecte al DCVB.

respirall m. (7) 'ventositat, llufa'. Accepció no registrada. Mot de caràcter irònic.

rucal adj. (3) 'pertanyent o relatiu als rucs'. No documentat.

salat adj. (8) 'agut, subtil', aplicat a l'enteniment. Accepció no registrada al DECat. 1a documentació respecte al DCVB.

sequiol m. (6). Mot valencià i tortosí.

servici m. (8) 'lavativa, ènema'. Accepció no registrada al DIEC, DCVB ni DECat. Mot de caràcter eufemístic. A la Garrotxa el *servici* és l'orinal (DCVB, IX, 876). També en castellà: *servicio* 'vaso en que se purga el vientre' (Covarrubias, 1995 [1611]: 892).

servidor m. (2) 'orinal, gibrelleta'. Accepció no registrada al DIEC ni al DECat. En el DCVB (IX, 877) es documenta al segle XVIII, com a valencià i tortosí. És prou corrent en els col·loquis valencians del segle XVIII (Martí Mestre, 1996: 356), i és recollit pels diccionaris valencians del segle XIX. També es coneix en castellà, recollit per Covarrubias (1995 [1611]: 892): *servidor* 'bacín, vaso en que se purga el vientre', i pel *Diccionario de Autoridades* (1739): 'bacín o servicio'. En el col·loqui de Carles Ros hom juga humorísticament amb el doble sentit del mot. Cf. *serviciador* 'persona que administra un ènema' (Martí Mestre, 1997: 214).

sil·labar [*silabar*] v. (4) 'sil·labejar'. Mot no registrat. També en castellà *silabar*.

trompallot m. (3) 'persona inútil, que fa nosa i no serveix per a res, poca-traçà'. Mot no registrat al DIEC, accepció no registrada al DECat i no documentada al DCVB. Metàfora cosificadora i degradant, de caràcter col·loquial. També figura en textos populars valencians del segle XIX (Martí Mestre, 2006). En Escrig-Llombart (1887) i Martí Gadea (1891) 'persona torpe'. El recull Reig (2005: 750–751) 'persona inútil i mentalmente estúpida', com *trompot*. A Altea *trompillot* 'persona que no razona, que anda o se comporta con desorientación, no equilibrada' (Llorens, 1983: 122).

xuplar v. (1) 'xuclar'. Encreuament de *xuclar* amb *xupar*.

Castellanismes: *agüela* (4), *abogos* (2), *bayo* (7), *dardo* (6), *dengue* (5), *desassossiegos* [*desasossiegos*] (2), *desposorio* (8), *enchaulat* (5), *faldriquera* (7) 'butxaca', *guapo* (1), *lletrechar* (4) 'confegir', *puntillo* (2), *rabo* (7, 8), *relinch* (6), *requiebro* (5), *roïdo* (7), *sospecha* (2), *tontada* (3), *tontillo* (7).

Locucions i frases fetes: *ajuntar els berenars* (6) 'casar-se', *anar-se'n a escaparar* (3) 'anar-se'n a mal viatge', *córrer la Seca, Meca i la Vall d'Andorra* (3) 'anar d'ací d'allà, caminar o viatjar molt', *en lo món el que meñs corre vola* (4),

envidar de fals (2) ‘comportar-se de manera falsa, ser fals’,⁷⁰ *escalfar-se lo ferro* (5) ‘despertar els instints sexuals’, (*estar*) *gochós com un bell orat* (7), *fer la carbonada* (3) ‘fer una acció vil; adulterar’,⁷¹ *fer nuc* (5) ‘casar-se, unir-se sentimentalment a una persona’, *ser rosí de lloguer que a tot clava el quixal* (1) ‘ser un home femeller, saltamarges, que va amb totes les dones’, *tirar maneguetes* (4),⁷² *tindre cada u son drapico posat en la bugada* (4)⁷³, *viure com a peix en l’aigua* (2) ‘viure molt bé, molt feliç’.

5.5 Canvis de codi

A banda dels castellanismes que es documenten al text, els habituals a l'època, cal considerar els casos de ‘canvi de codi, els quals sovint es donen també en altres col·loquis (cf. Martí Mestre, 1997: 229–231). Generalment en aquests casos està implicat el castellà. El fenomen es dona al text quan es reproduïxen expressions de cortesia i urbanitat, que el llaurador considera *palla*, *brassa* i *aire* (p. 2). També en alguns mots considerats cultes o d'un registre elevat: *significado*, *entendimiento* (4), *verso ayroso* (5), i quan es reproduïxen expressions literàries d'origen castellà: *según tiene el quenio* (4), *Mas dexemos esto a un lado* (5),⁷⁴ *En punto la media noche* (7). També es dona en àmbits d'ús on anava introduint-se el castellà, com és el cas del galanteig refinat. En la relació amorosa entre el llaurador i Lapeta es barreja el català i el castellà, com una mena d'imatge humorística i paròdica del llenguatge de les relacions amoroses refinades (ps. 5, 6, 8). Hi ha també un ús del llatí macarrònic amb una finalitat humorística, quan el llaurador es vol presentar a Lapeta com a estudiant (p. 6).

70 També en castellà. En Gonzalo Correas (1992 [1627]: 572) *envidar de falso* ‘dar muestra fingida de querer lo que otro, para engañarle y hacer su hecho, y mostrar querer acometer’.

71 Figura també en textos populars valencians del segle XIX (cf. Martí Mestre, 2006). Potser per referència metafòrica a la *carbonada* ‘primer excrement que fa l'infant acabat de nàixer’, o potser eufemisme per *cabronada*.

72 Locució no registrada als diccionaris catalans consultats. En castellà existeix la locució col·loquial *pegar mangas* ‘introducirse a participar de algo’ (DRAE). En el cas que ens ocupa la locució *tirar maneguetes* sembla fer referència a l'acció de galantejar una dona.

73 En el DCVB no figura aquesta locució, però sí *tindre son drapet en ruscada* ‘tenir vicis o faltes de què acusar-se’ (IV, 596), recollida en valencià, i formada amb el mot *ruscada*, sinònim de *bugada*.

74 En aquest cas aporta una major expressivitat que serveix per a introduir un canvi d'assumpte.

Bibliografia

- Alonso, Martín (1986): *Diccionario medieval español*, Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca.
- Alvar Ezquerra, Manuel (2000): *Tesoro léxico de las hablas andaluzas*, Madrid: Arco Libros.
- Amades, Joan (1957): “Literatura carnestoltesca valenciana”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* XXXIII, 123–144.
- Andolz, Rafael (2004): *Diccionario aragonés*, Saragossa: Mira Editores.
- Ardit, Manuel (1977): *Revolución liberal y revuelta campesina*, Barcelona: Ariel.
- (1993): *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI–XVIII)*, Barcelona: Curial, 2 vols.
- Barberà, Faustí (1905): *Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, València: Francisco Vives Mora.
- Blasco, Ricard (1984): *La insolent sàtira antiga*, Xàtiva: Excel·lentíssim Ajuntament.
- Calero, José Luis (1981): *El habla de Cuenca y su Serranía*, Conca: Excma. Diputación Provincial.
- Cañada Solaz, Rosa J. (1994): *Literatura popular de los siglos XVIII i XIX en Valencia*, València: Universitat de València, tesi doctoral.
- Cano i Ivorra, Ma. Antònia (1995): *El Llibre del Mostassaf d'Elx. Edició crítica i estudi lingüístic*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- Caro Baroja, Julio (1979): *El Carnaval*, Madrid: Taurus.
- Casanova, Emili (1989): *Memòries d'un capellà del segle XVIII*, València: IAM.
- (1990–1991): “El Raro diccionario valenciano–castellano único y singular de voces monosyllabas de Carles Ros (1770)”, *Llengua i Literatura* 4, 129–182.
- (2003): “El Diccionari valencià–castellà i castellà–valencià de Lluís Lamarca, de 1842”, in: *Lexicografia y lexicología en Europa y América. Homenaje a Günther Haensch en su 80 aniversario*, Madrid: Gredos, 169–185.
- (2005): “Lèxic i cultura popular: la creació lèxica dels colombares valencians entre el segle XVIII i el XX”, *Zeitschrift für Katalanistik* 18, 93–113.
- Cepeda, José (1990): “Tipos populares en el Madrid de Carlos III”, in: *Coloquio Internacional Carlos III y su siglo*, Madrid: Universidad Complutense, tomo II, 481–503.

- Colomina, Jordi (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València: Generalitat Valenciana.
- Colón, Germà (1978): *La llengua catalana en els seus textos*, Barcelona: Curial.
- CORDE = Real Academia Española: Banco de datos (CORDE) [en línia]. *Corpus diacrónico del español*, <<http://www.rae.es>> [febrer 2006].
- Correas, Gonzalo (1992 [1627]): *Vocabulario de refranes y frases proverbiales*, Madrid: Visor Libros.
- Covarrubias, Sebastián de (1995 [1611]): *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid: Castalia.
- DCVB = Alcover, Antoni M.; Moll, Francesc de B. (1988): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca: Moll, 10 vols.
- DCECH = Coromines, Joan (1980–1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid: Gredos, 6 vols.
- DECat = Coromines, Joan (1980–2002): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 10 vols.
- Diccionario de palabras propias del Alto Mijares*, <<http://members.fortunecity.es/montanejos/diccionario.htm>> [actualitzat el 25 de novembre de 2003].
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans (1995): *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Ed. 62.
- Diccionari Aguiló*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1915–1934.
- DRAE = Real Academia Española (2001): *Diccionario de la Lengua Española*, Madrid: Espasa.
- Endize de vocables de l'aragonés* (1999), Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, 4 toms.
- Escobedo, Antonio (2003): *Vocabulario almeriense*, Almería: Universidad de Almería.
- Escrig, Josep (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, València: Ferrer d'Orga.
- Escrig, Josep / Llobart, Constantí (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, València: Librería de Pascual Aguilar, editor.
- Espín Rubert, Maria Assumpció (1994): *Carles Ros: Idees lingüístiques i edició de l'obra literària*, València: Universitat de València, tesi doctoral.
- Fernández Valladares, Mercedes (1988): “Cartas en verso de rústicos y patanes. Las «Nuevas» de la Corte a principios del siglo XVIII”, in:

- Casado Lobato, Concepción (ed.): *Varia bibliographica. Homenaje a José Simón Díaz*, Kassel: Reichenberger, 255–268.
- Ferrando, Antoni (1989): “La llengua del Misteri d’Elx”, in: Holtus, Günter / Lüdi, Georges / Metzeltin, Michael (eds.): *La Corona de Aragón y las lenguas románicas: miscelánea de homenaje para Germán Colón*, Tübingen: Narr, 75–89.
- Fuster, Joan (1985): *La Decadència al País Valencià*, Barcelona: Curial.
- Galván, José Antonio / Sala, Francisco Pedro (2002): *Aspe: isla lingüística*, Alacant: Instituto de Cultura Gil-Albert.
- Gargallo, José Enrique (2004): *Habla y cultura popular en el Rincón de Ademuz*, Madrid: CSIC.
- Ginebra, Jordi (1992): “Llengua, gramàtica i ensenyament en el tombant del segle XVIII al XIX”, *Randa* 31, 65–77.
- (1995): “Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752–1829)”, in: Balsobre, Pep / Gratacós, Joan (eds.): *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona: Quaderns Crema, 97–118.
- (1996): *L’obra gramatical d’Antoni Febrer i Cardona (1761–1841)*, Maó: Institut Menorquí d’Estudis.
- Guardiola i Savall, Ma Isabel (2004): Carles Ros, *Raro diccionario valenciano–castellano, único y singular de voces monosyllabas. Estudi introductorio i edició*, Alacant: Universitat d’Alacant.
- Guillamón Álvarez, Javier (1981): *Honor y honra en la España del siglo XVIII*, Madrid, Universidad Complutense.
- Gulsoy, Joseph (1964): *El diccionario valenciano–castellano de Manuel Joaquín Sanelo*, Castelló de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura.
- (1992): “El *Silabario de vocablos lemosines o valencianos* de Manuel Joaquín Sanelo”, in: Ferrando, Antoni (ed.): *Miscel·lània Sanchis Guarner*, II, Barcelona: PAM, 217–237.
- Hurtado Álvarez, Ernesto (1981): *El poeta Melchor de Benimarfull (1781–1835)*, Alacant: Publicaciones de la Caja Provincial de Ahorros.
- Iribarren, José Ma. (1952): *Vocabulario navarro*, Pamplona: Diputación Foral de Navarra.
- Llatas, Vicente (1959): *El habla del Villar del Arzobispo*, València: Institución Alfonso el Magnánimo, 2 vols.

- Llombart, Constantí (1879): *Los Fills de la Morta-Viva*, València: Emilio Pascual.
- Llorens Barber, Ramón (1983): *Diccionario de Altea y sus cosas*, Altea: Publicaciones Revista Altea.
- López Navarrete, Rafael (1992): *El habla de Sarrión*, Barcelona: Gregorio López Navarete.
- Mal Lara, Juan (1568): *La filosofía vulgar*, Sevilla: Hernando Díaz.
- Marco, Joaquim (1977): *Literatura popular en España*, Madrid: Taurus.
- Martí, Marc (2001): *Ciudad y campo en la España de la Ilustración*, Lleida: Milenio.
- Martí Gadea, Joaquim (1891): *Diccionario general valenciano—castellano*, València: José Canales Romà.
- (1906): *Troços y mosos*, València: Imprenta de Antonio López.
- Martí Grajales, Francisco (1987): *Ensayo de una bibliografía valenciana del siglo XVIII*, València: Diputació de València.
- Martí Mestre, Joaquim (1994): *El «Libre de Antiquitats» de la Seu de València. Estudi i edició*, València / Barcelona: IUFV / PAM.
- (1996): *Col·loquis eroticoburlescos del segle XVIII*, València: IVEI.
- (1997): *Literatura de canya i cordell al País Valencià*, València: Denes.
- (1998): “L’ortografia al segle XVIII al País Valencià. Entre la tradició i la innovació. Les propostes de Joan Baptista Escorigüela”, *Llengua i Literatura* 9, 101–151.
- (1999a): “El català del País Valencià dels segles XVII i XVIII”, *Caplletra* 27, 167–188.
- (1999b): “Aportacions de les edicions de textos al coneixement de la llengua catalana dels segles XVI, XVII i XVIII”, *Catalan Review* XIII:1–2, 117–134.
- (2001): “Llengua i societat en la medicina tradicional i popular dels segles XVIII i XIX”, *Caplletra* 31, 173–212.
- (2003): “El lèxic de la moda en la literatura de cordell”, in: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. II, Barcelona: Universitat de Barcelona, 657–678.
- (2004): “Els col·loquis valencians”, in: *Escriptors valencians de l’Edat Moderna*, València: Generalitat Valenciana, 193–211.

- (2005): “Una valoració sobre la llengua catalana dels segles XVI, XVII i XVIII”, in: Martínez Romero, Tomàs (ed.): *Les lletres hispàniques als segles XVI, XVII i XVIII*, Castelló: Universitat Jaume I, 93–125.
- (2006): *Diccionari històric del valencià col·loquial. Segles XVII, XVIII i XIX*, València: Universitat de València.
- Martín Gaite, Carmen (1981): *Usos amorosos del dieciocho en España*, Barcelona: Lumen.
- Mestre Sanchis, Antonio (1979): “Religión y cultura en el siglo XVIII español”, in: Mestre Sanchis, Antonio (dir.): *Historia de la Iglesia en España. IV. La iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 583–743.
- Miguel Ballestín, Pascual (1989): “El habla de Gallocanta, una realidad viva”, *Xiloca* 3, 201–242.
- Mistral, Frédéric (1979): *Lou Trésor dou Félibrige ou Dictionnaire provençal-français*, Raphèle-lès-Arles: M. Petit, 2 vols.
- Molina Fernández, Patricio (1991): *Parablero murciano*, Múrcia: Ediciones Mediterráneo.
- Moliner, María (1966): *Diccionario del uso del español*, Madrid: Gredos.
- Moneva y Puyol, Juan (2004): *Vocabulario de Aragón*, Saragossa: Xordica Editorial.
- Ortuño, Miguel / Ortín, Marco (1999): *Diccionario del habla de Yecla*, Yecla: Excmo. Ayuntamiento de Yecla.
- Palabras nuestras. El diccionario de El Cubillo* (en línia) <www.geocities.com/BourbonStreet/Square/2024/elcubillo/dico.htm>.
- Pastor Blanco, José María (2004): *Tesoro léxico de las hablas riojanas*, Logroño: Universidad de La Rioja.
- Penalba, Teresa / Navarro, Andrés (1997): “Aproximación a la historia del habla de la Hoya de Buñol-Chiva”, *Revista de Estudios Comarcales Hoya de Buñol-Chiva* 2, 35–58.
- Pitarch, Vicent (2001): *Llengua i església durant el Barroc valencià*, València / Barcelona: IIFV / PAM.
- Prats, Modest (ed.) (1995): *Política lingüística de l'Església catalana. Segles XVI–XVII*, Vic: Eumo.
- Puerta, Ruth de la (2002): *El llenguatge del vestit*, Picanya: Edicions del Bullent.

- Puig, Aureli (2002): *Diccionari de la indumentària. El vestit popular valencià als segles XVIII i XIX. Cançoner*, Castelló: Diputació de Castelló.
- Real Academia Española: *Nuevo Tesoro lexicográfico de la Lengua Española* <<http://ntlle.rae.es/ntlle/>>.
- Reig, Eugeni S. (2005): *Valencià en perill d'extinció*, València [edició a càrrec de l'autor].
- Ribelles Comín, Josep (1943): *Bibliografía de la lengua valenciana*, III, Madrid: Tip. de la Revista de Archivos / Ministerio de Educación y Ciencia.
- Rodés, Francho / Maza, Paquita / Gavín, Gonzalo (2005): *Bocabulario monnegrino*, Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Romanos Hernando, Fernando (2003): *Al límite. La pervivencia del aragonés en las comarcas del norte de Zaragoza*, Saragossa: Diputación de Zaragoza.
- Ros, Carles (1764): *Diccionario valenciano–castellano*, València: Benito Monfort.
- Segarra, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona: Empúries.
- Serna, José S. (1983): *Cómo habla La Mancha. Diccionario manchego*, s. l., s. n.
- Soler García, José María (1993): *Diccionario villenero*, Alacant: Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert".
- Torres Fornés, Cayetano (1903): *Sobre voces aragonesas usadas en Segorbe*, València: [s. n.]
- Torres Navarrete, Francesc (1995): *La llengua de Carles Ros*, València: Universitat de València, tesi doctoral.
- Villanueva, Ma. Carmen (1996): "Peculiaridades léxicas del habla de Caudiel. II parte", *Instituto de Cultura Alto Palancia* 3, 51–66.
- Vocabulario popular serrano*, <<http://rcrochina.iespana.es/vocabulario.htm>>.

Magdalena Bosch (Barcelona)

Schelling i Maragall: vida a l'art i a la paraula

L'art només neix del moviment viu de les forces més íntimes de l'ànim i l'esperit.
F. W. J. Schelling

I brolla per fi una (...) paraula, (...) com que porta tota l'ànima del terrible silenci que l'ha infantada, sia quina sia, proven de sotjar-ne el sentit; debades; no arribareu mai al fons, i us espantareu de l'infinit que porta a les entranyes.
Joan Maragall

1 Introducció

F. W. J. Schelling va protagonitzar, entre altres pensadors, l'episodi idealista de la filosofia occidental. Va néixer el 1775 a Leonberg (Württemberg) i morí el 1856 a Bad Ragaz (Suïssa). Als 23 anys obtingué una plaça de professor a Jena, gràcies a Fichte i Goethe. Al cap de només dos anys escriu una de les obres més conegudes de la història del pensament alemany: *Sistema de l'idealisme transcendent*. Cap al final d'aquesta obra s'enuncia ja l'aportació filosòfica que el farà més cèlebre: la seva Filosofia de l'Art. El 2 d'octubre de 1807, a la celebració del dia del sant del rei de Baviera, llegeix el seu discurs: "Sobre la relació de l'art amb la naturalesa", a l'Acadèmica de les Ciències de Baviera, constituïda feia poc i de la qual Schelling havia estat cridat a formar part. En aquest text queden reflectides les claus del seu pensament sobre art i bellesa.

Joan Maragall és un dels escriptors catalans més coneguts. Exercí una àmplia influència i gaudí de notable reconeixement dins la cultura espanyola, a la primera meitat del segle XX. La seva vocació de poeta va haver de superar molts entrebancs (Maragall, 1890, IV: 70).¹ És remarcable la seva afecció, el seu coneixement i la seva assimilació de l'idealisme alemany: cultiva un munt d'idees, inspiració i plantejaments afins a Novalis, Goethe, Schiller, etc. El seu presumible krausisme, però, ha estat desmentit

1 En acabar els seus estudis i veure's exercint d'advocat, confessa al seu amic Roura: "Jo que volia ser poeta com Byron o Heine... [...] i recórrer el món i no viure més que per l'art i la bellesa".

per Trías, i ens consta que ell mateix no es va sentir identificat amb Giner de los Ríos (Maragall, 1898, IV: 175).

Josep Pla el descriu molt allunyat dels “poetes maleïts” contemporanis seus, perquè és optimista i manté una visió positiva de l’home (Pla, 1984: 106). Alguns crítics veuen a les seves obres literàries qüestions marcadament filosòfiques: Ferrater Mora (Rodríguez Bravo, 1987: 205), Serrahima (Serrahima, 1966: 41), Oliver (Oliver, 1912: XIX)... Trías el defineix com un vitalista, en el sentit filosòfic de l’expressió (Trías, 1982: 104).² Montoliu també el va considerar un pensador vitalista (Montoliu, 1935: V) però no un filòsof, perquè no pretenia desenvolupar un sistema de pensament (Montoliu, 1935: IX).

Certament trobem, al llarg de la seva obra, expressades amb discreció, però també amb fermesa, moltes idees d’innegable profunditat filosòfica. On queden recollides de manera més ordenada i completa, és a l’*Elogi de la paraula*, una síntesi de la seva teoria de l’art i la creativitat referida explícitament i directament a la poesia i que es coneix com la seva *Teoria de la paraula viva*. Els conceptes d’aquesta teoria poden aplicar-se, i es refereixen a vegades, a tot tipus d’art vertader, a tota expressió artística que sigui sincera. Des del punt de vista genuïnament poètic, hi ha qui considera la filosofia i la poesia disciplines irreconciliables. Aquest és el cas de Dámaso Alonso (Alonso, 1962: 106) i, a vegades, també de Maragall (Arimany, 1963: 132–133). Ara bé, tots dos poetes, i especialment aquest últim, conceberen la poesia com quelcom molt proper a la metafísica. Maragall veia que la vida i l’esperit que animen l’art no es troben en cap altre lloc com a la poesia; i que, a més, són la vida i l’esperit més elevats. Perquè “poesia, art, és donar ésser propi a les coses” (Maragall, 1904 A, XX: 135) i l’estètica és la ciència de l’expressió (Montoliu, 1935: XVI).

2 Relacionar Schelling i Maragall

Una lectura atenta de l’obra completa de l’autor català deixa veure algunes semblances respecte a la de Schelling, puntuals però significatives: l’ús de l’expressió *jo – no jo* (Pla, 1984: 22), la qualificació de l’art dramàtic com a essencialment “sintètic” (Maragall, 1902 A, X: 175), l’al·lusió al visible i

2 Trías esmenta una crisi espiritual en el poeta que desemboca cap a 1907 en un profund optimisme: “L’afirmació joiosa de tot el que és visible i palpable, capaç de revelar l’invisible o impalpable” i en un nou enfocament de tota la seva manera de pensar. El nou punt de partida seria l’ànima mateixa: anar del personal a l’infinít, del bell al sublim.

invisible, a l'ànima del món, al gran misteri de la vida (Maragall, 1913 D, XX: 109).

D'altra banda, em va sorprendre descobrir a la biblioteca del poeta el diàleg *Bruno o del principi divino de las cosas* amb alguns subratllats a les primeres pàgines.³ Es tracta de l'edició en castellà de la Biblioteca Económica de Filosofía, que va sortir a la llum a Madrid al 1881. En el seu diàleg titulat *Preliminar*, que enceta la recopilació dels *Elogis*,⁴ trobem matisos que podrien relacionar-se amb Novalis o Bécquer; però el paral·lelisme d'estil, forma i tema, respecte del diàleg *Bruno* és més que notable (Maragall, 1913 C, III: 39–62). A la vegada, però, ens trobem que hi ha només un cop en què Maragall esmenta explícitament Schelling, i és una cita completament tangencial (Maragall, 1901 A, X: 133). De tot plegat, no en podem treure conclusions més enllà del que les dades mateixes ens mostren: Maragall coneixia, si més no de manera molt general, les idees de Schelling; i va llegir, com a mínim, les primeres pàgines del diàleg *Bruno*.

Un altre aspecte en què trobem una relació entre ambdós autors és el que ha assenyalat Quintana: la dimensió simbòlica de l'obra maragalliana (Quintana, 1996: 120 i s.). La manera en què tracta el simbòlic es correspon bé amb el valor i la comprensió que Schelling exigiria, perquè són veritaders “infinitos continguts en quelcom finit”. També fa referència a aquest punt Dámaso Alonso (Alonso, 1962: 91–92), a l'hora que Josep Pla en desglossa l'exemple del paisatge (Pla, 1984: 115), i Trías considera que *El Cant espiritual*, *El Pi de l'Estrach* i *Seqüències* són senceraament un símbol (Trías, 1982: 105). Però les observacions d'aquest autor sobre l'obra de Maragall ens porten més lluny i són les que defineixen amb més força la direcció d'aquest estudi. Destaquen dos moments del seu assaig: en primer lloc, l'al·lusió explícita a la proximitat entre els *Elogis* i *La relació de l'art a la naturalesa* (Trías, 1982: 67).⁵ En segon terme, el nucli conceptual més profund

- 3 És l'edició que Biblioteca Económica Filosófica, sota el títol *Bruno o del principi divino y natural de las cosas*, i com a volum IV de la col·lecció, va publicar a Madrid al 1881. (No figura el nom del traductor.) Ningú fins ara ho havia esmentat. Cf. Arxiu Maragall, biblioteca personal de l'autor.
- 4 Són al tercer volum de l'*Obra completa* (Edició dels fills) de l'amor, de la paraula, de la poesia, del poble, del teatre, de la dansa, del viure, de la gràcia, d'una tarda d'agost. Varen ser publicats per primera vegada sota el títol de *Elogios* al 1913 per Gustau Gili i tenen diversa procedència i processos d'elaboració. V. Quintana (1993).
- 5 “Maragall és molt proper en aquest escrits al Schelling de *La relació de les arts figuratives amb la natura* [...] primer la bellesa natural, després la bellesa de l'art: la humana expressió de la bellesa: la poesia és l'art de la paraula”.

en què coincideixen els dos autors: art, vida, ànima del món (Trías, 1982: 90).⁶

Si bé la lectura de *Bruno* per part de Maragall restarà per sempre entre dubtes –i podem pensar que només es va fixar en la forma dialogada, el tema de l'amor, i la manera de tractar-lo–, en el cas del discurs de l'acadèmia ens passa el contrari: no tenim proves que Maragall el llegís, però, en canvi, les semblances pròpiament conceptuals en la teoria de l'art que tots dos escriptors exposen són remarcables.

3 L'art i la paraula neixen de l'ànima

Schelling va entendre que l'art el defineix la vida. Considerà que només és vertader art el que té el seu origen en l'ànima i viu, com ella, la vida de la natura. Les arts plàstiques, com l'art poètic, han d'expressar pensaments de l'esperit o conceptes l'origen dels quals és l'ànima (Schelling, 1807, VII: 292–293, 4). Si entenem el significat i les implicacions d'aquest primer postulat de la vida de l'art, podrem comprendre les condicions que se li han d'exigir a l'artista. Si la vida és condició essencial de l'obra d'art, l'artista ha de saber comunicar vida a les seves obres:

Jenem im Innern der Dinge wirksamen, durch Form und Gestalt nur wie durch Sinnbilder redenden Naturgeist soll der Künstler allerdings nacheifern, und nur insofern er diesen lebendig nachahmend ergreift, hat er selbst etwas Wahrhaftes erschaffen. Denn Werke, die aus einer Zusammensetzung auch übrigens schöner Formen entstünden, wären doch ohne alle Schönheit, indem das, wodurch nun eigentlich das Werk oder das Ganze schön ist, nicht mehr Form sein kann. Es ist über die Form, ist Wesen, Allgemeines, ist Blick und Ausdruck des inwohnenden Naturgeistes. (Schelling, 1807, VII: 301–302, 14)

Aquests són només alguns exemples representatius de molts moments en què a l'obra de Schelling s'exposa clarament la convicció que l'art neix de l'ànima.

Nogensmenys, trobem a Maragall una concepció de la poesia que exigeix també aquest naixement. La *Teoria de la paraula viva* constitueix una síntesi de la seva reflexió sobre la poesia que es reafirma a cada text, en

6 “Maragall, amb el seu concepte d'ànima del món, va trobar, sense proposar-s'ho l'anella perduda entre les metafísiques biologicistes i espiritualistes; [...] Va concebre l'ànima com potència que vivia ja en estat latent, a la matèria, com llum retinguda a la tenebra, de la manera com Schelling concebia la natura, on dormien de forma virtual l'ànima i l'esperit”.

cada un dels seus aspectes, a mesura que avancem en la lectura de la seva obra (Montoliu, 1935: XIII). El nucli, i a la vegada l'arrel, d'aquesta teoria és aquesta mateixa exigència que el vertader art neixi de l'ànima. Només la paraula viva pot ser poètica. El batejar de la vida a la poesia esdevé un criteri estètic definitiu; i distingeix el vers correcte de l'incorrecte en tant que paraula viva o paraula morta.

Poesia ha de ser “expressió simple i primitiva de l'ànima” (Montoliu, 1935: IX). En aquesta afirmació s'identifiquen poesia, art, bellesa i vida. Més explícitament ho trobem a l'*Elogi*: “Poesia és l'art de la paraula, entenent per Art la bellesa passada a través de l'home, i per Bellesa la revelació de l'essència per la forma. Forma vull dir l'empremta que en la matèria de les coses ha deixat el ritme creador” (Maragall, 1909 A, XIX: 33). Aquí veiem com lliga les idees implicades en la seva teoria poètica: art i bellesa, essència i forma, forma i vida. Aquesta relació entre conceptes reflecteix una comprensió metafísica de la vida on s'explicita que en la bellesa hi ha una revelació de l'essència per la forma; viure és l'impuls de ser, que en el què ja és es resol en esforç per ser encara més; allà on fineix aquell impuls o acaba aquest esforç, allà fineix la vida i acaba l'ésser viu encara que continuï l'aparença per automatisme (Maragall, 1909 D: 163). Només la vida atorga el ser, per això l'artista ha de defugir tot artifici, obrir-se a les formes de la vida, penetrar-se d'elles fins que es manifestin amb ingenuïtat i personalment (Maragall, 1903, X: 208).

El punt principal on es troben el pensament d'ambdós autors és, doncs, la vida. Un impuls que ha d'animar tota obra plàstica, segons Schelling, i tota obra poètica, segons Maragall. La vida és l'essència de la naturalesa, perquè és premissa de la seva existència i del seu ésser, i així ha de ser-ho igualment per a l'art.

Si així ho veien tots dos escriptors pel que fa a l'expressió, i sembla clar que qualsevol espectador trobarà només significat o sentit allà on habita un esperit, Igualment, trobem que l'obra mateixa deu la seva integritat i possibilitat de ser a aquesta vida que l'ànima.

4 Vida a l'art

En efecte, més enllà de l'expressió, del missatge artístic, veiem que l'obra d'art és quelcom en sí, ja que no ens diria res, si ella mateixa tampoc no fos res. I també és la vida la que la constitueix, la porta a l'existència i li regala el ser.

Diu Schelling:

Betrachtet die schönsten Formen, was bleibt übrig, wenn ihr das wirkende Prinzip aus ihnen hinweggedacht habt? Nichts als lauter unwesentliche Eigenschaften, dergleichen Ausdehnung und räumliches Verhältnis sind. Dass ein Teil der Materie neben und ausser dem andern ist, trägt dies irgend etwas zu seiner innern Wesenheit bei, oder trägt es vielmehr gar nichts bei? Offenbar das letzte. (Schelling, 1807, VII: 326–327)

Només pot existir l'art gràcies a una vida que l'animi. I així com la vida uneix en els éssers més diversos de la naturalesa la seva forma i la seva matèria, així també ho pot fer a l'art.

Segons Schelling només la vida pot establir aquest vincle de manera vertadera i harmònica, unint el divers, ordenant contraris. Sense vida les formes aïlladament més perfectes no assoleixen unió entre elles i els manca la força que en faci una sola forma, que estableixi una íntima comunicació i constitueixi una unitat. I només si hi ha aquesta unitat es pot considerar el conjunt harmoniós i bell, amb un sentit o significat intern: “Die Kunst entspringet nur aus der lebhaften Bewegung der innersten Gemüts- und Geisteskräfte, die wir Begeisterung nennen.” Per als qui no ho entenen així,

Nicht bloss ein stummes, ein völlig totes Bild war ihnen die Natur, dem auch innerlich kein lebendiges Wort eingeboren war: ein hohles Gerüste von Formen, von dem ein ebenso hohles Bild auf die Leinwand übertragen oder in Stein ausgehauen werden sollte. (Schelling, 1907, VII: 293–294)

I la *paraula viva* és l'única que Maragall reconeix com a obra poètica: Poesia és “la materialització verbal d'efusions inefables, espontànies, directes, autèntiques”. Per això “...no es pot anomenar poeta de debò aquell que [...] sense una profunda vibració, rima exteriorment seques abstraccions cerebrals” (Maragall, 1901 B, X: 154–155).⁷

La relació de l'art amb la natura es basa en la vida, que és la força interna en els elements d'ambdós tipus: naturals i artístics. Només qui sàpiga reconèixer la força creadora a la natura, la podrà reconèixer també a l'art i la trobarà a faltar, i la cercarà en va, quan no hi sigui present. Com es manté la unitat de la naturalesa en les maneres de vida més diferents? La resposta de Schelling es dirigeix a l'actitud de l'observador, que ha de saber veure la sagrada força originària del món (Schelling, 1807, VII: 292–293, 4)⁸ i de l'artista que sàpiga imitar realment la natura, és a dir, crear igual que ella.

7 Original en castellà, traducció meva.

8 “...dem begeisterten Forscher allein die heilige, ewig schaffende Urkraft der Welt, die alle Dinge aus sich selbst erzeugt und werktätig hervorbringt”.

Maragall també concebé aquesta força de la naturalesa com una capacitat creadora i l'única virtut que pot unir el que és divers: només la vida atorga unitat als membres d'un cos, i és l'artista qui sap apreciar-ho fins a veure en tot una mateixa força creadora, que es manifesta de manera diferent en cada objecte, segons el seu ritme interior (Maragall, 1911 A, XVIII: 201).⁹ “En conseqüència, la poesia és un estadi de l'univers, un grau de la natura que és el propi de l'ésser humà, una llampada de l'aurèola divina que envolta la naturalesa humana” (Maragall, 1902 B, XVIII: 163).

5 Vida a l'artista

La vida, que és força i unitat, revela vincles entre l'ésser humà, la seva capacitat creadora natural i la creació divina. Aquest itinerari, marcat per fites fonamentals i ben concretes, el recorren paral·lelament el filòsof de Württemberg i el poeta català. Per a tots dos és la mateixa divinitat de la natura la que es manifesta en l'home, tot i que de manera exclusiva, pròpia i ben definida. És una manera d'entendre la natura i l'home amb una estreta unitat, a la vegada que se subratlla el lloc especial que correspon a l'ésser humà en raó de la seva espiritualitat, la millor manifestació de la qual la veiem a l'art. A *La relació de les arts plàstiques amb la natura* llegim:

Den Gestirnen ist die erhabenste Zahl- und Messkunst lebendig eingeboren, die sie, ohne einen Begriff derselben, in ihren Bewegungen ausüben. Deutlicher, obwohl ihnen selbst unfasslich, erscheint die lebendige Erkenntnis in den Tieren, welche wir darum, wandeln sie gleich besinnungslos dahin, unzählige Wirkungen vollbringen sehen, die viel herrlicher sind als sie selbst: den Vogel der von Musik berauscht in seelenvollen Tönen sich selbst übertrifft, das kleine kunstbegabte Geschöpf, das ohne Übung und Unterricht leichte Werke der Architektur vollbringt, alle aber geleitet von einem übermächtigen Geist, der schon in einzelnen Blitzen von Erkenntnis leuchtet, aber noch nirgends als die volle Sonne, wie im Menschen, hervortritt. (Schelling, 1807, VII: 299–300, 12)

Per a Schelling la unió de l'home amb la natura, la seva semblança amb la resta d'éssers vius i les seves activitats, distingeixen, més que confonen, l'ésser humà de la resta de la creació. És precisament en notar aquestes semblances, les habilitats que apropen els animals als humans, quan podem veure amb més claredat que en aquests últims hi ha, a més d'hàbils activi-

9 “Per a l'artista tot venia a ser igual, perquè en la varietat dels objectes no veia sinó graus o modes de l'única força creadora de tots ells, manifestada per les línies que el seu ritme produïa en cada un”. Original en castellà, traducció meua.

tats productives, altres de diferent tipus, que tenen el seu origen en una activitat contemplativa: quelcom que és alhora diví i humà, perquè tota la creació participa de la divinitat, però l'ésser humà ho fa de manera diferent i amb certa exclusivitat, que li ve donada per la pròpia dimensió espiritual. “Només a l'home, com un punt central, s'aixeca aquesta ànima sense la qual el món romandria igual que la natura si no s'hi alcés el sol” (Schelling, 1807, VII: 311–312, 25).

Una explicació semblant de com la poesia neix de la naturalesa de l'home la va publicar l'any 1905 el *Diari de Barcelona*. L'art neix de l'ésser humà, de la mateixa natura a través d'ell, ja que la natura l'inclou dintre seu, en un estrat especial. I la referència al que és diví no separa l'home de la resta d'éssers de l'univers, sinó que reafirma la seva pertinença al cosmos que d'alguna manera també és diví: “L'home és la planta i la florida espiritual de la terra” (Maragall, 1905 E, X: 249),¹⁰ un grau de la naturalesa mateixa cap a Déu (Maragall, 1909 A, XIX: 39). El fort sentit de la bellesa, donant-nos la set de immortalitat que ella ens revela, condueix a l'amor creador. I d'aquest mateix afany de immortalitat neix, germà de l'amor, l'art, creació espiritual de formes immortals (Maragall, 1905 C, XX: 29).

Ànima, vida i amor són per a Maragall la font de la qual neix i el bressol que acull l'art poètic. I així com ho diu, ho realitza a la seva poesia, així succeeix a la seva ànima, així sembla que s'enamora del que contempla i neix la seva paraula vibrant (Alonso, 1962: 94). Maragall va veure un rerafons amorós en aquests conceptes de natura, vida i ànima que compartí amb Schelling. En aquesta unitat ell va incloure, a més, la llengua i la paraula (Maragall, 1905 A, XIX: 19–33). L'amor a la bellesa i a tot el que és humà alena la seva obra sencera, és un tret característic i durador en els seus poemes i assaigs, cristal·litzat a la teoria de la paraula viva (Alonso, 1962: 97). Trías també ha considerat aquesta visió de l'amor com un punt clau del pensament del poeta (Trías, 1982: 72).¹¹

10 Original en castellà, traducció meua.

11 “A la concepció de l'amor de Maragall, derivació a la vegada que principi de la seva teoria estètica, s'hi veuen patents amb tota claredat les dues fonts de reflexió que cristal·litzen en la seva original síntesi filosòfica l'herència arcaica, per dir-ho així, d'un fons reflexiu mediterrani i la formalització d'aquestes idees tradicionals mitjançant l'idealisme panteista de Novalis, Schelling i els seus seguidors anglosaxons [...] a la vegada que hi és implícita la filosofia de Dante, Plató, el neoplatonisme...”

6 La força de la Vida

Conseqüència de la vida i prova d'ella és la unitat del corpori amb l'espiritual, i per tant, de la natura i l'ànima. Aquesta comprensió del que és viu significa una superació de dualismes erràtics. Però, a més, obre una via d'accés a l'absolut, que romandria per sempre inassequible sense una força que l'unís al que és proper i concret.

Das Geheimnis alles Lebens ist Synthese des Absoluten mit der Begrenzung. Es gibt ein gewisses Höchstes in der Weltanschauung, das wir zur vollkommenen Befriedigung fordern, es ist: höchstes Leben, freiestes, eigenstes Dasein und Wirken ohne Beengung oder Begrenzung des Absoluten. (Schelling, 1802–3: 393)

En raó de l'absolut podem entendre que no hi ha contraposició entre l'esperit de la natura i l'ànima: de l'aparent oposició en sorgeix l'essència unificadora que reconcilia totes les forces (Schelling, 1807, VII: 310–311).

Aquesta força o vida màxima de què parlem és, segons Schelling, l'única capacitat d'establir un vincle entre l'enteniment infinit i el finit sensible, la que fa possible la revelació en formes naturals d'idees infinites: "Diese werktätige Wissenschaft ist in Natur und Kunst das Band zwischen Begriff und Form, zwischen Leib und Seele" (Schelling, 1807, VII: 300–301).

Maragall també va captar aquesta unitat, i va veure que arriba a la seva plenitud en l'ésser humà. No considera el cos com un parany per a l'ànima (Maragall, 1896, XVIII: 41), sinó que veu una harmonia entre tots dos que es manifesta especialment en la paraula: "...jo crec que la paraula és la cosa més meravellosa d'aquest món perquè en ella s'abracen i es confonen tota la meravella corporal i tota la meravella espiritual de la naturalesa" (Maragall, 1905 A, XIX: 19). D'aquesta manera la poesia és revelació de la unitat absoluta perquè en la paraula és on es veu millor la sola cosa que és matèria i esperit (Maragall, 1909 A, XIX: 38). La unitat és una qualitat viva i divina, present en tot art vertader i en tota la naturalesa, on les coses procuren fer-se unes en tot (Maragall, 1909 A, XIX: 34). Sense que això suposi confusió entre elles, perquè tot és en tot amb la condició que cada cosa tingui el seu ser a la seva manera i segons la seva naturalesa (Maragall, 1913 G, III: 94).¹² Com a conseqüència, doncs, denuncia tot procediment fragmentari com a essencialment antiartístic (Maragall, 1902 C, XVIII: 162),¹³ perquè és aliè a la vida i la unitat de la natura.

12 Aquest fragment no apareix a la versió catalana.

13 "Precisament l'art sa és tot ell composició, integració, síntesi redemptora de tots els

La comprensió de l'infinit com un "infinit unitari" és un altre punt de trobada o apropament entre Maragall i Schelling. El poeta català el va entendre com alguna cosa que ho inclou tot dintre seu; per exemple: dona i natura (Alonso, 1962: 91). Per això és un infinit molt proper a un absolut i està present en la paraula perquè ella, en la seva sensibilitat, acull la infinitud, que és el fons inescrutable de l'ànima enamorada que la va engendrar (Maragall, 1905 A, XIX: 22): "inclou en sí l'infinit de l'ànima, Déu, i el paisatge amb què l'ànima s'uneix i que també és u amb Déu" (Maragall, 1904 B, XX: 86). L'infinit no és un finit més gran; sinó quelcom essencialment diferent, que abraça tot el finit. Hi ha vegades que fa al·lusió directament a un absolut (Arimany, 1963: 169); d'altres uneix vida i immortalitat en una sola eternitat (Oliver, 1912: III, IX) com si es poguessin viure recíprocament una dintre de l'altra.

7 Ritme de la vida

La bellesa, natural o artística, sorgeix de la vida i és lliure. El propi de la vida és vibrar de manera espontània, seguir l'impuls que s'imprimeix a si mateixa. La bellesa és llibertat en la mesura en què la forma és veritat, i sorgeix harmònica i lliure l'essència mateixa de les coses. La forma bella és la forma lliure i viva, i així la forma és sempre definició d'una manera afirmativa:

Die Bestimmtheit der Form ist in der Natur nie eine Verneinung, sondern stets eine Bejahung. Gemeinhin denkst du freilich die Gestalt eines Körpers als eine Einschränkung, welche er leidet; sähest du aber die schaffende Kraft an, so würde sie dir einleuchten als ein Mass, das diese sich selbst auferlegt, und in dem sie als eine wahrhaft sinnige Kraft erscheint. Denn überall wird das Vermögen eigener Massgebung als eine Trefflichkeit, ja als eine der höchsten angesehen. (Schelling, 1807, VII: 303–304)

Per això podem veure a l'art els prodigis del nostre esperit, perquè en ell es desprèn de la llibertat absoluta, la màxima unitat i regularitat (Schelling, 1802–3: 358).¹⁴

aspectes de la vida, fent-los sentir tots en cada un i alliberant l'ànima de la tristesa o de la superficial alegria o de l'excessiu entenedriment o de la sensació anihiladora o depressiva d'una contemplació parcial". Original en castellà, traducció meva.

14 "...den Organismus der Kunst zu durchdringen, in der aus der absoluten Freiheit sich die höchste Einheit Gesetzmässigkeit herstellt, die uns die Wunder unseres eigenen Geistes weit unmittelbarer als die Natur erkennen lässt".

Maragall també defineix la llei de la natura com a llibertat. “La llei no era una cosa externa, no implicava una descomposició del món; l’essència mateixa era la llei: no era una cosa que lliga; al contrari: la llibertat natural de les coses era la seva llei” (Maragall, 1905 D, XVIII: 194).¹⁵ La llei és essència, i per això mateix llibertat; perquè de l’interior de cada cosa sorgeix només l’espontània expressió de l’essència mateixa. Anàlogament a la llei de la naturalesa, la llei de l’art no és una llei dura, sinó tan pròpia i tan íntima que es confon amb el ritme de la vida. Tot el que és bell creix en bellesa dins d’una latíssima llibertat (Carner, 1935, XX: IV).

Tant el filòsof de Leonberg com el poeta de Barcelona van entendre la llibertat com a ritme de la vida, un impuls que neix de l’essència i la veritat del que és viu, ja sigui naturalment o artísticament. Per tant, la comprensió comuna de la llibertat ve seguida d’una comuna comprensió del ritme. Ambdós admiren la música com la forma d’art més elevada, perquè en ella es conjuga la vida de l’esperit humà i la vida de la naturalesa. Són aquestes dues qualitats, que tots dos autors admiren i atribueixen al ritme en la seva més alta mesura: el consideren l’element artístic de major força estètica, més independent de la matèria i, per això, més espiritual; i també el vincle més directe amb la natura, ja que és el mateix ritme de la vida el que comparteix amb ella i on l’imita privilegiadament. En expressió de Schelling:

Die Alten haben durchaus dem Rhythmus die grösste ästhetische Kraft zugeschrieben; auch wird schwerlich jemand leugnen, dass alles, was man in Musik oder Tanz wahrhaft schön nennen kann, eigentlich von dem Rhythmus herrühre. (Schelling, 1802–3: 492)

La bellesa del ritme en si mateix no és material i no necessita emocions naturals per agradar absolutament i commoure una ànima sensible (Schelling, 1802–3: 492). I també s’atribueix a la música, en un altre moment de la filosofia de l’art, aquella altra qualitat de tot art vertader que és la seva unió amb la natura: “... so ist die Musik nichts anderes als der urbildliche Rhythmus der Natur und des Universums selbst, der mittelst dieser Kunst in der abgebildeten Welt durchbricht” (Schelling, 1802–3: 369). Per a Schelling el ritme és “la música de la música” (Schelling, 1802–3: 494).

De manera molt semblant considera Maragall que poesia és el ritme natural que l’artista és capaç de percebre i expressar en la seva forma originària: així com tota forma natural porta en si l’esforç de la seva creació en forma de ritme, “...la forma natural no és sinó la manifestació de l’esforç diví de la creació, i en la naturalesa de l’esforç està l’ésser rítmic, per això la

15 Original en castellà, traducció meva.

forma artística no pot ésser sinó el ritme humà desvetllat pel natural, del qual procedeix [...]. Així veieu com l'emoció estètica i la seva expressió artística són rítmiques essencialment: un ritme de línies, de colors, de sons purs, de sons d'idees, de paraules” (Maragall, 1909 A, XIX: 39) i aquesta ordenació del ritme és el que s'anomena harmonia (Maragall, 1911 A, XVIII: 201–202).¹⁶

Segurament entendre el ritme d'aquesta manera li va fer descobrir en ell tan essencials atributs i apreciar la música com una forma d'art sublim i excelsa. El ritme que transmeten els seus versos és una virtut dels poemes maragallians, que no pocs han apreciat com la seva qualitat més admirable, ja que manifesta el do de la “perfecta interpretació del ritme natural” (Arimany, 1963: 150). Dámaso Alonso va considerar magistral la manera com Maragall imprimia ritme als seus poemes, adaptant-se al contingut: “especialment a *La sardana*, on el ritme dels versos sembla que acompanyi i imiti el ritme de la dansa; i en l'*Himno Ibérico*, en què cada regió té un ritme propi i diferent, segons la seva idiosincràsia” (Alonso, 1962: 108–118). Josep-Sebastià Pons també elogia el ritme com la principal virtut dels seus versos, i proposa un altre exemple, l'evocació de la cascada de Lutour: “No la veus que ve, que dansa/ Tota nua, tota blanca/ Tota sola entre els avets?” (Pons, 1934, XVIII: VII). Comenta Pons que no vénen ni cauen d'altra manera les cascades...

Diu Maragall que la música comunica directament el sentit de bellesa que li dóna origen: “també la poesia us emociona per la seva relació amb la idea. Mes la música és un art molt misteriosa que toca de dret a l'ànima i no es correspon amb res més que amb el sentit de la bellesa que l'ha creada” (Maragall, 1905 B, XX: 10–11). Aquesta sublimitat de la música la considera realitzada a l'obra de Bach, un cas en què això s'acompleix especialment, per la puresa que sembla redimir l'ànima de tota contingència, fins i tot en els cors que canten amb paraules sembla que aquestes s'evaporen i eleven (Maragall, 1905 B, XX: 11–12). Hi ha una estreta relació entre poesia i música que permet comparar-les:

L'emoció poètica es diferencia de l'emoció musical en què cerca l'expressió en la paraula, representadora imatjada per la idea, mentre que el senzill so musical no porta imatge, està més a prop de la puresa del ser. [...] Però l'emoció poètica i la musical s'assemblen en què, generades ambdues en el ritme de l'eternitat, en duen l'empremta originària; i així la poesia sembla un començament de música i la música un començament de poesia: sols que, a l'arribar a un cert punt, va cada una pel seu camí. (Maragall, 1905 B, XX: 12–13)

16 Original en castellà, traducció meva.

Tant el filòsof com el poeta que aquí tractem defineixen la música com un art especial entre les altres arts, perquè és el més espiritual, el que no es troba lligat a una forma corpòria pròpiament i que té una poderosa capacitat d'evocació i elevació.

Aquesta és una més de les semblances que sobre la comprensió de la bellesa i les seves diferents manifestacions trobem en els escrits de Schelling i de Maragall: tots dos li atribueixen un poder purificador; per a Schelling no són les passions les que han de moderar-se per no fer malbé la bellesa, sinó que la regla hauria d'invertir-se dient que a la passió se l'ha de moderar precisament amb la pròpia bellesa (Schelling, 1807, VII: 310). I, segons Maragall, “el moment poètic és precisament el moment en què la passió comença a ser redimida” (Maragall, 1911 B, IX: 163).

Bibliografia

Obres citades de Joan Maragall

(Corresponents a l'edició de l'*Obra Completa*, en 24 vols., Barcelona: Sala Parés ed.)

(1896): Anant pel món

(1898): Carta a Roura

(1901): Novalis

(1901): Verso y prosa

(1902): El Fakir

(1902): Un libro piadoso

(1902): Un libro fuerte e incompleto

(1903): El libro ideal

(1904): Carta-pròleg a “vora els estanys”, d'I. Soler i Escofet

(1904): Pròleg al llibre “Poesies” de don Francesc Pujols

(1905): El drama musical de Mozart

(1905): La festa de la bellesa a Palafrugell. Discurs presidencial

(1905): Dulce ley

(1905): La obra y el título

(1905): Elogi de la paraula

(1909): Elogi de la poesia

(1907): Elogi del poble

(1909): Elogi del teatre

(1909): Elogi de la dansa,

- (1909): Elogio del vivir
 (1913) A: Elogio del amor
 (1913) B: Elogio de la gracia
 (1913) C: Preliminar
 (1913) D: Presentación
 (1913) E: Elogio de una tarde de agosto
 (1913) F: Elogio de la palabra
 (1913) G: Elogio de la poesía
 (1911): Impresión de la exposición Sunyer
 (1911): Carta a Rahola n. XXXII

Obres citades de Schelling

- Schelling, F. W. J. (1802–3): *Philosophie der Kunst*, Sämtliche Werke (herausgegeben von K. F. A. Schelling), Stuttgart: J. G. Cotta, 1856–1861.
 — (1807): *Über das Verhältnis der bildenden Künste zu der Natur*, Sämtliche Werke (herausgegeben von K. F. A. Schelling), Stuttgart: J. G. Cotta, 1856–1861.

Altra bibliografia consultada

- Allegra, Giovanni (1980): *Maragall traduttore e interprete di Novalis*, Estratto da Giornale Italiano di Filologia, XI (XXXII) 2, Roma: Gadamo editore.
 Alonso, Dámaso (1962): *Cuatro poetas españoles (Garcilaso, Góngora, Maragall, Antonio Machado)*, Madrid: Gredos.
 Arimany, Miquel (1963): *Maragall 1860–1911*, Barcelona: Ed. M. Arimany.
 Bachs, Jordi (2001): *Sobre el Cant Espiritual*, Barcelona: Claret (Quaderns de la Fundació Joan Maragall).
 Bou, Enric (1997): *La llum que ve del nord*, Barcelona: Claret (Quaderns de la Fundació Joan Maragall).
 Cairol, Eduard (2000): *Maragall i Novalis: poesia i experiència mística*, Barcelona: Claret (Quaderns de la Fundació Maragall).
 Carner, Josep (1935): Pròleg al vol. XX de l'Obra Completa. Discursos, pròlegs i al·locucions.
 Corredor, Josep Maria (1971): *De casa i d'Europa*, Barcelona: Selecta.
 Estelrich, Joan (1948): *Hombres e Ideas. Novalis y Maragall*, Barcelona: Destino.

- Ferrán, Jaime (1971): *Los diálogos de Juan Maragall*, Madrid: Ed. Nacional, Madrid (Colección Vida y pensamiento españoles).
- Grilli, Giuseppe (1987): *El mite laic de Joan Maragall*, “*El Comte Arnau*”, Barcelona: La Magrana (Col·lecció Els orígens).
- Guitart-Ribas, Maria (1988): *Influencias alemanas en la obra de Juan Maragall*, Washington D.C.: The Catholic University of America.
- Lain Entralgo, Pedro (1959): “Maragall y la esperanza”, separata de *Papeles de Son Armadans*, Madrid / Palma de Mallorca.
- Miracle, Josep (1988): *Joan Maragall poeta, pensador i home de fe*, Barcelona: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort (Col·lecció Tostemps).
- Montoliu, Miquel (1935): Pròleg al vol. XIX de l'Obra Completa. Elogi de la paraula i altres escrits.
- Oliver, M. dels S. (1912): Pròleg al vol. III de l'Obra Completa. Elogios.
- Pons, Josep-Sabastià (1934): Pròleg al vol. XVIII de l'Obra Completa. Notas críticas de literatura catalana.
- Pla, Josep (1984): *Joan Maragall, un assaig*, Barcelona: Destino.
- Quintana Trias, Lluís (1993): *Estudi i edició de l'“Elogi de la paraula” i l'“Elogi de la poesia”*, Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1996): *La veu misteriosa*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Romeu Figueras, Josep (1948): *Modernisme i germanisme*, Barcelona: Ariel.
- Rodríguez Bravo, Juan Luis (1987): *Palabra y Paraíso: La meditación poética de Joan Maragall, Gabriel Miró y Juan Ramón Jiménez*, Madison: University of Wisconsin.
- Sabaté, Modest (1935): “Un pròleg de Manuel de Montoliu”, *L'instant*, 21.V.
- Serrahima, Maurici (1966): *Vida i obra de Joan Maragall*, Barcelona: Bruguera.
- Terry, Arthur (1963): *La poesia de Joan Maragall*, Barcelona: Barcino.
- Triás, Eugenio (1982): *El pensamiento de Juan Maragall*, Barcelona: Fundación Banco Urquijo / Edicions 62 (Col·lecció Biografies de catalans).

Montserrat Varela Navarro (München)

El català a Alemanya.

Experiència docent de formació d'adults en català com a llengua estrangera a l'Institut Cervantes de Munic

L'Institut Cervantes de Munic fa anys que ofereix cursos de català, basc i de gal·lec dintre del seu programa regular. Aquest article vol fer un primer balanç de l'ensenyament de català a adults en aquest centre tractant tres aspectes principals. En primer lloc, la situació del català com a llengua estrangera fora de l'àmbit universitari a Alemanya. En segon lloc, quin tipus d'alumnat i quina motivació els fa estudiar català. El tercer aspecte serà un anàlisi del material i la metodologia utilitzada a les classes segons l'especificació per al nivell inicial A1 del Marc de Referència que va fer la Generalitat de Catalunya. L'objectiu final de l'article serà fer propostes per millorar l'ensenyament i l'aprenentatge del català, tenint en compte la situació del català com a llengua estrangera i les motivacions dels alumnes vistes al principi.

1 El català com a llengua estrangera a Alemanya

Tot i que el català és un idioma que té uns deu milions de parlants i que numèricament ocupa el setè lloc de les llengües més parlades d'Europa (Klein / Stegmann, 1999: 191), la seva situació sociolingüística a Espanya ha fet que des de segles no tingui pràcticament pes polític ni a Espanya mateix ni a l'estranger. La conseqüència d'aquesta falta de pes polític és que fins ara el català no ha tingut ni el prestigi social ni la projecció internacional que gaudeixen altres llengües, de manera que no és estrany que de vegades se'n desconeixi fins i tot l'existència. El català no és representat ni als sistemes educatius públics ni en la formació contínua per a adults. A l'estranger en general i a Alemanya en particular, el català com a llengua històrica, amb literatura pròpia i pertanyent al gran grup de les llengües romàniques, pràcticament només es coneix i s'estudia dintre dels cercles universitaris. Les llengües romàniques més conegudes i estudiades són el francès, l'italià, el castellà i el portuguès. La resta s'ensenyava i s'aprèn major-

ritàriament en les carreres de filologia romanística. Això fa que la metodologia d'ensenyament s'enfoqui sobre tot cap a futurs filòlegs, amb un interès més lingüístic i literari que no pas comunicatiu i d'ús diari. A Alemanya hi ha en total 22 lectorats de català finançats per l'Institut Ramon Llull i cinc places universitàries més per iniciativa de les respectives universitats (Revista Blau, desembre 2004).

Per tot això es pot afirmar que no hi ha mercat de català com a llengua estrangera en la formació continua per a adults fora de les universitats. No l'ofereixen ni les Universitats Populars per a adults ni les escoles d'idiomes privades. Els únics llocs extra-universitaris que ofereixen català són els casals de Colònia, Essen i Hannover i el centre Sprachforum de Düsseldorf (Revista Blau, desembre 2004). En definitiva, molts estrangers que arriben a Catalunya, a les Illes o a València i que no han gaudit d'una formació acadèmica romanista es troben amb una situació sociolingüística que no coneixien i que els sorprèn, perquè la projecció lingüística d'Espanya a l'estranger és la d'un país on es parla espanyol. Cosa que és veritat, però és només la meitat de la veritat.

L'Instituto Cervantes de Munic és una excepció a aquesta realitat de la situació de l'ensenyament català com a llengua estrangera per a adults i en un país de parla no catalana. Ja fa anys que ofereix cursos de català, basc i gallec. En aquest article voldria resumir la meua experiència com a docent de català en els cursos que ha ofert fins ara aquesta institució. Començaré descrivint el tipus d'alumne que ve a aquests cursos: quina relació té amb els territoris de parla catalana i el català i què el motiva. La meua exposició està basada en una experiència docent que tal vegada podrà ser útil per a futures investigacions.

1.1 La motivació en l'aprenentatge de segones llengües

Hi ha molts factors que condicionen i determinen l'èxit o el fracàs de l'aprenentatge d'un idioma estranger. Són bàsicament tres: els relacionats amb l'alumne mateix que vol aprendre'l, els factors relacionats amb el professor i els relacionats amb el centre docent. Maximiano Cortés resumeix els trets més importants d'aquests factors de la següent manera (1999: 83–84):

- A. Factores relacionados con el alumno
 - a) Aptitudes para las lenguas.
 - b) Actitud frente la LM [Llengua Meta] y su cultura.
 - c) Experiencia previa de aprendizaje en general y de otras lenguas.
 - d) Confianza en sí mismo para aprender la LM.

- e) Edad del aprendiente.
 - f) Motivación por la LM y por su cultura.
 - g) Estado físico [...] y psicológico [...].
 - h) Transferencia de la L1 [Llengua primera, materna] a la LM.
 - i) Estrategias que emplea para aprender la LM
- B. Factores relacionados con el profesor
- a) Aptitud para la enseñanza de LM.
 - b) Actitud frente la LM y su cultura, así como ante el GM [Grup Meta].
 - c) Experiencia docente y con la LM.
 - d) Conocimiento de la LM y formación didáctica.
 - e) Edad.
 - f) Motivación por la LM y la enseñanza de la LM.
 - g) Margen de decisión que cede al alumno para que hable o permanezca callado, para que trabaje solo o agrupado con sus amigos, etc.
- C. Factores relacionados con el centro docente
- a) Recursos materiales disponibles [...].
 - b) Proporción de alumnos por clase y por profesor.
 - c) Disciplina en el aula y en el centro docente.
 - d) Libertad del profesor y de los alumnos para tomar decisiones respecto del sílabo, materiales, métodos, etc.

Tots aquests trets poden semblar a primer cop d'ull banals, però no ho són pas. Tant el centre docent com les aptituds del professor, per exemple, poden ser determinants per a les condicions d'ensenyament. Actualment hi ha dues professores de català a l'Institut Cervantes de Munic, una d'elles jo mateixa. Les dues tenim el català com a llengua materna i bastants anys ja d'experiència de docència de castellà com a llengua estrangera. Això no dóna automàticament carta verda per donar classes de català, però em semblen dos dels factors més importants per poder exercir la docència d'una llengua estrangera. Quant a la proporció d'alumnes per classe i per professor, com que es tracta d'un idioma tan desconegut com el català, les condicions d'ensenyament i d'aprenentatge són ideals: són sempre grups petits que no superen els deu alumnes. I el fet que s'ofereixin pocs cursos i que siguem pocs professors ens possibilita la llibertat per triar els materials i la metodologia d'ensenyament. D'aquest aspecte en parlaré amb més detall al final d'aquest treball.

Dels trets que determinen l'aprenentatge per part de l'alumne probablement la motivació sigui el més important. Maximiano Cortés descriu dos tipus de motivació (2000: 84–85): la integrativa, que és la que respon a la voluntat d'integrar-se a una altra comunitat lingüística; i la instrumental, que és la motivació derivada de la necessitat d'aconseguir alguna cosa externa a la persona: un títol, feina, estudiar una carrera, prestigi social, etc.

En l'aprenentatge de les llengües de més prestigi i projecció social a nivell mundial, la motivació general per aprendre-les sol contenir aquests dos tipus de motivació. Aquest seria el cas de l'anglès, per exemple. Tots hem après anglès tant per imposició curricular primer i imposició laboral després com per diferents interessos personals: entendre la música pop, llegir literatura anglesa o diaris internacionals, viatjar, etc.

1.2 La motivació dels alumnes de català com a llengua estrangera

En el cas del català, però, la motivació per aprendre'l es redueix considerablement al primer tipus de motivació, el d'integració. La majoria dels alumnes que vénen als nostres cursos tenen relacions personals i/o familiars amb els països de parla catalana. Aquest fet, que de moment queda com una observació empírica a falta d'un estudi més rigorós, suposa per als futurs aprenents de català en primer lloc una font de coneixement de la realitat sociolingüística dels Països Catalans, i en segon lloc un motiu per decidir-se a cursar un curs de català i després seguir estudiant-lo. Els motius per tant solen ser de caire privat i d'interès personal més que no pas instrumentals. Això està relacionat al mateix temps amb la situació de poca projecció social del català fora d'Espanya.

Les investigacions en motivació en l'aprenentatge d'idiomes estrangers (Williams / Burden, 1999: 125) demostren que tots dos tipus de motivació són importants, tot i que sembla ser que la integradora és més important per a l'èxit de l'aprenentatge i la continuació dels estudis. Tot depèn de l'idioma que es vulgui aprendre i quin sigui el context d'aprenentatge. Williams i Burden citen estudis que demostren que la motivació integradora per aprendre francès al Canadà és més important que la instrumental, mentre que la motivació per aprendre anglès al Japó és més instrumental que integradora (Williams / Burden, 1999: 125). En el cas del català a l'Institut Cervantes podríem dir que prima més la motivació integradora, pels motius ja exposats anteriorment i que resumeixo a continuació:

- Falta de projecció internacional del català a l'estranger fora dels cercles acadèmics.
- Situació familiar i personal dels estudiants de català.

Ara bé, ja hem vist que l'aprenentatge d'un idioma estranger no només depèn de la motivació de l'alumne. Un dels últims models de motivació de segones llengües, de Dörnyei (1994a, citat a Williams / Burden, 1999: 126) proposa categoritzar-la en tres nivells. Aquests tres nivells són:

- El nivell del llenguatge, que comprèn diferents aspectes interrelacionats entre sí com la cultura i la comunitat i també la utilitat de l'idioma. Aquests aspectes tenen una influència decisiva en la presa de decisions i en els objectius d'aprenentatge dels alumnes.
- El nivell de l'alumne, que són les característiques personals que l'alumne aporta al seu aprenentatge.
- El nivell de situació, que inclou diferents aspectes relatius al curs, al professor i a la dinàmica de grup.

Aquest últim nivell, el de la situació a classe, pot incidir al mateix temps en l'èxit o no d'un aprenentatge que passi més enllà de les primeres hores de curiositat. En el cas del català, crec que és fonamental mantenir la motivació integradora que aporten els alumnes a l'aprenentatge del català, perquè l'elecció que han fet de venir a les classes no ha estat motivada per cap factor d'obligació externa. Per aconseguir-ho, cal que el professor porti, a més del coneixement de la llengua meta i d'una certa experiència i formació en la docència de segones llengües, una metodologia i uns materials adequats a un perfil d'alumnat tan especial com és el que estudia català a l'estranger fora de les universitats. En el següent apartat m'ocuparé en especial del material base que utilitzo a les meves classes i dels motius que van dur-me a la seva elecció.

2 Català per a estrangers a l'Institut Cervantes de Munic

La programació de cursos de català per a estrangers forma part del programa regular de l'Institut Cervantes de Munic. Evidentment, la programació de l'ensenyament del castellà, així com l'oferta i la demanda de cursos és molt més àmplia i desenvolupada que la dels de català. Actualment s'ofereixen uns 150 cursos de castellà a l'Institut Cervantes de Munic, mentre que l'oferta total de cursos de català és de tres. Un altre aspecte que condiciona la nostra feina és el nombre d'hores disponibles d'ensenyament. L'any acadèmic es divideix en trimestres. Els cursos de castellà tenen un total de 60 hores lectives per trimestre, mentre que els de català en tenen la meitat, 30, perquè se'ls classifica dintre dels cursos especials que ofereix el centre. Aquestes trenta hores trimestrals es reparteixen en una hora i mitja lectiva a la setmana durant tota la durada del trimestre.

El temps disponible per a l'ensenyament és doncs bastant reduït. Aquest factor situacional, juntament amb el tipus d'alumnat descrit anteriorment, és el que em va fer decidir a treballar amb un manual bastant

recent que es titula “Llengua Catalana. Nivell Inicial”, de l’editorial Edicions L’Àlber. Passo a descriure’l per després comparar-lo amb les recomanacions fetes per la Direcció General de Política Lingüística per al nivell A1 del Marc de Referència Europeu per a les llengües.

2.1 Material “Llengua Catalana” per a les classes de català

El manual “Llengua Catalana” es dirigeix a aprenents de català que no tenen coneixements i està format per deu unitats i 5 tests que giren entorn a una colla d’amics que viatgen pels Països Catalans (també Andorra) i que van introduint diferents aspectes culturals, vocabulari i estructures bàsiques de la llengua. Els títols de les unitats revelen les situacions i els escenaris per on passen els personatges del llibre:

- Unitat 1: Fira de la mona de Pasqua
- Unitat 2: Els torrons de Xixona
- Unitat 3: El parc temàtic de Port Aventura
- Unitat 4: Tarragona romana
- Unitat 5: Mallorca i Miró
- Unitat 6: Comprar a Andorra
- Unitat 7: Barcelona i Gaudí
- Unitat 8: El camp del Barça
- Unitat 9: La costa del Mediterrani
- Unitat 10: Alegria, és Festa Major!

Per aprofundir en els continguts lingüístics més específics cal analitzar a fons cada unitat. Les autores, però, ja ho revelen a la introducció del llibre (Badia / Sal·lari, 2003: 5):

Cadascuna [de les unitats] gira entorn d’una situació de comunicació com ara presentar-se, parlar d’activitats quotidianes, demanar i dir l’hora, demanar un producte en una botiga, demanar i donar informació per anar a algun lloc, fer propostes, expressar sensacions físiques i anímiques, etc.

Aquesta descripció dels continguts es basa en una classificació segons les funcions comunicatives més bàsiques de tot idioma. La concepció de l’ensenyament de llengües estrangeres a partir de nocions i funcions comunicatives arranxa de les investigacions del lingüista britànic D. A. Wilkins als anys 70 del segle XX. Les nocions són categories com el temps, la quantitat, lloc, etc., i les funcions comunicatives són categories lingüístiques com demanar, rebutjar, oferir, queixar-se, etc. (Richards / Rodgers, 2001:

68). Totes les llengües poden expressar aquestes nocions i funcions a través d'estructures lingüístiques diferents i pròpies. Una dècada més tard, i gràcies als esforços del Consell d'Europa, aquesta nova visió del què és un idioma i de com es pot plantejar el seu ensenyament va donar peu a l'enfocament comunicatiu dintre de la didàctica de segones llengües i a la redacció del document conegut com a “Marc de Referència per a les Llengües”. Aquest document del Consell d'Europa només és una orientació per unificar els nivells de la progressió en l'aprenentatge d'idiomes a tota Europa. Es dirigeix a docents, aprenents i institucions però no prescriu ni els objectius ni els mètodes didàctics a utilitzar (*Marco común europeo de referencia / MCER*; Instituto Cervantes, 2002: 6). A partir d'aquest document, la Direcció General de Política Lingüística va fer una especificació per al català de continguts dels diferents nivells del Marc de Referència. El primer d'ells és l'A1, el nivell inicial, i descriu els continguts lingüístics, estratègics i culturals d'un aprenent principiant.

Pel que fa als continguts noció-funcionals bàsics del català, el manual “Nivell Inicial” sembla adequar-se bastant bé a la llista de temes proposada al document de la Direcció General de Política Lingüística que especifica el nivell inicial (A1) per al català. Aquesta especificació no es considera encara definitiva, però és un començament (Català Inicial, 2001). La llista de temes proposada per al nivell A1 és la següent:

- 1 – Identificació personal
- 2 – Casa i entorn
- 3 – Accions quotidianes
- 4 – Lleure i entreteniments
- 5 – Viatges
- 6 – Relacions amb altra gent
- 7 – Salut i higiene personal
- 8 – Ensenyament i llengua
- 9 – Compres
- 10 – Menjar i beure
- 11 – Serveis
- 12 – Llocs
- 13 – Treball

Com a botó de mostra compararem amb més detall els continguts funcionals i lingüístics de la primera unitat del manual “Nivell Inicial” a partir de les activitats proposades amb les recomanacions per al primer tema descrites al document de la Direcció General de Política Lingüística. Aquesta comparació ens permetrà formular unes conclusions finals per oferir una classe de català que s'adeqüi a les necessitats del nostre tipus d'estudiant.

Manual “Nivell Inicial”, Primera unitat	Tema 1 – Identificació personal (A1)
<i>Expressió oral:</i> No ofereix cap activitat de pràctica oral.	<i>Expressió oral:</i> 1. Dir el seu nom 2. Lletrejar el seu nom 3. Expressar la seva adreça 4. Donar el seu número de telèfon 5. Dir d'on és. 6. Expressar la seva nacionalitat 7. Dir la seva edat 8. Expressar el seu estat civil 9. Dir què fa per viure 10. Preguntar sobre aquesta mateixa informació
<i>Comprensió oral:</i> Exercici 4: Completar diàlegs de gent que intercanvia informacions sobre el seu origen. Exercici 14: Omplir un formulari de registre a un hotel. Exercici 15: Omplir formularis d'inscripció a la Fira de la Mona de Pasqua.	<i>Comprensió oral:</i> 1. Entendre quan els altres li demanen el mateix tipus d'informació 2. Entendre quan els altres intercanvien informació semblant.
<i>Comprensió lectora:</i> Exercici 1: Lectura de diàlegs de presentació. La colla que viatja pels Països Catalans es presenta. Exercici 3: Lectura de diàlegs entre membres de la colla. Exercici 9 i 11: Països del món. Exercici 13 i 14: Lectura de fórmules de benvinguda en diferents idiomes. Exercicis 15 i 16: Lectura dels formularis. Exercicis 18 a 20: Lectura de números.	<i>Comprensió lectora:</i> 1. Reconèixer paraules i frases, per exemple un formulari. 2. Reconèixer dades personals d'altra gent, per exemple un formulari.

<p>Text final: Lectura sobre gastronomia pastissera dels Països Catalans.</p> <p>Pàg. 18: Lectura de la cançó popular “Baixant de la Font del Gat”.</p>	
<p><i>Expressió escrita:</i></p> <p>Exercicis 2 i 3: completar amb les informacions de l'exercici anterior.</p> <p>Exercici 3: completar amb les informacions del mapa.</p> <p>Exercici 4: completar els diàlegs.</p> <p>Exercici 12: completar les frases.</p> <p>Exercicis 15 i 16: completar els formularis.</p> <p>Exercicis 18 a 20: escriure amb lletra els números.</p>	<p><i>Expressió escrita:</i></p> <p>1. Copiar/anotar dades personals, per exemple un formulari.</p>
<p><i>Vocabulari:</i></p> <p>Exercici 1: Em dic.../ sóc.../ d'on ets? / sóc de...</p> <p>Exercici 2: Qui és?/ Com es diu?</p> <p>Exercici 4: Com estàs?/ Bé, gràcies / Com et dius? / Com es diu?</p> <p>Exercicis 3 i 11: ciutats europees.</p> <p>Exercicis 11 i 12: països del món</p> <p>Exercicis 14: llengües del món</p> <p>Exercicis 15 i 16: nom, cognom, nacionalitat, data d'entrada, data de sortida, adreça, ciutat, telèfon, llengua.</p> <p>Vocabulari bàsic dispers per tota la unitat: home, dona, gat, gos, porta, taula, cadira, telèfon, paper, bolígraf, mapa, cartell, maleta, equipatge, passaport.</p> <p>Vocabulari de pastissos: tortell de reis, coca de llardons, crema, bunyols, mona, coca, panellets, torrons i neules.</p>	<p><i>Vocabulari:</i></p> <p>Nom: em dic.../sóc...</p> <p>Adreça: carrer, avinguda, àrea, codi postal</p> <p>Països d'origen: Gran Bretanya, Grècia...</p> <p>Nacionalitats: anglès/esa, grec/ga...</p> <p>Números: un/a, dos/dues, tres...</p> <p>Estat civil: solter/a, divorciat/da...</p> <p>Ocupació: professor/a, assistent/a, metge/ssa...</p> <p>Tinc un/a fill/a, dos/dues filles...</p>

<p><i>Coneixement sociocultural:</i> Text final, pàg. 17: gastronomia pastissera dels Països Catalans.</p>	<p><i>Coneixement sociocultural</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – quan la gent es presenta, normalment es dóna la mà – quan la gent que es coneix molt bé es troba, es fan dos petons (generalment, les dones) – quan la gent que té algun tipus de relació es troba, normalment es dóna la mà.
--	---

Taula 1. Comparació del manual “Nivell inicial” amb les recomanacions del “Marc de Referència” de la Generalitat de Catalunya

Tal i com deixa ben clar el mateix Marc de Referència, el seu objectiu no és prescriure res a ningú. Per això aquesta comparació ens ha de servir només com a orientació i com a guia per programar les classes i les activitats que portem a classe. Tanmateix, el document del Consell d’Europa no és del tot neutral. Al segon capítol el Marc deixa ben clar quina visió té del que ha de ser un aprenentatge eficaç de llengües (Instituto Cervantes, 2002: 9):

El enfoque aquí adoptado, en sentido general, se centra en la acción en la medida en que considera a los usuarios y alumnos que aprenden una lengua principalmente como agentes sociales, es decir, como miembros de una sociedad que tiene tareas [...] que llevar a cabo en una serie determinada de circunstancias, en un entorno específico y dentro de un campo de acción concreto.

L’acció aquí esmentada, en didàctica de llengües estrangeres, s’està desenvolupant des dels anys 80 del segle XX amb els anomenats enfocaments comunicatius. La filosofia inherent als enfocaments comunicatius és que la llengua serveix per a comunicar i que s’aprèn comunicant, és a dir fent-la servir. L’anàlisi d’una llengua segons les seves funcions és un primer pas cap a un ensenyament i un aprenentatge comunicatiu, però cal completar-lo amb activitats comunicatives. Tal com diu Littlewood (1998: 1):

El punto de vista estructural de la lengua no ha sido en modo alguno reemplazado por el funcional. Sin embargo, no es suficiente por sí mismo para explicar cómo se usa el lenguaje como medio de comunicación.

Si observem les activitats de la unitat 1 del manual “Nivell Inicial”, veurem que no van més enllà d’oferir estructures funcionals del català. No ofereixen activitats comunicatives d’intercanvi d’informacions, ni ofereixen

marge a la creativitat de l'alumne, ni tampoc té exercicis amb resultats oberts. En l'apartat de l'expressió oral es veu clarament aquesta mancança: simplement no n'hi ha. Les autores ja expliquen a la introducció que tots els exercicis tenen una estructura tancada, segurament perquè aquest manual també es dirigeix a un públic que vulgui estudiar de manera autònoma. Aquesta primera conclusió ens porta a preguntar-nos si el manual "Nivell Inicial" s'adequa a les necessitats d'aprenentatge dels alumnes de català de l'Institut Cervantes. Com a base d'una primera selecció i progressió de funcions lingüístiques i de vocabulari bàsic, evidentment sí que és un material adequat. Com a base per a una classe comunicativa i motivadora, aquest manual es queda curt. Es fa necessari, per tant, una feina complementària d'adaptació i ampliació de les activitats proposades pel manual. A continuació passo a definir què s'entén per activitats comunicatives i com pot programar-se una classe a partir d'aquests preceptes.

2.2 Cap a una classe comunicativa de català

2.2.1 Les activitats comunicatives

Què és una activitat comunicativa? L'ensenyament tradicional de llengües es limitava a analitzar les diferents estructures gramaticals seguint un ordre de més fàcil a més difícil sense tenir en compte quina funció té la llengua a la vida diària i tampoc els contextos en els que les persones comuniquen. Les activitats comunicatives intenten relacionar les formes i les estructures de la llengua amb significats reals i amb la seva funció comunicativa i social. Per exemple, els següents diàlegs poden semblar idèntics, però si tenim en compte el context no ho són tant (adaptat de Matte Bon, 1992: IX):

—Puc passar?

—Sí, sí, passa, passa.

—Puc passar?

—Passa.

Un primer anàlisi gramatical ens diu que les respostes es fan en la forma gramatical que s'anomena imperatiu. Però volen dir realment el mateix? Segons la intenció de qui respon, no. La primera resposta és favorable a qui fa la pregunta, la segona no. En la segona resposta, qui respon amb un "passa" tan sec sembla no voler realment que l'interlocutor passi de debò. Per tant, una classe d'idiomes que es limita a analitzar gramaticalment la llengua deixa de banda aquest aspecte (la intenció del parlant) i molts altres aspectes que fan que la comunicació sigui efectiva.

Littlewood, abans de definir i classificar els diferents tipus d'activitats comunicatives, explica els quatre objectius principals de les activitats comunicatives i quins avantatges tenen per a l'ensenyament i aprenentatge d'idiomes (1998: 16):

- 1) Proporcionen pràctica de tasques globals. Una tasca global està dissenyada de tal manera que els alumnes practiquen varies destreses a la vegada, per exemple llegir i escriure, i amb un ús real i significatiu, no només gramatical o lèxic. En l'exercici 16 de la unitat 1, per exemple, els alumnes han d'omplir unes fitxes personals mentre escolten les dades del CD. Mentre el fan, practiquen les destreses de comprensió oral i expressió escrita. La finalitat d'aquesta activitat, però, no va més enllà dels continguts lingüístics que proposa. Si volem afegir-hi un contingut comunicatiu i significatiu, només caldrà preparar unes fitxes semblants i demanar als alumnes que s'intercanviïn les seves dades personals. Una activitat així activa les destreses de comprensió auditiva, d'expressió escrita i és a més significativa perquè imita una acció de la vida diària.
- 2) Milloren la motivació, perquè l'objectiu final de tot estudiant és en definitiva aconseguir un nivell acceptable de comunicació. Segons he exposat abans, la motivació dels alumnes que estudien català és bàsicament integrativa. Una classe comunicativa pot aconseguir que aquesta motivació amb la que venen els alumnes a classe no decaigui.
- 3) Permeten un aprenentatge natural. Malgrat la instrucció formal que reben els alumnes per part del professor, l'aprenentatge d'una llengua s'escapa del seu control total. Els alumnes aprenen més coses, i coses diferents de les que ensenya el professor. Fomentar una classe comunicativa permetrà honorar aquesta capacitat autònoma dels alumnes d'aprendre per a ells mateixos i tenir en compte que són persones adultes amb capacitats i interessos diferents que els del professor.
- 4) Poden crear un context que afavoreixi l'aprenentatge. Efectivament, a la classe no només s'aprèn. Com a persones socials que són, els alumnes i el professor interactuen i creen una relació personal durant el temps que duren les classes i el curs. Aquest factor pot ser molt motivador per a l'aprenentatge i per a la cohesió del grup i no s'ha de subestimar.

Quins tipus d'activitats comunicatives hi ha? La tipologia d'activitats comunicatives és llarguíssima. Per a aquesta curta exposició em limitaré al model proposat per Littlewood (1998). Segons ell, hi ha dues activitats comunicatives bàsiques: les de comunicació funcional i les d'interacció social. Les

activitats de comunicació funcional tenen la característica que la informació que necessiten els alumnes està repartida entre ells, de manera que per resoldre l'activitat han d'interactuar i intercanviar-se-la. De tots els exemples de comunicació funcional que exposa Littlewood en descriu quatre:

- Identificar imatges. Per exemple, l'alumne A té diferents imatges semblants d'una habitació. L'alumne B té només una d'aquestes imatges. L'estudiant A ha de descobrir quina imatge té B.
- Descobrir dues imatges idèntiques. D'un conjunt d'imatges idèntiques, els alumnes han de descriure-les per descobrir quines són iguals.
- Descobrir informació que falta. Aquest exercici també s'anomena "buit d'informació". Per exemple, els alumnes A i B tenen tots dos un horari de trens incomplet. La informació està repartida entre ells, de manera que per poder completar l'horari hauran d'intercanviar-se les dades que cadascú té al seu horari.
- Descobrir un secret. Un dels estudiants té una informació que els altres no saben. Per exemple, una professió. A través de preguntes que només poden ser contestades amb sí o no, els alumnes descobriren aquesta professió.

Les activitats comunicatives d'interacció social s'acosten més a una interacció comunicativa del dia a dia, on la llengua no és un fi en si mateix. A més de prestar atenció a les formes lingüístiques, en practicar aquestes activitats els alumnes hauran de tenir en compte també el significat social dels seus anuncis. Tot i que el context de l'aula és un lloc amb rols ben definits (aquí alumnes, allà professor), no deixa de ser també un context social real. En l'ensenyament de llengües aquest fet s'ha ignorat fins fa poc perquè s'ha fet de l'anàlisi de la llengua el fi absolut del seu ensenyament i aprenentatge. Explotar les possibilitats d'interacció entre els alumnes i entre el professor i els alumnes és acostar la classe de llengua a contextos socials reals i donar-li més sentit.

Les dues activitats d'interacció social que descriu Littlewood (1998) són la simulació i els jocs de rol, que poden variar enormement en funció del nivell dels alumnes i del temps disponible. Les simulacions són situacions específiques de la vida diària que es representen a la classe i que van des de situacions bàsiques com saludar o comprar fins a situacions més complexes com organitzar un viatge. Els jocs de rol són l'aplicació directa de les simulacions: en grups o en parelles, en la que els alumnes prenen una determinada identitat i practiquen la situació proposada. En el cas de la interacció comunicativa de presentar-se, per exemple, pot fer-se com a

simulació real, en la que els alumnes es saluden personalment, o com a joc de rol en el que el professor els dóna unes identitats inventades.

La tipologia d'exercicis i les tècniques comunicatives és molt més rica i llarga que aquesta breu exposició. A partir d'aquí, però, crec que puc mostrar com programar una classe comunicativa de català a partir del manual descrit i tenint en compte la importància de dissenyar activitats comunicatives i significatives que fomentin la motivació dels aprenents i amb les que la fi de l'aprenentatge sigui la comunicació en català. Com a exemple faré servir la primera unitat del manual "Nivell Inicial".

2.2.2 Esbós d'una classe comunicativa

La classe comunicativa no exclou l'anàlisi gramatical ni l'exposició a la llengua. Les activitats comunicatives són el resultat i l'aplicació del que s'aprèn a classe. El que intenten aquestes activitats és donar un sentit final a allò que l'alumne ha après. Per exemplificar l'esbós de planificació d'una classe comunicativa, la següent taula descriu paral·lelament els exercicis proposats pel manual i les possibles activitats comunicatives d'ampliació.

Treball sobre els exercicis proposats a la unitat	Ampliació amb activitats comunicatives
pàg. 7: introducció de les funcions lingüístiques i comunicatives més importants de la unitat. Situació: el primer dia de classe de la colla que visita els Països Catalans. Destresa de comprensió auditiva i lectora.	
Exercici 1: comprensió lectora dels diàlegs de la introducció	
Exercicis 2 i 3: Pràctica de les funcions lingüístiques "qui és?", "com es diu?" i "Sóc de...", "som de..." a partir dels personatges presentats a la introducció de la unitat.	Portar fotos de gent famosa, extretes de revistes o diaris. Pràctica de les funcions lingüístiques a partir de l'experiència i els coneixements dels alumnes.
Exercici 4: Tres diàlegs de presentació. Funcions lingüístiques: "Bon dia", "Com estàs?", "Bé, i tu?" "Ets de...?" Destreses de comprensió auditiva i expressió escrita.	Invitar al alumnes a presentar-se individualment utilitzant aquestes funcions lingüístiques. Primer coneixement personal dels alumnes entre sí.

Exercici 5: Completar les conjugacions dels verbs “ser” i “dir-se”.	
Exercicis i 7: Relacionar preguntes i respostes. Funcions lingüístiques: “Com estàs?”, “D’on ets?”, “Qui és?”, “Com es diu?”, etc.	Exercici de comunicació funcional en el que el professor, en forma plenària, pregunta als alumnes qui és qui. Posada en comú de l'intercanvi comunicatiu tingut lloc a l'ampliació de l'exercici 4.
Exercicis 8 a 12: Introducció de països del món a partir de l'origen dels participants al curs (la colla que visitarà els Països Catalans). Vocabulari de països i ciutats en català. Destresa de comprensió lectora.	A partir de les fotos de gent famosa que el professor ha portat per als exercicis 2 i 3, activitat de comunicació funcional “descobrir un secret”: un alumne tria una foto i els altres han de descobrir qui és preguntant-li l'origen.
Exercicis 13 i 14: Introducció de les llengües del món: alemany, àrab, rus, xinès, italià, etc.	El professor pot introduir la funció comunicativa “Quines llengües parles?”, o “Quantes llengües parles?”, i la resposta “Jo parlo...”, per preguntar-ho als alumnes i invitar-los a preguntar-se entre sí.
Exercicis 15 i 16: Omplir un formulari de registre a un hotel i dos fitxes d'inscripció a la Fira de la mona. Funcions lingüístiques: “Com es diu, sisplau?”, “Quina és la seva adreça?”, “Quin és el seu número de telèfon?”, “Quines llengües parla?”. Destreses de comprensió auditiva i lectora i d'expressió escrita.	Tres activitats possibles, que no s'exclouen: – Donar una fitxa perquè els alumnes l'omplin amb les seves dades. – Donar fitxes en blanc perquè els alumnes les completin amb les dades del seu company. – Preparar fitxes per treballar en parella amb les dades incompletes de diferents persones, en forma d'agenda, per exemple. Activitat d'interacció funcional de buit d'informació.
Exercicis 17 a 20: presentació dels números del 0 al 16.	Els números poden ampliar-se fins al 20. Diferents tècniques de sumar,

	<p>restar, combinació amb daus, etc.</p> <p>Si els números s'amplien fins a 100, aquest exercici pot ampliar-se amb la presentació de les funcions "Quants anys tens?", "Tinc...anys."</p>
	<p>Per acabar la unitat, es pot demanar als alumnes que escriguin un text breu de presentació:</p> <p>Com es diuen, d'on són, quants anys tenen, etc.</p> <p>Una altra variant pot ser que omplin una fitxa amb les dades d'un company i que aquest les comprovi al final.</p>

Taula 2. Exercicis del manual "Nivell inicial" complementats amb exercicis comunicatius

3 Conclusions

Amb aquest article he volgut fer una primera reflexió sobre la situació de les classes de català a l'estranger i amb l'exemple concret dels cursos de català a l'Institut Cervantes de Munic. Partint d'una observació de moment empírica de les necessitats comunicatives i la motivació dels alumnes que assisteixen a aquests cursos de català, hem pogut veure que si bé el manual "Nivell Inicial" és adequat com a una primera selecció de funcions i estructures lingüístiques adaptada a principiants, cal ampliar-lo amb activitats addicionals que fomentin l'acció comunicativa a la classe. Això s'adiu tant amb les últimes investigacions sobre motivació com als mètodes més recents d'ensenyament de llengües estrangeres. Aquesta primera reflexió servirà, almenys a mi, per seguir perfeccionant i adequant les classes d'un idioma amb unes característiques sociopolítiques tan especials com és el català.

Bibliografia

- Badia, D. i Sallari, C. (2003): *Llengua Catalana. Nivell inicial*, Vic: Edicions L'Àlber.
- Cortés Moreno, M. (2000): *Guía para el profesor de idiomas. Didáctica del español y segundas lenguas*, Barcelona: Octaedro.
- Direcció General de Política Lingüística (2001): *Català Inicial*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- Revista Blau*, Institut Ramon Llull <<http://www.llull.com/llull/revista>>.
- Klein, H. G. i Stegmann, T. D. (1999): *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können*, Aachen: Shaker Verlag.
- Instituto Cervantes (2002): *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*, Madrid: Secretaría Técnica del MECD / Grupo Anaya.
- Littlewood, W. (1998): *La enseñanza comunicativa de idiomas. Introducción al enfoque comunicativo*, Madrid: Cambridge University Press.
- Matte Bon, F. (1992): *Gramática comunicativa del español. Tomo I*, Madrid: Difusión.
- Richards, J. i Rodgers, T. (2001): *Enfoques y métodos en la enseñanza de idiomas*, Madrid: Cambridge University Press.
- Williams, M. i Burden, R. L. (1999): *Psicología para profesores de idiomas. Enfoque del constructivismo social*, Madrid: Cambridge University Press.

Stefanie Dölz (Frankfurt am Main)

**Lehrveranstaltungen katalanischer Thematik an den
Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im
Sommersemester 2005 und im Wintersemester 2005/2006**

Die folgende Aufstellung verzeichnet katalanistische Lehrveranstaltungen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Sommersemester 2005 und im Wintersemester 2005/2006. Aufgeführt werden die aus den Vorlesungsverzeichnissen zu entnehmenden Angaben zu den Veranstaltungen des Bereichs Romanistik (Katalanistik). Die Auflistung bemüht sich um Vollständigkeit.¹ Die katalanistisch tätigen Hochschullehrer und Lektoren werden gebeten, Änderungen der in den Verzeichnissen abgedruckten Angaben durch die Vorlesungspraxis (zusätzliche, ausgefallene, im Titel geänderte Veranstaltungen) der Verfasserin mitzuteilen. Gleiches gilt für in der folgenden Aufstellung lückenhaft dokumentierte Angaben.

Bundesrepublik Deutschland

Augsburg

Universität / Romanistik und Sprachenzentrum

SS 2005:

— Català-Valencià 2: Vicent Àlvarez i Vives

WS 2005/2006:

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

Bamberg

Otto-Friedrich-Universität / Lehrstuhl für Romanische Sprachen

SS 2005 und WS 2006/06

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

1 Herzlichen Dank an alle, die dank Angaben aus den jeweiligen Vorlesungsverzeichnissen per Brief oder per Email diese Aufstellung ergänzt oder korrigiert haben.

Berlin

Freie Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2005:

- Introducció a la Història de Catalunya: Anna Betlem i Borrull
- Noves veus de la literatura catalana (1984-2004): Josep Solervicens
- Grundmodul II (Katalanisch III + VI): Anna Borrull i Betlem
- Basismodul I Mündlicher und schriftlicher Ausdruck: Anna Borrull i Betlem

WS 2005/2006:

- Romanische Sprachsysteme und computerlinguistische Implementationen: Guido Mensching
- Viatge poètico-musical per les terres de llengua catalana: Joseba Rodríguez Keper
- Grundmodul I: Joseba Rodríguez Keper
- Basismodul I: Joseba Rodríguez Keper

Humboldt-Universität / Institut für Romanistik

SS 2005:

- Katalanisch zwischen Verbot und Koofizialität – der Kampf um Anerkennung von Nationalität und Sprache: Werner Thielemann
- Novela intermedial: Kino und Literatur in Spanien: Josep Tèrmens
- Katalanisch Grundkurs: Josep Tèrmens
- Katalanisch Aufbaukurs: Josep Tèrmens

WS 2005/2006:

- Von der Troubadourlyrik zum Petrarquismus. Spanische und katalanische Lyrik im Mittelalter und in der frühen Neuzeit: Josep Tèrmens
- Katalanisch Grundkurs: Josep Tèrmens
- Katalanisch Aufbaukurs: Josep Tèrmens

Bielefeld

Universität / Romanistik

SS 2005:

- Landeskunde Spaniens: Miquel Cortada-Berta
- Català Ib: Mercè Rodríguez
- Català Iib : Mercè Rodríguez

WS 2005/2006:

- Català Ia: Marta Ollé
- Català IIa: Marta Ollé

Bochum

Ruhr-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Katalanische Literatur- und Theatergeschichte im Überblick: Horst Alsen
- Cultura i civilització dels Països Catalans: Imma Martí i Esteve
- Katalanisch II: Imma Martí i Esteve

WS 2005/2006:

- Einführung in die katalanische Wirtschaftssprache: Imma Martí i Esteve
- Intensivkurs Katalanisch: Imma Martí i Esteve
- Grundkurs Katalanisch II: Imma Martí i Esteve
- Grundkurs Katalanisch III: Imma Martí i Esteve

Bonn

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Grundkurs Katalanisch für Anfänger: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Sebastià Moranta i Mas

WS 2005/2006:

- Grundkurs Katalanisch für Anfänger: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Sebastià Moranta i Mas

Braunschweig

Technische Universität / Sprachenzentrum

SS 2005:

- Katalanisch Inicial 1 (Curs 1): Mireia Ortigosa i Zamacona
- Katalanisch Intermedi 1 (Curs 6): Mireia Ortigosa i Zamacona
- Die Sprache Barcelonas entdecken: Mireia Ortigosa i Zamacona
- Katalanisch: Das Land und die Sprache: Mireia Ortigosa i Zamacona

WS 2005/2006:

- Katalanisch Inicial 1 (Curs 1): Mireia Ortigosa i Zamacona
- Katalanisch Intermedi 1 (Curs 6): Mireia Ortigosa i Zamacona
- Die Sprache Barcelonas entdecken: Mireia Ortigosa i Zamacona
- Katalanisch: Das Land und die Sprache: Mireia Ortigosa i Zamacona

Bremen

Universität / Sprach- und Literaturwissenschaften

SS 2005:

— Katalanisch III/IV: Bàrbara Roviró i Llimiana

WS 2005/2006:

— Der Einfluss des Englischen auf das Spanische (in Spanien) und das Katalanische: Hans Krings, Bàrbara Roviró i Llimiana

— Katalanisch für Anfänger: Bàrbara Roviró i Llimiana

Eichstätt

Katholische Universität / Sprachenzentrum

SS 2005

— Cultura i civilització catalanes: Maria Martínez i Casas

— Grundkurs Katalanisch I (1. und 2. Teil): Maria Martínez i Casas

— Katalanisch II (1. und 2. Teil): Maria Martínez i Casas

WS 2005/2006

— Landeskunde Kataloniens: Maria Martínez i Casas

— Grundkurs Katalanisch I (1. und 2. Teil): Maria Martínez i Casas

— Katalanisch II (1. und 2. Teil): Maria Martínez i Casas

Erlangen-Nürnberg

Friedrich-Alexander-Universität / Sprachenzentrum

SS 2005:

— Einführung ins Katalanische: Kurt Süß

WS 2005/2006:

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

Frankfurt am Main

Johann Wolfgang Goethe-Universität / Institut für Romanische Sprachen und Literaturen

SS 2005:

— Einführung in die Literaturen der Iberischen Halbinsel: Tilbert Dídac Stegmann

— Comprendre textos – Texte verstehen: Tilbert Dídac Stegmann

— Mehrsprachigkeitslinguistik und ihre Didaktik [EuroCom]: Horst G. Klein

— Katalanisch für Anfänger (Stufe I): Sebastià Moranta i Mas

— Katalanisch Mittelkurs (Stufe II): Sebastià Moranta i Mas

- Seminari de lectura i anàlisi de textos periodístics (Stufe III) : Sebastià Moranta i Mas
 - Traducció alemany-català: Ricard Wilshusen
- WS 2005/2006:
- Literatura catalana actual – Aktuelle katalanische Literatur: Alfred Bosch, „Heretaràs la Rambla“: Tilbert Dídac Stegmann
 - EuroComprehension: Romanische Sprachen sofort lesen können [EuroCom]: Horst G. Klein, Tilbert Dídac Stegmann
 - Philosophie und Invention: Aristoteles, Lullus, Leibniz und Peirce: Alexander Fidora
 - Katalanisch für Anfänger: Sebastià Moranta i Mas
 - Katalanisch-Mittelkurs: Sebastià Moranta i Mas
 - Intercomprensió romànica: curs de lectura i anàlisi de textos catalans: Sebastià Moranta i Mas
 - Aprendre català amb cançons: Ricard Wilshusen

Freiburg im Breisgau

Albert-Ludwigs-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Alte und neue Minderheiten in der Romania: Stefan Pfänder
- Katalonien kennenlernen: Eva Centellas i Oller
- Renovación estética y reivindicación política en el *fin-de-siècle* catalán: el Modernismo: Lluís Quintana i Trias
- Katalanisch Grundkurs: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch Aufbaukurs: Eva Centellas i Oller

WS 2005/2006:

- Lingüística iberoromànica / Lingüística iberorrománica – Einführung in die Sprachwissenschaft des Spanischen und Katalanischen: Claus D. Pusch
- Processos de gramaticalització de verbs auxiliars en català i castellà: Sandra Montserrat i Buendia
- Syntax der iberoromanischen Sprachen: Stefan Pfänder
- Katalanisch Grundkurs: Eva Centellas i Oller
- Katalanisch Aufbaukurs: Eva Centellas i Oller
- Traducció alemany-català: Eva Centellas i Oller

Göttingen

Georg-August-Universität/ Seminar für Romanische Philologie

SS 2005:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Mireia Ortigosa i Zamacona

WS 2005/2006:

— Katalanisch für Anfänger: Mireia Ortigosa i Zamacona

Halle-Wittenberg

Martin-Luther-Universität / Institut für Romanistik

SS 2005:

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

WS 2005/2006:

— Katalanisch für Anfänger: Mireia Ortigosa i Zamacona

— Landeskunde Katalonien: Mireia Ortigosa i Zamacona

Hamburg

Universität / Institut für Romanistik

SS 2005:

— Das Katalanische in der Romania: Josep Maria Bertran

— Accentuació, ritme i entonació del castellà i el català: Conxita Lleó

— Intensivkurs Katalanisch I: Josep Maria Bertran

— Intensivkurs Katalanisch II: Josep Maria Bertran

— Temes de gramàtica catalana: Josep Maria Bertran

WS 2005/2006:

— Einführung in die katalanische Kultur: Assumpta Terés

— Gramàtica I: Assumpta Terés

— Curs de conversa: Assumpta Terés

— Intensivkurs Katalanisch II: Assumpta Terés

Heidelberg

Ruprecht-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

— Lexicografia castellana y catalana: Eva Bernhardt

— La literatura i l'exili a Espanya: el cas de Mercè Rodoreda: Martina Escoda

— Katalanisch I: Martina Escoda

WS 2005/2006:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Maria Lacueva i Lorenz

— Lektüre und Übersetzung: Petra Farian

Kiel

Christian-Albrechts-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- La España plurilingüe: Núria Trias i Gilart
- Sprachkurs Katalanisch II: Núria Trias i Gilart
- Sprachkurs Katalanisch IV: Núria Trias i Gilart

WS 2004/2005:

- Historia de Cataluña y de los Països Catalans a través de la música y el cine: Núria Trias i Gilart
- Katalanisch I: Núria Trias i Gilart
- Pràctiques de llengua catalana I: Núria Trias i Gilart

Köln

Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Katalanisch für Anfänger: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Sebastià Moranta i Mas
- Curs de traducció alemany-català: Sebastià Moranta i Mas

WS 2005/2006:

- Katalanisch für Anfänger: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Sebastià Moranta i Mas
- Curs de traducció alemany-català: Sebastià Moranta i Mas

Konstanz

Universität / Sprachlehrinstitut

SS 2005:

- Die katalanische Kultur während der Zweiten Republik, des Bürgerkriegs und des Exils: Antoni-Simó Massó i Alegret
- Katalanisch II: Antoni-Simó Massó i Alegret

WS 2005/2006:

- Einführung in den katalanischsprachigen Kulturraum: Antoni-Simó Massó i Alegret
- Katalanisch I: Antoni-Simó Massó i Alegret

Mainz-Germersheim

Johannes Gutenberg-Universität (Institut für Romanistik)

SS 2005:

- Katalanisch-Einführungskurs: Manfred Betz

WS 2005/2006:

- Katalanisch-Einführungskurs: Manfred Betz

Mannheim

Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Katalanisch für Anfänger: Jordi Salud i Bach
- Katalanische Konversation für Anfänger: Jordi Salud i Bach
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Jordi Salud i Bach

WS 2005/2006:

- Katalanisch für Anfänger: Jordi Salud i Bach
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Jordi Salud i Bach
- Katalanische Konversation für Anfänger: Jordi Salud i Bach

Marburg

Philipps-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2005:

- Katalanisch für Anfänger I: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch III / Oberkurs: Sebastià Moranta i Mas

WS 2005/2006:

- Katalanisch für Anfänger : Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Sebastià Moranta i Mas
- Katalanisch III „Praktik der katalanischen Grammatik“: Sebastià Moranta i Mas

München

Ludwig-Maximilians-Universität / Institut für Romanische Philologie

SS 2005:

- Katalanisch I: Rosabella Eisig-Ritter
- Katalanisch II: Rosabella Eisig-Ritter

WS 2005/2006:

- Katalanisch I: Rosabella Eisig-Ritter
- Katalanisch II: Rosabella Eisig-Ritter

Münster

Westfälische Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Ein Streifzug durch die zeitgenössische Literatur der Balearen, Kataloniens und Valèncias: Imma Martí i Esteve

- Katalanisch I: Imma Martí i Esteve
 - Katalanisch II: Imma Martí i Esteve
- WS 2005/2006:
- Kultur und Gesellschaft der katalanischen Länder: Imma Martí i Esteve
 - Der aktuelle katalanisch-spanischsprachige Film: Imma Martí i Esteve
 - Katalanisch I: Imma Martí i Esteve
 - Katalanisch II: Imma Martí i Esteve

Saarbrücken

Universität des Saarlandes / Romanistik

SS 2005:

- Katalanisch für Anfänger: Jordi Salud i Bach
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Jordi Salud i Bach
- Curs de perfeccionament en llengua catalana: Jordi Salud i Bach

WS 2005/2006:

- Katalanisch für Anfänger: Jordi Salud i Bach
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Jordi Salud i Bach
- Curs de perfeccionament en llengua catalana: Jordi Salud i Bach

Siegen

Universität / Romanistik

SS 2005:

- Dalí – intermedial: Volker Roloff
- Katalanisch I: Josep Maria Taberner i Prat
- Katalanisch II: Josep Maria Taberner i Prat

WS 2005/2006:

- Katalanisch I: Eva Balada Rosa
- Katalanisch II: Eva Balada Rosa

Stuttgart

Universität / Sprachenzentrum

SS 2005:

- Català I: Rosina Nogales
- Català II: Rosina Nogales
- Català III: Rosina Nogales

WS 2005/2006:

- Català I: Rosina Nogales
- Català II: Rosina Nogales

Trier

Universität / Romanische Philologie

SS 2005:

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

WS 2005/2006:

— Iberoromanische Sprachgeographie: Johannes Kramer

Tübingen

Eberhard-Karls-Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

— Katalanisch Anfängerkurs: Rosina Nogales

— Katalanisch Mittelkurs: Rosina Nogales

— Katalanisch Oberkurs: Rosina Nogales

— Übersetzungsübung Deutsch-Katalanisch: Rosina Nogales

WS 2005/2006:

— Las lenguas de España: Johannes Kabatek

— Probleme der Standardisierung: Italienisch – Sardisch – Katalanisch:
Peter Koch, Sarah Dessì

— Katalanisch Anfängerkurs: Rosina Nogales

— Katalanisch Mittelkurs: Rosina Nogales

— Katalanisch Oberkurs: Rosina Nogales

Würzburg

Bayerische Julius-Maximilians-Universität / Romanische Philologie

SS 2005:

— Sprachgeschichte der Iberischen Halbinsel: Ralf Weißkopf

WS 2005/2006:

— keine katalanischen Lehrveranstaltungen

Österreich

Salzburg

Universität / Fachbereich Romanistik

SS 2005:

— Spanisch Sprachwissenschaft – Mehrsprachigkeit und Sprachkontakt:
Eva Eckkramer

— Idiomas de España: Bernhard Pöll

— Übersetzung als Werkzeug des Sprachausbaus: Eva Eckkramer

WS 2005/2006

- Synchrone und diachrone Phonologie: Marietta Calderón-Tichy

Wien

Universität / Institut für Romanistik

SS 2005:

- Zu den soziolinguistischen Situationen der Sprachen Spaniens: Georg Kremnitz
- Sprachwissenschaftliche Vorlesung – Grundlagen der sprachpolitischen Forschung in der Romania: Georg Kremnitz
- Art i cultura a Catalunya: Pia Jardí
- Aufbaukurs Katalanisch: Carles Batlle i Enrich
- Katalanisch für Anfänger (für Studierende aller Fakultäten): Carles Batlle i Enrich

WS 2005/2006:

- Art i cultura a Catalunya: Pia Jardí
- Aufbaukurs Katalanisch: Carles Batlle i Enrich
- Katalanisch für Anfänger (für Studierende aller Fakultäten): Carles Batlle i Enrich

Deutschsprachige Schweiz

Basel

Universität / Romanisches Seminar – Iberoromanistik

SS 2005

- Regional- und Minderheitensprachen Spaniens und Spanisch als Minderheitensprache: sozio- und systemlinguistische Aspekte: Claus D. Pusch

WS 2005/2006

- keine katalanischen Lehrveranstaltungen.

Zürich

Universität / Romanisches Seminar

SS 2005:

- Introducció al català, II part: Antoni-Simó Massó i Alegret
- Curs superior de català: Antoni-Simó Massó i Alegret

WS 2005/2006:

- Introducció al català, I part: Antoni-Simó Massó i Alegret
- Curs superior de català: Antoni-Simó Massó i Alegret

Teresa Schreibweis (Frankfurt am Main)

Dritter Nachtrag¹ zu „50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945–1996)“ (Seit 1945 im deutschen Sprachbereich fertiggestellte oder begonnene Promotions-, Magister- oder andere Examensarbeiten katalanistischer Thematik)

- Berger, Verena (1999): «Theater und Sprache: Das katalanische Theater zwischen Diktatur und Demokratie», Universität Wien (Fritz Peter Kirsch / Georg Kremnitz), Diss. [Publ.: Id.: *Id.*; Wien: Edition Praesens – Wissenschaftsverlag, 1999 (Beihefte zu Quo vadis, Romania?; 7)].
- Dobrowolska, Eva (2006): «Das Spanische in Katalonien. Sprachkontakte zwischen dem Spanischen und dem Katalanischen», Universität Frankfurt am Main (Horst G. Klein), Mag.
- Dölz, Stefanie (2006): «Das Leben im Stadtviertel Gràcia in Barcelona», Universität Frankfurt am Main (Gisela Welz), Mag. in Arbeit.
- Doppelbauer, Max (2006): «Der Sprachenkonflikt in València heute»; Universität Wien (Georg Kremnitz), Diss.
- Dorso, Virginie (2004): «Le catalan: langue minoritaire et sa position dans l'union européenne», Universität Frankfurt am Main (Horst G. Klein), Mag.
- Eisner, Cornelia (2003): «L'aplicació de la llei de política lingüística a Catalunya: estat de la qüestió», Universität Wien (Georg Kremnitz), Dipl.
- Ferrando Melià, Ferran (1998): «Die *Horacianes* von Vincent Andrés Estellés: Eine pragmatische und kultursoziologische Betrachtung», Universität Bremen (Josep Maria Navarro), Diss. [Publ.: Id.: *Id.*, Frankfurt am Main: Vervuert Verlag, 1999 (Editionen der Iberoamericana / Ediciones de Iberoamericana. Serie A: Literaturgeschichte und -kritik / Historia i Crítica de la Literatura; 21)].

1 Nachtrag zu den in der *Zeitschrift für Katalanistik* 10/1997 (S. 130–159), 12/1999 (S. 202–203) und 15/2002 (S. 193–194) erschienenen Bibliographien.

- Fidora, Alexander (1999): «Die *Ars brevis* des Ramon Llull: Analyse und Übersetzung», Universität Frankfurt am Main (Matthias Lutz-Bachmann), Mag. [Publ.: *Raimundus Lullus: Ars brevis (lateinisch-deutsch)*, übers., eingel. und hg. von A. Fidora, Hamburg: Felix Meiner, 1999 (Philosophische Bibliothek; 518)].
- Fischer, Susann (2000): «Diachronic perspectives of the Catalan clitic system and other aspects of Catalan syntax», Universität Potsdam (Gisbert Fanselow), Diss. [Publ.: Id.: *The Catalan clitic system. A diachronic perspective on its syntax and phonology*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2003 (Interface Explorations; 5)].
- Flocken, Susan (2005): «Die Sonderstellung des Katalanischen als europäische Minderheitensprache», Universität Freiburg im Breisgau (Johannes Kabatek), Mag.
- Friedlein, Roger (2001): «Literarische Gestaltung als apologetische Strategie im katalanischen und lateinischen Dialog bei Ramon Llull», Freie Universität Berlin (Sebastian Neumeister), Diss., [Publ.: Id.: *Der Dialog bei Ramon Llull. Literarische Gestaltung als apologetische Strategie*, Tübingen: Max Niemeyer, 2004 (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie; 318)].
- Grüner, Nicole (2006): «Die Motivation zum Erwerb des Katalanischen bei Deutschsprachigen», Universität Passau (Hannelore Gillich), Dipl.
- Hinzelin, Marc-Olivier (2005): «Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen unter besonderer Berücksichtigung des Okzitanischen sowie des Katalanischen und Französischen», Universität Konstanz (Georg A. Kaiser), Diss.
- Holgado Lloret, Marta-Núria (2002): «Die linguistischen Normalisierungsprozesse des Katalanischen und Baskischen im Vergleich», Universität Frankfurt am Main (Horst G. Klein), Mag.
- Kemmel, Nadine (2006): «Das Problem der Transfersprache beim innerromanischen rezeptiven Spracherwerb – am Beispiel des Katalanischen», Universität Frankfurt am Main (Horst G. Klein / Tilbert D. Stegmann), Mag.
- Müller, Isabel (2005): «Liebe, Krankheit und Medizin. Amor hereos im Werk des valencianischen Dichters Ausiàs March», Universität Berlin (Joachim Küpper), Mag.

- Münch, Christian (1994): «Okzitanisch und Katalanisch: Vergleich der aktuellen Situation vor dem Hintergrund der Kodifikationsbemühungen seit Mitte des 19. Jahrhunderts», Universität München (Wulf Oesterreicher), Mag.
- Münch, Christian (1997): «Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien als Ergebnis der Sprach-, Schul- und Medienpolitik seit 1975», Universität München (Wulf Oesterreicher), Diss. [Publ.: Id.: *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2006 (VarioLingua; 29)].
- Neumann, Petra (1999): «Untersuchungen zu Werk und Rezeption des katalanischen Dramatikers Àngel Guimerà», Universität Regensburg (Johannes Hösle), Diss. [Publ.: Id.: *Id.*, Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 1999].
- Nöcker, Katrin (2006): «Spanisch versus Französisch als Brückensprache zum Leseverständnis des Katalanischen», Universität Frankfurt am Main (Horst G. Klein), Mag. in Arbeit.
- Ramirez Vega, Berta (2005): «Katalanische Romane gegenwärtiger Autorinnen: Maria de la Pau Janer – Glòria Llobet – Care Santos», Universität Frankfurt am Main (Tilbert Dídac Stegmann), Mag.
- Sinner, Carsten (2001): «El castellano de Cataluña», Universität Potsdam (Gerda Haßler), Diss. [Publ.: Id.: *El castellano de Cataluña. Estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticos, pragmáticos y metalingüísticos*, Tübingen: Niemeyer, 2004 (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie; 320)].
- Süselbeck, Kirsten (2003): «Sprache, Nation und Identität. Sprachpolitische Diskurse im Kontext von Nationalismus am Beispiel Kataloniens», Freie Universität Berlin (Winfried Busse), Mag.
- Voges, Edmund (1999): «Riga – Barcelona – Madrid 1888–1929; Spaniens Blick nach Norden und die Konstruktion einer katalanischen Moderne», Universität Kiel (Bernhard Teuber), Diss. [Publ.: Id.: *Briefe aus dem Norden – Verhandlungen mit dem Norden. Konstruktionen einer iberischen Moderne bei Àngel Ganivet und Josep Pla*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2004 (Imaginatio borealis – Bilder des Nordens; 5)]

Weidmann, Carla (2006): «Bühne der Erinnerung: Aktuelles katalanisches Theater», Universität Frankfurt am Main (Tilbert Dídac Stegmann), Mag. in Arbeit.

Buchbesprechungen · Recensions

Lluís Brines i Garcia:

La filosofia social i política de Francesc Eiximenis

Sevilla: nova edició, 2004, ISBN 84-609-0477-6, 653 pàgs.

La monografia sobre el pensament de Francesc Eiximenis aprofundeix i amplia la temàtica sociològica de la tesi doctoral de l'autor presentada a la Facultat de Dret de la Universitat de València el 2002. Base sòlida de tota interpretació, judicis valoratius i conclusions l'ofereix la totalitat de l'obra eiximeniana (catalana i llatina) que B. cita escrupolosament al llarg de les 2182 notes al peu de pàgina. Com a mesura introductòria ens informa detalladament sobre el complex estat actual de publicació dels escrits eiximenians: "Obres manuscrites i editades" (pp. 27–43). La falta d'edicions modernes, circumstància per desgràcia massa freqüent, obliga a B. a transcriure arxius i incunables. Aquest és el cas de la "Vida de Jesucrist", la darrera obra catalana més important i, sobretot, dels dos primers llibres de la "gran obra", "Lo Crestià", una mena de Summa Teològica a l'estil de l'"Speculum majus" del dominic Vicent de Beauvais, concebut en 13 llibres, dels quals només existeixen 4 (el Primer, Segon, Terç i Dotzè). Una edició assequible a un gran públic i citada per B. és l'excel·lent selecció de "Lo Crestià" d'Albert Hauf i Valls (Barcelona: Edicions 62 i la Caixa, 1983).

Una altra informació prèvia ens posa al corrent sobre l'evolució dels estudis eiximenians, tant en general (pp. 43–57) com, concretament, dels sociopolítics (pp. 57–67). Escampades en tota la monografia es troben valuoses dades biogràfiques de l'escriptor que orienten el lector per a la correcta interpretació dels textos: fill de burgesos nasqué a Girona entorn del 1327, membre de l'Orde de sant Francesc, estudià, entre altres llocs, a Oxford i assolí a Tolosa la graduació de teologia. Residí molts anys a València mantenint bons contactes amb la burgesia barcelonina i, sobretot, valenciana. Sota l'obediència de Benet XIII fou consagrat el 1408 bisbe d'Elna i morí l'any següent a Perpinyà.

Eiximenis estigué, també, molt relacionat amb la casa reial de la Corona Catalanoaragonesa, a la qual serví com a conseller i confessor, malgrat les seves poques simpaties per Joan I i Martí l'Humà (pp. 96–107). Del primer

li desagradava que es dediqués a la caça, poesia i música enlloc de governar i trobava insuportable la seva segona muller, Violant, per malgastadora, cursi i francesa, a qui criticà indirectament en el seu “Llibre de les Dones”. El segon, oient de tres misses diàries i recitador de les hores canòniques, un veritable “monjo coronat”, sembla ser al·ludit en la “Vida de Jesucrist” quan Eiximenis, en nom de “Policarpus” (comentarista del Pseudo-Methodi), “damna e impugna la costuma de alguns prínceps qui ocupant-se en llegir psaltiris e altres coses e llibres [...] en lo temps que devien respondre a les gents e espatxar los negocis de la terra” (pp. 103–104). La crítica no serà mai oberta ni desembocarà en la ruptura. L’escriptor és massa diplomàtic, sorneguer i, en el fons, amant de la concòrdia: “Aquest ‘esperit de concòrdia’, el porta sovint a voler quedar bé amb tots, i el més increïble és que normalment ho aconsegueix de manera magistral” (p. 108). Amb raó insisteix B., una i altra vegada, en l’“astúcia” amb què el menoret sap dissimular el seu autèntic pensament.

En qualitat d’escriptor medieval, la perspectiva d’Eiximenis és clarament teològica. En conseqüència, fonamenta les seves idees amb els 4 evangelistes i “el reverent e molt alt doctor e mestre [...] monsenyor sanct Pau”; en la llarga llista de sants pares, que presenta, destaca els 4 grans pares llatins (Agustí, Jeroni, Ambrosi i Gregori) (pp. 69–70). Tampoc hi falten obres de pes com el Liber Sententiarum de Pere Llombard, el Decret de Gracià i les Decretals de Gregori IX. Particularment estimat li és Enrico da Susa, l’“Hostienc”. És lògic l’influx dels grans franciscans Joan Duns Escot, Bonaventura, Alexandre d’Hales com també de Guillem d’Ockham, poc citat, però ben present en la seva biblioteca privada.

Ara bé, de cap manera el polígraf frare gironí vol escriure una obra sistemàticament especulativa. Ben al contrari, amb gran voluntat didàctica intenta tothora arribar a amples cercles de lectors. Com manifesta al pròleg de “Lo Crestià”: “jatsia aquest llibre puixa servir a persones científiques e lletrades, emperò jo entenc ací a parlar principalment a persones simples e llegues, e sens grans lletres” (p. 113). Per això la gran part de la seva obra està escrita en català i, tot sovint, una vital plasticitat la converteix en “calaix de sastre” del que sorgeixen referències a autors profans de diversa mena, observacions espontànies i narracions intercalades de notable qualitat literària. L’exposició de B. no sols ofereix una anàlisi eiximeniana del teixit social sota distints aspectes, sinó nombroses reflexions i judicis morals de l’escriptor. Em limitaré a seleccionar de l’enorme material informatiu que la monografia aplega, només allò que em sembli més remarcable

procurant alhora posar en relleu la riquesa textual eiximeniana que ella ens fa accessible.

Un tema central de la filosofia política d'Eiximenis són les idees pactistes, tan rellevants en el feudalisme medieval, que B. exposa a part, malgrat les moltes implicacions amb altres idees socials, polítiques i econòmiques de l'escriptor (pp. 117–200). Comença amb les del pactisme teològic que determina la relació personal entre Déu i l'home destinat a rebre premi o càstig definitius. El pactisme limita l'autoritat reial. Segons Eiximenis, el poder ve de Déu, però radica en el poble que el cedeix al sobirà: "Primerament no havien senyoria fins que ells mateixos [los hòmens] elegiren senyor per llur protecció e bon stament, al qual donaren aytal juredicció sobre si mateix com se volgueren" (p. 140). La participació dels tres "braços" (eclesiàstic, militar i popular) a les Corts de la Corona Catalanoaragonesa fou la manera pactista concreta de controlar el poder del rei. Eiximenis insisteix, sobre la base de les seves experiències personals a València i Barcelona, en la promoció de la burgesia, el patriciat urbà, per a la qual el pactisme en forma de contractes comercials era de vital importància. Aquest punt és objecte d'ampla exposició en el capítol dedicat a "les idees econòmiques" (pp. 323–378) i als criteris eiximenians sobre la usura amb tota la seva complicada casuística (pp. 378–396). Digressions entorn del tiranicidi, de la possible deposició papal del tirà i de les revoltes populars completen el tema pactista. Sobre aquestes últimes a manera d'apèndix B. afegeix la qüestió de les Germanies valencianes, propugnadores d'un govern comunal, sota una probable influència ideològica del frare escriptor (pp. 289–292).

En la societat cristiana de l'Occident europeu medieval participaven notables minories jueves i musulmanes, realitat ben present en l'obra d'Eiximenis. B. destaca el "Primer del Crestià" com una obra d'especial interès apologetic enfront del judaisme i de l'islamisme (pp. 305–306). Contra la religió jueva, Eiximenis proclama: "Com los crestians són poble elet a Déu e molt més que hanc no foren los jueus" (p. 307). Tanmateix, elogia altament els coneixements d'hebreu que aportaven frares conversos com "Mestre Nicholau de Lira, gran doctor de l'orde dels frares menors, qui escriu sobre cascun testament, vell e novell, e segons lo seny literal, qui fon hom gran mestre en ebraych" (p. 307). Ell mateix, en canvi, no se sent gaire segur en les seves rèpliques: "[...] no sé si'u he ben dit, car ma ignorància hi poria lleugerament errar. E açò car yo no sé ebraych" (p. 307). Envers l'islam l'actitud del frare és més dura. En el "Dotzè del Crestià" s'esbrava contra "aquell traydor scelerat, fill del diable e enganador del

món, apel·lat Mafomet de Mecha” (p. 313). Si bé lloa la temprança dels sarraïns “en llur menjar” (p. 311) i l’orientació intel·lectual d’un Avicenna i “Averrois” (p. 312) comparteix l’esperit de croada dels seus contemporanis: “matar infels en temps llicenciat per la sancta mare Ecclésia és cosa bona e meritòria” (p. 310) i es declara contra la convivència de cristians amb musulmans (p. 309). B. sospita que l’animositat valenciana envers els sarraïns influencià el menoret (p. 314) i observa un enduriment de posicions antijueves en la seva “Vida de Jesucrist” (p. 319).

L’apartat sobre el “tractament de la dona” (pp. 293–304) manifesta la perspectiva androcèntrica de l’escriptor medieval. B. adverteix que cal recercar aquesta temàtica en el conjunt de l’obra d’Eiximenis, ja que el seu “Llibre de les Dones” és més aviat un tractat abreujat de teologia (p. 293). El pensament del menoret és complex. No hi manquen els típics estirabots misògins: les dones són “vaixells tots buits de tota bonea e, per consegüent, són pura vanitat, ne han res de bé dins si mateixes” (p. 294). Per altre cantó, amonesta seriosament: “Negú no pens que menysprear ne malparlar de dones en general sia bona cosa ne plaent a Déu. [...] Oges tu, qui mal vols parlar de dones, e attén que de dona est exit, e per ella nodrit, e per dona amat, e a dona, après Déu, obligat.” I tot seguit, treu sorprenents conclusions sociològiques de la seva antropologia bíblica: “Attén encara que la dona no féu Déus del cap de l’hom, car no·l deu senyorejar, ne del peu, car no la deu l’om menysprear ne con a cativa maltractar; mas féu·la del costat, a donar a entendre que·l marit la devia tenir con a cara companyona, e aquella de special amor amar.” En altres mots: “La muyller sor és e germana del marit, e no esclava ne sirventa” (pp. 302–303). Endemés, Eiximenis és decidit partidari que la dona aprengui a llegir i a escriure, pensant, és clar, que així aprofitarà el temps amb lectures pietoses (p. 296).

Bon conservador burgès, el menoret gironí predica l’obediència a tota potestat. El seu ideari a favor d’una perfecta unitat de govern és evident: “Com donchs la millor disposició de regiment que dar-se puixa al món sia que tot lo món sia sots un príncep e monarcha que sia senyor sobre les coses espirituals e temporals” (p. 509). Intervé amb gran profusió d’arguments en la típica controvèrsia medieval sobre qui ha d’assolir la suprema potestat, si el papa o l’emperador. La teocràcia eiximeniana mostra certes reserves. Bé és veritat que al papa, vicari de Crist, correspon tant la potestat espiritual com la temporal. Són “les dues espases” de la interpretació de Lc. 22, 38: “en la cena derrera stigué dit al Salvador que dos coltells hi havia [...], les quals paraules exponent sanct Bernat Ad Eugenium Papam, e diversos decrets semblantment exponen la dita autoritat a doble potestat

de la sancta Esgleya, ço és, temporal e spiritual” (p. 541). Ara bé, Eiximenis combina la cita de Lluç amb les paraules amb les que Jesús rebutja el deïxible agressor: “Torna lo coltell teu en lo foure” (Mt. 26, 52), i comenta: “en les quals paraules atorga que lo coltell és teu, mas no pertany a tu traure’l ne per execució, mas a la potestat seglar” (p. 542). És a dir, en assumptes temporals l’exercici del poder correspon a l’emperador.

Un dels arguments amb què Eiximenis esgrimeix a favor de la supremacia del papa també en l’ordre secular és la famosa donació de les regions de l’Imperi Romà Occidental de Constantí al papa sant Silvestre, donació documentada per les decretals falsificades del Pseudo-Isidor. El menoret cregué en la seva autenticitat com la cristiandat medieval sencera. Tanmateix, es lamenta que “après la mort dels papes precedents sent Silvestre no trobàs hom nengú qui volgués ésser papa, per tant quant llavors los papes anaven primers al martiri a pendre, per donar bon exemple als altres, e fossen sens riqueses, ans vivien ab molta pobressa e ab misèria [...]. Emperò, après de sant Silvestre, començà tanta ambició de clerecia que aquell se tenia per benahuyrat qui en qualque manera podia pujar en lo papat, axí com ara matex ho vehem sovint en lo món” (pp. 514–515).

Eiximenis participa en la controvèrsia sobre la pobresa radical franciscana que va commocionar la societat cristiana, sobretot a Itàlia i Provença. Els “franciscans espirituals”, oposant-se enèrgicament a decrets papals, refusaven el dret de propietat per a l’orde. Escrits d’un dels teòlegs capdavanters, Pèire Joan Olieu (Olivi), es trobaven a la biblioteca privada del frare gironí el qual sembla decantar-se cap a aquest provençal contestatari: “Monsènher sent Francesch manà a sos frares axí e-l comensament de sa regla: los frares no s’approprien res, ne casa, ne lloch ne neguna cosa sots Déu, reputen-se en lo món axí con a peregrins qui res no volen sinó ço que’ls és necessari a vida corporal” (p. 213). Tanmateix, pel que fa a bisbes i clergues, considera el dret de propietat com a legítim i ell mateix, com fa notar B., posseïa una bona biblioteca personal malgrat les seves declaracions: “Ne perjudica meys a la dita santa pobra, votada per les persones religioses, apropiar-se e haver molts llibres o altres coses qualsevol” (p. 217).

La convicció de viure en els temps propers a la fi del món neguitejà els esperits contemporanis d’Eiximenis qui la compartí plenament: “los deters temps en què nós som” (p. 400). El desconcertant Cisma d’Occident aparegué com un signe inequívoc de les grans tribulacions de les profecies apocalíptiques: “Per lo qual scisme huy crestiandat és en fort terrible brogit” (p. 405). B. creu probable que l’escatologia eiximeniana es trobi sota la influència de Joaquim de Fiore, Arnald de Vilanova, autor d’un comentari a

l'Apocalipsi de Joan, i del franciscà occità Joan de Rocatalhada. Les expectacions foren grans: la destrucció de “la secta de Mafomet”, la conversió dels jueus, la conquesta de Jerusalem. Abans de la vinguda de l'autèntic Anticrist, jueu nascut a Babilònia que serà vençut per Crist, tindrà lloc l'actuació de l'Anticrist “místic”, gran conquistador que es farà adorar. B. insinua la hipòtesi que Eiximenis sospitava que aquest personatge nefast naixeria de l'estirp de Frederic II, sospita ben comprometedora atès que gràcies al matrimoni de Pere el Gran amb Constança de Hohenstaufen les dues cases reials estaven emparentades (p. 420). En aquests i en altres assumptes el menoret és cautelós a l'hora de fer assercions: “Si axí serà o no, Déus ho sap, e yo no·u sé” (p. 417).

Seguidor fidel de “lo famós doctor Lactàncius” Eiximenis es professa mil·lenarista, és a dir, convençut que la darrera etapa de la història del món serà “lo mil·lenari de pau”, el regne feliç de 1000 anys, dels bons a la terra. En la descripció del mil·lenni idíl·lic es deixa entreveure l'ideari d'un polític en el fons antimonàrquic i antioligàrquic: “E dien que llavors regnarà en lo món la justícia popular, qui's regirà sots un papa e sots un emperador fins a la fi del món, axí que no y haurà altre príncep ne rey pus, sinó axí com dit és, e cascuna comunitat regirà si mateixa, e serà feta pau general per tot lo món fins a la fi del món [...]” (p. 416).

No sembla que B. vulgui fer distincions entre les idees polítiques i les socials d'Eiximenis, sinó que ens vol presentar el pensament del prolífic escriptor sobre la realitat social en una pluralitat d'aspectes i en tota la seva tensa complexitat. Sistematitzar-lo no és gens fàcil atesos l'extraordinària varietat dels escrits, que no sempre expressen amb nitidesa el que l'autor realment pensa, i el to vulgaritzador i popular de l'estil. Les subdivisions de la monografia de B. amb les nombroses interferències temàtiques tampoc hi ajuden i el lloable afany de l'investigador de fonamentar totes les seves exposicions amb l'obra sencera de l'escriptor gironí, editada i per editar, provoca repeticions gairebé inevitables. Tot i així, com a obra científica, l'aportació en el marc de la història profana i, sobretot, eclesiàstica i de literatura medievals és notable i, pel que fa a la investigació eiximeniana, imprescindible d'ara endavant. Albert Hauf, catedràtic de Literatura Medieval, a qui B. va consultar abans de començar la feina, li va dir: “Si fas aquest treball, faràs un servici a la teua terra.” Un cop acabada l'obra cal confessar que així ha estat.

Roger Friedlein:

Der Dialog bei Ramon Llull. Literarische Gestaltung als apologetische Strategie
Tübingen: Max Niemeyer (Beihefte zur Zeitschrift für romanische
Philologie; 318), 2004, ISBN 3-484-52318-2, 348 S.

Der Dialog bei Llull ist in den letzten Jahren viel diskutiert worden, z.B. von Colomer, Pindl und Domínguez. Im Mittelpunkt dieser Diskussion steht der Dialog zwischen den Religionen und die Frage, welchen systematischen Beitrag Llulls Entwürfe hierzu leisten.

Friedleins Arbeit greift mithin ein für die Llull-Forschung der vergangenen Jahre zentrales Thema auf; jedoch nicht, um es in philosophischer oder theologischer Absicht zu erörtern, wie dies bisher nahezu ausschließlich geschehen ist, sondern um es auf eine literaturwissenschaftliche Grundlage zu stellen, und dies nicht nur in Bezug auf den Religionsdialog, sondern mit Blick auf die Gattung des Dialogs insgesamt.

Nach einer methodologischen Einführung, die die Diskussion um den Dialogbegriff in der Literaturwissenschaft nachzeichnet und sich – gegen eine idealtypische Bewertung der Gattung – für eine funktional typologische Klassifizierung ausspricht, präsentiert und untersucht Friedlein im Hauptteil seiner Arbeit sechs Dialoge, die in ihrer Vielfalt als repräsentativ für Llulls Gesamtwerk gelten können. Es sind dies der *Llibre del gentil*, der *Liber Tartari*, die *Consolatio venetorum* (die Friedlein im Anhang erstmals in einer vollständigen Edition zugänglich macht), der *Desconhort*, die *Oracions i contemplacions de l'enteniment* und die *Disputatio fidei et intellectus*.

In den exzellenten Einzeluntersuchungen dieser Dialoge gelingt es Friedlein, zentrale Probleme der Llull-Forschung literaturwissenschaftlich einer Lösung näher zu bringen. So etwa im Falle des *Llibre del gentil*: die Literatur hat immer wieder auf die Spannung oder gar Widersprüchlichkeit hingewiesen, die sich im *Gentil* ergebe, insofern hier gegenüber den anderen Religionen eine Neutralität gleichsam vorgespielt werde, die freilich niemals vorhanden sei. Auch wenn das Ende des Buches offen bleibe, so sei doch klar, welcher Religion der Vorzug zu geben sei. Friedleins detaillierte Analyse zeigt hier sehr deutlich, wie dieser vermeintliche Widerspruch über verschiedene Textschalen im Dialog vermittelt wird, und so überhaupt erst möglich wird. Ein Traktat, so Friedlein zu Recht, bietet solche Möglichkeiten nicht: hier würde die Gleichzeitigkeit von Objektivität gegenüber den anderen Religionen und eigener christlicher Überzeugung in einen offenen Widerspruch treten. In der Gattung des Dialogs scheint

dies jedoch möglich zu sein, womit er sich in besonderer Weise zur Umsetzung der llullischen Apologetik eignet.¹

Zu nicht minder bedeutenden Ergebnissen gelangt Friedlein in der Untersuchung des *Desconhort*, den er mit der *Consolatio venetorum* kontrastiert. Friedleins Überlegungen nehmen ihren Ausgang von der Frage, wie es möglich sein kann, dass im *Desconhort* der Ich-Instanz Ramon immer wieder die «ira», also der Zorn und damit eine der Todsünden, als Attribut zugeschrieben wird – ein Attribut, das Ramon auch am Ende des *Desconhort* nicht ablegt. Dieser vermeintliche Widerspruch wird zum einen durch den Nachweis aufgelöst, dass im Okzitanischen «ira» und Traurigkeit ineinander übergehen, zum anderen durch den Hinweis auf die komplexe moraltheologische Bewertung der «ira», etwa bei Thomas von Aquin. Demnach lassen sich zwei Formen der «ira» unterscheiden, deren eine, nämlich jene, die als kontrollierte Reaktion auf die Sündhaftigkeit der Welt verstanden wird, moralisch unbedenklich sei. Erst vor diesem Hintergrund wird einsichtig, warum Ramon im *Desconhort* – anders als der zu tröstende Pertus in der *Consolatio venetorum* –, seine «ira» nicht ablegt, sondern im Gegenteil der ihn eigentlich tröstende Eremit selbst in die Trostlosigkeit gestürzt wird. ‚Desconhort‘, so Friedlein treffend, bezeichnet damit nicht nur die Untröstlichkeit des Protagonisten Ramon, sondern zugleich die «Enttröstung» des Eremiten. Die Trostliteratur in der Tradition des Boethius ist damit auf raffinierte Weise auf den Kopf gestellt worden. In diesem Kapitel hätte die Arbeit, die ansonsten eine beeindruckende Vertrautheit mit der Forschungsliteratur (nicht nur zu Lull) unter Beweis stellt, von der Untersuchung des *Desconhort* von Vittorio Hösle profitieren können, die mit der Spannung zwischen Rationalität und Einsamkeit im *Desconhort* einen analogen Widerspruch zum Gegenstand hat.²

-
- 1 Die Frage der Vermittlung von Objektivität und eigener Überzeugung ist interessanterweise auch in den gegenwärtigen Diskussionen um den Religionsdialog von herausragender Bedeutung. Der bekannte Religionsphilosoph John Hick etwa kritisiert die offizielle Haltung der katholischen Kirche den anderen Religionen gegenüber folgendermaßen: «[...] one cannot logically affirm the unique superiority of the Christian faith without considering other religions in advance as imperfect and inferior. It is impossible to reconcile the traditional claim to the unique superiority of Christianity with the outlook required for genuine interreligious dialogue.» (John Hick, *Dialogues in the Philosophy of Religion*, Hampshire 2001, S. 168) Mit der Untersuchung von Friedlein lässt sich sagen, dass dies für einen Traktat sicher zutrifft, der Dialog hingegen sehr wohl die Möglichkeit einer solchen «reconciliation» bietet.
 - 2 Vittorio Hösle, «Rationalismus, Intersubjektivität und Einsamkeit: Lulls *Desconort* zwischen Heraklit und Nietzsche», in: Fernando Domínguez / Jaime de Salas (Hrsg.),

Insgesamt bestechen Friedleins Einzelanalysen durch ihren Kenntnisreichtum der verschiedenen Literaturtraditionen. So werden die in der Sekundärliteratur kursierenden Auffassungen zur literarischen Einordnung kritisch geprüft und z.T., wie etwa im Falle des vermeintlich trobadoresken Ursprungs (Tenzone) des *Desconhort*, zurückgenommen. Aber auch neue, bislang in der Literatur nicht hinreichend berücksichtigte Quellen, wie etwa die Weisheitsliteratur für den *Llibre del gentil*, werden ausfindig gemacht.

Zwei Züge, die sich in allen untersuchten Dialogen als charakteristisch herausstellen, sind die strenge Ordnung der Texte nach numerologischen Kriterien (Friedlein spricht von der «Hypertrophie der Struktur», S. 243) und die stark essentialisierenden Beschreibungen der Figuren. Beides weist auf eine Mechanisierung des Dialogs bei Llull hin, die ihren Grund in seiner *Ars* haben dürfte; denn schließlich, so zeigen alle der von Friedlein untersuchten Dialoge, steht der Dialog stets im Dienst der Lehre und Apologie und somit der llullischen *Ars*.

Die vorliegende Arbeit, die mit einem Ausblick auf die Dialogtradition im Lullismus und einer praktischen Kurzbeschreibung der 26 Dialoge Llulls schließt, ist ohne Zweifel einer der kenntnisreichsten und originellsten Beiträge der letzten Jahre zur Llull-Forschung, der mit seinen Resultaten in vorbildlicher Weise die Grenzen zwischen den Disziplinen überwindet.

Alexander Fidora (Barcelona)

Ramon Llull:

Das Buch über die heilige Maria (katalanisch-deutsch)

Hrsg. von Fernando Domínguez Reboiras, mit einer Einführung von Fernando Domínguez Reboiras und Blanca Garí,

Übersetzung von Elisenda Padrós Wolff.

Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog (Mystik in Geschichte und Gegenwart, Abt. I, Bd. 19), 2005, ISBN 3-7728-2216-9, XLVII + 379 S.

Das *Buch über die heilige Maria* des Ramon Llull gehört zu seinen literarisch bedeutendsten Werken. In kaum einem anderen Dialog verwendet Llull so viel Mühe auf die Einführung seines Personals: drei Damen, *Lausor*, *Oració*

Constantes y fragmentos del pensamiento luliano (Actas del simposio sobre Ramon Llull en Trujillo, 17–20 septiembre 1994), Tübingen: Max Niemeyer (Beihefte zur Iberoromania; 12), 1996, S. 39–57.

und *Intenció*, begegnen einander zufällig auf der Landstraße und teilen miteinander ihr Leid über die Verderbtheit dieser Welt. Denn Maria, so die Damen, wird in dieser Welt nicht mehr gebührend durch Lob und Gebet verehrt, vielmehr haben die Menschen ihre eigentliche Intention, auf die hin sie geschaffen sind, verkannt und verlieren sich an ihr Tagesgeschäft. Erst nachdem sie zwei Eremiten aufgesucht haben, von denen der erste selbst den diesseitigen Versuchungen unterlegen ist, fassen sie den Entschluss, in die Welt zu ziehen, um ihre Verehrung für Maria öffentlich zu bekennen.

Was der Text daraufhin bietet, ist jedoch alles andere als ein traditionelles Devotionale marianischer Frömmigkeit, wie man es erwarten würde. Wie Fernando Domínguez und Blanca Garí in ihrer exzellenten Einleitung mit Nachdruck herausstellen, ist Llulls Marienverehrung, die sich auch in weiteren Werken findet, kein frommes Beiwerk zu seiner *Ars*, sondern für Lull integraler Bestandteil derselben. Dies erklärt auch den trotz seiner poetischen Textur recht schematischen Aufbau des Werkes, das in 30 Kapiteln je ein Attribut Mariens zum Gegenstand hat (von *bondat* / Gutheit bis *alba* / Morgenlicht), welches jeweils in verschiedenen Schritten – den drei Damen entsprechend – definiert und erhellt wird, um der eingangs beschriebenen Situation Abhilfe zu schaffen, und zwar, wie Lull ausdrücklich sagt, der Methode seines Werkes *Art demonstrativa* gemäß. Domínguez und Garí, die beide ausgewiesene Kenner der llullschen Mariologie sind,¹ erklären diesen engen Zusammenhang von Marienverehrung und *Ars* damit, dass sich in Maria als Ort der Menschwerdung Gottes und der Neuschöpfung der Welt die göttlichen Attribute, mit denen die *Ars* anhebt und auf deren Vertiefung sie zielt, in einzigartiger Weise verdichten, so dass sie selbst zu einem logisch-ontologisch herausragenden Zugang zur Gotteserkenntnis wird. Und dies gilt sowohl für den gläubigen Christen als auch für die Andersgläubigen, weshalb Llulls Mariologie in Verbindung mit seiner *Ars* auch eine nicht zu unterschätzende missionstheologische Bedeutung zukommt.² Ob man die Verschränkung von *Ars* und llullscher Mariologie allerdings so weit führen sollte, im *Buch über die heilige Maria* die von Lull zwar angekündigte, aber anscheinend nie geschriebene *Ars memoriae*

1 Blanca Garí und Fernando Domínguez haben jüngst den Band XXVIII der *Raimundi Lulli Opera latina* ediert, der u.a. die lateinische Version des *Buches über die heilige Maria* enthält.

2 Vgl. etwa den *Liber de fine*, wo Lull darauf hinweist, dass auch die Muslime an die Jungfräulichkeit und Heiligkeit Mariens glauben (ROL IX, S. 255: «Saraceni [...] credunt, quod beata mater Maria sit virgo et sancta»).

zu sehen, wie die Verfasser der Einleitung vorschlagen (S. XLVf.), sei dahingestellt. Es scheint mir allerdings der Titel, der dem Werk seit der Edition von Jacques Lefèvre d'Étaples (1499) beigelegt wird, wesentlich angemessener: *Ars intentionum*.

Die Einleitung schließt mit einigen Bemerkungen zum Abfassungsdatum und zur handschriftlichen Überlieferung des *Buches über die heilige Maria*. Obwohl der Text, den die Verfasser um 1290 datieren,³ in mehreren Überlieferungssträngen im Lateinischen vorliegt, ist es «fast sicher», so Domínguez und Garí (S. XLVI), dass die erste Niederschrift auf Katalanisch erfolgte.⁴ Dies kann nur unterstrichen werden; denn nicht nur die von Domínguez und Garí geltend gemachte Tatsache, dass Llull selbst sagt, er schreibe dieses Werk «ab les pus desplanades paraules / mit den einfachsten Worten» (S. 4/5), spricht hierfür, sondern auch der Textvergleich zwischen der katalanischen und der lateinischen Fassung. Folgendes Beispiel, in dem Lullus ausführt, wie es zur Vertauschung von erster und zweiter Intention kommen kann, möge dies verdeutlichen. Die erhaltenen lateinischen Traditionsstränge weichen hier voneinander ab. So heißt es im einen:

Intentionem autem corruptam habuit id, quod esse sursum debuit, peruertens deorsum.

Wohingegen der andere Traditionsstrang gibt:

Et quod primum debeat diligere ponebat posterius, et quod debeat posterius ponere ponebat primum (ROL XXVIII, S. 82, App.)

Während der erste Text die Vertauschung der Intentionen allein an einer Vertauschung der Umordnung von Gütern festmacht, wird im zweiten Text der Begriff der Liebe (*diligere*) eingeführt. Die Vertauschung der

3 Dieses Datum, das in ROL XXVIII, S. 23–24 begründet wird, ist m.E. nicht zwingend; mir scheint eine spätere Datierung wahrscheinlicher. Vgl. meinen Beitrag «Ramon Llull, la familia Spinola de Génova y Federico III de Sicilia», der in den Akten des Kongresses «Il Mediterraneo nel '300 – Raimondo Lullo e Federico III d'Aragona, re di Sicilia» (Palermo, 17.–19. November 2005) erscheinen wird.

4 Pere Villalba hat vor einigen Jahren die Frage nach der Priorität von katalanischer und lateinischer Tradition der Llull-Werke erneut zur Diskussion gestellt: «Ramon Llull: *Arbor scientiae* o *Arbre de sciencia*», in: *Faventia* 17:2 (1995), S. 69–76. Vgl. dazu Alexander Fidora, «Noch einmal *Arbor scientiae* oder *Arbre de sciencia* – Zum Verhältnis von lateinischer und katalanischer Fassung der llullischen Enzyklopädie», in: *Faventia* 25:2 (2003), S. 67–73.

Intentionen besteht hier darin, das genuin Liebenswerte, in letzter Instanz Gott, hintanzustellen und sich statt dessen den minderwertigen Dingen (des Lebens) hinzugeben. Wie kommt es zu dieser nicht geringen Abweichung innerhalb der lateinischen Traditionsstränge? Die Frage lässt sich leicht beantworten, wenn man den katalanischen Text hinzunimmt, der in zwei vollständigen Handschriften erhalten ist. Während nämlich eine der beiden Handschriften an der fraglichen Stelle «e ço que devia *anar* desús metia dejús, e ço que devia *anar* dejús metia desús» gibt, liest man in der anderen «e ço que devia *amar* desús metia dejús, e ço que devia *amar* dejús metia desús» (vgl. ROL XXVIII, S. 82, App.). Es ist offenkundig, dass hier in der katalanischen Tradition des Textes ein Lesefehler beim Abschreiben unterlaufen ist: *anar* > *amar*, und während die erste zitierte lateinische Übersetzung einem Text mit «*anar*» (mit «esse» übersetzt) folgt, wird die Verschreibung zu «*amar*» im zweiten lateinischen Text wenigstens teilweise übernommen («*diligere*»). Dieser Lesefehler, der den verschiedenen lateinischen Textfassungen zugrunde liegt, kann sich aber nur in der katalanischen Fassung des Textes ergeben haben, so dass die Reihenfolge von katalanischer und lateinischer Fassung eindeutig ist.⁵

Wenden wir uns Text und Übersetzung zu: Beide sind in schönem Paralleldruck wiedergegeben. Die Entscheidung der Reihenherausgeberin, Margot Schmidt, den Text zweisprachig in ihre Reihe aufzunehmen, kann nur begrüßt werden. Nicht nur, weil damit neben dem *Desconhort*⁶ nun ein weiterer Text Lulls in einer guten katalanisch-deutschen Ausgabe vorliegt, sondern auch weil der katalanische Text aus den *Obres de Ramon Lull X* (Palma 1915) nicht leicht zugänglich ist. Der katalanische Text wurde für diese Ausgabe von Anna I. Peirats in der Orthographie behutsam überarbeitet. Auf die Wiedergabe von Varianten wurde leider verzichtet. Die Übersetzerin, Elisenda Padrós Wolff, hat ohne Zweifel eine ausgezeichnete Übertragung mit hohem literarischen Anspruch vorgelegt, die sowohl der Form als auch dem Inhalt des Textes gerecht wird. Irritierend wirkt beim Lesen allerdings die Übersetzung der Dame *Oració* im Neutrum als «das Gebet» (*passim*), also eine gleichsam unpersönliche Personifikation. Vielleicht hätte man mit «(Für-)bitte» übersetzen können, was sicherlich etwas freier übersetzt, aber nicht nur theologisch korrekter, sondern v.a. auch

5 Es bliebe allenfalls die logische Möglichkeit, dass aus einer lateinischen Urfassung eine katalanische Übersetzung angefertigt wurde, die dann ihrerseits ins Lateinische zurückübersetzt wurde.

6 Vgl. die Besprechung in *ZfK* 12 (1999), S. 167–169.

literarisch schöner gewesen wäre. Dies gilt um so mehr, als sich Padrós Wolff ansonsten für eine freie Übersetzung entschieden hat, was durch den Parallelabdruck des Textes gewiss gerechtfertigt ist. Die Glättung des Textes seitens des Übersetzers oder der Übersetzerin ist natürlich stets eine Wanderung auf schmalen Grat und hat nicht nur Vor-, sondern auch Nachteile. Die Übersetzung der folgenden Passage zeigt deutlich die Stärken, aber auch die Schwächen, der stets gut lesbaren, aber eben sehr freien Übersetzung. Llull erklärt hier den Aufbau der 30 Kapitel und warum in diesen einige Fragen unbeantwortet bleiben sollen:

E la raó per què en esta art no solvem específicament la segona e la terça qüestió de cascú dels començaments és per ço que hom ne pusca entrar en paria e en conxensa d'alts e de baixes e d'uns e d'altres, a loar e honrar nostra Dona [...] (S. 2)

Hierfür gibt die Übersetzerin Folgendes:

Wir wollen deshalb in dieser >ars< keine Antworten auf die zweiten und dritten Fragen geben, die zu den einzelnen Prinzipien gestellt werden, damit jeder sich mit vielen anderen, seien es vornehme, seien es gemeine Leute, Männer oder Frauen zusammentun kann, um Unsere Liebe Frau zu preisen und zu ehren [...] (S. 3)

Sehr gelungen ist die Übersetzung der nicht leicht zu verstehenden Wendung «*entrar en paria e en conxensa d'alts e de baixes*»; insbesondere die Bedeutung von «*d'alts e de baixes*» erschließt sich nicht unmittelbar. Hier wird die freie Übersetzung von Padrós Wolff mit «*seien es vornehme, seien es gemeine Leute*» der Passage sehr gerecht und entspricht überdies auch der lateinischen Fassung des Textes (vgl. ROL XXVIII, S. 41: «*ab excellentioribus et humilioribus*»). Etwas mehr Textnähe hätte der Übersetzung dieser Passage dagegen bei «*d'uns e d'altres*» gut getan, das mit «*Männer und Frauen*» doch allzu frei (und zu modern?) übersetzt zu sein scheint. Und die von der Übersetzerin apostrophierten «*vielen anderen*» finden sich schließlich gar nicht im katalanischen Text. Doch wie soeben gesagt wurde, ist die Glättung der Übersetzung ein schwieriges Geschäft und so soll hier nicht auf einzelnen Beispielen insistiert werden, zumal Padrós Wolff den Text mit all seinen Schwierigkeiten stets korrekt in ein gut lesbares Deutsch bringt, das sehr hohen ästhetischen Ansprüchen genügt.

Die Qualität der Einleitung und der Übersetzung in diesem Band und seine ansprechende Gestaltung, die im übrigen mit einem daran gemessen akzeptablen Preis einhergeht, machen die Ausgabe des *Buches über die heilige*

Maria zu einer lohnenswerten Anschaffung: Allein das schöne letzte Kapitel «De alba / Über das Morgenlicht» lohnt die Lektüre!

Alexander Fidora (Barcelona)

Arthur Terry:

A Companion to Catalan Literature.

London: Tamesis Books, 2003, ISBN 1-85566-089-X, 184 S.

Der im Januar 2005 verstorbene englische Literaturwissenschaftler Arthur Terry, der auch zu den bedeutendsten Katalanisten Großbritanniens gehört, hat im Jahre 2003 diesen „Begleiter“ und Hinführer zur katalanischen Literatur publiziert, der die stark erweiterte und bearbeitete Neufassung eines 1972 erschienenen schmalen Bandes mit gleichem Titel darstellt.

Das Buch reiht sich in eine Serie bei Tamesis ein, in der es z. B. auch einen «Companion to Spanish-American Literature» gibt, und soll ein literarisch interessiertes Publikum auf die Schätze der katalanischen Literatur aufmerksam machen, genauer gesagt: zu ihr hinführen und, wie Terry im Vorwort betont, ein „supplement of the texts“ und „in no way a substitute“ sein. So werden denn auch in der Schlussbibliographie über 40 „English translations“ aufgeführt, auf die der englische Leser zurückgreifen kann, um die katalanischen Autoren in seiner Sprache zu lesen.

Dies ist freilich eine sehr reduzierte Liste, denn für das Englische dürften ähnlich viele Übersetzungen aus dem Katalanischen vorliegen, wie für das Deutsche, für das die neueste Bibliographie, die in den Beiheften zur Zeitschrift für Katalanistik in der *Biblioteca Catalànica Germànica* als erster Band publiziert wurde, circa 100 katalanische Romane, fast 600 Erzählungen (und Märchen) und 1800 Gedichte nachweist, die dem deutschen Leser in seiner Sprache zur Verfügung stehen.

Die Qualitäten von Arthur Terry als Literaturwissenschaftler, der in vielen romanischen und mehreren germanischen Literaturen Europas und Amerikas (und sowohl in der Prosa wie in der Poesie) zu Hause ist, kommen in seinem katalanischen *Companion* voll zum Tragen. Er führt uns aus einer souveränen europäischen Perspektive an die großen literarischen Leistungen der katalanischen Literatur heran und nimmt damit einen Blickpunkt ein, der für die Präsentation gerade *der* Literaturen wichtig ist, die nicht zu den fünf oder sechs normalerweise wahrgenommen Literatu-

ren gehören: es geht immer wieder darum, dem europäischen Leser zu zeigen, dass es auch außerhalb des Horizonts, den die Medien im allgemeinen vermitteln, große literarische Leistungen in anderen Sprachen gibt, etwa im Niederländischen oder im Dänischen oder natürlich im Portugiesischen oder eben im Katalanischen.

Arthur Terry erweist der katalanischen Literatur einen vorzüglichen Dienst mit seiner kenntnisreichen und im Stil literarische Qualitäten aufweisenden Darstellung, die statt zu einer Aufreihung von Namen und Daten zu einem lesenswerten und gut lesbaren Einblick in europäische Literaturgeschichte unter katalanischer Perspektive führt.

Als Besonderheit der katalanischen literaturgeschichtlichen Entwicklung hebt Terry die frühe Entfaltung der katalanischen Prosa im 13. Jahrhundert bei Ramon Llull und in den Chroniken hervor, dann die Unterbrechung eines breiteren literarischen Schaffens vom 16. bis zum 18. Jahrhundert und das Wiedererstarken literarischer Aktivität ab der Mitte des 19. Jahrhunderts. Besonders hebt er die Breite und Qualität der katalanischen Gegenwartsliteratur seit der Mitte des 20. Jahrhunderts hervor.

Insgesamt stellt er fest (S. viii): „an impartial observer cannot fail to be struck by the very distinctive nature of Catalan society compared with the rest of the Peninsula, and by the obvious European quality which goes with the best features of its society and literature.“ Terry zeigt dies, indem er die literaturgeschichtliche Entwicklung immer wieder in den gesellschaftlichen Hintergrund einbettet.

In einer Rezension nun auf Einzelheiten von Terrys Darstellung einzugehen und etwa gelegentlich andere Gewichtungen anzumahnen, scheint bei einer insgesamt äußerst überzeugenden Hinführung zur katalanischen Literatur nicht nötig – eher der Gedanke, dass eine solche Darstellung als Übersetzung oder als freie Adaptation für ein deutsches Publikum höchst empfehlenswert (und nötig) wäre und den Rezensenten durchaus reizen könnte.

Tilbert Dídac Stegmann (Frankfurt am Main)

Pere Rosselló Bover (Hg.):*Llorenç Villalonga und sein Werk*

Übersetzung von Heike van Lawick.

Frankfurt am Main: Vervuert, 2004, ISBN 3-86527-142-1, 196 S.

Das Ziel der Übersetzung dieser Aufsatzsammlung zum Werk Llorenç Villalongas ins Deutsche wird auf dem Buchrücken zum Ausdruck gebracht: das Interesse für einen der bedeutendsten Schriftsteller der zeitgenössischen katalanischen Literatur soll nicht nur unter den deutschen Romanisten geweckt werden, auch das allgemeine deutsche Lesepublikum soll sich von dieser Publikation angesprochen und nach der Lektüre dazu angeregt fühlen, sich tiefer mit dem Universum dieses Autors zu beschäftigen. Das Bild Mallorcas, das Villalonga in seinen Romanen und Erzählungen zeichnet – elegisch, satirisch, provokativ: die Welt des Inseladels; eine Welt, die untergeht –, entspricht der üblichen Vorstellung, die man in Deutschland gemeinhin von der Insel hat, sicherlich nicht.

Zu diesem Zweck hat der Herausgeber, Pere Rosselló, in diesem Band einige der wichtigsten Villalonga-Forscher und literaturwissenschaftliche Spezialisten zur zeitgenössischen katalanischen Literatur zusammen gebracht. Unter den Beiträgern finden sich nicht nur Literaturwissenschaftler ersten Ranges wie etwa Joaquim Molas, sondern auch mallorquinische Schriftsteller wie José Carlos Llop oder Sebastià Alzamora, die trotz ihres Alters bereits über eine beachtliche literarische Produktion sowohl in der spanischen als auch der katalanischen Literatur verfügen. Das Werk Villalongas wird somit aus ganz verschiedenen Perspektiven analysiert und in seiner Vielfalt und seinem Reichtum präsentiert.

Bevor wir uns dem Inhalt der in dem Band vereinten hochinteressanten Aufsätze annähern, sei Pere Rosselló gegenüber ein kleiner Vorwurf gestattet: dem hervorragend edierten und übersetzten Band fehlt ein Vorwort. Gerade bei so einem Buch und gerade bei der bereits erwähnten Absicht der Publikation wären einige einleitenden Worte meines Erachtens notwendig und für das potentielle deutsche Publikum von großer Hilfe gewesen: wer war – kurz gefasst und geschildert – Llorenç Villalonga? Wer sind – etwas genauer – die Autoren dieser Analysen? Womit beschäftigen sie sich in den einzelnen Aufsätzen? Sind die Studien für diese Publikation geschrieben worden oder stammen sie – wie es bei einigen Beiträgen der Fall zu sein scheint – aus anderen Quellen? Existieren bereits Übersetzungen von Villalongas Werk ins Deutsche – die Anmerkungen der Übersetzerin in den Fußnoten informieren uns über eine bereits existierende deut-

sche Übersetzung des Romanes *Bearn o la sala de les nines* – und wo kann man sie finden?¹

Die Unterschiedlichkeit der Analysen widersprechen nicht der Tatsache, dass sich bei der Präsentation des Werks Villalongas hier durchaus ein roter Faden erkennen lässt: Villalonga ist eine zentrale Figur der katalanischen Literatur und sein Werk stellt zweifellos einen wichtigen Beitrag zu deren Modernisierung dar. Neben seiner Modernität als Literat wird von fast allen Autoren auch die schwierige und polemische Persönlichkeit des mallorquinischen Romanciers hervorgehoben. Auch seine polemische politische Einstellung verdient zahlreiche Kommentare und Analysen.

Der erste Beitrag der Sammlung stammt von dem vielleicht bedeutendsten und einflussreichsten katalanistischen Literaturgeschichtsschreiber und Literaturkritiker des 20. Jahrhunderts: Joaquim Molas. Der Aufsatz fungiert als Einführung in die komplexe Figur und das komplexe Universum Villalongas. Parallel zu einem chronologischen Überblick zu Leben und Werk – mit Erwähnung des stetigen Sprachwechsels zwischen Katalanisch und Spanisch – versucht Molas, Villalongas Werk sowohl aus der Perspektive der katalanischen Tradition als auch aus Sicht der Entwicklung des modernen Romans einzuordnen. Molas bietet damit eine globale Interpretation Villalongas an, die aus seiner Sicht eine Rekonstruktion der Erinnerung an eine verlorene Welt darstellt – die des Inseladels – und gleichzeitig eine ununterbrochene Auseinandersetzung mit der zeitgenössischen Literatur vom Standpunkt eines rationalistischen Humanisten aus (so zum Beispiel in den 60er Jahren mit dem irrationalen Existentialismus). Neben der Mythologisierung seiner Welt, so Molas, «finden wir in Villalonga eine Nostalgie nach einer paradiesischen Vergangenheit, die er mit Vernunft und Kultur [...] gleichsetzt» (S. 21). Alles in allem gelinge es Villalonga, eine vollkommene und absolut persönliche literarische Welt zu schaffen, die eine perfekte Einheit darstelle.

Drei weitere Aufsätze dieser Sammlung – die Beiträge von Carme Arnau, Vicent Simbor und Josep A. Grimalt – haben den Anspruch, eine Gesamtinterpretation von Villalongas Werk zu liefern, obwohl sie auf der Analyse einzelner Aspekte oder Werke des Autors basieren. Arnau beschäftigt sich mit dem «universalsten Roman Villalongas», *Bearn o la sala de les nines* – erschienen in deutscher Übersetzung 1991 unter dem Titel *Das Puppenkabinett des Senyor Bearn*. Dabei sucht sie eben Argumente für diese

1 Antwort darauf gibt jetzt: Robles i Sabater, Ferran (2005): *Bibliografia de la literatura catalana en versió alemanya* (Biblioteca Catalànica Germànica; 1), Aachen: Shaker, 214, wo vier ins Deutsche übersetzte Texte von Villalonga nachgewiesen sind.

Universalität. Arnau reiht *Bearn* in die Faustliteratur ein und hebt die prägenden Einflüsse der modernen französischen Literatur ab dem 18. Jahrhundert hervor. Villalonga stattet seine Zentralfigur, Don Toni de Bearn, mit modernen Zügen aus: eine Figur, die den eigenen Teufel akzeptiert und den Himmel in diesem Leben sucht.

Vicent Simbor schreibt über die ‚Ichliteratur‘ bei Villalonga und versucht dabei Klarheit zu schaffen zwischen dem, was in seiner Fiktionalliteratur autobiographisch ist, und dem, was in seiner autobiographischen Literatur Fiktion ist. Nach Simbors Worten basiert das Werk Villalongas stark auf seiner eigenen Autobiographie, ein Punkt, über den sich alle Spezialisten einig sind. Besonders modern ist dabei gerade die distanzierte und kritische Art, mit welcher der Autor mit Konzepten wie Fiktion und ‚Wahrheit‘ umgeht.

Josep A. Grimalt beschäftigt sich mit der Beziehung zwischen Religion und Aristokratie im Werk Villalongas. In seiner Analyse wird wie in den bereits kommentierten Arbeiten hervorgehoben, dass Villalonga vor allem ein Ideenschriftsteller ist, der sich hinter der Plastizität und der Kraft seines Werkes verbirgt. Seine Ideen entsprechen denen eines Rationalisten, der die Ordnung in der Welt liebt. Gesellschaft und Religion sind dementsprechend nach diesen Kriterien zu verstehen. Die Aristokratie stellt für Villalonga allerdings einen Wert dar, so Grimalt, der über allen anderen steht; in ihr steckt auch der Garant für die Ordnung dieser Welt.

Bei den anderen Beiträgen handelt es sich um Analysen verschiedener Aspekte der biographischen, literarischen und intellektuellen Aktivität Villalongas. Jaume Pomar und José Carlos Llop berichten über die Jugendzeit des Autors auf Mallorca: die Zeit der intellektuellen Kontroversen, die auf der Insel vor dem spanischen Bürgerkrieg stattgefunden haben und bei denen Villalonga eine zentrale Rolle gespielt hat. Als Sohn der Aristokratie spielt er den Polemiker und den Snob und widmet seine Kritik vor allem dem insulären Katalanismus.

Neben einer literarischen Aktivität mit universalistischem Anspruch – auch bei den Übersetzungen ins Katalanische, etwa im Falle von *Il Gattopardo*, oder bei der Bearbeitung der *Phädra*, die von Alzamora analysiert wird – finden wir bei Villalonga auch Werke und Gattungen, die ihre Wurzeln tief in der volkstümlichen mallorquinischen Tradition haben. So beschäftigt sich Pere Rosselló – der Herausgeber des Bandes – mit der Serie von Parodien – *Desbarats* –, die vor allem eine Karikatur der mallorquinischen Wirklichkeit darstellen und eine volkstümliche Grundlage haben, obwohl darunter auch einige experimentelle Stücke zu finden sind.

Joan Oleza analysiert die Behandlung der Wirklichkeit in den Erzählungen Villalongas und fragt sich, inwieweit man die Vorgehensweise des Autors als realistisch beschreiben kann. Villalonga konzentriert sich auf eine Realität, die eigentlich einer Minderheit der Gesellschaft entspricht, argumentiert Oleza, oder er parodiert eine neue Welt, die er nicht mehr verstehen will.

Maria C. Del Bosch beschäftigt sich mit Villalongas Übersetzungen und analysiert dabei zwei Aspekte: die Übersetzungen großer Werke – wie *Il Gattopardo* – und die Imitationen und Parodien, die *Pastichen*, die auf bekannten Werken basieren und diese komplett verzerren. In beiden Fällen kann der Umgang Villalongas mit den Originaltexten nicht als besonders treu bezeichnet werden.

Die Studien, die in diesem Band vorliegen, sind hochinteressant und von einer Qualität, wie sie dem Werk Villalongas gerecht wird. Seine Figur hätte seitens der deutschen Romanistik gewiss eine größere Aufmerksamkeit verdient und sein Werk sollte es der internationalen Laufbahn der Romane Mercè Rodoredas gleich tun, der anderen großen katalanischen Romanschriftstellerin des 20. Jahrhunderts. Der Beitrag, den dieser Band zu einer Neubewertung Villalongas leistet, ist ohne Zweifel groß, wobei er unter anderem die deutschen Verleger und Übersetzer dazu anregen sollte, weitere Werke des großen mallorquinischen Autors ins Deutsche zu übertragen und zu veröffentlichen. Das wäre der erste und notwendigste Schritt, damit Villalonga beim deutschen Publikum ankäme.

Jordi Jané i Lligé (Barcelona / Tübingen)

Joaquim Molas:

Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica
Frankfurt am Main / Madrid: Vervuert Verlag / Iberoamericana, 2005,
ISBN 3-86527-108-1 / ISBN 84-8489-172-0, 302 pàgs.

Amb la col·laboració inestimable de Pilar Garcia-Sedas i Tilbert Dídac Stegmann, i davall el títol *Les avantguardes literàries a Catalunya*, Joaquim Molas aporta una obra de consulta que de ben segur esdevindrà d'ara en avant una imprescindible en la biblioteca bàsica de qualsevol estudiós de la literatura catalana contemporània. Vet aquí un llibre pràctic, una guia útil no necessàriament restringida a l'ús d'experts d'apassionament febrós.

L'obra en qüestió, conformada d'una banda per una copiosa i completa bibliografia actualitzada, i d'una altra, per una antologia amb els treballs crítics més emblemàtics —rescatats per a l'ocasió—, s'insereix dins del marc de la col·lecció «Bibliografia i antologia crítica de les avantguardes literàries en el Món Ibèric» (Península i Hispanoamèrica) i completa, amb l'exhaustiva panoràmica del cas català, la sèrie de volums independents sobre Espanya i Portugal elaborats pels erudits Harald Wentzlaff-Eggebert i K. David Jackson, respectivament.

Ara bé, malgrat el títol que l'encapçala, l'inventari que aglutina el material esbossat no es restringeix únicament a Catalunya. No debades, durant el procés d'ordenació, portat a terme a partir d'un ardu buidat de dades bibliogràfiques, tampoc no han estat deixats de banda autors d'arreu del territori lingüístic relacionats amb les Avantguardes literàries. A tall d'exemple, el balear Gabriel Alomar és presentat com un dels principals precedents del moviment, i també hi trobem, a bastament, referències sobre col·lectius associats als ideals rupturistes, com el grup ultraista mallorquí o l'anomenat grup valencià.

L'inventari d'aquesta antologia literària se centra essencialment en el període d'entreguerres, tal com es remarca al prefaci. Sense obviar el període precedent, en línies generals s'hi abraça l'època històrica situada a cavall entre l'any 1917, data de la formulació dels primers postulats teòrics avantguardistes, i el 1939, en què la desfeta de la guerra civil s'ho endugué tot a orris. Per tant, l'obra no engloba els joves poetes dels anys trenta amb tendències experimentals, com Bartomeu Rosselló-Pòrcel o Joan Teixidor, com tampoc els vestigis d'avantguardisme posteriors al període adés esmentat. El compendi crític doncs, queda restringit a les Avantguardes literàries que Molas acorda encasellar sota el qualificatiu de «clàssiques».

L'estructura s'adscriu fil per randa al subtítol de l'obra, cenyint-se bàsicament a dos grans eixos: el bloc de la bibliografia i el de l'antologia crítica de textos. El primer, el recull bibliogràfic, ve delimitat ensems per quatre grans seccions. «Obres generals» és el nom que dóna lloc a un apartat inicial que arreplega les publicacions essencials dels moviments d'Avantguarda i els estudis crítics realitzats a partir d'aquestes, amb especial atenció a totes aquelles troballes elaborades en plena ebullició modernista i que anunciaven unes voluntats trencadores i experimentals que al capdavall acabarien conformant les Avantguardes.

Segonament s'enceta tot l'apartat bibliogràfic, amb l'inventari cronològicament subdividit en tres etapes. La primera, que emmarca el període comprés entre el 1905 i 1916, ens acosta els autors coneguts com a prece-

dents més immediats: Josep Maria de Sucre, Rafael Nogueras Oller, Gabriel Alomar. El segon ítem, d'una extensió molt més significativa, engloba el període d'avantguardes 1917–1924, anys d'efervescent esplendor cubista i futurista. D'aquesta època s'ofereixen les referències del vast recull de manifestos, proclames i revistes portadores de textos programàtics que, promulgats pels ideòlegs, esdevingueren documenta ineludible per a tots aquells que s'acolliren al vessant literari avantguardista. A més de l'espai de deferència que ocupa la totalitat del material bibliogràfic del poeta Joan Salvat-Papasseit, aquest apartat sobre el «Cubo-Futurisme» també inclou la documentació pertinent d'altres poetes com Josep Maria Junoy o Joaquim Folguera o el pintor Joaquim Torres-Garcia, entre altres.

En darrer terme, al llarg de la tercera secció bibliogràfica del recull tenen cabuda tots aquells materials pertanyents al moment històric encabit del 1925 fins al 1939, any en què com dèiem l'arribada de la guerra civil espanyola talla de soca a arrel un moviment que fins aleshores avançava inexorablement des del surrealisme vers «la modernitat». Val a dir que el gruix d'aquesta compilació rau aquí. L'antologia inclou referències que van dels actes públics, revistes i manifestos, a l'exposició detallada de les obres d'autors i els estudis de crítica que s'hi han elaborat a posteriori. L'amalgama, força completa, engloba des d'autors crítics com ara Sebastià Gasch o Lluís Montanyà, fins als grans mestres de l'avantguardisme literari català, amb especial atenció a J. V. Foix. També gaudeixen d'un espai ressenyable pintors universals com Salvador Dalí o Joan Miró, que publicaren textos literaris amb rerafons teòric, o l'exposició documentada sobre el grup ultraista mallorquí, el grup valencià o el grup de Sabadell, amb secció personalitzada per a les seues figures cabdals: Miquel Àngel Colomar, Carles Salvador i Francesc Trabal, respectivament. L'apartat es completa amb documentació sobre el col·lectiu ADLAN (Amics de l'Art Nou) i d'altres autors de rellevància també notable, com Sebastià Sánchez-Juan, Carles Sindreu, Jacob Sureda.

Tal com ho palesa el resultat final, s'ha d'emfasitzar que la tasca de buidat per a l'elaboració de l'inventari ha significat una veritable feïnada. Si prenem a tall de mostra Salvat-Papasseit o Foix, en tant que figures més representatives de les dues grans etapes que conformen les Avantguardes literàries a casa nostra, la documenta esdevé un ventall de dimensions ben considerables. Per autors, la secció s'inicia amb la citació bibliogràfica de la totalitat de l'obra respectiva de cadascun d'aquests, incloent-hi, en l'orde que tot seguit desgranem, referència sobre obres completes, antologies i traduccions –detallant, si s'escau, llengua per llengua, totes i cada una de les

publicacions localitzades. Tot seguit l'inventari presenta, en relació amb els autors més rellevants, una divisió fragmentada amb cura i detall per gèneres; cada trajectòria creativa queda desglossada en obres de caire poètic, prosa, assaig, teatre i epistolari. Fins i tot, en els casos més reconeguts, com a prelude a la subsecció que basteix l'aparat crític, també s'inclouen biografies i estudis sobre la vida de l'autor en qüestió. I finalment topem amb l'apartat dedicat a la crítica literària –sovint el més ampli–, on també té cabuda una minuciosa mostra de números monogràfics elaborats a revistes o amb motiu d'homenatges.

Altrament, tampoc no podem deixar de ressenyar la particular enumeració de les referències bibliogràfiques citades a l'antologia. Seguint una ordenació estrictament cenyida a l'obra, s'inicia una enumeració analògica (1, 2, 3...) que prossegueix amb l'orde lògic tot i el salt d'autor a autor o la ramificació en diversos apartats, com ara la sistematització de les traduccions fetes a diverses llengües, dels epistolaris o de qualsevol altre dels estudis de ben diversa índole portats a terme. I així, fins a comptabilitzar un total de 897 documents controlats que van, com hem esmentat adés, d'obres dels autors –agrupades pels diversos gèneres literaris– a manifestos i adhesions signades, suplementes especials, etc. L'esforç de compilació del material inventariat, insistesc, és lloable.

Amb tot, el nou llibre de Joaquim Molas no es redueix ni de bon tros al mer recull i elaboració de l'inventari bibliogràfic, sinó que ve completat per un compendi antològic que alberga bona part dels estudis més representatius del moviment, elaborats en el seu moment per prestigiosos erudits en la matèria. Una antologia de textos crítics en diversos idiomes, tot i la preponderància del català, que es completa amb un índex onomàstic ajustat a l'enumeració cardinal –bastit a partir dels noms d'autors i investigadors, principalment–, que ordena la totalitat de l'inventari a fi de facilitar qualsevol localització en una obra en què com adduíem, una de les facetes principals rau a facultar la consulta a estudiosos de tota mena.

Entrant una mica més en detall, l'antologia de textos crítics arranca amb dos articles del mateix Molas, en què formula una visió general sobre el moviment literari d'Avantguardes. El primer, en situa els antecedents i les possibles causes: la realitat interior d'André Breton, la tasca del poeta Marcel Duchamps, etc. En el segon, centrat ja de ple en el cas català, ens parla d'un moviment marcat essencialment per «individualitats aïllades» (p. 108), de la manera com han estat aprofitades les troballes futuristes i de com «després del 24, les Avantguardes del país són d'una poderosa originalitat» (p. 117).

Endemés, colofonen l'antologia una desena d'estudis crítics centrats en les figures de major ressò, i ordenats també seguint el criteri cronològic. A l'exposició inicial dels dos articles de Molas, segueix l'estudi (en italià) de Giuseppe E. Sansone sobre els vincles i nexes connectors entre el mallorquí Gabriel Alomar i el futurisme italià. Tercerament, el cubisme també té el seu espai propi de crítica amb l'anàlisi de Jaume Vallcorba sobre diversos fragments apològètics de Josep Maria Junoy. Així mateix, Joaquim Molas torna a delectar-nos amb l'exposició d'un dels autors que més i millor ha treballat, recuperant per a l'ocasió el pròleg –íntegre– de l'edició que hi féu d'*El poema de La Rosa als llavis* per a Ariel (1981). Un tast biogràfic compacte i imprescindible per entendre la trajectòria de Salvat-Papasseit: trets com la recerca de la seua poètica, la plasmació del mite de l'optimisme davant la malaltia o l'aproximació nítida a la manifestació de l'amor a *La Rosa*, no escapen a l'ull crític del gran estudiós del poeta barceloní esdevingut mite.

La resta d'articles, tots referents al tercer gran període –surrealisme i modernitat–, ressalten entre altres la figura de J. V. Foix, com ara l'estudi d'Arthur Terry o el treball «El *Diari 1918*: temes i procediments», valuosa mostra de Pere Gimferrer sobre l'obra més coneguda de Foix. Gimferrer s'avesa d'entrada al poemari *Gertrudis* i n'analitza els fragments més importants, que ens presenten «el poeta escarnit i mofat pels enemics més poderosos» (p. 203). En *KRTU*, segon text que hi comenta, exposa l'alternança de fragments lírics «amb textos que adopten una estructura de conte fantàstic» (p. 207). Més avant, Vicent Santamaria, en un estudi inèdit aprofitat expressament per a l'ocasió, descriu amb minúcia el primer llibre d'en Salvador Dalí, en què «són reflectides totes aquestes activitats diverses: pintura, dibuix, fotografia, poesia i reflexió teòrica» (p. 238), o fets sorprenents com la seua inicial recepció negativa a França.

L'anàlisi de Carme Arnau sobre els personatges de la novel·la *Judita* del Francesc Trabal, més «sensitius» que «racionals» (p. 220) en aquest relat «d'amor febrós i apassionat» (p. 222), juntament amb el treball (en francès) d'Emmanuel Guigon sobre el col·lectiu surrealista ADLAN (1932–1936) i la visió de Ramon Salvo Torres sobre la poesia catalana en temps del franquisme (en castellà), completen tot plegat el llibre. Aquest darrer article, però, és merament un primer tast, una perspectiva general de la transició de l'avantguarda poètica cap a l'anomenada poesia experimental, que va donar joc a noves propostes com el rupturisme de caire visual dels anys cinquanta, conreat per Joan Brossa o Guillem Viladot, o la poesia experimental del grup *Dau al Set*. Tot açò se n'ix tanmateix, dels marges generals

d'una antologia crítica dedicada precisament a la memòria de Brossa, el gran mestre de la poesia visual.

Ara bé, del període analitzat –aquell estrictament cenyit a l'època en què cal situar verament el moviment– no s'ha escatimat gens quant a autors ni quant a dades. Podem dir que s'hi recull tot el material existent o, si més no, el conegut, tant de producció com d'obra crítica feta fins el 2002. Deixant de banda per raons lògiques d'espai obres i estudis sobre l'anomenat postavantguardisme, fins i tots les referències d'aquells autors menys populars, els d'una trajectòria menys prolífica, han estat exposades amb gran rigor. Calia un llibre d'aquestes característiques sobre les Avantguardes literàries en llengua catalana. Sens dubte, amb aquest inventari la necessitat ha estat coberta de manera satisfactòria.

Dari Escandell (Alacant)

Riewert Ehrlich:

*Miró und Jarry. Ein Beitrag zur literarischen Rezeption
in der bildenden Kunst*

Frankfurt am Main *et al.*: Peter Lang, 2005 (Werkstruktur und Hintergrund; 10), ISBN 3-631-54212-7, 136 S., 32 Farbabb.

Ähnlich wie das Werk Dalís, der erst allmählich im Zuge der Edition seines schriftlichen Oeuvres als katalanischer Weltbürger und synästhetischer Gesamtkünstler in seiner bislang verkannten philosophischen und literarischen Grundlegung bewertet wird, so ist auch Joan Mirós Oeuvre bislang nicht auf seine literarische Voraussetzung und seine synästhetischen Konzeptionen – vor allem seinen Beziehungen zu Theater und Ballett, aber auch Prosa, Essayistik und Lyrik – dargestellt worden.

Wenngleich der große katalanische Künstler Miró im Zentrum der hier zu besprechenden Studie steht, so ist diese weniger für den Katalanisten als vielmehr für Franzisten und für Bild- und Intermedialitätstheoretiker eher als für den Literaturwissenschaftler von Interesse. Diese Einschränkung gleich zu Beginn einer Rezension mag enttäuschen, erklärt sich aber vor allem aus dem Umstand, dass Miró als bildender Künstler seine literarische Produktion der sprachlichen Umgebung seines Gastlandes angeglichen hat: Mehrsprachigkeit in nicht-muttersprachlicher Umgebung bildet unter Rückgriff auf die Literatur des Gastlandes Frankreich das Inzitationsmoment eines Imaginären im Zwischenbereich von Sprache und Bild,

insofern primär bildnerische Aktivität vom vorlogisch-visuellen Feld der Malerei in den logisch-imaginativen Raum literarischer Bildlichkeit eingeht. Eine profunde Auseinandersetzung mit den aus dem Phänomen eines polyglotten und zugleich synästhetischen Kultur- und Medientransfers sich ergebenden Reperkussionen und ihre Bedeutung für die Struktur ästhetischer Imagination ist ein Desiderat. In diesem Kontext plant die *ZfK* ein Dossier, das, von G. Wild, S. Winter und D. Frenz betreut, die Aktivitäten der katalanischen „Maler-Poeten“ Miró, Rusiñol, Dalí, Brossa und Pere Jaume ins Relief setzen wird.

Mirós 1995 in französischer Sprache erschienene (*Écrits et entretiens*) Produktion umfasst Gedichte, Theaterstücke, aber auch essayistische Texte. Die vorliegende Studie klammert diese Texte und die daraus sich ergebenden medienästhetischen Fragen zugunsten eines älteren Frageansatzes aus, der *grosso modo* „einflussphilologisch“ zu nennen wäre. Im Sinne der traditionellen „wechselseitigen Erhellung der Künste“ spürt Ehrichs Arbeit dem Thema „Miró und die Literatur“ nach. Zentrum der Untersuchung ist Mirós Bezug zu Jarrys *Ubu*-Korpus, mit dem sich der Katalane seit seiner Ankunft in Paris 1919 auseinandergesetzt hat. Wie die Lektüre des Büchleins zeigt, hat man sich dieser Frage mit Blick auf Miró kaum hinreichend genähert. Ehrichs Arbeit lädt hier nicht nur dazu ein, Mirós Beziehung zur literarischen Szene der Dadaisten und Surrealisten eingehender zu betrachten, sondern auch deren bislang unterschätzte Verbindung zur Literatur des späten 19. Jahrhunderts genauer zu betrachten: „Ganz entscheidend ist, dass für die stilistische Neuorientierung Mirós die Beschäftigung mit der Literatur und nicht so sehr die Auseinandersetzung mit der bildenden Kunst eine Rolle gespielt hat“ (S. 23).

Informativ ist Ehrichs Einführung vor allem in den Details; so etwa, wenn wir erfahren, wie Miró bei seiner Ankunft in Paris gemeinsam mit Artigas die Dada-Soireen besucht. Wie Dalís Madrider Begegnung mit Buñuel und Lorca, oder Picassos geistige Formung in dem Barceloniner Kabarett „4 Gats“ und mehr noch der Kontakt mit Apollinaire, markiert Mirós Eintritt in die Pariser Literaturszene die Wende vom Handwerker-Künstler zum Literatenartisten mit intellektueller Weltsicht und eigenen ästhetischen Ideen.

Gerade die hier ausgebreiteten Bezüge zur *Fin de Siècle*-Ästhetik sind bislang von der Forschung kaum berücksichtigt worden. Beachtung verdienen hier die leider nur knapp skizzierten Bezüge zur Evokationstheorie der Symbolisten (S. 31f.), die in der Folge bereits von Jarry radikalisiert wird und so auf den jungen Miró einwirken soll: Jarry rezipierte in den

1890er Jahren in Mallarmés Kreis dessen Prinzipien ästhetischer Imagination und entwickelt deren poetische Verfahren der periphrastischen Bedeutungskonstitution zu seiner spezifischen Form polysemer Sinnproduktion weiter: ihre Grundlage ist die Arbitrarität der Bezeichnungsvorgänge, die eine „Unendlichkeit an Sinnbezügen innerhalb eines einzigen autonomen Kunstwerks generiert und den Rezipienten dem gänzlich arbiträren *zerebralen Blindenkubspiels des Autors* ausliefert“ (S. 32f.).

Unausgesprochen bleibt an dieser Stelle in Ehrichs Arbeit die bemerkenswerte Nähe zu jenen vormodernen Zeichenprozessen, die Foucault 1966 in *Les mots et les choses* unter dem Aspekt theoretischer Wirklichkeitserschaffung durch Analogiestiftung beschrieben hat: die „Unendlichkeit an Sinnbezügen“ im Werk Jarrys – und von hier aus in Malerei und Dichtung der frühen Avantgarde – beruht offenkundig auf Foucaults Kategorien der Konvenienz, Analogie, Sympathie/Antipathie und Imitation. Avantgarde würde dann im Werk von Miró (und einigen seiner Zeitgenossen) die ‚klassische Moderne‘ unter Bezug auf ein vormodernes Konzept analogischer Sinnstiftung auf aktuelle postmoderne Verfahrensweisen hin öffnen. Solche generalisierenden Intentionen sind die Sache des Autors allerdings nicht.

Die so bei Jarry erzeugten Polyvalenzen gehen in Mirós Werk in Polymorphien auf, deren Sinngehalt im folgenden von Ehrich analysiert, aber damit allerdings auch vereindeutigt wird, da das eigentliche Erkenntnisinteresse der Frage gilt, was Mirós bildkünstlerisches Oeuvre dem Werk Alfred Jarrys – namentlich dem *Ubu*-Korpus – verdankt. Wenn die Arbeit vom Konzept der Polymorphien und Polysemien ausgeht, so reduziert Ehrich diese im Interesse der zentralen Fragestellung auf die Sinnbezüge zu *Ubu*, um auf seine 1988 erschienene Arbeit zu Jarry verweisen.

Will man gegen Ehrichs Ansatz Einwendungen erheben, so, weil Jarry und mit ihm Mirós Arbeiten der rezeptionsästhetischen Verstörung beraubt werden, deren Urgrund ihre offensichtliche Polyvalenz ist. Leitmotivisch durchzieht die Arbeit nämlich der Nexus einer zeitgeschichtlichen (Franco) und epistemologischen (Freud) Fragestellung, die auf Mirós Kunst über das thematisch-metaphorische Gelenk von Jarrys *Ubu*-Korpus zugreift. Weitgehend wird die Ubu-Thematik entlang biographisch-zeitgeschichtlicher Fakten erhellt. Mirós Bildbestand wird vorzugsweise unter psychoanalytischen Prämissen interpretiert – letzteres macht Sinn mit Blick auf die Thematik von Sexus, Herrschaft und Gewalt, wie sie das *Ubu*-Korpus nahe legt. Die Basis dieser psychoanalytischen Bild- und Textwahrnehmung wird in der Arbeit stillschweigend vorausgesetzt. (Man könnte sich hier fragen, inwieweit Miró womöglich bereits in der „Barce-

lona“-Suite (1937) nicht bloß bewusst auf die von Freud beschriebenen Mechanismen der Traumarbeit bzw. der Theorie sprachlicher Fehlleistungen zugreift, sondern vielleicht gar das Moment einer in semantischer Beweglichkeit aufgehobenen Sinnproduktion aus Lacans Theorie bezieht und mit Jarrys oben beschriebener polysemer Sinnkonstitution zur Dekkung bringt: durch Vermittlung der Pariser Surrealistenszene (etwa Lacans Texte in Picassos Zeitschrift *Minotaure*) schien dies immerhin möglich.)

Als weiteren Nachteil ist der Arbeit weniger anzulasten, dass Ehrich solche Fragen nicht anvisiert, als vielmehr, dass die seine Studie begründende sexualsymbolische Hermeneutik gewissermaßen axiomatisiert ist, ohne hinterfragt oder gar begründet zu werden. Die Sexualsymbolik zahlreicher in dem Werk vorgestellten Arbeiten Mirós hätte angesichts ihrer Evidenz weniger einer Präsentation bedurft als vielmehr einer Kommentierung, die solche epistemologisch-poetologischen Verflechtungen auf die poetische Kreativität Mirós hin aufschließt. Man vermisst gerade eine solche Rekonstruktion dieses Imaginären, die über den redundanten Verweis auf eine in zeitgeschichtlichen Fakten gründende sexualsymbolische Lektüre von Mirós Oeuvre hinausweisen könnte.

Für den katalanistischen Literatur- und Theaterwissenschaftler von besonderem Interesse ist die szenische Komposition *Mori el Merma*, die, 1978 entstanden, auf ein älteres Ballett-Projekt (1935) zurückgreift: Stärker noch als Mirós literarische Produktion verweist dieses Spätwerk auf ein Ausrändern seiner genuin synästhetischen Konzepte in die Räumlichkeit und Bewegung. Die Demontage des traditionellen katalanischen ‚schwarzen Manns‘ „el Merma“, der von Miró in einem multimedialen Spektakel dem Gelächter preisgegeben wird, wird ebenfalls entlang den benannten sexualsymbolischen und zeitgeschichtlichen Deutungsmustern als Polit-Groteske behandelt. Dass diese merkliche Parallelen der Bachtinschen Karnevalisierungsästhetik aufweist, bindet sie auf Jarrys *Ubu* zurück, was in Ehrichs letztem Kapitel (S. 98–103) allerdings ausgespart bleibt. Einmal mehr wären hier deutlichere theoretische Rückbezüge erwünscht.

Alles in allem enthält Ehrichs Werk zahlreiche interessante Beobachtungen und zeugt von einem Faktenreichtum, der aber nicht mit einem entsprechend systematisch-theoretischen Zugriff korrespondiert. Angesichts der motivgeschichtlichen Erkenntnisse über die Beziehung Mirós zu Jarry und den Pataphysikern, aber auch der Bedeutung dieser Fragestellung für die traditionelle Kunstwissenschaft wären gerade solche ästhetischen und poetologischen Verweise wünschenswert gewesen.

Die Studie ist aus einem in Paris gehaltenen Vortrag hervorgegangen und für die vorliegende Publikation ausgebaut und überarbeitet worden, was der Lesbarkeit keineswegs dienlich war. So hätte man, was die äußere Anlage der Arbeit angeht, gewünscht, dass die umfangreichen antiquarisch-dokumentarischen Passagen zu Entstehung, Herstellung und primärer Rezeption in die Fußnoten „ausgelagert“ würden: der thesenhaften Pointierung und dem theoretischen Zugriff hätten solche strukturellen Eingriffe genützt.

Gerhard Wild (Frankfurt am Main)

Claus D. Pusch, Andreas Wesch (eds.):

Verbalperiphrasen in den (ibero-)romanischen Sprachen · Perifrasis verbals en les llengües (ibero-)romàniques · Perifrasis verbales en las lenguas (ibero-)románicas
Hamburg: Buske Verlag, 2003 (Romanistik in Geschichte und Gegenwart; Beiheft 9), ISBN 3-87548-319-7, 250 pp.

The topic of periphrastic verbal constructions in Romance has become particularly popular during the last few years as can be seen by several recently published books in this field (Squartini, 1998; Olbertz, 1998; Fernández de Castro, 1999). The volume considered here is a further indication of this trend treating a wide range of different periphrastic constructions and languages. The primary focus of this book are verbal periphrastic constructions in Spanish and Catalan, but Brazilian, Galician, Italian, French, Rhaetoromance and Rumanian are also considered. Two papers even contrast Romance languages with non-European languages: the two being Bantu and Quichua (the Quechua spoken in Ecuador).

The book consists of an introduction by the editors, 18 papers that were originally presented at the 18th German-Catalan Colloquium which formed part of the 27th Conference on Romance Languages held in Munich from 7th to 10th October 2001, and an index of the different verbal constructions treated.

As the publication is not divided into sections according to subject language or linguistic theory but follows an onomasiological scheme of the periphrases I will follow this scheme and thus describe the different papers in order of appearance.

The book starts out with a good introduction chapter by Claus D. Pusch and Andreas Wesch elaborating on the notoriously heterogeneous

semantic and distributional properties of verbal periphrases, mentioning the main themes of inquiry, and also presenting a good synopsis of the difficulties with respect to definitions of and limitations as to what is / can be discussed under the topic of verbal periphrasis.

The article by Félix Fernández de Castro (“El lugar de las perífrasis verbales en la descripción de las lenguas: los verbos auxiliares y la determinación del verbo”) looks into Spanish periphrases arguing that these occupy a specific area, “which is neither grammar nor lexicon but ‘determination’” (p. 11). His main point is that verbal periphrases contribute to a general determination of the verbal and the nominal domain depending on the epistemic stance of the speaker.

Mario Squartini’s article (“La grammaticalizzazione di <venire + participio> in italiano: anticausativo o risultativo?”) argues that in contrast to recent claims one has to see the major role in the grammaticalisation path of the *venire*-passive in resultativity and not in anticausativity. It is a comparative article that draws its arguments from comparing Italian *venire*-passive to Rhaetoromance (*ve*)*gnir*-passive and Iberoromance *venir* + participle.

The article by Hortènsia Curell (“El perfet en català”) is a corpus based article providing a wide range of data from present day Catalan perfective. It is a descriptive article classifying the different instances of present perfect into different types depending on their use and aspectual meanings.

Manuel Pérez Saldanya and José Ignacio Hualde (“On the origin and evolution of the Catalan periphrastic preterit”) present a convincing explanation of why the Catalan “to go” construction developed a perfective past meaning in contrast to English and most Romance “to go” constructions. Their data clearly indicate that the reason for this grammaticalisation path has to be seen in the textual contexts, i.e. the first attestations of the <*vado* + infinitive> construction are found in narrative contexts where the infinitive is a verb of accomplishment and where the subsequent action is expressed in the past tense. In these contexts the interference is such that the action expressed by the infinitive was interpreted as being accomplished.

Hans-Ingo Radatz (“La perífrasis <*vado* + infinitivo> en castellano, francés y catalán: por la misma senda – pero a paso distinto”) discusses the same construction; however, he shows that in Modern Catalan the construction is used with a future tense meaning. The difference between the perfective past and the future tense is due to the appearance of the preposition *a*: *vaig cantar* (I sang) vs. *vaig a cantar* (I’m going to sing).

Odete Pereira da Silva Menon (“Perífrases com o verbo *ir*: variação e gramaticalização”) shows in her article that in Brazilian Portuguese the “to go” construction is even about to replace the synthetic future tense.

The article by Hella Olbertz (“<*venir* + gerundio> en el español andino ecuatoriano – un producto de contacto lingüístico”) identifies in the <*venir* + gerundio> construction a recent past reading, next to the “lexical” and “the perfect of persistent situation” readings. According to her argumentation this is a result of a language contact situation between Quichua and the Spanish spoken in the Andes of Ecuador.

Daniel Burgos (“<*Acabar de* + infinitive> and <*recién* + Past>: Free variation or complementary distribution?”) investigates in which contexts the above structures are used in order to encode “very recent or immediate past” in Argentinean Spanish. It is a corpus based study according to whose data <*recién* + Past> is never used in written language.

Camelia Dragomir’s article (“Le rôle de l’aspect dans le glissement d’une classe processuelle à une autre: Les opérateurs aspectuels de phase en roumain”) investigates aspectual meaning with respect to different verb-classes in Romanian. Drawing data from 5 different texts she shows that these verbs have to be classified according to procedural classes and that in the course of time they might shift into another class.

Luis García Fernández and María Martínez-Atienza (“El aspecto continuativo”) study the different morphological expressions of continuative aspect in Castilian and show why the continuative aspect – even though often expressed by perfective periphrases – is more similar to the imperfective than to the perfective aspect.

Ana Bravo (“Properties of the Prospective Aspect”) continues in her article the investigation of aspect. She examines the “to go” construction in Castilian showing how temporal, aspectual and modal meaning interact within periphrastic verbal constructions.

Sandra Montserrat’s article (“<*venir a* + substantiu> / <*venir a* + infinitiu> en català: el límit del concepte de perífrasi”) is a corpus based diachronic study investigating the above verbal periphrasis in Catalan highlighting convincingly the limits of the concept periphrasis.

The article by Sabine Heinemann (“*Stare*-Periphrasen im Altitalienischen”) starts out by general observations concerning the grammaticalisation of verbal periphrases and then continues to contrast Modern and Old Italian *stare*-periphrases with respect to their occurrence and distribution.

Claus D. Pusch – building on a theory on the interaction of focus and progressive aspect in the Bantu languages – investigates in his article (“As-

pectuality and Focality”) the relevance of focus in progressive aspect constructions in French. He points out that even though predication focus is generally not marked morphologically by a grammaticalized expression in the Romance languages (“with the notable exception of Gascony Occitan”, p. 181) it is an inherent feature of the progressive aspect.

Carsten Sinner’s article (“Valores y usos de <*haber (de) + infinitivo*> y <*tener que + infinitivo*> en diferentes variedades del castellano”) presents the results of a quantitative analysis of the different meanings and uses of a series of Spanish obligative verbal periphrases in bilingual communities in Catalonia and Galicia. He is mainly interested in the interferences between monolingual Spanish and bilingual speakers.

Carme Colominas’ article (“La representació semàntica de les construccions de suport en català”) deals with a special case of light verb constructions for which she proposes a semantic interpretation within HPSG.

The article by Aina Torrent-Lenzen (“La función pragmático-emotiva de las perífrasis verbales en castellano y en otras lenguas románicas”) analyses the pragmatic-contextual aspects of verbal periphrases in Spanish. Using a huge corpus of various sources she shows that there seems to be a connection between the use of certain constructions and the communication of emotive states of mind.

Anna Gavarró’s article (“Modals and aspectuals as functional projections: implications for acquisition and agrammatism”) clearly shows that modals and auxiliaries can be identified both in language acquisition and agrammatism. Using a generative model she takes this as clear evidence for their being functional projections.

The nature of this publication, a collection of works in different frameworks – HPSG (Colominas), Minimalism (Gavarró), Communication Theory (Burgos), Topological Theory (Bravo), Semantic-Functional Theory (Curell) etc. – renders a systematic evaluation rather difficult. I limit myself therefore to general comments applicable to the publication as a whole, and to commentaries regarding the defects and merits of the edition.

The papers of this edition are mostly of high quality and well edited. Many of the works present not only new data but also innovative applications of well-known theories. The publication clearly follows popular topics in current linguistic investigation by contributing to the body of literature pertinent to the semantic and distributional properties of Romance verbal periphrases and by giving insights into the grammaticalisation paths of these constructions.

Due to the different frameworks in which the articles are couched, the book's strength clearly lies in the range and subtlety of the examples cited in developing argumentation. A lot of the articles draw their examples from huge compilations of data which is especially interesting with respect to the non-standard and / or lesser studied Romance languages.

Unfortunately, the linguistic community as a whole will not be able to profit from the abundance of data, since the data is often not translated. Furthermore, the various articles are written in English, German, Italian, French, Catalan, Spanish, Portuguese and the abstracts range from 4 lines to 16 lines also written in the many above mentioned languages. Firstly, an abstract of 4 lines is superfluous. Secondly, it would have been very helpful for those who are not familiar with all Romance languages to get at least an abstract of half a page in English (assuming that agreeing on one widely spoken Romance language would be politically incorrect) in order to decide whether an article is worth the trouble of translating.

Literature

- Fernández de Castro, Félix (1999): *Las perífrasis verbales en el español actual*. Madrid: Gredos.
- Olbertz, Hella (1998): *Verbal periphrases in a Functional Grammar of Spanish* (Functional Grammar Series; 22). Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Squartini, Mario (1998): *Verbal periphrases in Romance: Aspect, actionality, and grammaticalisation* (Empirical approaches to language typology; 21). Berlin / New York: Mouton de Gruyter.

Susann Fischer (Stuttgart)

Joan Julià i Muné:

Diccionari de fonètica. Terminologia de les ciències fonètiques
 Barcelona: Edicions 62, 2003 (El Cangur Diccionaris),
 ISBN 84-297-5362-1, 219 pàgs.

El *Diccionari de fonètica*, de Joan Julià i Muné, és una obra de consulta ràpida que té per objectiu resoldre i aclarir dubtes sobre qualsevol aspecte relacionat amb les ciències fonètiques. Com s'indica en la introducció, les ciències fonètiques comprenen les diferents branques d'estudi de la fonètica i, en certa manera, també de la fonologia, això és, la fonètica descriptiva, la fonètica prescriptiva (o ortoèpia) i la variació foneticofonològica.

El lector hi trobarà prop d'un miler de termes, ordenats alfabèticament, relatiu a l'articulació, la transmissió i la percepció dels sons, a l'adquisició i el desenvolupament dels sons i els fonemes de la llengua, a la correcció dels defectes en l'articulació dels sons, a la fonètica forense, al perfeccionament de la dicció dels professionals de l'art dramàtic, a la fonètica instrumental o experimental, al processament informàtic i l'automatització de la parla, a la fonologia, i a qualsevol altra àrea d'estudi relacionada amb les ciències de la parla.

El diccionari s'ha confegit a partir d'un corpus sòlid i actualitzat; inclou, entre d'altres, diccionaris de lingüística general (v. gr. Crystal, 1992; Pérez Saldanya *et al.*, 1998; Tuson, 2000), diccionaris de fonètica (v. gr. Crystal, 1997), diccionaris de pronúncia del català (v. gr. Bruguera, 1990; Paloma i Rico, 2000) i de l'anglès (v. gr. Jones, [1917] 2003), manuals de fonètica general (v. gr. Ladefoged, 2001; Martínez Celdrán, 1994), i manuals i gramàtiques de fonètica i de fonologia catalanes (v. gr. Recasens, [1991] 1996; Recasens, 1993; Bonet / Lloret, 1998; Bonet / Lloret / Mascaró, 1999, la recent GCC, etc.).

L'obra està estructurada de manera transparent i senzilla, la qual cosa n'afavoreix una consulta àgil. S'obre amb un capítol introductor i en què se n'exposen els objectius i el contingut, es precisa l'abast de les ciències fonètiques, es consignen les convencions de transcripció fonètica emprades, i se n'orienta el lector respecte de l'ús i el maneig. Segueixen aquest apartat quatre seccions dedicades, respectivament, a les fonts bibliogràfiques —que apareixen ordenades cronològicament—, a les abreviatures, sigles i signes utilitzats, i als símbols per a la transcripció fonètica dels sons del català i dels sons de l'anglès. La resta de l'obra està dedicada al diccionari pròpiament dit.

Cadascuna de les entrades consta del mot definit —acompanyat de la seva transcripció fonètica en català estàndard—, la traducció del mot a l'anglès —acompanyat, també, de la transcripció fonètica—, i, finalment, de la definició, la qual, quan escau, apareix il·lustrada amb exemples del català i de l'anglès, i documentada amb casos històrics d'especial rellevància:

alveolar [əl.βe.u'lar] (*alveolar*) [æɪvi'əʊlə, æɪvi'ətə]

So consonàntic que es produeix amb el contacte o acostament de la part anterior (punta, predors) de la llengua i la *cornisa alveolar* (genives). Ex.: [n] en cat. *nen* i en ang. *none* 'cap' (pron. indefinit).

savant [sə'βan] (*savant*) ['sævənt] (< fr. *savant* [sa'vɑ̃])

Persona que mostra un capacitat especial, molt superior a la normal, per a una àrea cognitiva determinada, però és deficient respecte a d'altres. Els *savants lingüístics*

demostren una fluïdesa extraordinària en la pròpia llengua i en altres, a pesar de tenir un coeficient intel·lectual molt inferior al normal. Des de fa pocs anys és conegut el cas de Christopher (Smith & Tsimpli, 1995), un britànic incapaç de tenir cura de si mateix, però que, havent superat la quarantena, ja havia après unes vint-i-cinc llengües de tipologia diversa amb un grau de competència altíssim, a partir de manuals de gramàtica o de sentir parlar alguns nadius d'aquelles llengües en qüestió. Els casos de Christopher confirmen la hipòtesi de l'autonomia del llenguatge.

tadoma [tə'ðomə] (*tadoma*) [tə'dɒmə]

Mètode d'origen noruec (c. 1890) per a la percepció tàctil de la parla, amb el qual una persona identifica els sons basant-se en la percepció manual de la vibració glòtica del parlant. Terme encunyat a partir de Tad i Oma, els dos infants nord-americans que primer se'n serviren als EUA. A la dècada dels anys vint del segle passat l'introduí a Espanya Pere Barnils (1882–1933) des de les seves escoles i els seus laboratoris logopèdics de Barcelona.

Com es dedueix dels exemples anteriors, l'abast del llibre és força ampli. Entre altres aspectes, hi apareixen definides les diferents branques de la fonètica (fonètica acústica, fonètica articulatòria, fonètica auditiva, fonètica experimental, etc.), les diferents disciplines relacionades, de manera més o menys estreta, amb les ciències fonètiques (sociofonètica, psicofonètica, neurofonètica, etc.), els òrgans implicats en l'articulació dels sons (faringe, laringe, cavitat nasal, paladar dur, paladar tou, llengua, úvula, etc.), les característiques articulatòries dels sons (alveolar, aspirat, bategant, coronal, dental, espirant, estrident, fricatiu, nasal, obstruent, velar, etc.), els aspectes relacionats amb l'anàlisi acústica dels sons (amplitud, barra d'explosió, barra de sonoritat, formant, harmònic, ona sonora), els aparells, les tècniques i els mètodes d'anàlisi fonètica (articulògraf, sonòmetre, sonograma, tadoma, reconeixement de la parla, oscil·lograma, etc.), les principals patologies del llenguatge (afàsia, disfèmia, dislàlia, bradilàlia, etc.), els corrents d'anàlisi fonològica més rellevants del segle XX (fonologia autosegmental, fonologia natural, fonologia generativa, teoria de l'optimitat), la terminologia fonològica bàsica, sobretot la de filiació estructuralista (oposició, arxi-fonema, trets distintius, parell mínim, classe natural, distribució complementària) i els processos foneticofonològics més freqüents (assimilació, coalescència, dissimilació, elisió, epèntesi, escissió, fusió, etc.).

El diccionari és idoni per a professors i alumnes d'assignatures de l'àmbit universitari en què les ciències fonètiques hi són objecte d'estudi o eina de treball: lingüística, fonètica i fonologia, logopèdia, ciències de la informació, didàctica de la llengua, psicopedagogia, etc. També pot servir com a material de suport als periodistes, als professionals de la llengua i als

logopedes. La traducció a l'anglès dels termes amb la transcripció fonètica corresponent, d'altra banda, és especialment útil per als investigadors del camp de la fonètica i de la fonologia que facin les seves presentacions en anglès.

En un treball d'aquestes característiques és difícil mantenir una coherència interna i, també, incloure-hi tots els termes possibles: conscients d'això i amb un ànim estrictament constructiu —pensant en una possible reedició del diccionari, per exemple—, es relacionen a continuació alguns aspectes que són susceptibles de millora.

Tenint en compte que bona part de la terminologia fonològica que hi apareix beu de la tradició estructuralista, sorprèn no trobar-hi una definició d'aquest corrent fonològic, de les diferents escoles que s'hi desenvolupen (i.e. *Escola de Praga*, *Escola de Copenhagen*), ni cap referència a alguns dels trets distintius proposats en aquest marc, obscurs, justament, quant a la denominació (i.e. *greu*, *agut*; *dens*, *difús*). També s'hi troben a faltar certs conceptes encunyats en l'estructuralisme, alguns dels quals han estat recuperats en els models fonològics actuals: *marcatge fonològic*, *terme marcat*, *terme no marcat*, *correlació*, *distribució defectiva*, *distribució equivalent*, *semblança fonètica*, etc. Seria desitjable, d'altra banda, que el diccionari inclogués tots els trets distintius establerts en el *Sound Pattern of English* (Chomsky / Halle, 1968): no hi apareixen, a tall d'exemple, els trets *continu* i *interrompte*; *anterior* i *posterior*, per a les consonants; *distribuït*, etc.

Obviant aquestes llacunes poc significatives, el *Diccionari de fonètica* compleix amb l'objectiu per al qual ha estat concebut: la de ser una eina de consulta ràpida per resoldre qualsevol dubte relacionat amb les ciències fonètiques.

Referències bibliogràfiques

- Bonet, Eulàlia / Lloret, Ma. Rosa (1998): *Fonologia catalana*, Barcelona: Ariel.
- / — / Mascaró, Joan (1998): *Manual de transcripció fonètica*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Bruguera, Jordi (1990): *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Crystal, David (1992): *Dictionary of Language and Languages*, Oxford: Blackwell.
- Jones, Daniel ([1917] 2003): *English Pronouncing Dictionary*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Ladefoged, Peter ([1975] 2001): *A Course in Phonetics*, Orlando: Harcourt Brace.
- Martínez Celdrán, Eugenio (1994): *Fonètica*, Barcelona: Empúries.
- Paloma, David / Rico, Albert (2000): *Diccionari de pronunciació en català*, Barcelona: Edicions 62.
- Pérez Saldanya, Manuel / Mestre, Rosanna / Sanmartin, Ofèlia (1998): *Diccionari de lingüística*, Oliva: Colomar Editors.
- Recasens, Daniel ([1991] 1996): *Fonètica descriptiva del català. (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1993): *Fonètica i fonologia*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Solà, Joan / Lloret, Maria Rosa / Mascaró, Joan / Pérez Saldanya, Manuel (2002) (dir.): *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona: Empúries.
- Tuson, Jesús (ed. 2000): *Diccionari de lingüística VOX*, Barcelona: Bibliograf.

Clàudia Pons Moll (Barcelona)

Viola Miglio:

Markedness and faithfulness in vowel systems

New York / London: Routledge, 2005 (Outstanding Dissertations in Linguistics), ISBN 0-415-96780-5, 209 pàgs.

És sabut que la manca d'accent en una síl·laba –i la consegüent dificultat en la seva percepció per part de l'oïda humana– condueix a tot un seguit de canvis fonològics que afecten tant les vocals com les consonants. La descripció i l'anàlisi d'aquests canvis, especialment dels que afecten les vocals en les llengües romàniques, és l'objectiu del llibre *Markedness and faithfulness in vowel systems*. El llibre és una revisió de la tesi doctoral de l'autora i pretén ser una anàlisi unificada del fenomen de la reducció vocàlica, la qual apareix repuntada amb tot un seguit de consideracions de caire tipològic a l'entorn de l'estructura de les llengües que exhibeixen aquest fenomen. També ofereix un tractament integrat del que es coneix com a «canvis vocàlics en cadena» (*vowel chain shifts*, en anglès), demostra de quina manera aquests canvis, generalment opacs, signifiquen un repte important per a models no derivacionals com és el cas de la teoria de l'optimitat, i planteja de quina manera aquest model els hauria de tractar.

L'estudi té com a marc teòric general la teoria de l'optimitat, i s'articula a l'entorn de dos dels seus pilars bàsics, el marcatge i la fidelitat o –per ser més precisos– les restriccions de marcatge i les restriccions de fidelitat. Les restriccions de marcatge reflecteixen generalitzacions tipològiques sobre els segments i els trets en les llengües del món, expressen la conveniència d'obtenir formes superficials ben formades estructuralment en detriment de la preservació de les propietats de la forma subjacent. Aquest tipus de restriccions prohibeixen estructures fonològiques marcades –com ara la presència de determinats segments, l'aparició de determinats segments en certes posicions, les seqüències de segments que transgredeixen l'escala de sonoritat, les síl·labes que no tenen obertura, els contrastos de sonoritat en la posició de coda, la manca d'assimilació de sonoritat o la manca d'assimilació de lloc en els grups consonàntics. Promouen, en definitiva, les estructures més afavorides interlingüísticament, les quals solen venir imposades per condicionaments de tipus articulatori, acústic i perceptual. Les restriccions de fidelitat, per la seva banda, fan referència a les relacions que s'estableixen entre les formes subjacents i les formes superficials; aquest tipus de restriccions procuren que les formes superficials siguin idèntiques, és a dir, fidels, a les formes subjacents corresponents. Solen prohibir, doncs, tot canvi en la forma superficial de les propietats dels segments originals. Qualsevol procés que impliqui una modificació de la forma subjacent resulta en una transgressió d'aquest tipus de restriccions: la inserció de material epentètic no present en la forma subjacent, l'elisió d'algun dels segments presents en la forma subjacent, el canvi dels trets de sonoritat, de lloc d'articulació, de mode d'articulació que caracteritzen els segments subjacents, etc.

Les varietats lingüístiques objecte d'estudi en el llibre són el català oriental, el català occidental, el portuguès europeu, el portuguès del Brasil, l'italià estàndard, el mantuà, l'anglès i el francès. Algunes d'aquestes varietats serveixen a l'autora per il·lustrar el cas més clàssic de reducció vocàlica, aquell que consisteix en el canvi dels trets vocàlics en el context de síl·laba no accentuada, situació que es materialitza en una reducció del nombre de vocals que poden aparèixer en posició àtona. Les diferències tipològiques entre aquestes varietats es formalitzen seguint un dels primitius de la teoria de l'optimitat, que és la diferent ordenació (*constraint re-ranking*, en anglès) del mateix conjunt de restriccions de fidelitat i de marcatge. En el llibre, en efecte, el lector trobarà de quina manera la interacció de restriccions de marcatge lliures de context com ara *VOCAL MITJANA (que prohibeix de manera absoluta les vocals mitjanes) o *VOCAL MITJANA [–Arrel Avançada] (que

prohibeix les vocals mitjanes baixes) amb restriccions de fidelitat del tipus IDENTITAT(alt) o IDENTITAT(posterior) explica els diferents sistemes vocàlics àtons de les llengües estudiades.

Les varietats occidentals del català, així com l'italià estàndard, són les que experimenten uns canvis menys acusats a causa de la pèrdua de l'accent: es passa d'un sistema de set vocals a un sistema de cinc vocals (veg. *fig. 1*). El canvi de [ɛ] i [ɔ] a [e] i [o] respectivament, que l'autora qualifica de tensificació (*tensing*, en anglès) s'explica per l'activitat de la restricció de marcatge lliure de context en contra de les vocals mitjanes caracteritzades com a [-Arrel Avançada], això és, les vocals mitjanes baixes [ɛ] i [ɔ]. El fet que el canvi sigui a [e] i [o] i no pas a [i] o [u], tal com ocorre, per exemple, en el portuguès del Brasil, s'explica per l'activitat de la restricció de fidelitat IDENTITAT(alt), la qual advoca per la preservació del tret alt.

Fig. 1. Sistema vocàlic tònic i àton del català occidental

En el portuguès del Brasil, en canvi, es desencadena la inflexió de [e] i [ɛ] en [i] i de [o] i [ɔ] en [u] (veg. *fig. 2*), primer, perquè, en aquest cas, és activa una restricció de marcatge lliure de context en contra de les vocals

Fig. 2. Sistema vocàlic tònic i àton del portuguès del Brasil
(vocal situades en posició final de mot)

mitjanes, independentment de quina sigui la seva caracterització pel que fa a l'avançament de l'arrel, i, segon, pel menor grau d'intervenció de la restricció IDENTITAT(alt), la qual, en efecte, podria bloquejar aquest procés d'inflexió (*rising*, en anglès).

El procés de reducció vocàlica del català central també és promogut per l'activitat de la restricció de marcatge *VOCAL MITJANA; ara, en aquest cas, una altra restricció de marcatge lliure de context, *VOCAL ALTA, determina que el procés sigui de centralització i no pas d'inflexió (veg. *fig. 3*). Amb tot, el comportament general de les llengües estudiades corrobora la jerarquia universal *VOCAL MITJANA >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA, segons la qual, en termes absoluts i sense tenir en compte el context concret en què ocorren, les vocals més extremes (baixes i altes) són les menys marcades, mentre que les vocals mitjanes són les més marcades i, per tant, les menys freqüents.

És interessant constatar com el comportament de les varietats estudiades, entre les quals hi hauria el català occidental, condueix a l'autora a posar en dubte el supòsit segons el qual les vocals mitjanes tenses (i.e. [e], [o]) són més marcades que no pas les laxes (i.e. [ɛ], [ɔ]) (Archangely / Pulleyblank, 1994; Maddieson, 1984).

Fig. 3. Sistema vocàlic tònic i àton del català oriental

No és clara, tanmateix, l'explicació que es dona del procés de reducció vocàlica de les vocals de la sèrie anterior en català oriental; de fet, sorprenentment, l'autora reporta la realització [a] per a aquests casos quan, de fet, és sabut que la realització generalitzada en aquesta regió dialectal és [ə]. És clar que aquesta darrera vocal seria descartada per una restricció com ara *VOCAL MITJANA. En tot cas –i encara que sigui amb ànim de generalització– no és admissible equiparar aquestes dues vocals, prou diferents des d'un punt de vista articulatori, acústic i perceptual: no és casual, en aquest sentit, que la vocal central [ə] tingui restringides les seves ocurrences a la posició àtona i que la vocal baixa [a] aparegui tant en posició tònica com en posició àtona.

A banda d'aquestes consideracions específiques, l'autora formula algunes prediccions tipològiques interessants: la jerarquia de restriccions *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(alt) >> IDENTITAT(arrodonit) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL

BAIXA dóna compte d'aquelles llengües amb un sistema àton sense vocals mitjanes, en el qual les vocals mitjanes anteriors experimenten un procés d'abaixament cap a [a] i les vocals mitjanes posteriors experimenten un procés d'inflexió cap a [u] (i.e. alguerès, reto-romà, etc.); la jerarquia IDENTITAT(alt) >> *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(arrodonit) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA, en canvi, dóna compte d'aquelles llengües amb un sistema àton que inclou totes les vocals mitjanes (i.e. portuguès del Brasil no estàndard); la jerarquia *VOCAL MITJANA[–Arrel Avançada] >> *VOCAL MITJANA >> IDENTITAT(–Arrel Avançada) >> *VOCAL ALTA >> *VOCAL BAIXA recull el comportament d'aquelles llengües en què les vocals mitjanes altes [e] i [o] inflexionen cap [i] i [u] respectivament i en què les vocals mitjanes baixes experimenten un procés d'abaixament cap a [a]; la jerarquia *VOCAL MITJANA[–Arrel Avançada] >> IDENTITAT(–Arrel Avançada) >> IDENTITAT(alt) >> *VOCAL MITJANA dóna compte d'aquelles varietats en què les vocals mitjanes baixes inflexionen cap [e] i [o] (i.e. català occidental, italià estàndard, etc.).

En lector també hi trobarà la descripció de fenòmens no tan comuns com els que s'han apuntat. És el cas de la reducció vocàlica motivada no per la manca d'accent, sinó per altres condicionaments com ara la llargada i la nasalització de les vocals; el Chipewya, per exemple, redueix el seu inventari de cinc a tres vocals ([a], [i], [u]) quan aquestes són nasalitzades o llargues. O el cas de l'elisió vocàlica motivada pel desplaçament de l'accent en processos derivatius en varietats de l'italià, com és el mantuà (cf. *pévar* → *pivrón* 'pebre'; *lábar* → *labrón* 'llavis').

El llibre és prou interessant des d'un punt de vista teòric, però, sobretot, des d'un punt de vista descriptiu: el nombre de llengües romàniques estudiades és ampli, si bé s'hi troba a faltar cert rigor quan es presenten les dades, especialment aquelles que no fan referència a les varietats dialectals de l'italià.

Bibliografia

- Archangely, D. / Pulleyblank, D. (1994): *Grounded phonology*, Cambridge MA: MIT Press.
- Maddieson, I. (1984): *Patterns of sound*, Cambridge: Cambridge University Press.

Clàudia Pons Moll (Barcelona)

Carsten Sinner:

El castellano de Cataluña. Estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticos, pragmáticos y metalingüísticos.

Tübingen: Niemeyer, 2004 (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie; 320), ISBN 3-484-52320-4, 727 págs.

El trabajo de Sinner (S de aquí en adelante) presta atención a una necesidad largamente obviada en los estudios dialectológicos hispanos. Se trata del análisis de aquellas variedades del castellano en ámbitos de contacto con otras lenguas. Ejemplos claros los tenemos en los territorios del estado español en los que los hablantes comparten el uso del castellano con el euskera, el gallego o el catalán, pero también en América donde su uso se comparte con lenguas indígenas como el quechua, aimara, o guaraní entre otras. La situación de lengua dominante que mantiene el castellano en la mayoría de los casos hace que se estudie el resultado de su contacto sobre la lengua minoritaria, o en todo caso el traspaso de estructuras específicas de las lenguas minoritarias en los hablantes de castellano como segunda lengua. Sin embargo, como en toda situación de contacto intenso, el castellano (afortunadamente) no permanece inalterado y es posible llegar a constatar que en estas zonas ha conformado una variedad particular, suficientemente asentada, compartida por todos los hablantes y que se transmite a las nuevas generaciones de modo consistente.

Este es el caso del castellano en contacto con el catalán al que S dedica su estudio. Se parte de la base de que esta variedad presenta una serie de particularidades propias, usadas por todos los hablantes, y que las mismas no son producto de errores o de la degradación del castellano, sino que constituyen el núcleo de una norma estándar, común a todos los integrantes de la comunidad. El objetivo que S se marca es por tanto determinar un conjunto de variables de tipo léxico, semántico y gramatical que pueda dar cuenta de una caracterización global de la variedad del castellano de Cataluña.

Sinopsis

El estudio se divide en siete capítulos con extensión diversa. Destaca en especial el capítulo 5, donde se presentan los resultados del análisis empírico, y que se constituye en igual extensión que el resto de los capítulos juntos. Esta estructura se corresponde claramente con la del trabajo doctoral del que proviene. Así, se inicia con un capítulo introductorio al tema

(capítulo cero). El capítulo 1 presenta información sobre el marco histórico y los estudios previos sobre el castellano de Cataluña (estado de la cuestión). El segundo y tercer capítulos asientan los fundamentos teóricos y los modelos lingüísticos sobre los que S basa su trabajo empírico. El capítulo 4 condensa la metodología empleada, y los capítulos 5 y 6 presentan los resultados del estudio empírico. Finalmente el último capítulo resume las conclusiones a las que se ha llegado y las futuras direcciones de investigación en el campo. El libro incluye además bibliografía, índice analítico, índice onomástico, índice de aspectos léxicos mencionados, y cuatro apéndices que compilan el cuestionario sociolingüístico usado, datos técnicos sobre el corpus y los entrevistados, guión de la entrevista junto con muestras de los tests usados, y postestratificación de la muestra con respecto a la lengua dominante del hablante. Todo ello editado con exquisito cuidado.

En el capítulo introductorio, S plantea la necesidad de estudios del castellano en áreas bilingües, realizados sobre datos empíricos, desde un punto de vista meramente lingüístico, y dejando atrás prejuicios normativos o apasionamientos políticos. Los objetivos concretos que S se marca pasan por delimitar los rasgos distintivos del castellano de Cataluña, descubrir los conocimientos lingüísticos que tienen los catalanes sobre el castellano que hablan y su repercusión sobre su actitud, y determinar si existen normas de uso.

El capítulo 1, “Marco histórico y estudios del castellano de Cataluña”, presenta una pormenorizada descripción de la situación de contacto lingüístico del catalán con el castellano. Se habla de la tendencia clara hacia unas nuevas normas de uso dentro de esta variedad y se hace una excelente revisión de la literatura acerca de las particularidades del castellano en zonas bilingües, y en concreto en territorios catalanoparlantes. Esta revisión constata la falta de estudios sobre el castellano en zonas diferentes de Barcelona y Valencia, y los escasos trabajos de corpus y caracterizaciones globales que existen.

El capítulo 2, “Fundamentos teóricos”, comienza aclarando algunos términos que después se usarán, o que ya se han venido usando en el trabajo.

El capítulo está dividido en tres apartados que tratan aspectos esenciales para el estudio de fenómenos lingüísticos en situaciones de contacto de lenguas y para determinar cuáles de ellos pueden considerarse como rasgos distintivos y pertenecientes a una variedad.

El primer y segundo apartados tratan los conceptos de *interferencia e integración*, y *frecuencia*, todos necesarios a la hora de encontrar una norma del castellano de Cataluña. Para ello S analiza desde distintos puntos de vista y

muy pormenorizadamente distintas definiciones de estos conceptos, para proponer lo que considera un modelo dinámico de la creación de una norma. En este modelo nos encontramos con una norma estabilizada y una norma en proceso de realización que se retroalimentan mutuamente. (cf. 2.1.1.3). Trata asimismo los términos *interferencia*, *convergencia* y *cambio de código*, para llegar a la conclusión de que los elementos integrados (o que han pasado a formar parte de la norma realizada) “son aquellos que se han asimilado, son empleados y entendidos por todos los hablantes tanto bilingües como monolingües, han sustituido a los fenómenos genuinos, se emplean en contextos formales igual que en contextos informales” (89). Y se llega a la conclusión de que el grado de aceptación y conocimiento por parte de los hablantes y la frecuencia de uso de estos aspectos puede dar información del grado de integración de los elementos.

Finalmente el tercer apartado debate el concepto de *aceptabilidad*, poniéndolo en relación con el concepto de gramaticalidad. Se habla de los juicios de gramaticalidad para reconocer todos los problemas que se han planteado a esta metodología (juicios inconsistentes, diferencia con el uso real de la lengua, falta de espontaneidad). Sin embargo S justifica su uso como el único “medio para obtener informaciones sobre la opinión de los hablantes acerca de la lengua” y “acerca de las posibles razones de las preferencias de uso y la opinión de los hablantes sobre ciertos rasgos lingüísticos” (121).

En el capítulo 3, “Aproximación a las particularidades del castellano de Cataluña”, se discuten algunos otros aspectos esenciales antes de la consecución del estudio y se justifican desde un punto de vista teórico algunas de las decisiones tomadas por el autor en lo que respecta a la selección de hablantes. Desde el punto de vista metodológico es necesario considerar las particularidades de la sociedad catalana y los grupos lingüísticos que la integran para poder determinar qué tipo de informantes formarán parte de la muestra. Se discute el término *comunidad lingüística / comunidad de habla*, para llegar a la conclusión de que dadas las deficiencias teóricas del mismo y las particularidades de la sociedad catalana, es más adecuado utilizar el término *comunidad comunicativa* definida como “la totalidad de los hablantes que participan activa o pasivamente en los circuitos comunicativos existentes en un determinado lugar en un determinado momento, indiferente de la lengua (o lenguas) que habla cada individuo e indiferentemente de las variables extralingüísticas” (124).

Se discute también la existencia de diferentes grupos lingüísticos dependiendo de variables como el origen de procedencia, el lugar de resi-

dencia o la lengua dominante del individuo. Sin embargo S descarta un estudio representativo de todos los grupos que forman la sociedad catalana, dadas las dificultades para determinar el grado de bilingüismo de los hablantes, y teniendo en cuenta que su objetivo es sólo llegar a determinar una ‘norma de uso’ del castellano de la mayoría de los hablantes de Cataluña (133). Se discuten asimismo en detalle diversos modelos teóricos de constitución de variedades en el contacto de lenguas que puedan representar el castellano de Cataluña. Después de la revisión de varios de ellos, S presenta un modelo propio en el que se insiste en la idea de un núcleo de características entendidas por los hablantes y consideradas aceptables por todos ellos como norma realizada, y una serie de fenómenos que se desvían de la norma o que constituyen interferencias puntuales como norma en proceso de realización. Ambas se representan como capas superpuestas permeables en contacto y en continua evolución.

En el capítulo 4 “Metodología” se ofrece información sobre los lugares seleccionados, los métodos de recogida de datos, y la selección de hablantes. Se escogen Madrid y Barcelona como lugares para la recolección de datos, puesto que son centros desde los cuales se presupone una influencia mayor de fenómenos lingüísticos sobre el resto de los hablantes del país. Por el mismo motivo se seleccionan individuos de un nivel cultural superior, profesionales relacionados con ámbitos lingüísticos. Se presenta una justificación de la combinación de métodos, dadas las deficiencias de las pruebas de aceptabilidad. Destacan tres procedimientos, el test de aceptabilidad, la entrevista libre y una serie de pruebas adicionales que pudieran dar soporte a los resultados del test de aceptabilidad. Debido al gran volumen de ítems sólo algunos se verifican/replican con pruebas adicionales, casi todos ellos léxicos. S ofrece información acerca de los elementos seleccionados para ser juzgados por los hablantes, todos ellos justificados muy adecuadamente por los resultados de estudios previos sobre el castellano de Cataluña, tanto del propio S, como de otros autores. S sigue una metodología muy cuidadosa, realizando un estudio previo antes de la realización del test en sí, para comprobar y justificar los elementos incluidos y los métodos de recogida de datos. Todo ello llevado a cabo de manera extremadamente meticulosa.

El capítulo 5, “Análisis cuantitativos y cualitativos”, presenta los resultados del estudio empírico. Como es previsible este capítulo constituye el apartado más voluminoso del estudio con 358 páginas. S presenta resultados muy detallados de 6 rasgos morfológicos, 20 sintácticos, 55 léxicos y 3 deícticos, entre los que además de vocabulario, se encuentra el tratamiento

de plurales, cuantificadores, tiempos verbales, pronombres, conjunciones, preposiciones, y elementos deícticos. Se excluye el estudio de fenómenos fonéticos, puesto que S los considera merecedores de un estudio por separado. Renuncia asimismo a la explicación o clasificación de los fenómenos analizados a partir del motivo por el que se producen (calco, préstamo, etc.), dado que su objetivo es la descripción de los mismos. Se presentan organizados alfabéticamente y en casi todos ellos se sigue una estructura similar: presentación de estudios previos sobre el fenómeno o información lexicográfica, explicación de las diferencias de uso en catalán y castellano, resultados de las pruebas realizadas en los dos grupos de hablantes, tratamiento cuantitativo con pruebas de significancia estadística cuando los datos lo permiten, y en algunos casos discusión sobre los comentarios vertidos por los hablantes en la entrevista. El capítulo se cierra con una recapitulación en la que se concluye que el estudio muestra la existencia de un núcleo mínimo de rasgos distintivos del castellano de Cataluña de tres tipos:

- 1) Elementos no existentes en las variedades de regiones no catalano-hablantes.
- 2) Elementos con diferente significado en cada variedad.
- 3) Elementos empleados con otra frecuencia.

El capítulo 6, “Saber lingüístico: aspectos metalingüísticos”, analiza los comentarios metalingüísticos obtenidos de los hablantes. De estos comentarios se desprende que los propios encuestados distinguen grados de catalanidad dependiendo de su exposición al catalán. Cada uno de ellos se sitúa dentro de alguno de estos grupos, aunque se reconoce la posibilidad de su reubicación a lo largo de su vida. Existe una fuerte conciencia de las propias limitaciones en los hablantes catalanoparlantes, al contrario de lo que ocurre con los hablantes madrileños, quienes sienten que su uso de la lengua es incuestionable. Estas limitaciones les llevan a suplir sus deficiencias evitando ciertas estructuras o mediante el uso de otros recursos. Consideran su variedad como poco prestigiosa frente a la del castellano hablado en zonas monolingües, quizá también debido a la falta de inclusión de sus peculiaridades en la enseñanza o en las gramáticas normativas.

El último capítulo, “Conclusiones”, incluye la discusión final sobre todo el trabajo y las perspectivas para investigaciones futuras. Se reiteran las ventajas de la metodología utilizada, y se confirma el núcleo mínimo de fenómenos, aunque para algunos de ellos S reconoce que no es fácil determinar su pertenencia al ámbito colectivo o al individual. Parece factible hablar de normas de uso del castellano de Cataluña, dados los altos niveles de aceptabilidad que estos fenómenos provocan en la mayoría de

los encuestados. La inseguridad de los hablantes catalanes puede ser debida al continuo conflicto con la norma prescriptiva de la RAE, lo que les hace tachar de impropio todo aquello que no coincida con este ideal. Reconocen sus normas de uso, diferencian idiolectos más o menos marcados por el contacto con el catalán, pero no reivindican (todavía) su variedad como variedad regional. Por eso las particularidades de esta variedad se ven como infracciones. S afirma que esta situación se paliaría si las particularidades del castellano de Cataluña aparecieran en el registro escrito, dado que lo escrito se registra como formal. Es necesario que la variedad del castellano de Cataluña se rechace como una variedad defectuosa. Considerarla una variedad más del castellano reforzaría la posición del castellano en Cataluña y mejoraría la relación entre ambas variedades. Finalmente concluye con un llamamiento a la lingüística hispánica como responsable de la reubicación de esta variedad dentro del castellano, y propone para ello la realización de estudios longitudinales y diacrónicos.

Evaluación

El trabajo de S es una obra de extrema importancia en el campo de las lenguas en contacto. Viene a llenar y potenciar un área donde los trabajos empíricos son escasos. Representa un trabajo hecho a conciencia, llevado a cabo y analizado minuciosamente y con resultados muy importantes para el campo. Constituye una obra de referencia para todos los investigadores en el área de estudio del castellano en contacto con otras lenguas, y por extensión para los estudiosos del contacto de lenguas en general.

Formalmente el trabajo está bien estructurado, quizá un poco descompensado en cuanto a la extensión del capítulo 5, que constituye la parte central del trabajo, pero esto parece difícil de evitar dado el volumen de datos que S maneja.

Desde el punto de vista metodológico, llama la atención el hecho de que S enmarque su estudio dentro de la lingüística variacionista, puesto que el término *variacionista* remite generalmente a estudios de corte sociolingüístico norteamericano (laboviano), en los que el objetivo se centra en el estudio de la variedad más vernácula del individuo, con el fin de obtener aquellas variantes que pueden dar cuenta del cambio lingüístico. En este sentido, creemos que se aproxima más a un estudio dialectológico enmarcado dentro de la lingüística estructural, la cual trata de determinar los elementos estables que forman parte de un sistema, la *norma* en términos coserianos, y no aquéllos que muestran variación dentro de los hablantes

de una misma comunidad. Esta denominación lleva también a S a incluir en el capítulo 2 una larga discusión en la que justifica la utilización de una metodología distinta a la usada en los estudios variacionistas y denostada por los mismos (cf. Silva-Corvalán, 2001): la obtención de datos a partir de juicios intuitivos de aceptabilidad.

En este mismo sentido, sorprende también la renuncia de S a dar representatividad a su muestra, seleccionando únicamente de hablantes profesionalmente relacionados con ámbitos lingüísticos (profesores, escritores, correctores de estilo...), debido al posible efecto que estos puedan tener como irradiadores de modelos lingüísticos. Esta metodología se asemeja a la usada en los estudios de actitudes (Ryan y Giles, 1982, entre otros) más que a la variacionista propiamente dicha, y está en consonancia con el objetivo de determinar el grado de aceptación de las variantes consideradas estándar.

Es destacable sin embargo, la gran cantidad de fenómenos lingüísticos que S analiza empíricamente, prácticamente casi todos los mencionados en estudios previos. Y por supuesto el gran número de pruebas adicionales basadas en diversos métodos que S utiliza para verificar los juicios de aceptabilidad. Esto, unido a la realización de entrevista libres y al tratamiento cuantitativo de los datos, da amplio soporte a los resultados y muestra la excelente calidad de la investigación de S. Lamentablemente, como suele ser habitual en estos casos, el estudio de frecuencia de los elementos no resultó tan esclarecedor como hubiera sido deseable. En la mayoría de los casos se encontró un caso o ninguno del rasgo analizado. Este resultado no sorprende, puesto que la obtención de producción suficiente de fenómenos léxicos y sintácticos resulta bastante dificultosa en la propia conversación dirigida o semidirigida, y casi imposible en la conversación libre. En este sentido todavía sería posible en un futuro constatar si la frecuencia de uso de los ítemes aceptados coincide con los juicios de aceptabilidad.

Mención especial merece el capítulo de referencias citadas. Constituye además de una ingente labor de investigación sobre casi la totalidad de los estudios existentes sobre el tema, una de las mejores fuentes donde encontrar trabajos clásicos y actuales tratados por S. Es admirable la labor de documentación que S realiza sobre cada pequeño detalle y aspecto que puede afectar (a veces de manera tangencial) al tema estudiado. Esto añadido al extenso comentario que se hace de casi todos los trabajos citados, es también en gran medida responsable de la extensión de la obra.

El trabajo de S corresponde al mejor y más completo estudio de la variedad del castellano de Cataluña realizado hasta ahora. Basado en datos empíricos y con la utilización de métodos cualitativos y cuantitativos debe ser tomado como modelo para cualquier nuevo estudio sobre esta variedad, al igual que para otras variedades del castellano en ámbitos bilingües.

Referencias

- Ryan, Ellen Bouchard y Giles, Howard (eds. 1982): *Attitudes towards language variation. Social and applied contexts*, Londres: Edward Arnold.
- Silva-Corvalán, Carmen (2001): *Sociolingüística y Pragmática del español*, Georgetown: Georgetown University Press.

Magdalena Romera (Palma)

**Vicent Beltran i Calvo, Joan-Lluís Monjo i Mascaró,
Vicent-Josep Pérez i Navarro:**

El parlar de Guardamar (un estudi del valencià meridional fronterer)
Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de
Montserrat, 2004 (Textos i estudis de cultura catalana; 97),
ISBN 84-841-5583-8, 133 pàgs.

Sovint s'ha dit (i s'ha escrit) que la dialectologia és la germana pobra de la filologia; no sé si aquesta afirmació és certa, però el que sí sé és que no pot queixar-se pas de no disposar de publicacions que s'hi dediquin, especialment des dels sectors més marginals (entengui's no centrals) del domini lingüístic. "De Salses a Guardamar i de Fraga a l'Alguer", diu la dita; doncs, tret de la localitat primera, la resta poden enorgullir-se de tindre la seua descripció lingüística particular. Vicent Beltran, Joan-Lluís Monjo i Vicent-Josep Pérez s'han ocupat d'oferir-ne una sobre la localitat fronterera, pel sud, del nostre domini lingüístic. Sota el títol *El parlar de Guardamar* i el subtítol *Un estudi del valencià meridional fronterer*, aquests tres autors pretenen, com ells mateixos indiquen a la introducció, "aprofundir en els aspectes fonètics, morfosintàctics i lèxics que caracteritzen el parlar més meridional del domini lingüístic català" i també "que aquest esforç valga d'estímul a les jòvens generacions guardamarenques perquè prenguen consciència del

patrimoni cultural que s'hi ha transmès de generació en generació i que valoren la necessitat de conèixer-lo i potenciar-lo”.

Es tracta, doncs, manllevant el terme del Mestre Veny, d'un testimoni d'*ecodialectologia*. I mai millor dit, perquè, a banda d'oferir la descripció lingüística del parlar, els autors s'entretenen, en el lèxic, a deixar constància d'una gran quantitat de vocabulari de pràcticament tots els camps semàntics, destacant —per damunt dels altres— el de la mar (expressions pesqueres i noms populars dels peixos). El lector potser podrà trobar fins i tot excessiva la llista de termes que s'hi inclouen, que, tot i que molt exhaustiva, no indica el significat d'algunes expressions que es poden fer opaques a alguns receptors (“caure un bac”, “rampa”, “revencillà”...). Però anem a pams.

El llibre, publicat per l'Abadia de Montserrat i Curial Edicions, comença amb unes consideracions inicials en què s'inscriu el parlar de Guardamar en el seu context, com a última mostra del català a l'Horta d'Oriola i analitza les causes d'aquesta possible supervivència. Seguidament, el capítol “Notes sociolingüístiques” mira d'escatir quina és la percepció que els guardamarencs tenen del seu parlar i quina és la que en tenen els pobles veïns. Els autors afirmen que, igual com en altres indrets de frontera, els parlants de Guardamar són conscients de la seua condició geogràfica extrema i del seu particularisme lingüístic, resultat de la confluència i el compromís entre els models referencials propis de la llengua catalana i l'espanyola (p. 13). Aquesta situació “particular”, híbrida, genera explicacions etiològiques i rondalles, com ara la que recullen els autors sobre Nostre Senyor, que va repartint llengües pels pobles i quan arriba a Guardamar decideix que d'allà no passa i per això allà es parla el valencià, barrejat amb el castellà. Aquest apartat inclou, a més, valoracions que els usuaris tenen sobre el seu parlar.

Seguidament es troba la descripció lingüística de Guardamar, que inclou, com ja s'ha indicat, a banda de les qüestions fonètiques i morfosintàctiques més rellevants, un estudi molt detallat del lèxic. Potser es troba a faltar, prèvia a la descripció del parlar, un apartat en què s'especifiqui en quin sistema es basa la transcripció fonètica i quines són les llicències ortogràfiques que es prendran a l'hora de transcriure ortogràficament els termes analitzats (no ocorre això en la transcripció de textos, capítol en el qual sí que s'avisava d'entrada quines són les llicències ortogràfiques concedides).

A l'apartat de lèxic s'hi estudien diferents camps semàntics, entre els quals es troben les parts del cos, la gastronomia, les feines del camp, els noms d'algunes plantes, moixons, peixos, meteorologia popular, les formes de pesca, els jocs infantils, una petita llista toponímica (molt poc desenvol-

lupada) i un apartat de malnoms. Els autors justifiquen l'extensió del capítol dedicat als productes de la pesca indicant que es tracta d'un camp semàntic especialment conservador, no interferit, que presenta una gran riquesa lèxica, genuïnament catalana, i una impermeabilitat més gran a l'adopció de castellanismes, tot i la força que exerceixen, en aquest sentit, l'escola i els mitjans de comunicació.

El treball s'acaba amb un recull de textos dialectals que s'agraeix. Es tracta de transcripcions ortogràfiques literals del relat dels informants que permeten conèixer de primera mà el parlar de la zona. Finalment, les conclusions s'ocupen de comparar el parlar de Guardamar amb el dels parlars veïns i d'encabir-lo en el sistema dialectal català, al mateix temps que repas-sen, des del punt de vista sociolingüístic, el trencament en la transmissió intergeneracional de la llengua i les seues causes.

En aquesta situació particular, el llibre s'entén també com una ajuda a la preservació i/o recuperació de l'autoestima lingüística dels guardamarencs, als quals se'ls mostra, de manera exhaustiva i apassionada, un dels tresors més grans de què disposen i se'ls anima a mantindre'l i defensar-lo. Els autors poden sentir-se'n plenament orgullosos.

Olga Cubells Bartolomé (Tarragona)

Manuel J. Peláez (Hg.):

Diccionario crítico de juristas españoles, portugueses y latinoamericanos (hispanícos, brasileños, quebequenses y restantes francófonos), Bd. I (A–L)

Málaga / Zaragoza / Barcelona: Universidad de Málaga, Cátedra de Historia del Derecho y de las Instituciones / Talleres Editoriales Cometa, 2005, ISBN 84-609-3949-9, 523 S.

Für die Arbeit der Katalanistik allgemein sowie für das katalanische Recht und seine Geschichte ist die vorliegende Arbeit von Interesse.

Es handelt sich um den ersten Band des kritischen biographischen Lexikons wichtiger Juristen mit spanischem, portugiesischem bzw. latein-amerikanischem Ursprung und Hintergrund. Unter der Direktion von Manuel J. Peláez, dem Leiter des Instituts für Rechts- und Institutionengeschichte an der Universität Málaga, erschien nun der Auftaktband des geplanten Dreiteilers. Die Autoren haben viel Ausdauer, Kraft und Fleiß verwendet, um dieses Grundlagenwerk zu schaffen, welches nahezu 500 Juristen und ihre Tätigkeit innerhalb von 1500 Jahren charakterisiert.

Die meisten der Namen sind gewiss unbekannt, ermöglichen jedoch ein Kennenlernen der iberoromanischen bzw. lateinamerikanischen Rechtswelt durch präzise Lebensbeschreibungen und Tätigkeitsberichte. Allerdings stechen auch etliche bekannte Juristenbilder hervor, angefangen mit Isidor von Sevilla (ca. 557–636), aus dessen Enzyklopädie sicherlich jeder zumindest einmal ein Zitat gesehen oder verwendet hat. Aus dem 12. Jh. ragen heraus der Aristotelesübersetzer Averroes (Abu-l-Walid Muhammad b. Ahmad b. Muhammad Ibn Rusd, al-hafid, der Neffe), der von 1126–1198 lebte, sowie Pere de Cardona als prominenter katalanischer Jurist. Ebenso wenig fehlen der ca. 1248 gestorbene Lorenzo Hispano (*Laurentius Hispanus*), Ramon Llull (1232/1235–1316) sowie Francesc Eiximenis (ca. 1330–1409). Über den Wirkungskreis von Juan López de Segovia (1441–1496), Bartolomé de las Casas (ca. 1485–1566) sowie Alfonso de Castro (1495–1558) erhält der Leser gleichfalls umfassende Informationen. Aus der so genannten spanischen Spätscholastik sei noch der Name von Juan de Hevia Bolaño (oder Bolaños), welcher von 1570–1623 gelebt hat, erwähnt.

Dass die Autoren auch niemand Wichtigen aus dem 19. und 20. Jh. ausgelassen haben, bezeugen die klaren Personendarstellungen über Lluís Companys Jover (1883–1940), Alejandro Lerroux García (1864–1949), Emilio Langle Rubio (1886–1967) sowie den erst vor kurzem heilig gesprochenen Josemaría (Julián Mariano) Escrivá de Balaguer Albás (1902–1975), der vor allem durch die Gründung des *Opus Dei* bekannt wurde, allerdings neben theologischen auch juristische Abhandlungen verfasst hatte.

Natürlich kann die Hervorhebung dieser wenigen Namen nur eine kleine Auswahl bedeuten; die Arbeit mit dem Wörterbuch wird dem Benutzer sicherlich nicht nur biographische Lesefreude bereiten, sondern insbesondere eine echte Arbeitshilfe sein. Viele weitere Juristen harren noch der Bearbeitung im zweiten (M–S) und dritten Band (T–Z).

Mit diesem Werk beweist die Rechtsgeschichte in Málaga nicht nur eine wirkliche Fleißarbeit bei der Charakterisierung wichtiger Juristen, sondern überdies eine wahrhaft grenzüberschreitende, ja weltumspannende Sicht des Wirkens dieser Juristen. Der Herausgeber Manuel J. Peláez, der gleichfalls die Europäische Zeitschrift für See- und Luftfahrtrecht (*Revista Europea de Derecho de la Navegación Marítima y Aeronáutica*) verantwortet, stellt sich mit diesem Jahrzehntprojekt einer großen Verantwortung.

Zusammenfassungen · Resums · Abstracts

Montserrat Adam Aulinas (Barcelona)

Merkmale der Verbmorphologie des Roussillonesischen im Süden der Pyrenäen und deren Entsprechung im Okzitanischen

Der Artikel behandelt die Merkmale der Verbmorphologie in dem zusammenhängenden Bereich zwischen dem Roussillonesischen und dem nördlichen Zentralkatalanisch (mit Ausnahme derjenigen, die auch mit dem nordwestlichen Katalanisch zusammenhängen). Die Eigenheiten dieser Merkmale zu Beginn des 20. Jahrhunderts werden anhand des Werks von Alcover (1906–1928) untersucht. Auf der Grundlage einer Studie aus den Jahren 1999–2003 in zweiundvierzig Ortschaften im nördlichen zentralkatalanischen Sprachgebiet wird der linguistische Wandel herausgearbeitet, der in diesem Gebiet an den genannten Merkmalen festzustellen ist. Des weiteren wird auf die Entsprechung mit dem Okzitanischen im größten Teil der untersuchten Merkmale hingewiesen, und es wird die Meinung einiger Linguisten darüber vorgestellt, ob das Katalanische diese eigenständig erworben hat oder nicht. Zudem werden Vorschläge bezüglich der linguistischen Beschreibung der untersuchten Merkmale des Katalanischen gemacht.

Characteristics of the verbal morphology of Roussillonnais south of the Pyrenees and its correlate in Occitan

The article focuses on the characteristics of verbal morphology that form an area of continuity between Roussillonnais and the north of Central Catalan (with the exception of those that form an area of continuity with North-Western Catalan). We analyse the situation of these characteristics in the early twentieth century, using the corpus compiled by Alcover (1906–1928). Taking as our starting point a study carried out between 1999 and 2003 in 42 sites in the northern area of Central Catalan, we note the change in these characteristics in this area. We also indicate the correspondence with Occitan regarding most of the features studied and discuss the

opinion of several linguists about whether Catalan acquired them autonomously or not. We also make proposals for the linguistic description of the characteristics examined.

Keywords: Linguistic change, verbal morphology, Alcover, Central Catalan, Gironí, Roussillonais, Occitan, linguistic cartography, linguistic description.

Magdalena Bosch (Barcelona)

Schelling und Maragall: Leben in Kunst und Wort

Eugeni Trias und Lluís Quintana haben einige Gleichartigkeiten zwischen F. W. J. Schelling und Joan Maragall festgestellt, ohne jedoch dazu eine konkrete Analyse vorzulegen. Das Ziel dieses Artikels ist es, dies nachzuholen, wobei aber dennoch keine vollständige Untersuchung dieser Gleichartigkeiten angestrebt wird. Ich möchte vielmehr in Fragmenten von Schelling und Maragall einige Konzepte aufzeigen, die bei beiden Dichtern besonders ähnlich sind. Verschiedene Autoren, gleiche Ideen: Elemente von Romantik oder Idealismus, die sich bei zahlreichen Autoren aus Literatur oder Philosophie finden. Einige Gesichtspunkte dieser gemeinsamen Ideen sind die folgenden: Was bedeutet ‚lebendiges Wort‘ oder ‚lebendige Kunst‘? Warum sagt man, dass sie aus der Seele kommen? Was ist das Leben für den Künstler?

Schelling and Maragall: life in art and word

Eugeni Trias and Lluís Quintana have shown in their preliminary analysis, similarities between the thought of F. W. J. Schelling and J. Maragall. The aim of this paper is to present these in more detail. Parallelisms and coincidences are multiple and are repeated by many romantic and idealistic authors. Schelling and Maragall belong to this group; therefore, it does not seem necessary, nor interesting, to verify these direct influences between them.

My aim is to show, in a common context, some particular analogies between a few texts by Schelling and Maragall: how art and words are born in the soul, how the work of art is alive, the relationship between life and the absolute one, the pace of life and so on. There are numerous fragments where we can find these topics with their entire significance, their depth and their beauty.

Keywords: Maragall, Schelling, Romanticism, art, aesthetics, beauty, soul, art alive.

Alexander Fidora (Barcelona)

Joan F. Mira com a traductor del Nou Testament

Joan F. Mira no és solament un dels novel·listes catalans més destacats del nostre temps, sinó que també ha contribuït a la literatura catalana amb traduccions com ara la *Divina comèdia* o, més recentment, la seva traducció del Nou Testament.

El nostre article és una reflexió sobre aquesta última traducció seva, que sens dubte s'ha de considerar un treball herculi. Partint de la declaració de principis de traducció que Mira col·loca al davant de la seva traducció, s'analitza críticament l'aplicació d'aquests principis en el procés de traducció, comparant el text de Mira amb l'original grec. El resultat és sorprenent: Tot i l'aplicació incoherent dels seus principis de traducció, l'autor ha reeixit en donar una nova versió vital i expressiva d'aquest text que resulta modèlica en molts aspectes.

Joan F. Mira as translator of the New Testament

Not only is Joan F. Mira one of the most outstanding Catalan novelists of our times, but also he has enriched Catalan literature with several translations, such as that of the *Divine Comedy* and, more recently, that of the New Testament.

The present paper is a reflection on this latter translation, which, beyond any doubt, has to be considered a Herculean feat. Using the principles of translation which Mira declares at the beginning of his book as our starting point, we offer a critical analysis of how these principles have been applied in the process of translation, comparing Mira's text with the Greek original. The outcome is surprising: Although Mira does not apply his principles in a coherent fashion, he succeeds in giving his readers a new, vigorous and expressive version of the text, which is, in many respects, exemplary.

Keywords: Bible, New Testament, biblical translation, Joan F. Mira.

Dietmar Frenz (Frankfurt am Main)

„En aquest llibre se fa menció de cavallers errants“: sobre
Les aventures del cavaller Kosmas de Joan Perucho

Les novel·les de cavalleria europees modernes com per exemple *Il cavaliere inesistente* d'Italo Calvino, *Les aventures del cavaller Kosmas* de Joan Perucho, *Der Rote Ritter* d'Adolf Muschg o *Baudolino* d'Umberto Eco comparteixen sovint alguns trets com el discurs metaliterari i autoreflexiu o el joc subtil amb les constants específiques d'aquests gèneres textuais. Aquests models, emperò, s'han buscat, en la majoria de casos, en textos narratius de les tradicions nacionals respectives i s'han camuflat, en el cas de *Kosmas* de Perucho, darrere d'un vel d'al·lusions i de lligams implícits.

„En aquest llibre se fa menció de cavallers errants“: on Joan Perucho's
Les aventures del cavaller Kosmas

Modern European chivalric novels like, for example, Italo Calvino's *Il cavaliere inesistente*, Joan Perucho's *Les aventures del cavaller Kosmas*, Adolf Muschg's *Der Rote Ritter* or Umberto Eco's *Baudolino* share some typical traits as metaliterary and self-reflexive discourse or the subtle play with typical constants of their models. The models chosen are, nonetheless, frequently narratives of the respective national traditions, which, in the case of *Kosmas*, are cleverly hidden behind a curtain of allusions.

Keywords: Literature, post-modern chivalric novels, Perucho, Martorell, Curial e Güelfa, Torroella, intertextuality, self-reflexive discourse, meta-narrativity.

Roger Friedlein (Berlin)

Metapoeticitat i gènesi textual – Nivells de canvi diacrònic de significació
en Joan Maragall: *El comte Arnau* (1900–1911)

La primera part del tríptic poètic de Joan Maragall sobre la matèria del comte Arnau (1900) assoleix l'estatus de mite literari gràcies a la polivalència del seu sentit, qualitat nova en la poesia catalana del tombant de segle. En la continuació del poema (1906), s'introdueix una dimensió metapoè-

tica a la versió maragalliana del mite. L'element més destacat és el fet d'ostentar la variabilitat històrica de la significació de textos poètics, exemplificada amb la *Cançó del comte l'Arnau*, 'poema dins el poema'. El final de l'*Escòlium*, en conjuminació amb la tercera part del tríptic (1911), comporta un efecte performatiu, creat per a fer evident al lector com la significació del poema depèn del temps *real* de la seva gènesi. Per tant, en *El comte Arnau*, els processos de canvi diacrònic de significació es fan presents a diversos nivells: biogràfic, metapoètic i performatiu.

Metapoeticity and textual genesis – Levels of diachronic semantic change in Joan Maragall, *El comte Arnau* (1900–1911)

The first part of Joan Maragall's poetical triptych *El comte Arnau* (1900) has achieved its status of literary myth due to its polysemy, which added a new quality to Catalan poetry at the last turn of the century. In the continuation of the poem (1906), a metapoetical dimension is introduced into Maragall's version of the traditional story of the Count Arnau. Most importantly, it exhibits the fact that the meaning of poetical texts is subject to historical variability. This is exemplified by a 'poem within a poem', the *Cançó del comte l'Arnau*. The end of the *Escòlium*, together with the last part of the triptych (1911), brings about a performative effect, thus making it evident for the reader how the meaning of the poem depends on the *real* time of its genesis. In this way, the diachronic change of signification becomes visible in *El comte Arnau* on three levels: biographical, metapoetical and performative.

Keywords: Catalan literature, poetry, Catalan Modernism, Joan Maragall, Comte Arnau, metapoeticity, self-reference, biographism, performativity.

Eberhard Geisler (Mainz)

Josep Pla i Montaigne. Un esboç

Josep Pla era un gran amant de la literatura francesa. Era Michel de Montaigne qui tenia una importància especial per a ell. Com es pot desprendre d'una declaració de Pla, ell devia al autor dels *Essais* l'essencial del seu saber filosòfic tant com la capacitat de ponderar i jutjar. El francès era per a ell modèlic com a representant d'una visió de l'home no-ampul·losa i com a

escriptor moralista. En allò que segueix s'examinen tres aspectes més on els dos autors apareixen com a veïns. Es tracta, primerament, de la representació de si mateix tant com de la dificultat simultània amb aquesta, puix que el jo no és sempre present a si mateix i titubeja entre l'autenticitat per un costat, la convenció i el paper social per l'altre. Després, s'enfoca el tema de la inestabilitat de les coses humanes, tan central en Montaigne i estudiat aquí, relatiu a Pla, en el seu conte „Contraban“; el tema es veu contrastat per la constància de certes idees dels dos autors. Finalment es mostra que, si bé els dos autors, respecte a la seva visió de l'home, tendeixen cap a la reducció de qualsevol tipus de poder, estableixen, fins un cert punt, un concepte oposat, mitjançant les seves idees de la natura i de la salut (per a Pla, es recorre a la seva confessió de sentir-se deixeble del cinisme antic i al seu ús del verb „badar“).

Josep Pla and Montaigne. An outline

Joseph Pla was a great admirer of French literature. As such, the writer Michel de Montaigne was of particular importance to him. Accordingly, Pla once remarked that he owed a plethora of fundamental philosophical knowledge to the author of *Essais*, as well as the ability to weigh and judge. In Pla's opinion, the Frenchman was an ideal representative of a non-bombastic view of man and as a moralist. In the following passages, three further relations between the two authors will be reflected upon. To begin with, the depiction of the self and the emerging difficulty with the same phenomenon shall be treated; since the ego is not always present to itself, it vacillates between authenticity on the one hand, and convention and role on the other. Therefore the topic of the instability of human relation stands at the center of Montaigne's observations as well as of Pla's, which can evidently be traced in his tale "Contraban"; the theme of instability is counterbalanced by a certain consistency in these authors' views. At last it demonstrates that both authors tend, with regard to their view of man, towards a policy of power decomposition. Thus they establish, with their understanding of nature and health, an inevitable counterimage (since Pla is defined by a profession towards antique cynicism and its use of the verb "badar").

Keywords: Influence, affinity, depiction of the self, authenticity, instability, power decomposition, nature.

Johannes Hösle (Regensburg)

Un verdaguerista excepcional: Ricard Torrents

Com el poeta més insigne de la Renaixença Ricard Torrents va néixer a Folguaroles i com el va cursar els seus estudis en el seminari de Vic. Torrents, primer rector de la universitat de Vic, amb actes oficials, iniciatives editorials i publicacions originals després de la dictadura va contribuir als darrers decennis com pocs a la represa dels estudis verdaguerians, creant així la base per a una revaluació de la personalitat complexa i de l'obra literària imponent del poeta-sacerdot.

An outstanding verdaguerista: Ricard Torrents

Like the most important poet of the *Renaixença*, Jacint Verdaguer, Ricard Torrents was born in Folguaroles and like him attended the Episcopal seminary of the nearby capital of Osona, Vic. Over the last several years, Ricard Torrents, first president of the young University of Vic, has contributed like no other to the revaluation of the complex personality and the impressive literary work of Verdaguer. His various publications and coordination efforts in the field of research on the poet are living proof of it.

Keywords: Catalan literature, literary Renaissance, biography, Jacint Verdaguer, Ricard Torrents.

Joaquim Martí Mestre (València)

Ein wenig bekanntes *col·loqui* von Carles Ros

Dieser Beitrag enthält die philologische Edition eines literarischen Textes des aus dem 18. Jh. stammenden valencianischen Grammatikers und Dichters Carles Ros i Hebrera, betitelt *Paper graciós, discursiu, emfàtic, alusiu y sentenciós, per a desfresar-se de llaurador a les Carnistoltes*. Dieser Text gehört zu einer Gruppe unterhaltsamer Kolloquien, die Ros anlässlich des Karnevals schrieb. Die Edition ist von vielfältigem Interesse: Zum einen gehört der Text zu den populärsten Teilen des Werks von Carles Ros. Zum andern ist dieser Text in den bisherigen Kompilationen und Untersuchungen zum Werk von Ros noch nie transkribiert worden; vielmehr wurde er gar als

verloren oder unauffindbar erachtet. Zudem kann hier eine Edition vorgelegt werden, die von denen, die die Bibliographen erwähnen, abweicht und eine Reihe von Varianten im Vergleich zu diesen Editionen aufweist. Der Beitrag beinhaltet außerdem eine Untersuchung zur Bedeutung des literarischen und sprachwissenschaftlichen Werks von Carles Ros und eine linguistische Analyse des edierten Textes.

A hardly known *col·loqui* by Carles Ros

This paper deals with the philological edition of a literary text by the 18th c. Valencian grammarian and poet Carles Ros i Hebrera, “Paper graciós, discursiu, enfàtic, alusiu i sentenciós per a desfresar-se de llaurador a les carnistoltes”. This text is part of a group of humorous “col·loquis” which Ros wrote on the occasion of the carnival. This edition is important since this dialogue has not been recorded in any of the compilations and studies of Ros’ works so far, despite belonging to one of the most popular groups of his works. Moreover, it has lately been listed within the lost or impossible to find works by the famous Valencian author. Finally this edition of the text, which entails several variations when compared to the other editions, is different from those mentioned by the bibliographers. The paper also encloses a study on the importance of the literary and linguistic works by Carles Ros, as well as a philological and literary analysis of the text we are editing.

Keywords: Literature, 18th century, València, Carles Ros.

Artur Quintana (Speyer / La Codonyera)

Die Moriskenromane von Rafael Escobar

Trotz mehr als fünfhundert Jahren des Zusammenlebens mit den Christen werden die Morisken nur selten in der modernen katalanischen Literatur thematisiert. Erst mit dem sogenannten valencianischen Romanboom in den siebziger Jahren des 20. Jahrhunderts kommt es zu einer wiederholten Behandlung von Morisken-Themen in der katalanischen Literatur, insbesondere in den Gebieten, die ehemals von Morisken besiedelt waren – València und das Ebre-Tal. Im tragischen Schicksal der Morisken, das mit dem Exil und der Zerstörung ihrer Kultur und Sprache durch die Christen

endete, sieht man, wie in einem Spiegel, die Lage der katalanischen Nation reflektiert, vor allem der im Land València. Dies wird anhand von zwei Morisken-Romanen von Rafael Escobar bis ins Detail dargelegt.

The Morisc novels of Rafael Escobar

Though the Moriscos lived together with the Christians for more than five-hundred years, they are seldom taken into consideration by the modern Catalan literature. Only with the appearance of the so-called Valencian boom of the novel in the seventies comes a repeated treatment of Morisc matters in Catalan literature, especially in the territories where they had once settled – València and the valley of the Ebre. In the tragic destiny of the Moriscos, which ends in exile and in the destruction of their culture and language by the Christians, one sees the situation of the Catalan nation as reflected in a mirror, especially in the Valencian Country. This is shown in all detail in two novels by Rafael Escobar.

Keywords: Catalan literature, novel, Land of València, Morisc history, Moors and Christians <literary motive>, exile, Rafael Escobar.

Axel Schönberger (Bremen)

De litterarum «catalanitate»

Mihi de litterarum «catalanitate» cogitanti illud maxime considerandum videri solet, litterae catalanicae quae sint quomodo definiantur qua differentia specifica ab aliis litteris distinguantur. Quae quom ratione dialectica inquirantur neque genus neque species esse probantur, quia lingua litteris originaliter Catalanice perscriptis tantummodo accidit, qua de causa textum Catalanicum quandam «catalanitatem» exhibere quae in accidenti separabili linguae Catalanicae consistat omnino non necessario modo animo est concipiendum, quod quidem de cunctis nationum litteris eodem modo videtur esse dicendum.

Zur Frage der «Katalanität» literarischer Texte

Es wird der Frage nachgegangen, was katalanische Literatur überhaupt sein soll, wie sie zu definieren ist und durch welchen spezifischen Unterschied sie gegebenenfalls von anderer Literatur unterschieden werden kann. Bei

dialektischer Betrachtung ergibt sich, daß die katalanische Literatur weder Gattung noch Art sein kann, weil es sich bei der katalanischen Sprache lediglich um ein Akzidens handelt. Deshalb ist die Vorstellung, einem auf katalanisch verfaßten Text eine wie auch immer zu bestimmende «Katalanität» zuzuschreiben, die eben lediglich im trennbaren Akzidens der Sprache bestünde, keineswegs zwingend, was im übrigen *mutatis mutandis* auch für alle anderen Literaturen gilt.

Maridès Soler (Trier)

Die soziokulturellen Kodes der „enterbten Witwe“ in *Pilar Prim* von Narcís Oller und in *Middlemarch* von George Eliot

Das Motiv der «enterbten Witwe» hat in der Forschung bisher wenig Beachtung gefunden. Zwei Romane, die sich mit dieser Problematik auseinandersetzen, sind George Eliots *Middlemarch* (1871/ 1872) und *Pilar Prim* (1906) von Narcís Oller. Man kann mit guten Gründen annehmen, dass Oller den englischen Roman kannte. Dieser Aufsatz befasst sich mit den soziokulturellen Unterschieden, Ähnlichkeiten und Folgen des erzwungenen Verzichts auf das Vermögen des verstorbenen Mannes zweier wohlhabenden Witwen, da ihnen ein Kodizil im Testament eine zweite Heirat verbietet. Das Hauptproblem liegt in der Armut des zweiten Mannes, sodass die Witwe zwischen Liebe, Armut und sozialer Ausgrenzung oder Vermögen, Einsamkeit und sozialer Anerkennung wählen muss.

The socio-cultural codes of the “disinherited widow” in *Pilar Prim* by Narcís Oller and in *Middlemarch* by George Eliot

The motive of the «disinherited widow» has found until now little consideration in literature. Therefore it is interesting to study two novels published within a few decades of each other and which address this problem: *Middlemarch* (1871/1872), one of the well-known novels by George Eliot, and *Pilar Prim* (1906) by Narcís Oller. Although it has not been proven, it seems plausible that Oller knew the English novel, because he read a lot of contemporary literature and, besides this, maintained close contact with French literary circles, where the French translations of Eliot's novels were familiar. This article studies the socio-cultural differences, analogies and consequences of the forced renunciation of the deceased husband's for-

tune of two wealthy widows, because a codicil in testament hinders a second marriage. The main problem is not this renunciation, but that the second husband is poor, and so the widow must choose love, poverty and social isolation or wealth, loneliness and social appreciation.

Keywords: Disinherited widow <literary motive>; Oller, Narcís: Pilar Prim; Eliot, George: Middlemarch; English novel; influence on Catalan novel; socio-cultural codes in English novel 19. c.; socio-cultural codes in Catalan novel 19. c.

Hinweise zur Texteinrichtung **Normes per a la preparació dels textos** **Guidelines for the arrangement of texts**

Die technisch-bibliographischen Hinweise zur Texteinrichtung in deutscher Sprache finden sich in *ZJK* 16 (2003), S. 258–261, veröffentlicht und stehen außerdem auf der Webseite der *Zeitschrift für Katalanistik*, <<http://www.katalanistik.de/zfk>>, zum Herunterladen bereit.

Les normes tècniques i bibliogràfiques per a la preparació de textos en llengua catalana s'han publicat en el volum 17 (2004), pàg. 306–308, i també es poden carregar a la pàgina internet de la revista: <<http://www.katalanistik.de/zfk>>.

The technical and bibliographical guidelines for text preparation and formatting in English have been published in volume 17 (2004), pp. 309–311; they are also available for download on the journal's web-site: <<http://www.katalanistik.de/zfk>>.

Anschriften der Autorinnen und Autoren · Adreces de les autores i dels autors

- Montserrat Adam Aulinas, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Gran Via de les Corts Catalanes, 585, E-08007 Barcelona, <adam@ub.edu>.
- Magdalena Bosch, Universitat Internacional de Catalunya, Facultat d'Humanitats, C/ Immaculada, 22, E-08017 Barcelona, <mbosch@cir.uic.es>.
- Olga Cubells Bartolomé, Universitat Rovira i Virgili, Departament de Filologia Catalana, Plaça Imperial Tàrraco, 1, E-43005 Tarragona, <olga.cubells@urv.net>.
- Stefanie Dölz, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen / Biblioteca Catalana, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <BibliotecaCatalana@gmx.net>.
- Dari Escandell i Maestre, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, Campus de Sant Vicent del Raspeig, Ap. 99, E-03080 Alacant, <dari.escandell@ua.es>.
- Valentí Fàbrega i Escatllar, D-50931 Köln, <catllar@gmx.de>.
- Alexander Fidora, ICREA, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, E-08193 Bellaterra, <alexander.fidora@uab.edu>.
- Susann Fischer, Universität Stuttgart, Institut für Sprachwissenschaft / Anglistik, Keplerstraße 17, D-70174 Stuttgart, <sfisher@ifla.uni-stuttgart.de>.
- Dietmar Frenz, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <frenz@em.uni-frankfurt.de>.
- Roger Friedlein, Freie Universität Berlin, Institut für Romanische Philologie, Habelschwerdter Allee 45, D-14195 Berlin, <rogfried@zedat.fu-berlin.de>.
- Eberhard Geisler, Johannes Gutenberg-Universität, Romanisches Seminar, D-55099 Mainz, <geisler@uni-mainz.de>.

- Thomas Gergen, Universität des Saarlandes, FB Recht, Geb. 16, D-66041 Saarbrücken, <th.gergen@gmx.de>.
- Johannes Hösle, Universität Regensburg, Institut für Romanistik, Universitätsstraße 31, D-93053 Regensburg.
- Jordi Jané i Lligé, E-08000 Barcelona, <jjane4@xtec.cat>.
- Joaquim Martí Mestre, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana, Avinguda Blasco Ibáñez, 32, E-46010 València, <Joaquim.Marti@uv.es>.
- Clàudia Pons Moll, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Gran Via de les Corts Catalanes, 585, E-08007 Barcelona, <claudia.pons@ub.edu>.
- Artur Quintana, Universität Heidelberg, Romanisches Seminar, Seminarstraße 3, D-69117 Heidelberg, <aquintana-font@t-online.de>.
- Magdalena Romera, Universitat de les Illes Balears, Departamento de Filología Española, Ctra. de Valldemossa, km 7.5, E-07071 Palma, <mromera@uib.es>.
- Axel Schönberger, Universität Bremen, FB 10 Sprach- und Literaturwissenschaften, Postfach 33 04 40, D-28334 Bremen, <schoenberger@lusorama.de>.
- Teresa Schreibeis, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen / Biblioteca Catalana, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <BibliotecaCatalana@gmx.net>
- Maridès Soler, Universitätsbibliothek Trier, <marides-s@gmx.de>.
- Tilbert Dídac Stegmann, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <tilstegmann@em.uni-frankfurt.de>.
- Montserrat Varela Navarro, Gerokstraße 8, D-81369 München, <montserrat.varela@puntoyaparte.de>.
- Gerhard Wild, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Institut für Romanische Sprachen und Literaturen, Grüneburgplatz 1, D-60629 Frankfurt am Main, <g.wild@em.uni-frankfurt.de>.

Biblioteca Catalànica Germànica
Erschienene Bände · Volums publicats:

Ferran Robles i Sabater
Bibliografia de la literatura catalana en versió
alemanya – narrativa, poesia, teatre.

BCG 1. 2005. X, 278 S. Kart. ISBN 3-8322-3361-X. 30 €.

2500 Texte der katalanischen Literatur auf deutsch übersetzt nachgewiesen! Eine unschätzbare Information für jeden an der katalanischen Literatur Interessierten; eine unverzichtbare Nachschlagequelle für jeden Verlagsmitarbeiter; eine Übersicht über alle aus dem Katalanischen ins Deutsche tätigen Übersetzer.

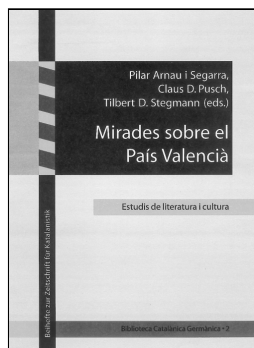
Aquesta bibliografia registra unes 2500 obres i poesies catalanes que han estat traduïdes i publicades en alemany: unes 80 novel·les, més de 560 contes i narracions, unes 70 altres obres en prosa, 22 peces de teatre i més de 1800 poemes! Un repertori que permet trobar els narradors, novel·listes i poetes més traduïts i de més èxit als països alemanys i al mateix temps els noms dels traductors literaris del català a l'alemany més actius actualment. Una eina imprescindible també per a cada editor de literatura catalana que es vulgui projectar a l'àrea alemanya.

Pilar Arnau i Segarra · Claus D.
Pusch · Tilbert D. Stegmann
(ed.)

Mirades sobre el País Valencià.
Estudis de literatura i cultura.

BCG 2. 2005. VI, 178 S. Kart.
ISBN 3-8322-3754-2. 29 €.

Mit Beiträgen von · Amb contribucions de:
Pilar Arnau, Valentí Fàbrega, Carme Eberenz-
Greoles, Joan F. Mira, Adolf Piquer, José
Rodríguez Richart, Vicent Salvador, Tilbert D.
Stegmann, Manfred Tietz, Heike van Lawick

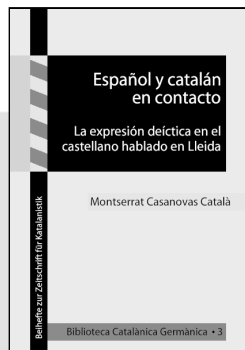

Biblioteca Catalànica Germànica
Erschienene Bände · Volums publicats:

Montserrat Casanovas Català
Español y catalán en contacto.
La expresión deíctica en el
castellano hablado en Lleida.

BCG 3. 2005. VI, 186 S. Kart.
ISBN 3-8322-4410-7. 29 €.

El estudio, que sigue la metodología variacionista, se ha llevado a cabo en la ciudad de Lleida y parte del análisis de un corpus de lengua oral, sociolingüísticamente distribuido. A través de las evidencias detectadas en dicho corpus, se examinan los cambios en el sistema deíctico del español hablado por catalanes, sistema que se ve afectado por la intersección de los distintos modos de designar la mostración por los que han optado las dos lenguas en contacto.

Heike van Lawick
Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als
somatismes en una obra de Bertolt Brecht.

BCG 4. 2006. XVIII, 290 S. Kart. ISBN 3-8322-4778-5. 29 €.

El present llibre adopta un punt de vista descriptiu i respon a un objectiu bàsic: ser un instrument útil, de consulta, d'estudi i de treball, en especial per a traductors i per a professors i alumnes dels estudis de traducció i interpretació. Parteix de la lingüística cognitiva, per tal d'explicar tendències comunes en la formació de fraseologismes que es basen en metàfores conceptuals compartides. Així mateix destaca criteris formals semblants en les llengües estudiades, que permeten agrupar els diversos tipus d'unitat fraseològica en unes classificacions que s'il·lustren amb exemples de totes elles. La traducció d'aquestes unitats es discuteix des dels punts de vista contrastiu i traductològic, enfocaments que s'adopten en les dues anàlisis aplicades a diverses traduccions de l'obra *Furcht und Elend des III. Reiches*, de Brecht.

Bestellungen an · Comandes a:
Zeitschrift für Katalanistik, Universität Tübingen,
Romanisches Seminar, Wilhelmstraße 50,
D-72074 Tübingen, E-mail <zfk@katalanistik.de>

BCG